

Eero Ojanen

OPPIMISEN ILO

OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITTO 75 VUOTTA
1943–2018

Eero Ojanen

OPPIMISEN ILO

OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITTO 75 VUOTTA
1943–2018

Kustantaja: Opintotoiminnan Keskusliitto / Opintokeskus Sivis
Paino: Pekan Offset Oy, Helsinki 2018

ISBN 978-952-7088-07-4

Sisältö

Puheenjohtajan tervehdys	8
Lukijalle	9

OPITAAN YHDESSÄ – OPINTOKERHOTOIMINNAN SYNTY

Mistä alkaisin.....	11
Sivistystä etsimässä	12
Suomi luotiin tiedon voimalla	12
Painettua ja puhuttua sanaa	13
Ensimmäiset lukupiirit	14
Järjestöt syntyvät.	14
Kotikouluja ja itseopiskelua	15
Ruotsin, Amerikan ja oman maan tuulia	16
Voimat yhteen?	16
Kerhoja maailmansodan vuosina.	17
Itsenäisen maan linja	17
Miten kerhoja tuetaan.	18
Valtionavun merkitys.	19
Yhteinen toimikunta syntyy	20
Sangen monimutkainen malli	21
Tärkeimmät perustajat	21
Jako kolmeen	22
”Suomalainen malli”	23
Ohjausta, muttei liikaa	24
Miten opintokerho toimi?	24
Syksystä kevääseen	25
Kerhoillan kulku	27
Tiukka opiskelu vai vapaamuotoisempi yhdessäolo?	27
Koululla, seurantalolla vai kodeissa?	28
Mistä ohjaaja?	29
Itsekasvatus	29
Nuorten ihmisten kerhot	30
Yhteiset oppikirjat	31
Isänmaan kirja – suuri hanke	31
Kaunokirjallisuus mukaan	32
Terveyttä, Kalevalaa ja hyvää kotia	32
Opintokerhopäivät.	33
Opintotoveri	34
Radiosta kuullaan esitelmiä	34
Liike kasvaa 1930-luvulla	35
Pohjois-Karjalan ihme	36
Päämaja uurastaa, kerhoketju toimii.	37

Rajaseuduilla opiskeltiin ahkerasti	38
Opintokerho, maaseudun toivo	39
Saadaanko laki?	40
”Nuoruuden parasta aikaa”	41
Opintokirja ja kerholaismerkki	41
Näytelmiä kerhoihin	42
Kansainväliset yhteydet	42
Entä jos sotaa ei olisi tullut?	42

OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITON SYNTY

Sota katkaisee kerhotyön	45
Raskaat tappiot.	46
Kerhot auttavat uusiin oloihin	47
Opintokerhopäiviltä uuteen sotaan.	48
Uutta liittoa perustamaan.	49
Uudistus lykkääntyy	51
Nimestä tuli ongelma.	51
Vanhalta pohjalta – tai ei sittenkään	52
Muuttunut tilanne	53
Uusia jäseniä	54
Opintokerholainen-lehti	54
Nopeasti liikkeelle	55
Komitea pohtii opintokerhotyötä	56
Tutkimustietoa	57
Kansakoulut ja kunnat mukaan kerhokentälle	58
Yhtenäinen malli heikkenee	59
Maaseutu hallitsee sittenkin	59
Luentotoiminta	60
Ahtaassa toimistossa	60
Teräsvuoren jälkeen	61
Mistä seuraaja?	62
Peltoniemen kausi	63
Lehteä uudistetaan.	64
Toimisto ja talous	64
Tutkimuksen näköaloja	64
Kylän kantava voima	65
Rauhallinen 1960-luku	67
Kerhot erilaistuvat	67
Hidas matka kaupunkeihin	68
Ohjaustyötä maakunnissa	69
Lainoja ja vekseleitä	69
Ihmettelyn aikaa	70

Taloudellista valistusta	71
Toiminnanjohtaja vaihtuu tiuhaan	71
Odotettu opintokerholaki	72
Jäätiinkö puolitiehen?	72
Paperisotaa	73
Lisää opintokeskuksia	73
Luennot vähenevät	74
Yhteisestä kirjasta oppiaineistoihin	74
Vanhaa ja uutta	75
Opettava ja viihdyttävä kerho	75
Työmenetelmänä keskustelu	76
Nousun vuosikymmenelle	77
Aikuisopiskelu muodissa	77
Kerhoväki moninkertaistuu	78
Aluetoimistojen synty	78
Tyhjästä toimistosta kentälle	79
Jäseniä tulee ja menee	80
Mistä kasvu tuli?	80
Naisten valta	81
Mistä miehet?	81
Nimien ja aiheiden kirjo	82
Oppimisen aiheita ja iloa	82
Kaikki oli politiikkaa	83
Puolueet vai ei?	83
Erimielisyyttä rahanjaosta	84
Sitoutumattomuudesta identiteetti	84
Taas uusi laki – kurssit tulevat	85
Kaksinkertainen organisaatio	85
Paljon uutta väkeä	85
Kerhot vetävät, luentojen uusi nousu	86
Uusi toimisto	86
Helli Suomen testamentti ja stipendit	87
 KOULUTUSTA JA KULTTUURIA – 1970-LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN	
Muutos jatkuu 1980-luvulla	89
Yksi aate vai tilkkutäkki	89
Avoimesti yhteiskuntaan	90
Luonto kunniaan	90
Kurssien huima kasvu	91
Aiheita laidasta laitaan	91
Johto vaihtuu	92
Kulttuuria kyliin ja kansalle	92

Tapahtumia ympäri maata	93
Kalevalaa ja tietoyhteiskuntaa	93
Videoita mediapajassa	94
OK-tori, suurtapahtuma	94
Eurooppakeskustelua	94
Risteysasemalla	95
Kansainvälisyyttä	95
Karjalaan	96
Vaativat olosuhteet	96
Tietokoneiden aika	97
Talous vihdoinkin kuntoon	97
Tukien perusteet selkiytyvät	97
Kuoroja ja muita kerhoja	98
Oma lehti lakkaa	99
Kurssitoiminnan ennätyksiä	99
Ammatillista koulutusta	100
Uudet ryhmät saavat äänen	100
Uusien järjestöjen kenttä	101
Muuttuva ohjaustyö	101
Uusi vuosituhat	102
Nousu tasaantuu	102
Jäsenten paikka?	103
Aluetoimistot kokoavat jäsenjärjestöjä	103
Kokeilevaa kulttuuria	104
Kirjoituskilpailut suosiossa	105
Tietoverkko tulee... ..	105
...ja hankkeet	106
Järjestöjen oppilaitos	106
Edunvalvontaa yhdessä	106
Johto vaihtuu jälleen	107
Nykyaikaa	107
Opintokerhosta vertaisopintoryhmäksi	107
Tunnistaminen ja tunnustaminen	108
Vapaaehtoistyötä ja somea	108
Nimet muuttuvat... ..	108
...paikat ja henkilöt myös	109
Poimintoja vuosikymmenten varrelta	110
Opintokerhojen varhaisimmilla juurilla	110
 LIITTEET I Poimintoja vuosikymmenten varrelta	
LIITTEET II Tietoja Opintotoiminnan Keskusliitosta	
KUVALIITE	

Opintotoiminnan Keskusliitto ja sen ylläpitämä Opintokeskus Sivis on kehittynyt näkyväksi järjestökoulutuksen osaajaksi ja oppimisen tukijaksi. Yhteydet jäsenjärjestöihin ja yhteiskunnallisiin kumppaneihin ovat aktiivisia ja yhteistyö Siviksen asiantuntijoiden kanssa on sujuvaa. Siviksellä on oma ainutlaatuinen tehtävänsä ja profiilinsa opintokeskusten kentässä jäsenjärjestöjensä laajan toiminnan ja henkilöjäsenmäärän vuoksi.

Kansalaisjärjestöjen työ on ihmisten hyvinvoinnin, osallisuuden ja koko yhteiskunnan vakaan kehityksen kannalta keskeistä. Aktiivinen yhdistyskenttä Suomessa on suuri sosiaalinen innovaatio. Pienessä maassamme on peräti 135 000 rekisteröityä yhdistystä ja niissä miljoonia jäseniä. Maamme moninainen yhdistysten kirjo rikastuttaa kulttuurista vuoropuhelua ja sitä todella tarvitaan. Vapaan sivistystyön henki korostaa ihmisten yhdenvertaisuutta ja avoimuutta kohdata erilaista ajattelua. Siviksen kehityshankkeet ja kansainvälinen yhteistyö luovat tärkeitä yhteyksiä ja keskustelua eri toimijoiden välille.

Oppiminen ja järjestötehtävissä kouluttautuminen on eräs vapaaehtoistoiminnan motivaatiotekijä. Elinvoimainen ja ihmisiä tavoittava vapaaehtoistoiminta edellyttää järjestöiltä ohjausosaamista ja ammattitaitoa kohdata muuttuvat tarpeet. Yhteiskunnan muutos tuo haasteita jatkuvaan kehittämiseen ja siinä Sivis on tärkeä yhteistyökumppani järjestöille.

Vaikka kolmannen sektorin asema Suomessa on monella tavalla tunnustettu, on eri aikoina esiintynyt pyrkimyksiä valjastaa järjestöt erilaisten julkiselle vallalle kuuluvien tehtävien hoitamiseen. Järjestöjen autonomia on arvo, jota täytyy vaalia. Tutkimushankkeillaan ja järjestöjen kanssa yhteistyössä toimimalla Sivis edistää kansalaistoiminnan näkyvyyttä ja vapaaehtoistoiminnan arvostusta yhteiskunnassa.

Siviksen merkitys jäsenjärjestöille perustuu kehittämiskumppanuuteen. Yhdessä kehittämme osaamistamme vastata ihmisten tarpeisiin ja hankimme tunnustusta järjestötoiminnassa hankitulle osaamiselle. Ajankohtainen koulutuksenohjausjärjestelmän kehitystyö Siviksessä tukee jäsenjärjestöjen oman koulutuksen suunnitelmallisuutta ja vaikuttavuutta.

Opintotoiminnan Keskusliiton tulevaisuuden haasteet ovat samankaltaisia kuin sen jäsenjärjestöillä. Yhteys jäseniin ja kyky luoda arvoa ja merkitystä jäsenille on keskeinen menestystekijä. Yhteys on vastavuoroista ja edellyttää myös jäsenjärjestöiltä osallistumista ja kiinnostusta järjestöllisen koulutuksen kehittämiseen ja osaamisen jakamiseen.

Lämmin kiitos Siviksen koko työntekijäkunnalle tähänastisesta ja menestystä tulevaan. Kiitos historiikin kirjoittaja Eero Ojaselle ansiokkaasta teoksesta.

Kalliossa 15. elokuuta 2018

Milla Kalliomaa

hallituksen puheenjohtaja

Tämä kirja on yksi pieni matka suomalaisen sivistyksen ja kulttuuriin moninaiseen perintöön. Nyt 75 vuotta täyttävä Opintotoiminnan Keskusliitto perustettiin vuonna 1943 ennen muuta eri kansalaisjärjestöjen harjoittaman opintokerhotoiminnan yhdyssiteeksi ja tukijaksi. Siitä toiminta laajeni vuosikymmenten mittaan monipuoliseen kurssitoimintaan ja kulttuuritoimintaan. Nykyään Opintotoiminnan Keskusliitto on järjestöjen oppilaitos, joka ylläpitää Opintokeskus Sivistä ja sen kautta tarjoaa jäsenjärjestöilleen monenlaisia koulutus- ja kehittämispalveluja.

Erityisesti tämä kirja on kunnianosoitus suomalaiselle opintokerhotoiminnalle sen syntyajoista 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä saakka. Maatalousvaltaisessa harvaan asutussa Suomessa opintokerho osoittautui toimivaksi yhteisen opiskelun muodoksi erityisesti syrjäkylissä, joissa kulttuuripalveluja ei muuten paljoa ollut. Suomalainen opintokerhotoiminta oli määrätietoista ja ahkeraa opiskelua, jossa kerholaiset yhdessä paneutuivat kunkin vuoden yhteiseksi oppikirjaksi valittuun teokseen tai johonkin muuhun opintoaineistoon.

Opintokerhotyön synty liittyi suomalaisen kulttuurin rakentamiseen. Kerho tarjosi osallistujilleen tietoa Suomen historiasta ja suomalaisen kulttuurin eri puolista, mutta myös monista arkipäivän asioista, kuten terveyskasvatuksesta tai kodinhoidosta.

Sotien aika vuosina 1939–1944 on erityinen ja erikoinen luku opintokerhotoiminnassa, sillä toiminta oli painottunut sodista eniten kärsineeseen Itä-Suomeen, ja opintokerhot olivat usein myös ensimmäisiä yhteisen toiminnan muotoja, joita kotiseudultaan evakkoon joutuneen siirtoväen parissa käynnistettiin.

1950-luvulta lähtien myös opintokerhotoimintaa leimasi yhteiskunnan modernisoituminen ja koulutustason yleinen nousu. Opintotoiminnan Keskusliitto on koko toimintansa ajan ollut erilaisia järjestöjä yhdistävä yhteistyöelin, ja ajan mittaan se kokosi opintotoimintansa pariin yhä enemmän keskenään hyvinkin erilaisia toimijoita.

Erityisesti 1970- ja 1980-luvuilta lähtien näkyy aikuiskoulutuksen yleinen voimakas nousu ja sen kehittyminen yhä monimuotoisemmaksi kurssitoiminnaksi. Opintotoiminnan Keskusliiton historia on samalla kappale suomalaisten järjestöjen historiaa ja järjestöillä on ollut suuri merkitys koko kansanvaltaisen yhteiskunnan ja monipuolisen kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa.

Opintokerhotoiminta ja muu järjestöjen harjoittama koulutustoiminta on tärkeä osa koko suomalaisen sivistysvaltion tarinaa. Vapaa sivistystyö on aina ollut monimuotoista: se on tähdännyt myös inhimilliseen kasvuun, tietoon ja oppimiseen sinänsä, ei pelkästään välittömien hyötyjen tavoitteluun. Sivistyksen arvostaminen on ollut suomalaisen yhteiskunnan rakentamista.

Kiitän Opintotoiminnan Keskusliittoa ja erityisesti toiminnanjohtaja Marja Anitta Pehkosta mahdollisuudesta perehtyä tähän kiehtovaan aiheeseen. Viestintä- ja innovointipäällikkö Anne Ilvosta kiitän monipuolisesta käytännön avusta, ja kaikkia haastateltaviani sekä muulla tavoin tehtävissäni auttaneita erinomaisen myötämielisestä suhtautumisesta tähän projektiin.

Elokuussa 2018

Eero Ojanen

OPITAAN YHDESSÄ – OPINTOKERHOJEN SYNTY

Mistä alkaisin...

Tarinamme ei ala vuodesta 1943, jolloin Opintotoiminnan Keskusliitto eli lyhyesti OK perustettiin. Tuolloin 75 vuotta sitten, sota-ajan keskellä, ei ollut tarkoitukseen aloittaa mitään tai tuottaa maailmaan mitään aivan uutta. Perustettavan järjestön toiminta oli jo valmiina olemassa, ja sitä oli tarkoitus jatkaa käytännössä hyvinkin samanlaisena.

Kyse oli lähinnä muodoltaan hieman toisenlaisen organisaation perustamisesta samaa asiaa jo aiemmin hoitaneen tilalle. Erilaisilla opintokerhotyötä harjoittavilla järjestöillä oli 20 vuoden ajan ollut tätä toimintakenttää varten vapaamuotoinen yhteistyöelin, mutta nyt sen tilalle perustettiin rekisteröity yhdistys. Nimi muuttui, sääntöihin tuli pieniä pakollisia muutoksia, ja järjestön roolia suhteessa toimintakentän muihin toimijoihin hieman täsmennettiin.

Yhdistyksen perusluonne järjestöjen yhteistyöelimenä kuitenkin säilyi ja muutoinkin jo vakiintunut toiminta haluttiin pitää organisaatiomuodon muuttamisesta huolimatta ennallaan.

OK:n välitön edeltäjä oli vuonna 1922 perustettu Valistusjärjestöjen Opintotoimikunta, jonka uudistamisesta nyt oli kysymys. On siis mentävä ainakin mainittuun vuoteen 1922, mutta ei toiminta silloinkaan tyhjästä syntynyt, joten on aloitettava vielä kauempaa.

Tuon jo valmiina olleen toiminnan luonteesta ja sisällöstä kertoo hyvin se, että perustettavan uuden järjestön nimeksi oli alkuun ehdolla Opintokerholiitto. Tämä nimi ei sittemmin toteutunut, mutta osuva se ainakin siinä vaiheessa olisi kyllä ollut.

Uuden järjestön piti olla ennen kaikkea suomalaisen opintokerhotoiminnan yhteinen edistäjä ja kattojärjestö. Se ei itse varsinaisesti harjoittaisi tätä perustoimintaa, siis opintokerhojen ylläpitoa, vaan se olisi tämän toimintakentän yhteinen kehittäjä, erilaisten opintokerhotoimintaa harjoittavien kansalaisjärjestöjen yhdysside ja tukija. Siksi on aloitettava itse opintokerhojen juurilta.

Sivistystä etsimässä

Opintokerhotoiminta oli yksi osa sitä monimuotoista kenttää, jota nykyään yleisesti kutsutaan vapaaksi sivistystyöksi. Aiemmin sillä on ollut Suomessa useitakin muita nimityksiä, kuten kansanvalistus, kansansivistys tai vaikkapa edistysseurojen toiminta. Eri termeistä ja niiden vivahteista on aikojen kuluessa käyty hyvinkin paljon keskustelua, joka on sinänsä tärkeää ja toiminnan kehittymistä kuvaavaa, mutta tässä ei ole mahdollista siihen kovin laajalti puuttua.

Kansanvalistus, tai mitä termiä sitten käytetäänkin, tarkoitti tiedon, valistuksen ja sivistyksen jakamista yleistajuisessa muodossa kaikille kansalaisille. Suomessa kansanvalistuksen idea ja erimuotoinen toiminta sen hyväksi kehkeytyi vähitellen 1800-luvun aikana, ja sen erilaiset työmuodot alkoivat vähitellen kehittyä vuosisadan jälkipuoliskolla. Noita työmuotoja olivat kansanopistot, työväenopistot, yleiset kirjastot sekä luentotoiminta.

Pohjaa tälle kaikelle loi muiden muassa tärkeä kansallinen vaikuttaja Johan Vilhelm Snellman (1806–1881), jonka ajattelusta on suora yhteys myös myöhempään opintokerhotoimintaan. Snellmanin mukaan sivistys on inhimillisyyttä, ihmisyyden toteutumista, ja se on siten jokaiselle ihmiselle ja kaikille kansanryhmille kuuluva asia. Sivistys on sitä, että ihminen tuntee itseään ja maailmaa, osaa hahmottaa itsensä suuremman kokonaisuuden osana ja haluaa aktiivisesti rakentaa tuota maailmaa.

Suomalaisen kansakunnan ja valtion luomisessa sivistys oli Snellmanin kuten monen muunkin tuon ajan vaikuttajan mukaan aivan olennainen asia. Suomen muotoutuminen omaksi, menestyväksi ja uutta luovaksi yksikökseen tässä maailmassa edellytti sitä, että kansalaisilla oli tietoa, ymmärrystä, ja halua sekä kykyä toimia niin yhteiseksi hyväksi kuin omankin elämänsä hyväksi.

Suomi luotiin tiedon voimalla

Sivistysajatus ja kaikille tarjottavan kansansivistyksen tarve liittyivät osaltaan yhteiskunnan yleiseen kehitykseen ja modernisaatioon. Teollistuminen, tekniikka, uudet kulkuvälineet ja monenlaiset keksinnöt alkoivat voimakkaasti muuttaa elämänmenoa 1800-luvun lopulla. Tajuttiin, että muuttuvassa maailmassa eläminen vaatii ihmiseltä enemmän ja erilaista tietoa kuin mitä ihmiset perinteisessä yhteiskunnassa ja omassa elämänpiirissään lähinnä elämänkokemuksensa kautta olivat oppineet.

Sivistysajatus liittyi tiiviisti koululaitoksen kehittämistarpeisiin. 1800-luvun jälkipuoliskolla alettiin suunnitella ja vähitellen toteuttaa yleistä, koko kansalle tarkoitettua kansakoululaitosta, sillä koulunkäynti oli aikaisemmin ollut vain pienen vähemmistön asia.

Samalla kuitenkin havaittiin, että kansakoulun yleistyminen ei yksin riittäisi kasvavan tiedontarpeen vaatimuksiin, ja tämä on tarinamme kannalta olennainen seikka tai havainto. Kansakoulun vaikutukset näkyisivät vasta myöhemmin oppilaiden ehdittyä aikuisuuteen, mutta myös kouluiän jo ohittanut aikuisväestö tarvitsi tietoa, mahdollisuuksia oppia ja virikkeitä itsensä kehittämiseen. Suurin osa kansasta oli käynyt pelkän rippikoulun, ja vaikka kirkon harjoittama kansanopetus oli antanut ihmisille lukutaidon, niin tietoa ja mahdollisuuksia tiedon hankkimiseen oli vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla tarjolla varsin niukasti.

Nykyään saattaa törmätä väitteisiin, että 1800-luvun kansansivistystyö oli sen ajan sivistyneistön luomaa kansallisromantiikkaa, Suomi-kuvan ja loistavan menneisyyden luomista ja kaatamista autoritaarisesti ylhäältä ihmisten päähän. Tällaiset yleistyksen ovat helposti harhaanjohtavia, eivätkä tavoita asian olennaista ydintä, vaikka kokonaan tuollaisia piirteitä ei toki voi kiistää.

Kansallisuusaate oli kyllä tärkeä kansansivistystyön lähtökohta ja taustavaikuttaja, mutta koko sana ymmärretään myöhemmän maailman valossa helposti väärin. Nykykielellä tuo 1800-luvun kansallisuus tarkoittaisi ehkä pikemmin kansalaisuutta, ihmisten aktiivista ja tietoista toimintaa, ei pelkkää erottautumista ja muita kansakuntia vastaan suuntautuvaa nationalistista uhoa.

Mutta kansalaisuus edellytti sitä ihmiset tunsivat oman kulttuurinsa ja identiteettinsä. Historia oli tärkeä asia kansanvalistustyössä, mutta sittenkin vain yksi asia. Omien juurien tunteminen puolestaan oli aivan eri asia kuin kansalliskiihko, joka oikeastaan on hieman myöhemmän ajan ilmiö kuin kansanvalistustyön synty.

Suomen oloissa kansansivistystyö liittyi vahvasti myös suomen kielen edistämiseen, sillä meillä vallitsi pitkään tilanne, jossa korkeampi kulttuuri toimi kokonaan kansan enemmistölle vieraalla kielellä. Tiedon ja sivistyksen tuominen kaiken kansan ulottuville tarkoitti siten sen saattamista myös suomen kielelle. Toisaalta kansanvalistus oli yhtä lailla myös ruotsinkielistä kansanosaa koskeva asia, ja ruotsinkielisen vähemmistön keskuudessa syntyi tällä alalla aivan samanlaisia ilmiöitä kuin suomenkielisenkin väestön.

Kansanvalistuksella oli tärkeä merkitys koko nykyisen Suomen synnyssä. Suomea ja suomalaista identiteettiä ei voitu rakentaa suurten hallitsijoiden tai ulkoisen mahdin varaan, ja siksikin nähtiin, että Suomen ja suomalaisuuden täytyy olla olennaisesti sivistystä. ”Pieni kansa voi nojata vain sivistyksen voimaan”, oli usein esitetty ajatus myös Opintotoiminnan Keskusliiton varhaisvaiheissa ja sitä edeltävinä aikoina.

Mutta on tärkeä havaita, että kansansivistystä ja sen tarpeellisuutta ei perusteltu vain yhteiskunnallisilla hyödyillä ja aikakauden vaatimuksilla, vaan kysymys oli yhtä lailla myös ihmisen itsetietoisuudesta ja itsensä kehittämisestä, jonka tuli olla ihmisyyteen olennaisesti kuuluva asia, sekä oikeus että velvollisuus.

Painettua ja puhuttua sanaa

Kansanvalistuksen synty liittyy aikauteen, jolloin lukutaito yleistyi, ja painettu sana eli kirjat ja lehdet alkoivat levitä niin sanotun suuren yleisön käsiin. Tiedon jakamisen ja kansalaisten tavoittamisen tärkeitä keinoja olivatkin juuri painettu sana ja sen levittäminen. Yleistajuisen kirjallisuuden tarjoaminen ja lukemisen edistäminen oli kansansivistyksen tärkeää työmaata, ja tähän perustui myös opintokerhon idea.

Yhtä lailla tärkeää oli kuitenkin myös puhuttu sana ja erilaiset tilaisuudet, joissa sitä oli tarjolla. Kansanvalistustyön kaikkein varhaisimpiin muotoihin kuuluvat luennot ja esitelmätilaisuudet, joita erityisesti ylioppilaat ja erilaiset asiantuntijat kulkivat pitämässä kansalaisille eri puolilla maata siellä missä ihmiset olivat. Luentotilaisuus on ja oli käytännössä varsin helposti toteutettava toimintamuoto. Niitä järjestettiin 1800-luvulta alkaen runsaasti.

Tavallisin ja helpoin muoto oli yksittäinen luento jostain asiasta, mutta toisinaan saatettiin pitää useamman luennon sarja samasta aihepiiristä, ja näin syntyi jo kokonainen luentokurssi. Tällaisia yleistajuisia luentokursseja pidettiin 1800-luvun lopulla joissain kaupungeissa, ja niiden pohjalta syntyivät ensimmäiset työväenopistot.

Suomessa ihmisten ylivoimainen enemmistö, noin 90 prosenttia väestöstä, asui kuitenkin 1800-luvun lopulla maaseudulla, ja suuri osa vieläpä sangen harvaan asutulla maaseudulla. Maaseudun ihmisten tavoittaminen oli siten alkuvaiheessa kansanvalistuksen suurin tehtävä, ja erilaisia luentotilaisuuksia pidettiin juuri maaseudun kylissä.

Samaan aikaan ”maalliselta” pohjalta lähteneen kansanvalistustyön lisäksi aktivoitui monenlainen hengellinen toiminta. Seurakunnat ja muut uskonnolliset toimijat lisäsivät nekin omaa kansanopetustoimintaansa, usein erilaisten hartaustilaisuuksien muodossa. Näiden eri toimijoiden välillä ei 1800-luvun lopulla ollut mitään merkittävää ristiriitaa, sillä myös varhainen kansanvalistustoiminta lähti Suomessa yleisesti kristinuskon pohjalta.

Pelkän luennoimisen ja kuuntelemisen lisäksi etsittiin ja tarvittiin kuitenkin muitakin muotoja. Tarvittiin ihmisten omaa opiskelua ja tiedonhankintaa sekä yhteistä keskustelua ja paneutumista johonkin samaan asiaan. Omaehtoisen opiskelun synnyttäminen ja edistäminen on se ydinajatus, joka kansansivistystyön moninaisuudessa johtaa meidät myös Opinto-toiminnan Keskusliiton juurille.

Ensimmäiset lukupiirit

Ilmeisesti ensimmäinen omatoimisesti, yhdessä tapahtuvan opiskelun muoto oli joihinkin kirjastoihin 1800-luvun lopulla syntyneet lukupiirit. Yleisten kirjastojen levittäytyminen vähitellen kaikkialle maahan oli yksi tärkeä osa nousevan kansanvalistuksen kenttää.

Kirjastojen varhaiset lukupiirit olivat sinänsä kiinnostava ilmiö, mutta niistä ei ole säilynyt kovinkaan paljon tietoa. Ilmeisesti ne usein olivat spontaaneja ja lyhytaikaisia, vailla pitkäjänteistä suunnitelmallisuutta. Niissä saatettiin keskustella jostain yhdessä sovitusta ja kaikkien lukemasta kirjasta tai sitten vaikkapa kirjastoon tulevien sanomalehtien tarjoaman sisällön pohjalta. Lukupiiri saattoi myös hankkia ja käyttää yhteistä materiaalia, esimerkiksi niin että kirjat hankittiin yhdessä ja ne sitten kiersivät piirin jäsenten keskuudessa.

Kirjastolaitoksen ympärille ei kuitenkaan tuolloin muotoutunut pitkäjänteisempää, yhtenäistä ja suunniteltua opiskelutoimintaa; kirjastolaitos oli sekin vasta muotoutumassa ja kirjastot keskittyivät alkuvaiheessa omaan perustoimintaansa.

Järjestöt syntyvät

Aivan olennainen asia opintokerhotyön ja koko kansanvalistuksen kannalta oli kansalaisjärjestöjen synty. Järjestöt mahdollistivat pitkäjänteisen, monipuolisen ja suunnitelmallisen toiminnan. Järjestötoiminnan synty on yksi 1800-luvun lopun tärkeitä uuden ajan ilmiöitä suomalaisessa yhteiskunnassa ja myös Opintotoiminnan Keskusliiton sekä sen edeltäjän tärkeä lähtökohta.

1874 perustettu Kansanvalistusseura oli ensimmäisiä ja tärkeimpiä sivistysjärjestöjä. Siitä kehittyi monipuolinen toimija, mutta kovin laajoja kansalaisjoukkoja se ei missään vaiheessa tavoittanut. Siitä kehittyi pikemmin taustavaikuttaja monilla vapaan sivistystyön aloilla.

Yksi ensimmäisiä todellisia joukkojärjestöjä, joka paneutui vahvasti opiskeluun ja sivistystyöhön, oli Pohjanmaalta 1880-luvulla lähtenyt ja nopeasti koko maahan levinnyt nuorisoseuraliike. Samoihin aikoihin alkoi nousta järjestäytynyt raittiusliike, joka myös levittäytyi laajalti kansan keskuuteen ja jonka toiminnassa erilainen valistustyö oli keskeisellä sijalla. 1800-luvun lopulla alkoi nousta myös työväenliike, jonka kannalta erilainen tiedon jakaminen, valistustyö ja opiskelu olivat tärkeitä asioita.

Järjestöt muotoutuivat kukin tahollaan omaan tapaansa, hitaammin tai nopeammin, mutta kansalaisille suunnattavan tiedon jakaminen liittyi eräissä tilanteissa myös ajankoh-taisiin poliittisiin tapahtumiin, jotka synnyttivät toimintaa hyvinkin nopeasti.

Kotikouluja ja itseopiskelua

Suomessa yksi aikuisväestölle tarjotun opetuksen tai valistustyön varhaisia ilmiöitä oli niin sanotut kotikoulut, joita nopeasti perustettiin satoihin kyliin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Elettiin niin sanotun sortokauden venäläistämistoimien aikaa, ja huoli koko suomalaisen kulttuurin tulevaisuudesta herätti halun tutustua ja tutustuttaa kansaa suomalaisten omaan kulttuuriin. Kotikoulut tavoittivat nopeasti tuhansia osallistujia.

Kotikouluissa perehdyttiin ennen muuta Topeliuksen *Maamme*-kirjaan sekä *Vänrikki Stoolin tarinoihin* usein kylän kansakoulunopettajan tai jonkun kouluja käyneen nuoren ihmisen johdolla. Niissä kuitenkin opetettiin usein myös lukemisen ja laskemisen perustaitoja ja muitakin tiedon alkeita.

Nopeasti noussut kotikouluinnostus myös laantui nopeasti, kun venäläistämistoimien mainingit rauhoittuivat ja poliittinen tilanne toisaalta muuttui nopeasti. Mutta kotikoululiike synnytti osaltaan tarpeen luoda pysyviä muotoja ihmisten omaehtoiselle opiskelulle, joko itsenäisesti tai sitten ryhmissä.

1900-luvun alkuvuosina syntyi monenlaisia kokeiluja, joista käytettiin myös monia eri nimityksiä. Alettiin puhua kotiopinnoista tai kansalaisopinnoista, jotka tarkoittivat paljolti samaa asiaa. Omin päin opiskelevia varten laadittaisiin tiettyjä valmiita kirjapaketteja, jotka he voisivat tenttimällä suorittaa valistusjärjestöjen osoittamille tentaattoreille.

Kotiopinnoissa ajateltiin ensi sijassa yksittäisiä opiskelijoita, mutta vuosisadan alussa Suomeen tulivat ensimmäiset ajatukset myös ryhmässä harjoitettavista suunnitelmallisista, pitkäjänteisistä opinnoista. Ryhmäopiskelun idea sinänsä sopi koti- tai kansalaisopintojenkin ideaan, mutta ryhmien kohdalla alettiin puhua opintopiireistä tai opintorenkaista, ja vihdoin suomalaisen kielenkäyttöön saapui 1910-luvulla termi opintokerho, josta vähän myöhemmin tuli tämän toimintamuodon vallitseva nimitys.

Opintopiiri on toki sanana elänyt siinä rinnalla kaiken aikaa ja nykyään se lienee jo käytetympi kuin usein vanhentuneeksi leimattu ja ”virallisena” terminä jo pois heitetty opintokerho – samaa ne kuitenkin tarkoittavat.

Ruotsin, Amerikan ja oman maan tuulia

Ajatus opintokerhosta – siis vapaaehtoisesta, samaan asiaan yhdessä paneutuvasta ryhmästä – tuli Suomeen 1900-luvun alkuvuosina ulkomailta lähinnä kahta kautta. Ruotsissa opintokerho- tai opintopiirityöskentelyä alettiin luoda vahvasti raittiusliikkeen piirissä, ja toisaalta siitä tuli myös työväenliikkeen tärkeä toimintamuoto. Suomessa ruotsalaisia opintokerhoideoita esitteli ensimmäisten joukossa historian tutkija Väinö Voionmaa, josta tuli sitten 1900-luvun alkupuolen kansanvalistustyön keskeisimpiä henkilöitä sekä tärkeä poliittinen vaikuttaja.

Toinen tärkeä varhainen virike oli amerikkalainen Chautauqua-liike. Se oli alkanut 1870-luvulla aluksi pyhäkoulunopettajien täydennyskoulutuksena, mutta se kasvoi suureksi joukkoliikkeeksi, joka kokosi suuret määrät ihmisiä erityisesti kesäisin opiskelemaan ja viihtymään yhdessä erilaisten opintokokonaisuuksien parissa. Kun varsinainen opintokerholiike vakiintui Suomessa 1900-luvun puolella, Chautauquan parhaat ajat taisivat jo olla ohi, mutta se tunnettiin meilläkin ja se näyttää suuresti inspiroineen myös suomalaista toimintaa.

Näiden välittömästi opintokerhotyötä koskeneiden virikkeiden ohella on muistettava myös tanskalaiset virikkeet, jotka vaikuttivat meillä voimakkaimmin kansanopistotyöhön, mutta myös muuhun kansansivistystoimintaan. Kansanopiston isä, tanskalainen N.F.S. Grundtvig, oli nimenä yksi tunnetuimpia kansansivistystyön vaikuttajia ja taustahahmoja.

Silti olisi väärin sanoa, että opintokerhotoiminta syntyi ulkomaisten virikkeiden pohjalta. Erityisesti nuorisoseuraliike oli hyvin suomalainen luomus, johon vaikuttivat aivan suoraan Snellmanin sivistysaatteet.

Voimat yhteen?

Pyrkimys kansalaisten omaehtoisen opiskelun luomiseen ja edistämiseen virisi siis monella taholla, ja pian alettiin keskustella myös siitä, että tälle toiminnalle olisi luotava yhteiset, suunnitelmalliset puitteet ja kansansivistyksen kentällä toimivien järjestöjen yhteistoimintaa tulisi muutoinkin kehittää.

Vuonna 1909 pidettiin ensimmäinen alan järjestöjen yleinen kansansivistyskokous, jonka yhteydessä esitettiin ajatuksia kentän kokoamisesta tai yhteisen kattojärjestön luomisesta. Tämä teema onkin siitä lähtien ollut usein esillä, mutta yhtenäistymistä ei vielä runsaan sadan vuoden jälkeen ole sanottavasti toteutunut.

Tosiasiassa tuon ajan kansansivistysjärjestöt olivat vielä suhteellisen heiveröisiä, ja ne toimivat osin päällekkäin samalla kentällä, joten ajatukset toiminnan jonkinlaisesta koordinoimisesta olivat vähintäänkin tarpeellisia. Päällekkäisyys näkyi selvästi juuri ohjatun itseopiskelun tai opintokerhomaisen työn kohdalla.

Systemaattisen itseopiskelun ensimmäisiä kehittäjiä oli raittiusliike. Raittiusasiaa käsitteleviä opintopaketteja oli alusta alkaen useita eri tasoisia, helpommasta vaativampaan eteneviä.

Pisimmälle alkuvaiheessa pääsi kuitenkin Kotikasvatusyhdistys, jonka toiminta koulua, kasvatusta ja vanhemmuutta käsittelevissä kysymyksissä kehittyi 1900-luvun alussa hyvinkin laajaksi ja monimuotoiseksi. Kotikasvatusyhdistys järjesti eri paikkakunnilla luentotilaisuuksia ja niin sanottuja Kodin päiviä, joiden innostuneet osallistujat saattoivat

jatkaa asiaan perehtymistä yhteisessä opintopiirissä. Yhdistys julkaisi myös laajan levikin saanutta Koti-lehteä ja pystyi näin onnistuneesti yhdistämään erilaisia toimintamuotoja.

Kotikasvatusyhdistys loi ensimmäisenä mallin, jossa paikallisille opintopiireille annettiin kunakin vuonna aineistoksi yhteinen oppikirja, jonka kerho kävi siis vuoden mittaan yhdessä läpi. Yhdistys teetti nimenomaan tätä tarkoitusta varten 1910-luvun jälkipuoliskolla useita oppikirjoja, jotka saivat verraten laajan levikin.

Myös nuorisoseuroihin syntyi opintokerhoja, joissa opiskeltiin yhdessä pitkäjänteisesti jotta tiettyä asiaa. Koko nuorisoseuratyön olennainen idea oli liikkeen perustajan, kirjailijan ja sittemmin poliittisen vaikuttajan Santeri Alkion kehittämä itsekasvatuksen ajatus. Sen mukaan ihmisen tulee tietoisesti kehittää itseään ihmisyyden toteuttajana ja kansalaisena – ja opintokerhotyö nivoutui erittäin luontevasti yhdeksi tämän toiminnan tärkeäksi osaksi.

Alkuvaiheen tärkeitä ilmiöitä oli myös Limingan kansanopiston johtajan Onni Tolvasen vuonna 1912 käynnistämä kansalaisopintojen ohjelma, jonka puitteissa itseopiskelijoita varten laadittiin valmiita lukupaketteja hyvinkin monelta alalta. Suunnitelmat olivat osin hyvinkin kunnianhimoisia ja monimutkaisia, eikä kansalaisopinnoista heti kehittynyt mitään erityisen laajaa liikettä. Ilmoittautuneita saattoi tulla, mutta varsinaiset opintosuoritukset jäivät vähäisiksi. Tolvasen käynnistämät kokeilut kuitenkin loivat tärkeää pohjaa myöhemmälle toiminnalle.

Kerhoja maailmansodan vuosina

Yhteensä Suomessa perustettiin jo 1910-luvulla satoja erilaisia opintokerhoja, joihin kuului tuhansia ihmisiä. Toiminta saattoi monessa tapauksessa jäädä lyhytaikaiseksi, ja tarkat numerotiedot ovat epäluotettavia, mutta varsinaisen opintokerhotoiminnan synty maassamme voidaan joka tapauksessa sijoittaa jo itsenäistymistä edeltäneisiin vuosiin.

Vuonna 1914 syttyneen maailmansodan poikkeusolot vaikuttivat kuitenkin alusta alkaen Suomeen, ja maamme itsenäistyminen vuonna 1917 sekä verinen sisällissota merkitsivät luonnollisesti monenlaisia asioita myös sivistystyön kannalta.

Itsenäisen maan linja

Vuonna 1917, juuri ennen kriittisimpiä tapahtumia, kansanopistonjohtaja ja koko vapaan sivistystyön kentän keskeiseksi vaikuttajaksi kohoava Niilo Liakka teki ehdotuksen alan järjestökentän yhtenäistämisestä. Eduskunnassa joukko edustajia, joukossa myös maalaisliiton Santeri Alkio, puolestaan teki samana vuonna aloitteen valtionavun myöntämisestä kansalaisten omaehtoisten opintojen kehittämiseksi. Molemmat ehdotukset hautautuivat sillä erää suurempien mullistusten pyörteisiin.

Suomen itsenäistyminen tarjosi monessa mielessä aiempaa suotuisamman tilanteen vapaan sivistystyön kehittämiselle ja sen tukemiselle myös valtiovallan puolelta. Vapaa sivistystyö oli osaltaan luonut kansan keskuuteen tietoisuutta Suomesta, ja oli perusteltua odottaa, että itsenäistyneen maan valtiolta suhtautuisi nyt suopeasti tällaisiin kansansivistyspyrkimyksiin.

Eduskunta oli aiemmin myöntänyt esimerkiksi luentotoimintaan ajoittain valtionavustusta, mutta pitkäjänteistä jatkuvuutta julkisessa rahoituksessa ei ennen vuotta 1917 ollut, osin siitäkin syystä, että Suomen eduskunnan hyväksymiä määrärahoja saatettiin tuohon aikaan keisarikunnan keskushallinnossa Pietarissa vielä pyyhkiä yli, jos niitä esimerkiksi pidettiin poliittisesti arveluttavina.

Uudessa tilanteessa sivistyskentän odotukset olivat aiheellisesti korkealla myös tässä suhteessa.

Toisaalta sisällissota jätti kipeät haavat ja pysyvän poliittisen jakaantumisen yhteiskuntaan. Työväenliikkeen ja niin sanotun porvarillisen tai ei-sosialistisen kentän toiminta ja järjestöt eriytyivät entistä enemmän myös vapaassa sivistystyössä. Työväen Sivistysliitto TSL perustettiin vuonna 1919 ohjaamaan ja organisoimaan työväenjärjestöjen piirissä tapahtuvaa opiskelutoimintaa.

Ajatukset sivistysjärjestökentän kokoamisesta tai yhtenäistämisestä olivat esillä myös 1920-luvun alkupuolella. Juuri opintokerhotyö oli alue, jossa tällainen tarve tuli selvästi esille. Havaittiin, että eri järjestöt toimivat toisistaan täysin erillään, mutta ne saattoivat perustaa jopa samantyyppisiä kerhoja samoihin kyliin. Aina ei ollut selvää, minkä keskusjärjestön nimissä mikäkin paikallinen opintokerho toimi ja mistä se sai neuvonsa ja opastuksensa, jotka saattoivat olla keskenään ristiriitaisia. Kylään ilmestyi yhden valtakunnallisen järjestön työntekijä perustamaan opintokerhoa, mutta kerho hakeutuikin ehkä sitten toisen keskusjärjestön yhteyteen ja esiintyi ehkä molempien papereissa. Kaikkien järjestöjen toiminta saattoi olla yhtä lailla haparoivaa, eikä niillä yksin ollut riittäviä voimia esimerkiksi kerhonojajien kouluttamiseen.

Oli siis puhtaasti käytännön syitä välttää sekaannusta ja tehostaa järjestöjen vähäisten voimavarojen käyttöä, mutta myös valtiovallan tuen piiriin pääseminen edellytti monella tapaa toiminnan selkiyttämistä. Itse asiassa juuri valtion opintokerhotyöhön tarjoama tuki vaikutti olennaisesti yhteistyön lisääntymiseen ja edelleen Valistusjärjestöjen opintotoimikunnan syntymiseen.

Vuonna 1919 kaksi sosiaalidemokraattista ruotsinkielistä kansanedustajaa E. L. Hilden ja Otto Andersson tekivät aloitteen, jonka nojalla valtion budjettiin saatiin erityinen määräraha kansantajuisten tieteellisten luentojen tukemiseksi valtion varoista. Seuraavana vuonna sama kaksikko sai läpi aloitteensa opintopiiritoiminnan tukemisesta valtion varoin. Näin opintokerhot saatiin julkisen tuen piiriin, samalla kun muutkin sivistystyön muodot vähitellen saivat lisääntyvää julkista tukea.

Miten kerhoja tuetaan

Opintokerhojen tilanne oli kuitenkin toisenlainen kuin selvästi jossain tietyssä paikassa sijaitsevien oppilaitosten tai muiden instituutioiden. Kerhot olivat pieniä, hajallaan kaikkialla maassa olevia yksiköitä, ja käytännössä niiden tukeminen edellytti jonkin aivan uudenlaisen, toimivan järjestelmän luomista. Valtionapu osaltaan mahdollisti tämän alan määrätietoisien ohjaustyön ja kehittämisen.

Käytännössä apuun pyydettiin Onni Tolvanen, joka oli 1920 siirtynyt Kansanvalistusseuran sihteeriksi Helsinkiin. Tolvanen sangen itsenäisesti kehitteli mallin, jonka mukaisesti opintokerhojen piti toimia, jotta ne olisivat valtionapuun oikeutettuja. Hän laati kerhoille mallisäännöt, joiden mukaan kerhojen piti kokoontua vuodessa tietty minimimäärä kertoja ja suunnitelmallisesti opiskella jotain aineistoa. Tässä vaiheessa vakiintui myös lopullisesti opintokerho-nimitys muiden nimivaihtoehtojen sijaan.

Tolvasen mallin keskeinen piirre oli se, että valtionapua ei myönnetty kerhoille suoraan rahana, vaan kerhot saivat avustuksensa oppikirjojen muodossa. Tämä oli monella tapaa käytännöllinen oivallus, joka vähensi rahaliikennettä, mutta toisaalta kirjojen välittämisestä kerhoille tuli oma työkenttensä. Piti olla jokin organisaatio, joka valtiovallan taholta huolehtii koko tästä avustusjärjestelmästä, ja jokin tapa, jolla kerhoja käytännössä tuetaan ja ohjataan.

Valtion varoja jakamaan perustettiin vuonna 1921 Valtion luentolautakunta, jonka jäseniksi kutsuttiin aluksi kuusi keskeistä kansansivistysjärjestön edustajaa. Käytännössä lautakunta kuitenkin vain päätti vuosittain määrärahojen jakamisen yleiset puitteet, ja varsinaista jakamistyötä varten luotiin omat toimielimensä. Lautakunnan suomenkieliset jäsenet työväenliikkeen edustajaa (TSL) lukuunottamatta muodostivat suomalaisen luentotoimiston, TSL muodosti oman luentotoimistonsa ja lautakunnan ruotsinkieliset jäsenet oman luentotoimistonsa.

Nämä kolme toimistoa ryhtyivät siis käytännössä jakamaan valtion osoittamia määrärahoja. Kuten nimikin osoittaa, tehtäväksi määriteltiin ensin luentotoimintaan osoitettujen rahojen jako, mutta siihen lisättiin sitten myös opintokerhomäärärahojen jako. Suomenkielisen luentotoimiston puheenjohtajaksi tuli Onni Tolvanen ja sihteeriksi eli käytännön työmyyräksi ja varsinaiseksi toteuttajaksi tuli vuonna 1922 Raittiuden Ystävissä aiemmin toiminut ylioppilas Helli Suominen.

Näin luotiin sinänsä varsin pienen määrärahan jakoa varten sangen monimutkaiselta näyttävä järjestelmä, joka sitten käytännössä muotoutui vieläkin monimutkaisemman näköiseksi – mutta monimutkaisuuteensa nähden se toimi yllättävän hyvin.

Ylipäänsä Tolvasen kehittämä suomalaisten opintokerhojen ja niiden julkisen tukemisen malli osoittautuivat varsin kestäviksi. Mallia ei tarvinnut sen käyttöönoton yhteydessä tai sen jälkeen korjailla, vaan se oli heti valmis ja järjestelmä toimi varsin samanlaisena sitten vuosikymmenien ajan, myös Opintotoiminnan Keskusliiton aikana.

Valtionavun merkitys

Valtionapu aivan epäilemättä toi opintokerhotoimintaan laajuutta, ryhtiä ja myös jatkuvuutta. Ilman valtionapujärjestelmää suomalainen opintokerhotoiminta tuskin olisi koskaan päässyt yhtä laajaksi ja yhtä pitkäjänteiseksi kuin mihin se sittemmin kehittyi.

Opintokerholiikkeen ja koko vapaan sivistystyön historia osoittaa, että pelkät spontaanit yhteenliittymät ovat tärkeitä ja niistä kaikki useinkin alkaa, mutta sellaisinaan ne eivät useinkaan elä kauan, jollei toiminnassa ole jotain pitkäjänteistä runkoa.

Opintokerhojen valtionapu oli myös itsessään yhteiskunnan antama tunnustus, osoitus siitä, että tätä työtä pidettiin yhteiskunnassa arvokkaana ja tukemisen ansaitsevana. Tämä-

kin seikka saattoi osaltaan houkutella ihmisiä mukaan, pitää heitä mukana ja sitouttaa myös vastuun kantamiseen toiminnan jatkuvuudesta.

Asian toinen puoli oli luonnollisesti niin sanottu byrokratia, eli valtionavun piiriin pääseminen vaati kohtalaisen määrän paperisotaa, ja toiminnan täytyi myös toteutua määritellyissä puitteissa. Valitus byrokratiasta oli toistuvaa, samoin siitä, että valtionapu kuitenkin oli käytännössä pieni sen vaatimaan työmäärään nähden. Mutta myös tästä kaikesta väännöstä tuli sitten toimivan opintokerhotyön arkea.

Opintokerhoille pyrittiin luomaan täsmällinen rytmi niin, että kerho päätti keväällä seuraavan työvuoden opiskeluohjelmastaan, lähetti sen valtion luentolautakuntaan ja teki sen pohjalta samalla kirjatilauksen. Valtion luentolautakunta käsitteli paperit kesän aikana ja syksyllä kerho sai kirjapakettinsa ja aloitti opiskelun.

Valtionavun enimmäismäärä kerhoa kohti oli aluksi 200 markkaa, jolla sai useita kirjoja mutta ei välttämättä kirjaa jokaiselle kerholaiselle. Tarkoitus olikin, että kerho laittaa toimintaansa myös omia varoja ja valtionavun osuus olisi enintään puolet kerhon menoista.

Keväällä, työkauden loppuksi piti lähettää toimintakertomus, joka sitten osoitti kerhon toimineen valtionapuehtojen mukaan.

Yhteinen toimikunta syntyy

Opintokerhotoiminnan organisointi ja tukeminen olivat käytännössä monimutkaisempaa kuin luentotoiminnan, jonka kohdalla tuki kohdistui yksittäisiin tilaisuuksiin ja oli siinä mielessä yksinkertainen asia. Opintokerhotyö vaati enemmän ohjeita ja opastusta.

Valtion luentolautakunnan ja Suomalaisen luentotoimiston kohdalla nousi ongelmaksi, että opintokerhotoimintaa käytännössä harjoittavat järjestöt eivät olleet tasapuolisesti edustettuna. Osa opintokerhotyötä tekevästä järjestöistä sai nimetä edustajansa lautakuntaan, osa ei, ja toisaalta lautakunnassa oli myös sellaisia tahoja jotka eivät harjoittaneet opintokerhotoimintaa.

Tämä osaltaan nosti esille tarpeen kaikkien opintokerhojärjestöjen kiinteämmästä yhteistyöstä. Mutta tämä tarve nousi myös toiminnasta itsestään, valtionavusta ja sen organisoinnista riippumatta. Erityisesti nousi esille ajatus siitä, että eri järjestöt voisivat tarjota yhteisesti sovittua opiskeluaineistoa kerhoilleen. Tällainen idea jo itsessään osoittaa, että opintokerhotyötä harjoittavat järjestöt eivät olleet kaukana toisistaan. Opintokerhonohjaajien koulutus oli toinen kipeästi koettu tarve.

Vuonna 1921 järjestettiin lähinnä Raittiuden Ystävien aloitteesta eri sivistysjärjestöjen yhteiset kerhonohjaajakurssit Helsingissä. Valtion luentolautakunta tuki hanketta ja toivoi nimenomaan, että tilaisuus olisi koko kerhotyön kenttää kokoava. Kursseille osallistui yli 100 henkeä kuudesta eri järjestöstä.

Järjestöjen yhteistyö käynnistyi nopeasti. Jo toimintavuodeksi 1921–22 sovittiin opintokerhoille yhdessä tarjottavasta tai suositeltavasta opiskeluaiheesta. Raittiuden Ystävillä oli tarjota valmis idea, jonka muut hyväksyivät. Valtion luentolautakunta laati ensimmäisen opintokerhotyön oppaan ja myönsi Kansanvalistusseuralle rahoituksen ensimmäisen kiertävän kerhoneuvojan, P. Pohjanoksan palkkaamiseen. Hän kiersi katsomassa opintokerhoja eri puolilla maata.

Samalla alettiin valmistella yhteisen, pysyvän yhteistyöelimen perustamista opintokerhotyötä tekevien suomenkielisten järjestöjen kesken. 16.11.1922 perustettiin yhteenliittymä Valistusjärjestöjen Opintotoimikunta. Toimikunta oli rekisteröimätön, ja jokainen mukaan liittyvä jäsenjärjestö sai nimetä siihen oman edustajansa.

Sangen monimutkainen malli

Käytännössä organisaatiokuvio muuttui nyt tavallaan entistä monimutkaisemmaksi. Suomalainen luentotoimisto hoiti virallisesti kerhoille menevän valtionapulikenteen, kun taas Valistusjärjestöjen Opintotoimikunta (VOT) otti hoitaakseen kerhojen käytännön ohjaustyön, kerhotoiminnan kehittämisen ja sen aatteellisen puolen. VOT:n tärkeäksi tehtäväksi tuli yhteisten opintoaineistojen valmistelu ja niistä päättäminen. Toimikunnalla ei siis ollut mitään muodollista statusta, mutta käytännössä sangen tärkeä tehtävä.

Monimutkainen organisaatiomalli ei ollut tyydyttävä, vaikka se käytännössä saatiinkin toimivaksi. Valtion määräämä lautakunta ja järjestöjen puhtaasti keskenään muodostama epävirallinen yhteistyöelin kietoutuivat tiiviisti toisiinsa, mikä osaltaan hankaloitti myös mallin uudistamista.

Ajatus koko kuvion yksinkertaistamisesta, mikä myöhemmin johti Opintotoiminnan Keskusliiton perustamiseen, syntyi jo järjestelmän alkuvaiheessa. Eri syistä sen toteutuminen vain tuli kestämään 20 vuotta. Yksi syy oli sekin, että toivottiin ja odotettiin lakia, joka säätelisi koko opintokerhotyötä ja antaisi sille virallisemmän aseman. Tätä lakia saatiin kuitenkin odottaa vielä paljon kauemmin kuin 20 vuotta.

Erityisesti Helli Suominen hoiti kahta tehtävää: hän sai palkkansa Suomalaiselta luentotoimistolta ja sitä kautta valtion varoista, mutta käytännössä hän oli pitkälti Valistusjärjestöjen opintotoimikunnan työntekijä. Hänelle kentältä saapuva posti saattoi usein tulla myös vaikkapa Kansanvalistusseuran (KVS) nimellä, mutta sekään ei suuresti haitannut, sillä Suomalainen luentotoimisto sijaitsi KVS:n suuressa talossa Museokadulla Helsingissä.

VOT hyväksyi itselleen säännöt, joiden mukaan sen jäseneksi saattoi päästä opintokerhotoimintaa harjoittava valtakunnallinen keskusjärjestö. Mitään jäsenmaksua ei ollut, eikä muitakaan muodollisia sitoumuksia. Kiinnostusta toimintaan oli ja jäsenmäärä kasvoi vähitellen. Aluksi mukaan hyväksyttiin vain valtakunnallisia järjestöjä, mutta myöhemmin myös jollain suppeammalla alueella toimivia järjestöjä. 1930-luvun lopussa jäsenenä oli jo 19 järjestöä.

Tärkeimmät perustajat

Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan perustavassa kokouksessa oli läsnä neljä järjestöä, jotka olivat näissä merkeissä tehneet yhteistyötä: Raittiuden Ystävät, Kotikasvatusyhdistys, Suomen Nuorison Liitto sekä Kansanvalistusseura. Opintokerhojen määrässä mitattuna suurin jäsenjärjestö oli Raittiuden Ystävät, jolla oli noin 80 opintokerhoa ja seuraavana Kotikasvatusyhdistys. Yhteensä VOT:n toiminnan piiriin tuli runsaat 200 opintokerhoa, mutta kerhojen samoin kuin jäsenjärjestöjen määrä alkoi heti lisääntyä.

Kotikasvatusyhdistys oli aivan omanlaisensa tekijä suomalaisessa yhdistyskentässä: yhteen asiaan tai aihepiiriin painottuva, sitoutumattomuuteen pyrkivä yhdistys, jota kuitenkin työväenliikkeen puolella jossain määrin vieroksuttiin. Yhdistyksen perustaja ja pitkäaikainen voimahahmo oli opettaja Vilho Reima, jonka voimakkaan panoksen jatkajaa ei sittemmin löytynyt, ja järjestö menetti vähitellen merkitystään.

Raittiusliike oli eräänlainen ”yhden asian liike”, joka etenkin alkuun piti tiukasti kiinni siitä, että opiskeltavien asioiden piti liittyä raittiusasiaan. 1920-luvun aikana asenteet tässä mielessä väljenivät ja opiskelua itsessään alettiin pitää tärkeänä asiana raittiusliikkeen päämäärien edistämisen kannalta. Raittius- ja alkoholiasiat olivat 1920-luvun Suomessa jatkuvasti polttavia kieltolakitilanteen vuoksi. Raittiusliikkeen opintokerhotyö hiljeni vähitellen, ja 1930-luvulla tämä alkuaikojen järjestö ei enää ollut keskeisellä sijalla.

RY on kuitenkin edelleen Opintotoiminnan Keskusliiton jäsen, ja siten ainoa järjestö joka on ollut tässä yhteisessä toiminnassa koko sen lähes 100 vuoden ajan, joka VOT:n perustamisesta tähän päivään on kulunut.

Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan tärkeä perustajajäsen oli Kansanvalistusseura, joka ei itse aloitteellisesti organisoinut opintokerhotyötä, mutta kun kaikkien opintokerhojen periaatteessa piti olla jonkin keskusjärjestön alaisuudessa, ja tosiasiaa oli olemassa myös aivan itsellisesti toimivia opintokerhoja, niin nämä rekisteröitiin Kansanvalistusseuran alaisuuteen, ja KVS hoiti siten osaltaan niiden asioita. Kansanvalistusseura oli yhteydessä opintokerhokentälle myös kirjeopistonsa kautta.

Nuorisoseuraliike eli Suomen Nuorison Liitto SNL kasvatti vähitellen opintotoimintaansa, ja 1930-luvulla se oli monina vuosina kerholiikkeen suurin toimija. Parhaimpina aikoina lähes puolet VOT:n alaisista kerhoista oli nuorisoseurojen kerhoja. SNL oli mukana yhteisjärjestössä, mutta ei aina erityisen innokkaasti, vaan hiukan etäisyyttä pitäen ja omaa itsenäisyyttään vaalien. Opintokerho oli vain yksi nuorisoseurojen toimintamuodoista, esimerkiksi Pohjanmaan nuorisoseurojen 1920-lukua esittelevässä historiikissa opintokerhotyö mainitaan usein lyhyesti toimintamuotona, joka näyttää olleen usein väliaikaista ja lyhytaikaista.

Nuorisoseuraliike perustui vahvoin maakunnallisiin tai alueellisiin keskusseuroihin, ja siksi alueelliset erot olivat suuria. Pohjanmaa oli opintokerhotoiminnan kannalta vahvaa aluetta Etelä-Karjalan ohella. Karjalan alueilla toimi myös yksittäisiä opintokerhoja, jotka olivat nuorisoseuraliikkeen nimissä, mutta eivät liittyneet paikallisen nuorisoseuran muuhun toimintaan.

Jako kolmeen

Suomenkielinen ja ruotsinkielinen opintokerhotyö olivat käytännön syistä niin selvästi erillisiä, että niiden välille ei käytännön tasolla syntynyt yhteistoimintaa. Ei toki ollut kilpailuaan, ja suhteessa valtiovaltaan ala ajoi etujaan yhtenäisesti.

Myös Suomalaisen luentotoimiston alaan kuuluva toiminta jakaantui poliittisista syistä kahteen leiriin. Jakautuminen oli sen ajan oloissa ymmärrettävää ja ehkä perusteltuakin, etenkin kansalaissodan jälkeisissä oloissa voimien yhdistäminen olisi ollut vaikeaa. TSL:n perustamisella haluttiin osaltaan turvata työväenliikkeen oma sivistystoiminta, sillä koet-

tiin tärkeänä, että työväenjärjestöt saattoivat toimia itsenäisesti. Sivistystyön perimmäisestä luonteesta ei ollut kovinkaan erilaisia näkemyksiä.

Työväen Sivistysliitto pyydettiin VOT:n perustamisen jälkeen siihen mukaan, mutta TSL ei halunnut sitoutua niin pitkälle menevään yhtenäistämiseen ja yhteiseen johtoon kuin mi- hin VOT:ssa pyrittiin. Käytännön yhteistyötä kyllä pidettiin mahdollisena ja toivottavana.

TSL:n itsenäistä luonnetta perusteltiin sillä, että työläisopiskelijoiden tarpeet olivat erilaisia, koska pohjakoulutus oli vähäisempää kuin muulla nuorisolla. Tämä pohjakoulutuksen vähäisyys ei ehkä pitänyt täysin paikkaansa, mutta sosiaalinen erilaisuus kylläkin. TSL:n koko toiminta ja myös sen opintokerhot painoutuivat kaupunkeihin ja teollisuuskeskuksiin, ja TSL:n kerhojen osallistujajoukko oli merkittävästi iäkkäämpää kuin VOT:n lähinnä maa-seudulla toimivien järjestöjen kerhoissa.

Myös sisällöt olivat erilaisia. TSL painotti työväenliikkeen järjestötoimintaa eli toiminnallisten ja tiedollisten valmiuksien luomista työväen järjestöissä toimiville aktiiveille. TSL:n opintoaineistoissa korostuivat siten enemmän yhteiskunnalliset asiat, joskin esimerkiksi kaunokirjallisuudella oli oma sijansa. VOT:n tavoitteissa korostui enemmän puhdas yleissivistyksellisyys ja periaatteessa koko väestön sivistystason nostaminen.

Erilaiset profiilit vaikuttivat siihen, että TSL:n ja VOT:n alaisen kerhotoiminnan välillä ei ollut merkittävää kilpailua. Kumpikin toimi itsenäisesti, mutta esimerkiksi suhteessa eduskuntaan ja valtiovaltaan kentän etua ajettiin myös yhtenäisesti. Henkilösuhteet vapaan sivistystyön kentän ylimmällä tasolla toimivat hyvin sillä, TSL:n johtoon tullut Voionmaa ja ei-sosialistisen sivistystyön vahva vaikuttaja Niilo Liakka olivat myös sukulaisia.

Myös ruotsinkielisessä opintokerholiikkeessä painotukset poikkesivat jonkin verran: siellä suosiossa olivat jossain määrin enemmän kaunokirjalliset aiheet ja psykologia. Sekä TSL että ruotsinkielinen opintokerholiike hylkäsivät VOT:n ajaman yhden ja yhteisen opintoaineiston mallin, josta pohjoismaisessa katsannossa tuli suomalainen erityispiirre, mutta tarkkaan ottaen se ei siis edustanut koko suomalaista opintokerholiikettä. VOT:n jäsenjärjestöt tosin tuottivat alkuvaiheessa kaksi kolmasosaa kaikesta opintokerhotoiminnasta ja kaksi muuta keskusjärjestöä yhteensä yhden kolmanneksen.

”Suomalainen malli”

VOT loi ja vakiinnutti – aiempien toimijoiden pohjalta – suomalaisen opintokerhomallin, joka oli ehkä koulumaisempi, tietopainotteisempi ja tavoitteellisempi kuin ruotsalainen. Ruotsalaisessa opintokerhossa sisällössä korostuivat kaunokirjalliset aiheet ja toiminnan käytännössä vapaa seurustelu ja keskustelu. Suomalainen oli ”tiukempaa”.

Tätä ei pidä ymmärtää kovin jyrkästi. Ehkä juuri Ruotsista otetun mallin pohjalta myös Suomessa haluttiin koko ajan tarjota kerhoille kaunokirjallisuuden opiskelua ja siihen liittyviä aineistoja. Itse asiassa Valistusjärjestöjen Opintotoimikunta käytti paljon energiaa tarjotakseen kerhoilleen kaunokirjallisen aiheen tietopuolisen rinnalle. Joka vuosi tarjottiin siten kaksi eri oppikirjaa ja oppiaineistoa: tiedollinen ja kaunokirjallinen.

Käytännössä kuitenkin kävi niin, että hyvin pieni osa kaikista kerhoista tarttui kaunokirjallisiin aiheisiin. Kaunokirjallisuuden lukeminen ja tuntemus ei 1900-luvun alun Suomessa

ollut vielä itsestäänselvää, vaikka kirjallisuuden harrastus kaiken aikaa lisääntyikin ja vaikka juuri opintokerholiike osaltaan teki sitä tunnetuksi. Suomalainen tietopainotteisuus ei siis ollut vain ”johdon” ylhäältä ajama asia vaan sangen vahvasti kentän oma valinta.

Toisaalta VOT:n korostama voimakkaan yleissivistyksellinen ja yleistiedollinen malli meni sekin ristiin kentän kanssa siinä mielessä, että kentällä hyvin yleisesti odotettiin käytännöllispainotteisia, erityisesti maatalouteen liittyviä aiheita.

Ohjausta, muttei liikaa

Kaiken kaikkiaan suomalaisen opintokerholiikkeen pohja luotiin 1920-luvulla varsin kestäväksi, sillä se säilyi suhteellisen muuttumattomana vuosikymmeniä. Tuo pohja oli varsin selkeä ja yhdenmukaistavakin, mutta järjestelmän varsinainen luoja Helli Suominen korosti jatkuvasti sitä, että toiminta ei saa kuitenkaan olla liian yhdenmukaista ja ylhäältä ohjattua. Kerhot saivat valita opiskeluaineensa itse, ja yhteinen aihe oli lopulta vain suositus. Samoin oli luonnollista, että eri keskusjärjestöjen kerhotoiminta oli erilaista.

Valistusjärjestöjen Opintotoimikunta harjoitti omaa ohjaustoimintaansa vähäisten voimavarojensa puitteissa sangen aktiivisesti. Vuonna 1931 Tolvanen ja Suominen julkaisivat muun muassa yksityiskohtaisen *Opintokerhotyön oppaan*, jota sitten seurasi eri vuosina useitakin pienempiä opasvihkosia.

Miten opintokerho toimi?

Opintokerho oli vähintään viiden hengen vapaaehtoisuuden pohjalta toimiva ryhmä, joka kokoontui säännöllisesti ja opiskelee suunnitelmallisesti jotain aihekokonaisuutta.

Olennaista opintokerhotoiminnassa oli sen pitkäjänteisyys ja suunnitelmallisuus. Ne kuului opintokerhon identiteettiin, ja juuri jatkuvuus oli se, joka erotti opintokerhot pelkistä yksittäisistä tilaisuuksista tai muunlaisista toiminnoista. Opintokerho saatettiin kyllä perustaa koska hyvänsä, mutta varsinainen työvuosi oli syksystä kevääseen. Kesäaikaan kerhot eivät toimineet.

Opintokerhot toimivat nimenomaan maaseudulla, joten maatalouden vuodenkierto ja ylipäättään vuodenaikojen mukaan vaihtuvat työt määrittivät niiden toimintaa kuten koko muutakin elämää. Kerhotyöskentely aloitettiin syksyllä sitten kun sadonkorjuun ja muiden syystöiden kiireisin aika oli ohi. ”Kun riihet savuavat, me siirrymme opintokerhon pariin”, saatettiin jossain sanoa.

Säädösten mukaan kerhon piti valtion avustusta saadakseen kokoontua vähintään 12 kertaa lukuvuoden aikana. Oli siis kokoonnuttava useammin kuin kerran kuukaudessa, ja kahden viikon väli saattoikin olla monille kerhoille sopiva. Jotkut kerhot saattoivat kokoontua vaikka joka viikko tai vieläkin tiheämmin. Useimmat kerääntyivät yhteen sentään hieman harvemmin.

Kokoukset olivat monesti arki-iltaisin, mutta myös sunnuntai-iltapäivä oli paljon käytetty kokoontumisaika, koska matkat kokouspaikalle olivat harvaan asutuissa kylissä usein pitkiä.

Alkuaikoina useimpien kerhojen toiminta-alue oli yksi kylä. Pienellä maaseudun kylällä ei muuta toimintaa ollut, ja väkeä oli sen verran, että yksi sopivankokoinen kerho saatiin toimimaan.

Idea opintokerhon perustamisesta saattoi lähteä kylän kansakoulun opettajalta tai joltakulta aktiiviselta kyläläiseltä, joka oli kuullut tällaisesta toiminnasta. Oli myös mahdollista, että jonkin kerhotoimintaa järjestävän järjestön kiertävä työntekijä saapui kylälle ja järjesti sinne tilaisuuden, jossa kerrottiin opintokerhoasiasta ja myös perustettiin kerho, jos innostunutta mieltä löytyi.

Opintokerhon tavoiteltavaksi kooksi määriteltiin eri yhteyksissä 5–15 tai 5–20 henkeä. Toisin sanoen kerhon koko oli juuri sellainen, joka monessa yhteydessä on sitten myöhemminkin maailmassa mainittu toimivan pienryhmän ja koulutusryhmän hyväksi kooksi. Ryhmän tuli olla riittävän pieni, jotta jokainen pääsi esille ja jokaiselle oli tilaa, mutta samalla myös riittävän suuri, jotta siihen syntyi oikea toimivan ryhmän moninaisuus. Opintokerhon koko säilyi vuosikymmenestä toiseen kutakuinkin samana: keskimäärin kerhoissa oli tilastojen mukaan kymmenkunta tai alun toistakymmentä jäsentä.

Yksilöllinen vaihtelu oli kuitenkin suurta. Jos ryhmä pysyvästi ylitti 20–25 hengen määrän, VOT:n taholta kehoitettiin miettimään, voisiko ryhmää jakaa kahdeksi. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ollut käytännössä mahdollista, ja oli myös kerhoja, joissa saattoi olla useita kymmeniä jäseniä.

Ylipäänsä koko toiminnan tai ohjauksen olennainen idea näyttää monissa asioissa olleen jonkinlainen toimivan keskitien etsiminen monissa asioissa: opintokerhotyön haluttiin olevan selkeästi organisoitua ja peruspiirteiltään yhdenmukaista, mutta toisaalta sen tuli lähteä kerhon omista tarpeista ja yksikölinen vaihtelu sallittiin.

Selkeän organisoitumisen ihannetta osoittaa sekin, että tuossa alkuvaiheessa opintokerholla piti olla puheenjohtajan ja vetäjän ohella myös kokonainen johtokunta eri toimihenkilöineen. Opintokerho nähtiin siis eräänlaisena pienenä yhdistyksenä, joka toimi paljolti itsenäisen yhdistyksen tapaan.

Tämä myös toteutui käytännössä sikäli, että opintokerhot olivat varsin itsenäisiä yksiköjä – siinäkin tapauksessa, että ne olisivat olleet osa jonkin paikallisen yhdistyksen toimintaa, Tässäkin asiassa oli kuitenkin monenlaisia käytäntöjä.

Syksystä kevääseen

Varhaisimmassa opintokerhotyössä ei ole tehty kovin tarkkaa tilastointia jäsenten tai kerhonohtajien sukupuolen suhteen. Säilyneet hajatie-dot viittaisivat siihen, että opintokerhotyön alkuaikoina, 1920- ja 1930-luvuilla, naisten ja miesten osuus kerhossa oli sangen tasavahva, ja sama koskee myös kerhonohtajien sukupuolta. Kerhotoimintaa harjoittavissa keskusjärjestöissä oli myös naisjohtajia.

Toimivaa keskitietä etsittiin myös siinä suhteessa, että opintokerhon ei pitänyt olla ikään kuin koulunkäynnin jatketta, opettajajohtoista toimintaa jäykkine muotoineen tai menoineen, mutta toisaalta sen piti olla vakavaa, määrätietoista toimintaa ja opiskelua eikä pelkkää seurustelua, vapaamuotoista yhdessäoloa ja leikkimistä.

Ehkä tässä opiskelun vakavuudessa onkin juuri suomalaisen opintokerhon erityispiirre. Ruotsissa koko opintokerhon idea lähti osin siitä, että työätekeville kansankerroksille haluttiin tarjota tilaisuus sosiaalisten taitojen ja seuraelämän kehittämiseen. Yhdessäolo, keskustelu ja sosiaalinen seurustelu olivat olennainen osa ruotsalaista opintokerhoa. Oppiaineena-kin oli usein kaunokirjallisuus, ei niinkään tietokirjallisuus.

Suomalainen opintokerhotyö sen sijaan piti määrätietoista opiskelua ja itsensä kehittämistä ensiarvoisena. Sosiaalinen yhdessäolo oli sekin kyllä tärkeää, mutta sittenkin toissijainen asia tai tietopuolisen opiskelun väline. Käytännössä kerhot olivat erilaisia, eikä vakavahenkinen opiskelu kaikissa kerhoissa toteutunut niin kuin sen tavoitteiden mukaan piti. Toisaalta kun kouluhallituksen edustaja 1920-luvun puolimaissa kiersi tarkistamassa Pohjois-Karjalan opintokerhoja, hän raportissaan korosti niiden tiukkaa, melkein päliin tiukkaa opintomaisuutta.

Määrätietoiseen opiskeluun kuului aivan olennaisena yhteisen, kaikille kerhoille suositellun oppikirjan valitseminen koko maan kerhoille tarjottavaksi. Yhteinen kirja oli vain suositus, sillä kerhot itse valitsivat opintoaiheensa, mutta alkuvaiheessa useimmat kerhot lukivat yhdessä suositeltua oppikirjaa.

Kerho voitiin perustaa milloin tahansa, mutta valtionapusehdösten vuoksi se oli käytännöllisintä tehdä keväällä ja aloittaa varsinainen opiskelu syksyllä.

Kerholla tuli olla opintosuunnitelma koko työvuoden ajalle. Yleisin tapa oli jokin yksi oppikirja, mutta varsin monet kerhot saattoivat opiskella kahtakin eri kirjaa vuoden aikana. Suositus oli, että jokaisella jäsenellä tai ainakin mahdollisimman monella olisi varsinainen oppikirja itsellään, ja tähän juuri käytettiin valtionapua.

Tarkoitus oli, että kerhon jäsenet saivat pitää ne kirjat, jotka he olivat opiskelleet ja suorittaneet. Yksi kirja jätettiin kerhon omaan kirjastoon, johon sitten hankittiin ajan mittaan muutakin kirjallisuutta, joitain perusteoksia. Opintokerhoja kannustettiin perustamaan itselleen omat kirjastot, ja varsin usein sellainen myös toteutui. Aktiivisimmat kerhot hankkivat VOT:n tai oman keskusjärjestönsä kautta myös erityisen kirjakaapin.

Opintojen määrätietoisuus korostui siinä, että keväällä kerhovuoden lopuksi opiskellusta kirjasta järjestettiin tutkinto. Se oli jännittävä tilaisuus, joka kruunasi koko kerhovuoden, ja tutkinnon suorittaneista, kuten tietysti koko jäsenistöstä, pidettiin kirjaa.

Tutkintokysymykset saatiin VOT:lta, joka muutenkin laati opiskeluohjeet yhteisiä oppikirjoja varten. Kunkin vuoden yhteistä oppikirjaa varten laadittiin aina opiskeluohjeet, joissa opiskeltava kirja oli jaettu esimerkiksi kahteentoista sopivan mittaiseen jaksoon. Kustakin jaksosta nostettiin esille kysymyksiä ja asioita, joita kerhoillassa voitaisiin pohtia. Ja samalla tavoin sitten tutkinnossa kysyttiin kirjan olennaisia asioita. Tutkintovastaukset arvioi kerhohjoaja tai sitten ne lähetettiin keskusjärjestöön.

Tutkinto ei tietenkään ollut pakollinen, eivätkä läheskään kaikki kerholaiset siihen osallistuneet, mutta varsin suuri osa kuitenkin suoritti tutkintoja. Tämä puoli oli siten yksi kerhotyön tärkeä osa.

Jälkeenpäin katsoen voidaan kyllä sanoa, että niin opiskeluaineistoissa kuin tutkintokysymyksissä on jossain määrin korostunut niin sanotun nippelitiedon ja pelkän ulkokohtaisen faktan osuus. Tästä huolimatta opintokerho tuskin oli pelkkää pönttämistä, vaan tiedolli-

nen opiskelu jätti tilaa myös asioiden omalle arvioinnille ja pohtimiselle sekä yhteiselle keskustelulle.

Kerhoillan kulku

Kerhoillan ydin oli opiskeltavan kirjan eli kulloinkin läksyksi määrätyn luvun tai jakson käsittely, mutta se ei ollut ainoa asia. Jokaiseen kerhoiltaan kuului myös muuta ohjelmaa, lähinnä yhteislaulua, runonlausuntaa, ääneen lukemista ja mahdollisesti muita pieniä esityksiä.

Usein aloitettiin laululla, jonka jälkeen käsiteltiin kirjan läksynä ollut kappale. Kerhon ohjaaja ehkä esitti siitä kysymyksiä, tai sitten joku kerholainen sai aluksi selostaa sitä, minkä pohjalta aiheesta sitten keskusteltiin. Monissa kerhoissa tosin pelkkä sisällön esittely ja läksyn kuulustelu sai riittää. Välillä oli muita ohjelmanumeroita ja sitten pohjustettiin uusi läksy eli sovittiin seuraavalla kerralla käsiteltävästä jaksosta ja evästettiin ehkä sen lukemiseen. Lopussa oli kenties vapaamuotoisempaa yhdessäoloa. Kerhoilta kesti useimmissa tapauksissa 2–3 tuntia.

Kokoontumispaikasta ja tilanteesta riippuen kerhoillassa saattoi olla vaatimatonta tarjoilua, kahvia tai muuta, mutta tätä puolta ei yleensä pidetty olennaisena eikä sitä haluttu korostaa. Erilaiset seuraleikit, piirileikit ja muut kepeämmät yhdessäolon muodot kuuluivat monesti kerhoiltoihin, mutta niistä vallitsi hyvin erilaisia mielipiteitä.

Yhteistä hupipuolta tarjosi monessa kerhossa vaihtuva pöytäkirjan – ja nimenomaan pakinapöytäkirjan tai päiväkirjan – pito vuorotellen. Pakinapöytäkirjassa jäsenet saivat kommentoida kerhoa ja sen tekemisiä humoristiseen sävyyn, ja pöytäkirjan lukemisen jälkeen sitä saatettiin myös arvioida. Monet kerhot myös tekivät omia käsinkirjoitettuja lehtiä, joita sitten luettiin ääneen kokouksissa ja joihin saattoi siellä tutustua. Myös tietokilpailut olivat suosittu ohjelmiston muoto, ja ne sopivatkin hyvin tietopuolisen opiskelun yhteyteen.

Tiukka opiskelu vai vapaamuotoisempi yhdessäolo?

Vapaamman ja kevyemmän yhdessäolon, erityisesti leikkien osuus käytännön kerhotyössä, nousi monesti esille. Kerholiikkeen johtavat suunnannäyttäjät olivat selkeästi sitä mieltä, että opintokerho oli vakavasti otettavaa pitkäjänteistä opiskelua. Se ei ollut ajanvietettä eikä hauskanpitoa, eikä niin ollen minkäänlainen leikkiminen kuulunut opintokerhoon.

Ylipäänsä linjanvetäjät Olla Teräsvuori ja Helli Suominen korostivat mielellään kerhotyön laadullista puolta ja syvyyttä. Ei siis pitänyt kukaan tavoitella mahdollisimman suuria määriä eikä esimerkiksi laskea rimaa tai keventää tasoa suuremman osallistujamäärän houkuttelemiseksi, vaan oli keskityttävä laatuun ja todellisiin oppimistuloksiin ja viime kädessä kerholaisten henkiseen kasvuun.

Toisten mielestä hauskat leikit toivat kuitenkin yhteenkuuluvuuden tunnetta ja tarpeellista vastapainoa ankaraan opiskeluun. Toki myös Teräsvuori ja Suominen korostivat vahvasti kerhon yhteisöllistä henkeä ja hyvää, toverillista tunnelmaa. Teräsvuoren mielestä yhteislaulu oli tässä mielessä tarpeen, ja se kuuluikin aina olennaisena kerhoiltoihin. Myös pienet voimisteluliikkeet tai nopea seisomaan nousu istumisen välillä saattaisivat auttaa jaksamista

ja keskittymistä asiaan. Tietokilpailut olivat yksi opintokerhoissa käytetty vaihtelun muoto sekin.

Yhdessäolon ja virkistymisen kannalta suositeltiin kuitenkin ensi sijassa tavallisista kerhoilloista kokonaan poikkeavia tapahtumia, kuten retkiä tai vaikkapa pienimuotoisten iltamien järjestämistä, mikä voisi auttaa rahavarojen saamisessa kerholle.

Koululla, seurantalolla vai kodeissa?

Varsinaisen osallistujajoukon ohella kerho tarvitsi toimiakseen ja säilyäkseen kaksi olennaista asiaa: paikan, jossa kokoontua sekä kerhon johtajan tai vetäjän, joka erityisesti piti toimintaa yllä.

Kerhon kokoontumispaikkana maaseudulla oli varsin usein kylän kansakoulu. Se oli usein kylän ainoa julkinen rakennus, ja kylää muutenkin yhdistävänä tekijänä se oli luonteva paikka. Koulu tarjosi hyväkuntoiset, riittävän isot ja lämpimät tilat, ja yhteisenä paikkana koululle oli helppo tulla. Toisaalta se voitiin vapaampaa kerhotoimintaa ajatellen kokea liiankin ”koulumaisena”, ja jos kerhoillassa istuttiin rivissä olevissa pulpeteissa aivan kuin koululaiset koulupäivänä, toi se kenties tunnelmaan jäykkyyttä. Aikuisten mahtuminen pulpetteihin saattoi sekin olla ongelmallista.

Koulutilojen saaminen käyttöön riippui jossain määrin koulun johtajaopettajasta, joka usein itse asui koululla, mutta viime kädessä kunnan omistamien koulutilojen käytöstä virallisesti päätti koulun johtokunta.

Useimmissa tapauksissa koulujen käyttämiseen kerhotoiminnassa suhtauduttiin myönteisesti – vielä 1920-luvulla kouluilla ei välttämättä ollut iltaisin muuta tällaista toimintaa. Toisaalta asian uutuus herätti paikoin myös vastustusta: iltatoimintahan saattaisi häiritä opettajaa ja teettää lisää työtä vahtimestarille tai siivoojalle, joten mitenkään itsestäänselvä asia tämä ei siis ollut.

Jossain päin maata voimakkaiden uskonnollisten liikkeiden hallitsemilla paikkakunnilla koulujen käyttö saatettiin evätä kerhotoimintaa kohtaan tunnettujen ennakkoluulojen vuoksi, vaikka kerhotyö sekin pohjautui vahvasti kristilliseen maailmankatsomukseen. Varsinaisesti poliittisia esteitä ei 1920- ja 30-lukujen maaseudulla näytä kerhotoiminnan kohdalla esiintyneen.

Koulujen jälkeen yleisin kokoontumispaikka oli kodit. Kerho saattoi kokoontua jatkuvasti esimerkiksi ohjaajansa luona tai sitten vuorotella jäsentensä kodeissa. Jonkin verran saatettiin käyttää kylissä olevia seurantaloja ja vastaavia, mutta niiden tilat eivät välttämättä olleet pienryhmätoimintaan kovin viihtyisiä, eikä seurantaloja pidetty talvisin jatkuvasti lämpiminä. Opintokerhoväen taholta esitettiin usein aloitteita siitä, että niin koulujen, seurantalojen kuin kirjastojenkin yhteyteen pitäisi saada kerhotyöhön soveltuvia tiloja, mutta nämä ajatukset etenivät varsin hitaasti.

Mistä ohjaaja?

Ehkä tärkein yksittäinen kysymys kerhoa perustettaessa ja sen toimintaa jatkettaessa oli kuitenkin johtajan löytäminen. Mallisääntöjen mukaisesti kerholla piti olla oma erityinen johtokuntansa, mutta käytännössä ohjaajan rooli oli aivan keskeinen. Monen kerhon perustaminen tai sen toiminnan jatkuminen kaatui siihen, että sopivaa johtajaa ei alkuunkaan löydetty, tai sitten ohjaaja muutti pois paikkakunnalta.

Periaatteessa kerhon käytännön pyörittämisestä vastaava puheenjohtaja ja itse opiskelun sisällöstä huolehtiva ohjaaja saattoivat olla eri henkilö, mutta käytännössä tehtävät menivät usein yksiin.

Alkuvaiheessa kerhojen ohjaajat olivat varsin usein kansakoulunopettajia, ja ennen sotia heitä oli enemmistö kaikista ohjaajista. Suuri osa opettajista suhtautui ilmeisesti myönteisesti opintokerhoihin, mutta asia oli myös täysin heidän itsensä päätettävissä. Mitään velvoitetta opettajalla ei tietenkään ollut.

Monen opintokerhon vetäjänä toimi joku kylän talollinen, usein myös talollisen tytär tai muu perheenjäsen. Maaseudun sivukylissä ei yleensä muita asunutkaan kuin maataloudessa eri tavoin työskenteleviä ihmisiä ja opettajia. Kirkonkylissä tai suuremmissa paikoissa opintokerhon ohjaaja saattoi olla esimerkiksi lukkari, jokin virkamies tai ylipäänsä joku koulua käynyt henkilö. Toisaalta juuri nuo kirkonkylät tai muut suuremmat taajamat olivat opintokerhojen kannalta hankalaa maastoa, joissa oli muutakin kilpailevaa tarjontaa, eikä kerhotoiminta oikein päässyt juurtumaan.

Melkoinen osa kerhoista oli nykykielellä todellisia vertaisryhmiä, joissa vetäjä ei ollut sen koulutetumpi kuin muutkaan. Varhaisimpien tilastojen mukaan osa kerhojen ohjaajista tai vetäjistä ei ollut käynyt itse kansakouluakaan. Toisaalta ei ollut tarkoitukseen, että kerhon johtaja välttämättä olisi muita paljon oppineempi, mutta innostusta siihen tehtävään kyllä tarvittiin.

Harrastus, täsmällisyys, toverillisuus sekä kestävyys olivat Helli Suomisen mukaan ominaisuuksia, joita opintokerhon johtaja erityisesti tarvitsi – myöhemmin samat neljä hyvettä esiteltiin myös kaikkia opintokerholaisia koskevana.

Itsekasvatus

Opintokerholiike nähtiin siis ainakin Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnassa varsin yhteinäisenä toimintana, jopa eräänlaisena aatteena. Toiminnan tavoite oli ihmisen itsekasvatus, vakavien ja hyvien harrastusten tarjoaminen, asioiden oppiminen ja samalla oman itsen kehittäminen, joka puolestaan oli sopusoinnussa yhteisen hyvän, isänmaan edun ja aktiivisen kansalaistoiminnan kanssa.

Kerho nähtiin kohottavana, hyvänä asiana, jonka eräänlaisia vastavoimia tai vastakohtia olivat pelkkä toimettomuus sekä erityisesti nuorison huvittelunhalu siellä, missä huvimahdollisuuksia ylipäänsä oli tarjolla. Opintokerhoista saatettiin toivoa vaihtoehtoa pelkästään tanssipainotteisille huvitilaisuuksille tai sitten pelkälle päämäärättömälle olemiselle.

Koska raittiusliike oli yksi opintokerhotyön keskeisiä käynnistäjiä, myös raittiusaatteen korostaminen oli alkuaikoina esillä koko opintokerholiikkeen piirissä, vaikka suhtautuminen

siihen oli vaihtelevaa. Raittiuden korostaminen saattoi myös luoda jännitteitä paikallisen yhteisön sisällä: joillain paikkakunnilla saattoi esiintyä pientä kärhämääkin pontikankeittäjien ja opintokerholaisten välillä, ja viinankeittäjien ilmiantamisesta voitiin kerhoissa käydä moraalista keskustelua.

Opintokerhotyön vahvalla alueella Itä-Suomessa ei ole tietoa siitä, että poliittisia mielipide-eroja olisi tämän asian suhteen sanottavasti esiintynyt. Opintokerhot kokosivat ihmisiä erilaisista aatemaailmoista ja poliittisista suuntauksista. Toisella pääalueella Pohjanmaalla opintokerhot keskittyivät nuorisoseuroihin, jotka eivät myöskään olleet puoluepoliittisia mutta kylläkin lähinnä porvarilliseksi katsottavia järjestöjä. Nuorisoseurat itse näkivät usein työväenliikkeen, erityisesti kommunistien, nuorisotoiminnan eräänlaisena vastustajanaan tai kilpailijanaan nuorison sieluista.

Edellä kävi jo ilmi, että uskonnollisten herätysliikkeiden vahvoilla seuduilla esiintyi toisinaan vastustusta tai ainakin epäluuloja liian maallisena pidettyä opintokerhotoimintaa kohtaan.

Tällaiset tapaukset lienevät silti olleet vähemmistössä, ja pääsääntöisesti opintokerhoilla ei ollut varsinaista vastustajaa tai kilpailijaa. Mutta nuoria tarvittiin talojen töissä jo varhain: Itä- ja Pohjois-Suomessa metsätyöt veivät ajan talvisin ja monet lähtivät niihin matkojen taakse, joten kokoontuminen ja kerhon pystyssä pitäminen ei aina ollut helppoa. Kerhojen kertomuksissa on usein mainintoja, että kaikki kerhon pojat tai miehet ovat kauempana metsätöissä ja se haittaa toimintaa.

Nuorten ihmisten kerhot

Kerholaisista ei aivan alkuvaiheilta ole tarkkoja tilastoja, mutta monien tietojen mukaan opintokerhot olivat lähinnä nuorten aikuisten harrastus. Sitten kun nuoret perustivat oman perheen, kerhotyö saattoi jäädä vähemmälle, ja maaseudun kylistä monet nuoret lähtivät aikuistumisen myötä kokonaan pois.

Toisinaan osanottajien joukko oli hyvinkin nuorta, vasta kansakoulun päättäneitä ja suunnilleen rippikouluikäisiä nuoria. Itse asiassa toimintaa ei kuitenkaan ollut tarkoitettu tai suunniteltu aivan näin nuorille, vaan opintokerhotyö haluttiin periaatteessa nähdä nimenomaan aikuisten toimintana. Saattoi siksi käydä niinkin, että kerhon aiheet tai niiden käsittelytapa olivat kerholaisten ikään nähden turhan vaativia.

Oppikirjojen ja aineistojen liiallinen vaikeus taisi olla opintokerhoissa usein koettu ongelma, ja toisaalta leikkimisen muodostuminen tietynlaiseksi ongelmaksi selittyy sekin osanottajien varsin nuorella iällä.

Toisaalta kerhojen ikärakenne saattoi vaihdella suuresti: jotkut kerhot keräsivät varttunutta väkeä. Pitkäaikaisiksi muodostuvissa kerhoissa vakituinen osanottajajoukko hiljalleen ikääntyi kerhon myötä. Jotkut opintokerhot saattoivat toimia jopa vuosikymmeniä, joka vuosi uuden aiheen parissa. Usein kuitenkin kerhotyö eri syistä loppui jo alkuunsa tai kesti yhtäjaksoisesti vain muutamia vuosia.

Kerhotyön luonteessa oli jonkin verran vaihtelua alueellisesti ja sen mukaan, minkä jäsenjärjestön piirissä toiminta tapahtui. Ylipäänsä opintokerhot jakaantuivat koko Suomea

ajatellen epätasaisesti. Kerhotoiminnan vahvoja alueita oli Itä-Suomi ja toisaalta Pohjanmaa. Erityisesti Etelä-Karjalassa ja Pohjanmaalla kerhotyötä organisoivat nuorisoseurat, Pohjois-Karjalassa opintokerholiike nousi tavallaan täysin itsenäisesti. Pohjois-Savo oli esimerkki alueesta, jossa useampikin eri järjestö harjoitti kerhotoimintaa.

Vastaavasti Etelä- ja Länsi-Suomi olivat hiljaista seutua, eikä etenkaan Uudellamaalla ja Hämeessä VOT:n piiriin kuuluvaa opintokerhotoimintaa paljoa ollut. Sielläkin, missä kerhoja syntyi, ne jäivät usein lyhytaikaisiksi.

Yhteiset oppikirjat

Kun yhteisen oppiaineen käytöstä päätettiin vuonna 1921, ensimmäiseksi yhteiseksi aineeksi valittiin raittiusasia ja Matti Helenius-Seppälän teos *Raittiusasian alkeet*. Tässä tapauksessa raittiusliikkeen puolella oli siis valmiina oleva aineisto, jota voitiin tarjota myös muille järjestöille.

Ensimmäinen Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan suosittelema yhteinen oppikirja oli toimintavuodelle 1922–23 valittu teos *Suomensukuiset kansat*. Valinnassa näkyy selvästi se, että opintokerhotyön avulla haluttiin voimistaa tietoa ja tunnetta suomalaisuudesta, ja sukukansat olivat eräs keskeinen alue, jonka varaan identiteettiä silloin luotiin.

Samaa aihepiiriä jatkoi osittain seuraavana vuonna luettu Frans Akseli Hästeskon teos *Suomalainen kansanrunous*. Se oli johdatusteos Kalevalaan ja kansanrunouteen, jossa oli suomalaisuuden ja suomalaisen kulttuurin olennainen perusta. Kansanrunoutta ja Kalevalaa on sittemmin opintokerhoissa tutkittu eri vuosikymmeninä useaan otteeseen myöhemminkin.

Lukuvuonna 1924–25 siirryttiin perinteestä kansantalouden opiskelun pariin, johon johdannoksi tarjottiin useaakin eri aineistoa.

Isänmaan kirja – suuri hanke

Vuosina 1925–29 toteutettiin suomalaisen varhaisen opintokerholiikkeen todellinen suurtyö: maisteri K. N. Rauhalan peräti neliosainen *Isänmaan kirja*. Tämä oli opintokerholiikkeen aloitteesta tehty ja varta vasten kerhoja ajatellen toteutettu kirjasarja. Toiveita tällaisen perusoppikirjan saamisesta oli tekijälle esitetty myös maanpuolustusväen piiristä.

Aivan vastaavaa yhtenäistä populaariteosta suomalaisesta kulttuurista ja yhteiskunnasta ei aiemmin ollut, vaikka esimerkiksi *Oma maa* -kirjasarja laajempaan toteutti osittain samaa asiaa.

Hyviä oppikirjan tekijöitä ei ollut paljon, ja taitavimmat olivat kiireisiä. Rauhala oli hyvä löytö, sillä hän toteutti neliosaisen kirjasarjan aikataulussa ja suunnitelmien mukaan. Kirjasarjan eri osat käsittelivät Suomen maata ja kansaa, taloutta, yhteiskuntaoppia ja nykyajan Suomen sivistystä. Kukin osa oli noin 200-sivuinen.

Laajuutensa puolesta kirjasarjan osat olivat mukiinmeneviä, mutta kokonaisuutena sarjasta tuli eittämättä raskas. Opintokerholiikkeen sisällä toisteltiin sittemmin lentävänä lauseena eräältä kerholaiselta tekijälle tullutta palautetta, jossa erikseen toivottiin, että *Isänmaan kirjasta* ei enää tehtäisi viidettä osaa. Sen lukeminen oli kerhoille ponnistus, ja kerhojen opiskelijamäärä hieman laskikin tämän nelivuotiskauden aikana.

Ajatus tähän yhtenäiseen oppikirjasarjaan oli ehkä saatu Chautauquasta, jossa opiskelu suunniteltiin juuri tällaisina useamman vuoden jatkuvina etenevinä kokonaisuuksina. Siellä käytettiin juuri neljän vuoden mittaista kokonaispakettia niin, että kunakin vuonna syvennettiin eri kirjaan ja eri näkökulmaan.

Rauhalan kirja osoittaa sen, mihin alkuaikojen opintokerholiike pyrki: yhtenäisen selkeän ja laajan peruskäsityksen antamiseen omasta maasta ja sitä kautta kansalaismielen luomiseen. Vaikka se olisikin ollut jossain määrin vaikea, se oli varmasti myös palkitseva ja tarjosi laajan kokonaisnäkömyksen omasta maasta.

Kaunokirjallisuus mukaan

Samaan aikaan alettiin toteuttaa myös kaunokirjallista oppiaineistoa pitkäjänteisellä ajatuksella niin, että joka vuosi otettiin yksi kotimainen kirjailija, johon perehdyttiin sekä tämän omien teosten että elämäkerran kautta. Ensimmäisenä tutustuttiin kansankirjailija Pietari Päivärinnan elämään ja tuotantoon, sitten seurasivat Kauppi-Heikki, Sakari Topelius, Aleksis Kivi ja muut suuret nimet. Vuodeksi 1937 suunniteltu Eino Leino -kirja ei valmistunut ajoissa, ja siksi tehtiinkin varasuunnitelmana poikkeama maailmankirjallisuuden puolelle William Shakespeareen.

Kaunokirjallisen teeman valinta päättyi lukuvuoteen 1939–40, johon mennessä oli ehditty käsitellä jo varsin kattavasti kotimaisen kirjallisuuden suuria nimiä.

Terveyttä, Kalevalaa ja hyvää kotia

1930-luvulla jatkettiin, ehkä Isänmaan kirjan kokemusten pohjalta, jonkin verran kevyempiä ja helppotajuisempia yhteisten kirjojen parissa. Artturi Salokanteleelta tilattu *Terveys*-kirja oli 1930-luvun alussa opintokerhoja ajatellen todella onnistunut, elämänläheinen teos, joka saikin laajan suosion. Sitä seurasivat äidinkielen kirja, itsekasvatuksen oppikirja ja vihdoin vuonna 1932–33 myös maanviljelysaiheinen oppikirja, jota oli laajalti toivottu.

Erityisen menestyksekkäs oli Marttajärjestön aloitteesta tehty vuoden 1937–38 oppikirja, Elli Saurion *Kodin kirja*, joka sai suuren suosion. Sitä tilattiin nopeasti yli 14 000 kappaletta.

Muutkin oppikirjat saivat 1930-luvulla yleisesti yli 10 000 kappaleen levikin. Opintokerholaisten vuotuisesta oppikirjasta tulikin menestysteos, jolle oli helppo löytää kustantaja, sillä taattu levikki oli tuon ajan oloissa suuri. Oppikirjojen tekijänpalkkio jaettiin kirjoittajan ja Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan kesken, joten oppikirjat tuottivat VOT:lle myös omaa tuloa, josta kertyi säästöön tietty peruspääoma.

Oppikirjojen käytön tueksi julkaistiin 1930-luvulla oppiaineistokirja, jonka takakannen iskulauseena oli ”Oppia otsaan”. Kirja tarjosi valmiit opinto-ohjelmat ja kysymyspaketit siihenastisista yhteisistä oppiaineista. Sen jälkeen alettiin julkaista erillinen ohjevihkonen aina kunkin yhteisen oppikirjan yhteydessä.

Yhteistä oppikirjaa opiskeli eri vuosina 70–80 % kerhoista. Opintokerhojen pitkäaikainen kestoklassikko oli kuitenkin teos, jota ei milloinkaan VOT:n toimesta suositeltu yhteisenä

oppikirjana. Se oli Kotikasvatusyhdistyksen toimesta aikanaan syntynyt *Nuorison käytös*, josta otettiin yhä uusia painoksia ja jonka yhä uudet kerhot ottivat opinto-ohjelmaansa.

Eräät järjestöt tuottivat ja opiskelivat myös aivan omia aineistojaan, ja etenkin nuorisoseuraliikkeessä seuran omat sisällöt olivat tärkeitä.

Opintokerhopäivät

Opintokerhotoiminnan ja opintokerholiikkeen yhtenäistä luonnetta korostivat myös vuotuiset opintokerhopäivät, joiden perinne luotiin jo 1920-luvun alkupuoliskolla.

Ensimmäiset opintokerhopäivät olivat oikeastaan kerhonohtajakursseja, jotka saattoivat kestää viikon tai ylikin. Muutaman vuoden jälkeen kuitenkin vakiintui kolmi- tai nelipäiväisen tapahtuman malli. Tapahtumaan sisältyi yleissivistäviä, lähinnä Suomen historiaan ja kulttuuriin paneutuvia luentoja, opintokerhotyön kysymyksiä käsitteleviä luentoja ja käytännön ohjausta mallikokoontumisineen sekä runsaasti tutustumista kaupungin nähtävyyksiin yhteisten retkien muodossa.

Ensimmäisiä merkittäviä opintokerhopäiviä oli Jyväskylän tilaisuus vuonna 1924. Sinne saatiin pääpuhujaksi Ruotsin opintokerholiikkeen kärkihahmo Oscar Olsson, jonka kirjoituksia oli suomennettu ja joista oli ammennettu runsaasti vaikutteita. Olssonin alustusta seurasikin varsin syvälinen ja monipuolinen, kerhotyön ydinkysymyksiin ja ongelmiin menevä keskustelu.

Jyväskylässä toivottiin, että kaupungista tulisi näiden kokoontumisten pysyvä paikka – tässä saattoi olla kaikuja Chautauqua-liikkeen kesäkokoonantumisten maineesta –, mutta tämä ei toteutunut, vaan kesäpäivät pidettiin vuoroon eri paikkakunnilla usein sellaisilla seuduilla, joilla oli vilkkaampaa opintokerhotoimintaa. Näitä kesäisiä tilaisuuksia pidettiin eri vuosina muun muassa Kuopiossa, Viipurissa, Lahdessa, Sortavalassa ja kauimmaisesti Torniossa asti.

Opintokerhopäivät kasvoivat jo 1920-luvun jälkipuoliskolla useiden satojen ihmisten tapaamisiksi. Osallistujat olivat pääosin eri järjestöihin kuuluvien opintokerhojen aktiiveja. Erityisen suuri ryhmä tuli 20-luvun loppupuoliskolla Pohjois-Karjalasta, sillä Joensuusta organisoitiin yhteisiä ryhmämatkoja opintokerhopäiville.

1920-luvun jälkipuoliskolla opintokerhopäiviin osallistui parina vuonna myös Työväen Sivistysliitto, jolloin nämä päivät siis olivat koko suomenkielisen opintokerhoväen yhteinen tapaaminen. Samalla ne olivat ensimmäinen käytännön yhteistyömuoto, joka näkyi myös opintojärjestöjen kenttäväen tasolla. Yhteistyö ei kuitenkaan jäänyt pysyväksi, vaan TSL jäi jälleen sivuun opintokerhopäivien järjestämisestä.

Laajojen opintokerhopäivien lisäksi pidettiin vuosittain myös opintokerhoväen neuvottelukokouksia, joihin osallistuivat jäsenjärjestöjen keskeiset kerhoaktiivit.

Kerhojen vetäjiä koulutettiin kerhonohtajakursseilla, joita 1920-luvulta lähtien pidettiin joka vuosi eri puolilla maata ainakin Ilmajoella, Mikkulissa, Inkeröissä ja Impilahdella. Nämä kurssit olivat Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan itse organisoimia, mutta jäsenjärjestöt pitivät myös omia kerhonohtajakurssejaan, joita VOT mahdollisuuksien mukaan avusti esimerkiksi luennoitsijavieraiden muodossa.

Opintotoveri

Toinen liikkeen ulospäin näkyvä ja yhdistävä tekijä oli *Opintotoveri*-lehti, joka perustettiin jo vuonna 1924. Se ilmestyi aluksi WSOY:n kustantamana, mutta yhteistyö päättyi, kun kustantaja olisi halunnut muokata julkaisuaan yleisluontoisemman kirjallisuuslehden suuntaan. Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan mahdollisuudet yksinään olivat vähäiset, mutta uudeksi yhteistyökumppaniksi tuli nyt Kansanvalistusseuran kirjeopisto, jonka opiskelijakunnasta saatiin lehdelle myöhemmin runsaasti levikkiä.

Lehdessä oli siis sekä opintokerhopuolen että kirjeopiston omaa materiaalia, mutta mukana oli lisäksi yleisiä artikkeleita erityisesti suomalaisesta kirjallisuudesta ja kuvataiteesta. Pian omaksuttiin linja, että 6–8 kertaa vuodessa ilmestyvää lehteä lähetettiin ilmaiseksi yksi kappale jokaiselle kerhon johtajalle, mutta muuten lehti oli tilauspohjainen. Jotkut opintokerhot tilasivat sen kaikille jäsenilleen.

Toivomus oli, että kerhoille lähetettävää lehteä jotenkin käsiteltäisiin kerhojen kokouksissa, sillä siinä julkaistiin muun muassa ohjeita kulloisenkin yhteisen kirja opiskeluun. Silti opintokerholiikkeen puolella valitettiin kyllä usein, että lehti ei riittävästi tavoita kerholaisia. Kirjeopiston kasvun myötä myös sen osuus yhteisen lehden sivuilla kasvoi, mihin opintokerhoväki ei ollut kovin tyytyväistä.

Opintotoveri-lehti on kuitenkin parhaita dokumentteja varhaisaikojen opintokerhotyöstä. Lehti sisälsi käytännön opiskeluohjeita kerhoille, mutta usein myös lyhyitä uutisia tai kertomuksia kerhojen toiminnasta. Yksittäisten kerholaisten omat tarinat ja kokemukset opintokerhossa olemisesta ovat sangen vähäisiä, mutta niitäkin toki on. Liiteosastossa on muuan nimimerkki Jopi Joutsijoen vuodelta 1925 oleva kirjoitus, jossa kirjoittaja esittää omia ehdotuksiaan opiskelun aiheiksi. Nimimerkin takana oli piippolalainen Pentti Haanpää (1905–1955), ja tämä teksti on myöhemmän klassikkokirjailijan ensimmäisiä julkaistuja tekstejä.

Radiosta kuullaan esitelmiä

Opintokerhoissa kokeiltiin myös uusinta viestintätekniikkaa, radiota. Olla Teräsvuori maalaili jo 1920-luvun puolivälissä toimintaansa käynnistellessään tulevaisuudenkuvia siitä, että radiota voisi käyttää opiskelun välineen pitkien välimatkojen ja hankalien yhteyksien Pohjois-Karjalassa.

Vuonna 1926 perustetun Yleisradion yhdeksi tehtäväksi määriteltiin virallisestikin kansanvalistustyöhön osallistuminen, ja radion johto suhtautui myös käytännössä asiaan varsin suopeasti. Radioon saatiin esitelmäsarjoja, joiden aiheet liittyivät opintokerhoissa opiskelutaiin asioihin. Myös kerhotoiminnasta itsessään oli radio-ohjelmia tai tuolloin alkuvaiheessa nimenomaan esitelmiä.

Kokemukset radion käytöstä opintokerhoissa eivät kuitenkaan olleet kovin rohkaisevia. Esitelmät eivät välttämättä tulleet kerhojen kannalta hyvään aikaan vaan esimerkiksi juuri silloin kun emännät olivat navettatöissä. Kerhojen kokoontumista ei useinkaan voitu järjestää niin että oltaisiin voitu kuunnella esitelmä yhdessä ja keskustella sen pohjalta.

Radiota ei vielä ollut läheskään joka paikassa, eikä pelkkien esitelmien kuuntelemista ehkä muutenkaan koettu kovin mielekkäänä. Opintokerhoja nimenomaisesti palveleva ohjelmisto

jäikin eräiden kokeilujen jälkeen pois 1930-luvulla, mutta myöhemmin, sotien jälkeisenä aikana, tämä apuväline nousi uudestaan esille.

Toisenlainen viestinnällinen keksintö oli 1920-luvulta lähtien tehdyt todella korkeatasoiset kuvataulut, joissa iskevä tilastollinen tieto opintokerhotoiminnasta yhdistyi Martta Vendlinin tai Rudolf Koivun herkkään kuvitukseen. Kuvataulut olivat esillä Tukholmassa 1929 ja erilaisissa tapahtumissa sekä näyttelyissä kotimaassa ja saivat ansaitsemansa huomion sekä kiitoksen.

Liike kasvaa 1930-luvulla

1930-luvun aikana opintokerhotoiminta laajeni ja levisi hiljalleen, ilman mitään voimakkaita tai nopeita muutoksia. Vuosikymmenen alkupuolella vakavan talouslaman aikana koettiin vaikeuksia, kun valtio supisti opintokerhotoiminnan määrärahoja, mutta sen jälkeen tuo vuosikymmen oli varsin selkeästi kasvun aikaa.

Valistusjärjestön Opintotoimikunta sai uusia jäseniä, jotka toivat jäsenkenttään uusia ulottuvuuksia. 1930-luvun alussa perustettiin Agricola-seura, ja sen myötä maahamme syntyi selkeästi kristillinen opintokerhotyö. Taustalla oli kirkon tarve vahvistaa tietoisuutta uskonnon perusasioista ja ehkä tärkeimpänä tarve etsiä kirkolle uudenlaisia työmuotoja. Opintokerho olikin kirkon kannalta käyttökelpoinen väline, vaikka sitä kohtaan esiintyi myös ennakkoluuloja.

Kristillisissä opintokerhoissa opiskeltiin Raamattua ja kristinopin perusteita, mutta myös kirkon historiaa, lähetystyötä sekä virsiä ja virsirunouden historiaa, josta tuli suosittu aihe ja kaikkien kerhojen yhteinen oppiaine. Myöhemmin Agricola-seura julkaisi lisäksi nuorille tarkoitettun, seurustelu- ja sukupuolikysymyksiä hahmottavan teoksen *Vahvojen tunteiden vallassa*, joka oli omalla alallaan uutta ja josta tuli suosittu.

Agricola-seuran kerhot toimivat yleensä seurakuntien yhteydessä ja tiloissa. Taustalla oli myös kirkon Sisälähetysseura, joka organisaationa toimi nimenomaan uskonnollisen tietouden vahvistamiseksi omassa maassa ja yhteiskunnassa.

Pian opintokerhotoimintaan tuli mukaan myös Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys, jonka tausta oli evankelisessa herätysliikkeessä. Kristillisten järjestöjen kerhoja toimi josain määrin myös asutuskeskuksissa, ja toiminta jakautui varsin tasaisesti eri puolille maata. Agricola-seura oli sotia edeltävänä aikana ajoittain määrällisesti jopa suurin opintokerhojärjestö.

Jo 1920-luvulla uutena jäsenenä tuli mukaan Marttaliitto, joka on siten Opintotoiminnan Keskusliiton pitkäaikaisimpia jäsenjärjestöjä. Martoilille erimuotoinen oppiminen tai opiskelu oli toiminnassa keskeistä, ja vain osa siitä tapahtui VOT:n kautta. Opintokerhot olivat tietopainotteista opiskelua, ja puhtaasti käytännöllinen opastus- ja neuvontatyö oli sitten erikseen. Marttojen opintokerhotoiminta kasvoi 1930-luvun jälkipuoliskolla, jolloin järjestö loi myös omien merkkiopintojensa kokonaisuuden.

Pienempiä jäsenjärjestöjä olivat raittiusjärjestö International Organisation of Good Templars (IOGT), joka pitkälti ruotsalaista mallia noudattaen organisoivat joitakin raittiusaiheisia opintokerhoja, sekä Kristillisen työläisnuorison liitto.

Pohjois-Karjalan ihme

Aivan omanlaisensa ilmiö suomalaisessa opintokerhomaailmassa oli Pohjois-Karjalassa 1920-luvun puolimaissa virinnyt Olla Teräsvuoren johtama toiminta. Kansansivistyksestä innostunut nuori maisteri Teräsvuori oli intomielinen sivistystyöntekijä, joka oli pitkälle sisäistänyt vanhan suomalaisuusliikkeen kansallishenkiset ja kansansivistykselliset ideat.

Teräsvuoren toiminnan laajempi esittely on tässä paikallaan myös siksi, että hänen työnsä Joensuussa loi pohjaa hänen myöhemmälle työlleen Opintotoiminnan Keskusliiton sihteerinä ja toiminnan vakiinnuttajana. Ylipäänsä Pohjois-Karjalassa virinnyt toiminta on edustavin näyte siitä, mihin suomalainen opintokerhotyö ennen sotia parhaimmillaan ylsi. Kerhoväen oman sanonnan mukaan Pohjois-Karjalasta kehittyi ”vaarojen ja opintokerhojen maakunta”.

Teräsvuori valittiin Joensuun hiljattain perustetun vapaaopiston eli käytännössä kansalaisopiston johtoon vuonna 1922, ja pian hän ryhtyi opiston muun toiminnan ohella kehittämään opintokerhotoimintaa, johon hän oli tutustunut lähinnä Vilho Reiman työn kautta. Teräsvuori perusti ensimmäisen kerhonsa Joensuuhun, mutta hänen ajatuksensa oli alusta alkaen toiminnan levittäminen koko ympäröivään maakuntaan. Sen ytimenä olisi kuitenkin vapaaopisto, josta näin kasvaisi paljon enemmän kuin pelkkä yhden kaupungin kulttuurilaitos.

Teräsvuoren suunnitelmissa vapaaopisto kasvaisi maakunnalliseksi keskuksesi, josta hän jo varhain 1920-luvulla käytti silloin uutta ja osin vakiintumatonta nimitystä kansankorkeakoulu. Se olisi korkeatasoinen kansansivistyslaitos, josta kehittyisi alueen henkinen keskus ja joka mahdollistaisi kehittymisen myös yliopiston tai korkeakoulun suuntaan, vaikka varsinainen kansanvalistus ja kansansivistys säilyisikin pääasiana. Joensuuhun rakennettaisiin komea kansansivistystalo, mutta itse toiminta olisi nykykielellä sanottuna olennaisesti verkostomaista: se koostuisi olennaisesti maakunnassa kaikissa kylissä toimivista opintokerhoista.

Teräsvuoren suunnitelma ei ollut vain hänen yksityisajatteluaan, vaan taustalla oli myös kouluhallituksessa vapaan sivistystyön kentästä vastaava virkamies Rafael Engelberg. Hän hahmotteli jo 1920-luvun alussa alueellisia kansansivistystyön keskuksia, joiden nimenä voisi olla vaikkapa ”valistola”.

Teräsvuori alkoi perustaa opintokerhoja vapaaopiston yhteyteen, ja tässä mielessä hän alkoi käyttää laitoksestaan nimeä Joensuun keskus-vapaaopisto. Toiminta lähti ripeästi käyntiin vuonna 1923, ja heti ensimmäisenä työvuonna perustettiin 49 kerhoa. Kahden vuoden kuluttua kerhoja oli yli sata ja niissä yli 2 000 jäsentä. Toiminnan käynnistämisen mahdollisti osaltaan kouluhallituksen taloudellinen tuki, jota myönnettiin rajaseutujen valistustyöhön tarkoitettua erityisistä määrärahaista.

Teräsvuori perusti kerhoja systemaattisesti. Hän otti yhteyttä kylien kansakoulunopettajiin ja tiedusteli, milloin voisi saapua koululle mahdollisen opintokerhon perustamistilaisuuteen.

Useimmiten hanke myös onnistui. ”Mentiin luokkaan, laulettiin alkulaulu ja sitten selvittelin opintokerhon tarkoitusta ja suunnitellun maakunnallisen opintokerhoketjun aikaansaamista. Seurasi keskustelu, jonka kuluessa kaikki kannattivat opintokerhon perustamista.

Kerho päätettiin perustaa, luettiin mallisäännöt, hyväksyttiin ne ja valittiin toimihenkilöt. Puheenjohtajaksi valittiin maanviljelijä Antti Lampen. Lopuksi kiitin osanottajia harrastuksesta ja toivotin opintokerholle onnea ja menestystä”, Teräsvuori kirjoittaa Pielisjärven Vuonisjärven kylässä käynnistään.

Vuonna 1927 toiminta koki takaiskun, kun kouluhallituksen uuden tulinnan mukaisesti vapaaopisto ei saanut ulottaa toimintaansa naapurikuntien alueelle. Mutta hän ei luovuttanut, vaan perusti oman yhdistyksen, jonka nimeen tuli hänen jo aiemmin viljelemä kansankorkeakoulun käsite. Maakunnan kerhot siirtyivät nyt Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistykseen (RKY). Myöhemmin RKY:stä tuli Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan jäsenjärjestö, kun valtakunnallisuudesta jäsenyyden ehtona luovuttiin.

Kansankorkeakoulu kokonaisuutena ei toteutunut, mutta Teräsvuori jatkoi opintokerhojen verkoston, opintokerhoketjun, luomista uupumatta.

Teräsvuoren mukaan opintokerhon tuli olla koko kylän sydän, jonka toiminta laajenisi vähitellen todelliseksi pienoisoipistoksi. Tässä mielessä hän kehitti niin sanotun laajennetun opintokerhon mallin, jossa sama kerho opiskeli yhden lukuvuoden aikana useampaa eri ainetta, yhtenä joukossa opintokerholiikkeen kyseisen vuoden yhteinen oppikirja.

Laajennettu, useaa ainetta opiskeleva kerho oli jo askel todellisen yhden kylän pienoisoipiston suuntaan, mutta myös tämä tie katkesi valtionapumääräysten kankeuteen, sillä Teräsvuoren mallissa laajennetun kerhon ohjaajalle olisi työn vaativamman luonteen vuoksi maksettu pientä korvausta, ja tämä taas ei sopinut yleisiin pelisääntöihin.

1930-luvulla Teräsvuori joutui riitojen vuoksi väistymään Vapaaopiston johdosta ja hän omistautui kokonaan RKY:n opintokerhotyölle. 1930-luvun jälkipuoliskolla Pohjois-Karjalassa toimi parhaimmillaan noin 200 opintokerhoa, ja niissä oli yli 2 000 jäsentä. Yhden pienen ja syrjäisen maakunnan kohdalla voidaan puhua todellisesta massaliikkeestä, johon parhaissa pitäjissä osallistui satoja ihmisiä ja joka siten tavoitti jo merkittävän osan nuoresta aikuisväestöstä.

Kaikkein aktiivisimpia kerhotoiminnassa olivat Liperi, Pielisjärvi, Kitee sekä Ilomantsi. Kerhotoiminta kattoi kuitenkin jollain tapaa koko maakunnan, ja joitain kerhoja oli maakunnan rajojen ulkopuolellakin.

Päämaja uurastaa, kerhoketju toimii

Teräsvuoren kerhojen menestystarina perustui pitkälti hänen omaan valtavaan työpanokseensa. Hän ohjasi kerhoja kaiken aikaa ja loi uusia keinoja niiden kannustamiseksi. Kerhoketjun toimisto – ”päämaja” – toimi Teräsvuoren pariskunnan kodissa, josta he lähettivät kerhoille säännöllisesti kiertokirjeitä sekä painettua *Vaarojen kaiku* -tiedotuslehtistä, jossa julkaistiin usein myös eri kerhojen kuulumisia ja kerholaisten kirjoituksia kerhoille.

Aino Teräsvuori omistautui myös tälle toiminnalle, ja he yhdessä olivat todellinen johtajapariskunta, kuten esimerkiksi kansanopistoissa tuohon aikaan usein oli tapana.

”Päämaja” kannusti kerhoja järjestämään paikallista yhteistyötä retkien ja yhteisten tapahtumien muodossa. Vilkkaimmille paikkakunnille luotiin koko pitäjän tai pitäjän osan kattavia opintokerhoyhtymiä, joita niitäkin toimi parhaaseen aikaan maakunnassa yhteensä

kymmenkunta. Esimerkiksi Kiteellä pidettiin yhden pitäjän puitteissa vuotuinen opintokerhopäivä, joka keräsi satamäärin ihmisiä.

Olla Teräsvuoren keksintöihin kuului prosenttikirjoitus, jossa kaikille kerhoille ja sitä kautta niiden kaikille jäsenille annettiin talvikauden kuluessa joukko aiheita, joista jäsenet valintansa mukaan kirjoittivat oman tekstinsä. Nimi *prosenttikirjoitus* tuli siitä, että Teräsvuori piti tarkkaa lukua siitä, kuinka monta prosenttia kerholaisista tähän kirjoitustehtävään kulloinkin osallistui. Tekstejä tulikin satoja, ja niitäkin julkaistiin *Vaarojen kaiku* -tiedotteissa. Tällainen kirjoitustehtävä, joka siis suoritettiin kerhojen valtakunnallisen kevättutkinnon lisäksi, oli ilmeisen toimiva keino kerholaisten oman aktiivisuuden kannustamiseksi, ja ajatus omaksuttiin eräisiin muihinkin järjestöihin.

Kerhojen yhteishenkeä puolestaan lisäsi kerhojen välillä kiertävä viestivihko, johon kukin kerho kirjoitti omia terveisiään.

Myös tutkintojen suorittaminen oli RKY:ssä verraten aktiivista, niin että kolmasosa kerholaisista saattoi suorittaa kevättutkinnon. Teräsvuoren vaativat ja tarkoin arvostellut tutkinnot ovat esimerkki siitä, että kyllä tuon ajan opintokerhoissa parhaimmillaan todella opittiin asioita. Se, että yhdessä maakunnassa tuhat kansalaista suoritti tutkinnon vaikkapa *Isänmaan kirjassa*, ei ollut mikään pieni saavutus.

Suuri projekti oli myös *Vaarojen valkeat* -kotiseutujulkaisu, joka ilmestyi vuosina 1936–38. Ensimmäinen vihko koottiin Kiteeltä, seuraavat Pielisjärveltä ja Liperistä. Ilomantsin vihko oli 1939 jo koottuna, mutta se jäi talvisodan jalkoihin. Aineisto osin katosi, eikä sarjaa sodan jälkeen enää muutenkaan jatkettu. *Vaarojen valkeat* olivat paksuja vihkosia, joista otettiin lähes tuhannen kappaleen painokset ja jotka sisälsivät monenlaista ainesta paikkakunnalta. Teräsvuori piti kotiseututyötä ja paikallishistoriaa tärkeänä, ja nämä vihot olivat todellista paikallistutkimusta.

Teräsvuori sai kiitosta ja tunnustusta, mutta hänellä oli myös vastustajia. Ajoittain hän kävi kiistaa nuorisoseurojen kanssa siitä, kenelle kerhotoiminnan päävetäjän tehtävä ja ansio sen luomisesta maakunnassa kuuluu, ja jossain määrin oli poliittista vääntöä. Teräsvuori edusti omana aikanaan jo väistävää isänmaallisen yhtenäisyyden ihannetta. Kaikkien yhteiskuntapiirien saaminen mukaan oli tärkeää, eikä hän itse omien sanojensa mukaan hyväksynyt minkäänlaista puoluehenkeä, mutta ulkopuolelta saattoi tulla moitteita liiallisesta ”valkoisen Suomen hengestä”.

Rajaseuduilla opiskeltiin ahkerasti

Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys kattoi vain Pohjois-Karjalan, mutta rajaseuduilla vaikutti muitakin toimijoita. Sekä Laatokan Karjalassa että Karjalan kannaksella opintokerhot toimivat aktiivisti jo 1920-luvulla. Kannaksella ja Kymenlaaksossa eli silloisessa Etelä-Karjalassa opintokerhotoiminta tapahtui nuorisoseurojen puitteissa, ja Etelä-Karjalan nuorisoseura oli opintokerhotyössä koko maan aktiivisimpia.

Laatokan Karjalassa eli myöhemmin Neuvostoliitolle luovutetulla alueella perustettiin 1920-luvulla oma, nimenomaan opintokerhotyöhön keskittyvä Raja-Karjalan sivistysliitto. Sen keskuspaikka oli Impilahti, ja se toimi tiiviissä yhteistyössä sikäläisen kansanopiston

kanssa. Raja-Karjalan sivistysliitto oli ennen sotia yksi VOT:n aktiivisimmista jäsenjärjestöistä ja sen sihteerinä toiminut Ville Lehtola oli opintokerhotoiminnan näkyviä henkilöitä ja vapaan sivistystyön ensimmäisiä teoreettisiakin pohtijoita. Lehtola kaatui talvisodassa.

Rajaseutuyhdistysten ansiosta Itä-Suomi kokonaisuutena oli maan vahvinta opintokerhoaluetta.

1930-luvun alussa perustettiin toisenlaiselle rajaseudulle Tornion seudun valistusliitto, joka järjesti opintokerhotoimintaa länsirajan tuntumassa Tornion Lapissa. Yhdistys itse asiassa pyrki aluksi tavoittamaan myös Länsipohjan suomenkielistä väestöä Ruotsissa, mutta tästä ei tullut tuloksia. Myöhemmin 30-luvulla perustettiin saman mallin mukaisesti Kuusamon seudun sivistysliitto ja vihdoinkin vuonna 1937 Lapin sivistysliitto, minkä jälkeen voitiin todeta, että kaikkialla rajaseuduilla toimi opintokerhotoimintaa keskittyviä yhdistyksiä.

Tämä tietty rajaseutupainotteisuus on mielenkiintoinen erityispiirre varhaisessa opintokerholiikkeessä. Se on osoitus siitä, että opintokerholiike halusi osoittaa käyttökelpoisuutensa muutoin kulttuurielämän ulkopuolelle jäävillä syrjäseuduilla ja toisaalta valtakunnallisen yhteenkuuluvuuden voimistamisessa.

Rajaseutujen aineellisen elintason nostaminen ja tiivis henkinen liittäminen muun Suomen yhteyteen nähtiin poliittisesti tärkeänä asiana, ja siksi tähän toimintaan suunnattiin myös taloudellista tukea.

Opintokerho, maaseudun toivo

Maaseutupainotteisuus, kerhojen toimiminen pienissä kylissä ja toisaalta kerhojen ”vakaavuus” eli tiedolliseen opiskeluun keskittyminen olivat suomalaisen kerholiikkeen erityispiirteitä, kun Helli Suominen vertaili eri Pohjoismaiden opintokerhotoimintaa kirjoituksissaan 1920- ja 1930-luvun lopulla.

Suominen katsoi, että maamme maaseutuvoittoisuuden, harvan asutuksen ja pitkien välimatkojen vuoksi opintokerho kevyenä ja helposti toteutettavana organisaationa oli juuri Suomen oloihin aivan erityisen sopiva. Hänen mukaansa opintokerhomainen toiminta voisi olla varteenotettava ratkaisu kansakoulun jälkeistä koulutusta pohdittaessa maaseudulla. Kunnat oli jo 1920-luvulla lailla velvoitettu järjestämään myös jatko-opetusta kansakoulunsa päättäneelle nuorisolle, mutta käytännössä tämän asian toteutuminen oli hidasta ja kangertelevaa.

Suominen esitti asiasta hyvinkin konkreettisen mallin eräässä kirjoituksessaan vuonna 1938, mutta ajatus jäi monen muun asian tavoin sittemmin sodan jalkoihin. Ajatuksia siitä, että jatko-opiskelu voisi olla jollain tapaa järjestöpohjaista ja siten kenties opintokerhomainen, oli esitetty myös nuorisoseuraliikkeen puolella.

Nämä kannanotot kertoivat osaltaan siitä, että opintokerhotoiminta oli luovassa ja kehittyvässä vaiheessa. Myös ajatuksia jonkinlaisen palkkion maksamisesta kerhonohjaajille kehiteltiin ja tehtiin aloitteita valtiovaltan suuntaan määrärahan saamiseksi tähän asiaan, mutta hanke ei 1930-luvun aikana ehtinyt edetä.

Suomalaisen luentotoimiston ja siten käytännössä myös Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan henkilöstä saatiin lisättyä niin että 1930-luvulla voitiin palkata ensin yksi ja sitten

kaksi matkasihteeriä kerhojen käytännön ohjaustyötä varten. Tämä merkitsi sitä, että VOT:n taholta pystyttiin tekemään aiempaa enemmän vierailuja yleensä kaukana Helsingistä toimi-
viin opintokerhoihin. Virallisesti nämä olivat ”tarkastusmatkoja”, mutta käytännössä opinto-
kerhojen neuvontamatkoja.

Matkasihteerin työ oli nimensä mukaista, sillä matkat kestivät usein viikkokausia yhteen
menoon niin että joka päivä vierailtiin uudessa kerhossa ja matkustaminen suomalaisen
maaseudun varsin kehittymättömissä liikenneoloissa vei aina aikaa.

Saadaanko laki?

Eräs ongelma oli siinä, että kerhotoiminnan asema koettiin ehkä liian epämääräiseksi. Pel-
kän valtion vuosittaisen määrärahan lisäksi kaivattiin sitä, että opintokerhojen toiminnasta
ja siten myös niiden tukemisesta säädettäisiin lailla ja että kerhojen taloudellista tukea tätä
kautta voitaisiin merkittävästi lisätä.

Vapaan sivistystyön johtava linjanvetäjä, työväenopiston rehtori Zachris Castren, otti
myös opintokerhot esille vuonna 1929 julkaisemassaan yhden miehen komiteamietinnössä
Valtio ja vapaa kansansivistystyö, mutta hänen ehdotuksensa tätä aluetta koskevan lain sää-
tämiseksi ei välittömästi johtanut mihinkään. Kansanopistot, kansalais- ja työväenopistot
sekä yleiset kirjastot saivat sittenkin käydä edellä, kun valtiovalta organisoi vapaata sivistys-
työtä ja sen eri toimijoiden taloudellista tukemista.

Näiden eri muotojen välillä oli luonnollisesti myös kilpailua tai ainakin keskustelua keski-
näisestä paremmuudesta ja ominaispiirteistä. Opintokerholla oli omat voimakkaat kannatta-
jansa, joiden mielestä opintokerho oli jotain aivan uutta ja laadullisesti jopa parempaa kuin
monet muut työmuodot.

Opintokerho oli keskustelevala ja itseohjautuva, ja se salli tai mahdollisti osallistujien ak-
tiivisuuden ja osallistumisen paremmin kuin pelkkä opetuksen kuunteleminen. Se oli myös
joustava ja helposti toteutettava ja siten tasa-arvoa edistävä työmuoto, joka voitiin viedä sin-
nekin, missä suurilla oppilaitoksilla ei ollut edellytyksiä. Opintokerhoa pidettiin myös demo-
kratiana edistävänä työmuotona, mitä erityisesti Ruotsissa oli korostettu, ja Ruotsia on saatet-
tu kutsua jopa ”opintokerhodemokratiaksi”.

Kun yleisesti haluttiin korostaa todellista sivistystä pelkän ulkokohtaiseksi tulkitun ja pel-
kästään tietopainotteisen valistuksen sijaan, niin opintokerho sen kannattajien mielestä oli
juuri tähän sopiva väline.

Kriittisiä huomautuksia opintokerhotyötä kohtaan taas esitti esimerkiksi Niilo Liakka,
joka itse tunsikin asian perin pohjaisesti ja oli aikoinaan 1910-luvulla ollut ensimmäisten joukos-
sa suomentamassa ruotsalaista alan aineistoa. Liakan *Pyrkijä*-lehdessä ja muuallakin esittä-
män kannan mukaan oli epäiltävää, pystyttiinkö opintokerhoissa sittenkään todella syvälli-
sesti omaksumaan kerhojen periaatteessa laajoja ja vaativia oppisisältöjä.

Vaarana oli toisin sanoen nimellinen ja pelkästään pinnallinen opiskelu, joka käytännössä
jäisi raapaisuksi ja saattaisi tuottaa jopa harhaluuloja siitä, että nuo vain nimellisesti opiskel-
lut asiat todella tunnettaisiin.

”Nuoruuden parasta aikaa”

Opintokerholaisten omia tarinoita 1920- ja 1930-luvuilta ei ole säilynyt kovin paljoa, mut-
ta jotain sentään. Lienee tosin niin, että kerhoajoistaan ovat kertoilleen lähinnä ne ihmiset,
joille toiminta on ollut todella antoisaa ja jotka olivat siihen tyytyväisiä.

Kun lukee kerhoissa kiertäneiden VOT:n neuvojen järjestön omaan käyttöön tekemiä
matkaraportteja, niin niistä tulee toisinaan vaikutelma, että melkoinen osa kerhoista saat-
toi olla lähinnä yhdessäoloa ja että opinnolliset tulokset saattoivat jäädä vaatimattomiksikin.
Tämä liittyy siihen, että monin paikoin kerhojen osallistujajoukko oli nuorempaa väkeä kuin
mille toiminta tai yhteiset oppimateriaalit varsinaisesti oli ehkä tarkoitettu. Myös kattojär-
jestön ja sen kerhoneuvojen odotukset saattoivat olla viritettynä varsin korkealle.

Mutta kerholaisten itsensä jälkeenpäin esittämistä muisteloista joka tapauksessa käy ilmi,
että etenkin siellä, missä opintokerho muodostui pitkäaikaseksi ja vakiintuneeksi, se saattoi
olla osallistujilleen todella tärkeä asia – juuri sellainen koko kylän henkireikä jota esimerkiksi
Olla Teräsvuori ajoi takaa.

Opintokerho rytmitti vuodenkiertoa, ja sen alkamista ja viikottaisia kerhoiltoja odotettiin
kohokohdaksi arjen keskelle. Alkuaikojen kerhotarinoissa on paljon esimerkkejä siitä, miten
kerhoon saavuttiin keinoja teitä ja polkuja pitkin kävellen tai hiihtäen joskus jopa kymme-
nenkin kilometrin päästä säästä ja pimeydestä piittaamatta.

Opintokerhotoiminta parhaimmillaan oli todella kehittävää opiskelua, monelle osallistu-
jalle muistoissa jälkeenpäin kultaisen nuoruuden parasta aikaa ja monelle myös elinikäiseksi
muodostunut harrastus.

Opintokirja ja kerholaismerkki

Kerholaisuuteen kuului aivan alkuajoista lähtien jokaiselle jäsenelle jaettava opintokirja, jo-
hon kerhotyöhön osallistuminen, käsitellyt oppikirjat ja suoritettut tutkinnot tarkoin merkit-
tiin. Opintokirjasta otettiin jatkuvasti uusia painoksia, ja 1930-luvun lopulla sitä levisi jo yli
20 000 kappaletta.

Vuonna 1935 alettiin ensimmäisen kerran jakaa opintokerhomerkkejä aktiivisille ja an-
sioituneille opiskelijoille. Päätöstä edelsi periaatteellinen keskustelu, sillä kaikkien mielestä
”prenikoiden” jako ei tällaisessa asiassa ollut tarpeen, mutta kannattajat ajattelivat sen moti-
voivan kerhossa pysymiseen ja opiskeluun.

Opintokerhon jäsenmerkin sai oltuaan kerhossa vuoden ajan ja suoritettuaan tutkinnon.
Arvokkaamman opintokerhomerkin sai kymmenen vuoden mukanaolon ja vähintään kol-
men suoritettua tutkinnon jälkeen. Merkistä tulikin kohtalaisen suosittu, jo ensimmäisenä
vuonna merkkejä myönnettiin satoja, ja 1930-luvun lopussa niiden yhteinen määrä oli jo pa-
rissa tuhannessa. Opintokerhotyössä erityisen ansioituneille henkilöille alettiin jakaa kultai-
sia opintokerhomerkkejä, jollaisen ensimmäisenä sai Vilho Reima vuonna 1939.

Näytelmiä kerhoihin

Opintolaiskerhomerkillä oli tärkeä rooli myös kerhoneuvoja Helli Kaikkosen vuonna 1942 kirjoittamassa näytelmässä *Ihmeellinen päivä*. Helli Kaikkonen oli Kotikasvatusyhdistyksen pitkäaikainen matkatyöntekijä, joka 1940-luvun alkuvuosina oli lyhyen aikaa myös Suomalaisen luentotoimiston palveluksessa.

Kaikkosen teksti ei itse asiassa ollut opintokerhonäytelmien genren avaaja, sillä VOT:n matkasihteeri Kaarlo Koistinen kirjoitti jo aiemmin näytelmän *Opintokerhon kasvatit*, jota en ole onnistunut löytämään. Ilmeisesti sen taustalla on ollut sama tarve kuin myöhemmin Kaikkosen näytelmässä: opintokerhojen kokoontumisiin tai juhliin tarvittiin ohjelmanumeroita, jotka olisivat kerholaisille ja kerhotilanteisiin sopivia esitettäviksi. Kaikkosen näytelmä epäilemättä täytti nämä tarpeet, sillä se on varsin yksinkertaisesti toteutettavissa oleva, mutta vauhdikas ja hauska, monien käänteiden värittävä tarina yhden päivän tapahtumista eräässä talossa ja kylässä. Talon palvelustytön rinnassa oleva opintokerhomerkki kiinnittää kylän uuden kauppiaan huomion, sillä hän on entisellä asuinpaikkakunnallaan vetänyt opintokerhoa ja niin alkaa kontakti syntyä, eikä se jää ainoaksi lajissan.

Kansainväliset yhteydet

Pohjoismaiset yhteydet olivat alusta alkaen tärkeä viiteryhmä suomalaiselle opintokerholiikkeelle. Vuonna 1929 täältä lähdettiin jopa varsin suurella ryhmällä pohjoismaiseen opintokerhokokoukseen, ja erimuotoista yhteydenpitoa oli muutoinkin jatkuvasti. Ruotsalaisia alan lehtiä seurattiin myöhemminkin, mutta 1930-luvulla näkyy hienokseltaan myös suomalaisen toiminnan asettuminen enemmän omalle pohjalleen niin että Oscar Olssoniin ja muihin ruotsalaisiin auktoriteetteihin ei enää viitata yhtä paljoa kuin alkuvaiheissa.

Helli Suominen loi aktiivisesti yhteyksiä, ja 1930-luvulla hän kiinnostui myös Viron, tai Eestin, vapaasta sivistystyöstä sekä opintokerhotoiminnasta. Vuosikymmenen lopulla alettiin luoda yhteyksiä myös paikallistasolla, kun opintokerhoja kannustettiin kirjeenvaihtoyhteyksiin lahden yli, ja ainakin eräs Salossa toimiva kerho sitä aktiivisesti toteuttikin. Yhteyksien laajentamista suunniteltiin, kun tämä kaikki loppui äkisti molempien maiden jouduttua eri tavoin maailmanpoliittisen kriisin ja sotatoimien pyörteisiin vuonna 1939.

Entä jos sotaa ei olisi tullut?

Kaikkiaan opintokerhotoiminta laajeni koko 1930-luvun ajan. Vuosikymmenen lopulla toiminnassa oli kaikkiaan lähes 2 000 VOT:n puitteissa toimivaa kerhoa ja niissä yli 25 000 jäsentä. Valtionavun piirissä olleiden kerhojen määrä oli jonkin verran pienempi.

Opintokerhotoiminta oli saanut oman vakiintuneen paikkansa suomalaisessa kulttuurissa, vaikka se ei vieläkään ollut sillä tavoin kaikkialle levinnyttä ja kaikkien tietämää kuin Ruotsissa ilmeisesti oli. Päinvastoin suomalainen opintokerholiike vaihteli aktiivisuudessaan eri seuduilla niin että jossain tämä asia tunnettiin hyvin ja se oli itsesäänselvyyys, jossain taas koko asia suuren yleisön kannalta oli vieras.

Tämä vaihtelu ja pienipiirteisyys toisaalta antoi toimintaan oman viehätystensä. Jokainen kerho oli lopulta yksilöllinen, ja siinä oli omat erityispiirteensä ja oma henkensä. Tuosta vaikeasta tavoitettavasta mutta selvästi tunnettavasta ja hyvin todellisesta ”opintokerhon hengestä” sen ajan työntekijät usein puhuvatkin. Voimakkaaseen innostukseen se ainakin perustui ja oppimisen haluun.

Miten kehitys olisikaan mahtanut jatkua ilman sotavuosien aiheuttamia katkoksia ja muutoksia?

OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITON SYNTY

Sotavuodet 1939–44 ovat poikkeuksellinen ajanjakso opintokerholiikkeessä, kuten koko yhteiskunnassa. Poikkeusoloja ei ole syytä liikaa korostaa normaaliin työhön verrattuna, mutta tuo ajanjakso on kuitenkin Opintotoiminnan Keskusliiton (OK) historiaa ajatellen tärkeä. Ja siihen nähden, että OK:n ja sen edeltäjän perustoiminta ei kuitenkaan millään erityisellä tavalla liittynyt sotaisiin asioihin, tuo aika kosketti ja myös muutti konkreettisesti järjestöä varsin paljon.

Eräs tähän vaikuttanut seikka oli opintokerhotoiminnan painottuminen Itä-Suomeen ja Karjalaan, joiden väestöä sota erityisen raskaasti kosketti. Opintokerhotyötä koetettiin pitää kuitenkin koko ajan yllä, myös eri puolille sijoitettavan siirtoväen vaikeissa olosuhteissa. Siirtoväen keskuudessa tehty työ onkin yksi erikoisimpia kappaleita tässä historiassa.

Opintotoiminnan Keskusliiton perustaminen tapahtui noina samoina vuosina talvella 1943, joskaan ei voida sanoa, että sota-aika olosuhteineen olisi juuri tähän asiaan erityisesti vaikuttanut.

Sota katkaisee kerhotyön

Poliittinen tilanne oli jännittynyt ja epävarma jo syksyn 1939 alussa, mutta syksy kuitenkin alkoi normaalin elämän merkeissä. Opintokerhot käynnistelivät syyskuussa toimintaansa normaaleissa oloissa, ja tavallinen valtionaputuhina kirjapaketteineen käynnistyi sekin. Suurin osa kerhoista pääsi siis aloittamaan toimintansa, mutta jo syyskuussa saatettiin miehiä kutsua nopealla varoitusbajalla kertausharjoituksiin. Esimerkiksi juuri kotiutetut varusmiehet saattoivat joutua palaamaan lähes välittömästi armeijan leipiin.

Suurimittaiset ylimääräiset kertausharjoitukset aloitettiin lokakuussa, ja koska opintokerhojen jäsenistä varsin suuri osa oli asevelvollisuusikäisiä nuoria miehiä, monet kerholaiset joutuivat lähtemään jo tuossa vaiheessa Kannakselle linnoitustöihin tai muualle. Jos esimerkiksi kerhon vetäjä joutui rintamalle jo varhain syksyllä, kerhon työ saattoi keskeytyä

tai ainakin hankaloitua. Saattoi käydä niinkin, että esimerkiksi tilatut kirjat jäivät kokonaan lunastamatta.

VOT:n molemmat matkasihteerit vaihtuivat sattumoisin juuri syyskuun aikana. Syyskuussa toimistoon tuli sijaiseksi maisteri Olavi Vasala, joka lähes ensi töikseen lähti loka-kuun alussa pitämään kursseja Posiolle asti – siis noissa oloissa todella pitkän matkan taakse. Kurseille oli kokoontunut 150 henkeä, ja myös osanottajat saapuivat pitkien ja hankalien matkojen takaa eri puolilta pohjoista ja koillista Suomea. Vain avajaisjumalanpalvelus ehdittiin pitää ennen kuin tilaisuus päätettiin keskeyttää monien tietoon tulneiden kertausharjoituskutsujen ja muiden huolien vuoksi.

Vasala lähti sitten marraskuun lopussa Etelä-Karjalaan pitkälle neuvontamatkalle, joka puolestaan keskeytyi sodan syttymiseen ja hänen joutumiseensa asepalvelukseen.

Toinen uusi työntekijä Aimo Salmivaara oli puolestaan pitkällä työmatkalla Varsinais-Suomen ja Satakunnan opintokerhoja katsastamassa, kun hän sai kesken matkan palvelukseenastumismääräyksen ja joutui jättämään työnsä jo lokakuun puolivälissä.

Ylipäänsä suomalaisessa luentotoimistossa ja VOT:ssa oltiin hyvin ajan tasalla: heti sodan alkaessa kerhoille lähetettiin ohjeita kriisioloissa toimimisesta. Samoin sodan päätyttyä lähetettiin ohjeita uuteen tilanteeseen sopeutumisesta.

Länsi-Suomessa monet kerhot saattoivat jatkaa toimintaansa lähes keskeytymättä, vaikka osa jäsenistä olikin rintamalla. Karjalassa evakoiduilla alueilla tilanne oli luonnollisesti toinen: sodan vuoksi väestö siirrettiin pois laajoilta alueilta jo sodan alkuvaiheessa, ja kun Suomi rauhansopimuksessa keuhattalvella 1940 joutui luovuttamaan laajoja alueita Neuvostoliitolle, väki siirrettiin myös näiltä alueilta Suomen uusien rajojen sisäpuolelle.

Osin jo sodan aikana ja heti sen jälkeen pyrittiin karjalaisväestön keskuudessa käynnistämään paikoin opintokerhoja. Kerhojen ohjelma luonnollisesti muuttui, mutta jonkin yhdyssiteen ja yhteisen toiminnan luominen uusiin paikkoihin viskattujen kyläläisten välillä nähtiin tärkeänä. Se, että kaikki eivät aina tienneet edes läheistensä tai tuttujen naapureiden olinpaikkoja ja että siirtoväen asuinpaikkoja jouduttiin useasti vaihtamaan, teki pitkäjänteisemmän työn tietysti hankalaksi. Itse asiassa oli valtaisa saavutus, että kerhoja ylipäänsä edes pyrittiin käynnisteleään.

Sodan aikana opintokerhojen kokoontumiset saattoivat toisinaan olla myös ompeluiltoja, joissa tehtiin käsityöitä rintamalla olevien tarpeisiin.

Raskaat tappiot

Sinänsä lyhyt sota aiheutti raskaat menetykset opintokerhotoiminnalle. Helli Suominen teki heti sodan jälkeen vuonna 1940 erinomaisen tarkkaa selvitystyötä sodan aiheuttamista menetyksistä kerho kerholta ja lähes mies mieheltä. Hänen keräämiensä raporttien ja niihin perustuvien laskelmien mukaan opintokerhojen miespuolisista jäsenistä noin kaksi kolmasosaa joutui talvella 1939–40 sotatehtäviin ja heistä noin 10 prosenttia kaatui. Haavoittuneita oli saman verran.

Toisin sanoen opintokerhoihin kuuluneita miehiä kaatui 600, mikä oli 5–6 prosenttia kerhojen koko jäsenmäärästä. Nuorten miesten osuus opintokerhojen jäsenistä oli siten itse

asiassa varsin suuri. Eniten menetyksiä tuli Itä-Suomen alueen kerhoille ja järjestöistä eniten nuorisoseurojen kerhoille.

Raja-Karjalan sivistysliitto menetti toiminta-alueensa lähes kokonaan, ja sen kerhoista vain osa jatkoi edes jollain tapaa toimintaansa talven yli siirtoväkiolosuhteissa.

Pohjois-Karjalan Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys menetti vain pieniä osia toiminta-alueestaan, kun taas nuorisoseuraväen vahva opintokerhoalue, Karjalan Kannakselle painottunut Etelä-Karjalan nuorisoseura, oli suurimpia menettäjiä.

Siirtoväkit toimintaan saatiin lisää voimaa, kun Suomen Huolto myönsi varat opintokerhoneuvojan palkkaamiseen. Suomalaisen luentotoimiston ja VOT:n kerhoneuvojat kiersivät ympäri maata, ja vuoden 1940 syksyyn mennessä oli siirtoväen keskuuteen perustettu peräti 300 opintokerhoa, mikä on suuri määrä poikkeuksellisten olojen keskellä. Sotavuosien ajan kerhoneuvojen matkakertomukset ovat todella värikästä luettavaa, ja nuo matkasihteerit tekivät työtään uupumuksen rajoille asti.

Kerhot auttavat uusiin oloihin

Syksyllä 1940 pidettiin Helsingissä opintokerhoaktiivien neuvottelupäivät. Varsinaisia opintokerhopäiviä ei kesäksi 1940 saatu lyhyen valmisteluajan ja edelleen monella tapaa poikkeuksellisten olojen vuoksi kutsuttua koolle.

Koulutuspäivillä nousi keskeisenä asiana esille siirtoväen kysymys kahdessakin mielessä. Pohdittiin, miten kerhotoiminta siirtoväen piirissä saataisiin jatkumaan ja miten kerhotoiminnan avulla voitaisiin auttaa siirtolaisten sopeutumisesta uusiin oloihin sekä eri kansansien kohtaamista uusissa yllättäen syntyneissä puitteissa, kun suuri määrä ihmisiä oli jouduttu siirtämään aiemman väestön keskuuteen aivan eri puolille maata.

Opintokerhotyöllä nähtiin tässä aivan omat tehtävänsä ja mahdollisuutensa, sillä kevyesti organisoitava kerhotoiminta oli eräs ensimmäisiä yhteisen, organisoidun toiminnan muotoja, joita poikkeusoloissa ylipäänsä voitiin käynnistää. Toisaalta se, että siirtolaisia oli majoitettuna taloihin ja kaikenlaisiin asumiseen edes jollain tapaa sopiviin tiloihin, teki asumisesta entistä ahtaampaa ja kotien käytöstä kokoontumispaikkoina siten entistä hankalampaa.

Käytännössä kerhotyön erityisenä puutteena oli koko sotavuosien ajan valaistuksen puute, sillä lamppuöljyä ei ollut saatavilla kuin aivan pakollisimpiin tarpeisiin ja kerhot olivat totuneet toimimaan pimeään vuodenaikaan. Kerhoja ohjeistettiin nyt painottamaan toimintaa enemmän valoisaan aikaan ja kokoontumaan sunnuntai-iltapäivisin. Kiertävän kerhoneuvojan mieluisin anti opintokerholle saattoi olla paketti Suomen Huollon tätä tarkoitusta varten lahjoittamia kynttilöitä, jotka tulivatkin todelliseen tarpeeseen – ja lisäsivät työntekijöiden mukana kantamaa tavaramäärää.

Karjalaiset käynnistivät paikoin omia Karjala-kerhojaan, joiden tehtävänä oli Karjala-hengen ylläpito ja kotiseudun perinnön vaaliminen. Karjala-aihetta esiteltiin myös koko opintokerholiikkeen yhteiseksi kirjaksi – olihan tuo aihepiiri nyt tullut aivan uudella tavalla tärkeäksi koko väestönkin kannalta. Näin ei kuitenkaan käynyt kenties siksi, että kaikille sopivaa hyvää opintomateriaalia ei heti ollut valmiina.

Työvuoden 1939–40 kirjaksi valittiin tuolloin lähestyvien mutta sittemmin peruttujen olympialaisten hengessä urheiluaiheinen kirja. Siitä otettiin 10 000 kappaleen painos, joka riittikin sillä kertaa. Työvuodelle 1940–41 ei suositusta yhteisestä oppikirjasta annettu ol- lenkaan, vaan kehoitettiin jatkamaan monilta käytännössä kesken jääneen *Urheilukirjan* tai muiden, jo aiemmin julkaistujen yhteisten kirjojen parissa.

Syksyn 1940 tapaamisessa näkyi siirtoväen tilanteen ohella koko maan muuttunut henki- nen tilanne ja ilmapiiri. Ohjaajapäivillä korostui yksimielisyys ja aivan erityisesti kohtalonyh- teyden käsite, jota muun muassa kouluhallituksen vapaan sivistystyön tarkastaja, opintoker- holiikkeen tärkeä taustavaikuttaja Yrjö Länsiluoto, korostetusti käytti. Opintokerhojen työ nähtiin sekin nyt jälleen aivan uudella tavalla tarpeellisena ja vanhat vastakkainasettelut tai mielipide-erot puolestaan todettiin väistyneiksi.

Tätä sovinnon etsimisen henkeä kuvasti se, että neuvottelupäivillä oli nyt mukana myös Työväen Sivistysliiton edustus. TSL:n edustaja Pekka Railo sanoi näkevänsä tilanteen hie- man eri tavoin kuin Valistusjärjestöjen Opintotoimikunta tai valtiovallan edustajat, mutta tilanne oli hänenkin mukaansa muuttunut, yhteistoimintaa tarvittiin ja esteet sen tieltä oli- vat mataloituneet. Työväenliikkeen omaa, erillistä opintotoimintaa ei silti ollut tarkoitus lak- kauttaa, ja muutoinkin Railo epäili, että uudenlainen tilanne ja ilmapiiri saattoivat nekin olla vain väliaikaisia.

Syksyllä 1940 kerhojen käynnistyminen oli tavallista hitaampaa, sillä maaseudun sadon- korjuu- ja syystyöt veivät nyt vaikeutuneissa oloissa normaaliakin enemmän voimavaroja. Kerhojen määrä putosi selvästi rauhan ajoista.

Opintokerhopäiviltä uuteen sotaan

Opintokerhopäivät kutsuttiin välivuoden jälkeen koolle kesäkuuksi 1941 Helsinkiin. Maa oli yhä sen verran poikkeuksellisissa oloissa esimerkiksi siirtoväen sijoittelun ja kulkuyhteyksi- en suhteen, että pääkaupunki katsottiin tällä kertaa selkeimmäksi vaihtoehdoksi kokoontu- mispaikkana.

Kokoontumispaikan vuoksi ohjelmaan tehtiin entiseen verrattuna muutoksia sillä tavoin, että pääkaupungin moniin nähtävyyksiin ja kulttuurikohteisiin tutustumiselle jäi aikaa.

Järjestelyt sujuivat hyvin ja väkeä ilmoitautui yli 200 henkeä. Ulkopoliittisen tilanteen uusi kiristyminen kuitenkin näkyi, ja jotkut ilmoittautuneista joutuivat viime tingassa jää- mään pois jouduttuaan muihin tehtäviin. Jotkut saivat kutsun muualle kesken tilaisuuden: Opintotoiminnan Keskusliiton opintos sihteeri ja päivien keskeinen organisoiija Salmivaara sai tapahtuman päätösiltana kutsun vartiopalvelukseen, jonne hän lähti suoraan opintokerho- päiviltä. Siltä matkalta Salmivaara ei palannut, sillä hän joutui edelleen sotapalvelukseen ja kaatui Hangon rintamalla heinäkuussa, vain vajaa kuukausi opintokerhopäivien jälkeen.

Kokonaisuutena kerhopäivät saatiin juuri ja juuri vietyä läpi ennen yleisen liikekannalle- panon julistamista ja sodan alkua. Päivien ohjelmassa korostui maanpuolustushenki, ja talvi- kauden 1941–42 yhteiseksi kerhoaiheeksi oli jo aiemmin määritelty maanpuolustus. Asiasta innostunut Helli Suominen laati aiheesta erillisen opintoaineiston, jossa hän käytti apuna alan asiantuntijoita. Myös siirtoväen asia oli edelleen opintokerhopäivien keskeistä sisältöä.

Syksyllä 1941 kerhojen työkauden alkaessa maa oli siis sodassa, jonka odotettiin loppu- van piankin, minkä vuoksi puhuttiinkin ”kesäsodasta”, mutta tuo ajatus osoittautui pian epärealistiseksi. Opintokerhojen määrä laski yhä, ja se pysyi seuraavat sotavuodet selvästi aiempaa alemmalla tasolla.

Erityisesti vuosien 1942–43 toimintakertomuksissa näkyy toisaalta poikkeuksellinen il- mapiiri, toisaalta pyrkimys saada elämä sujumaan niin normaalisti ja hyvin kuin se vallitse- vissa oloissa oli mahdollista. Opintokerhotyö oli juuri sellaista arjen toimintaa, jota noina aikoina voitiin suorittaa, ja siksi kerhojen pitäminen toiminnassa oli symbolisestikin mones- sa mielessä tärkeää, kun monet muut toiminnan kulttuurin ja sivistyksen alalla olivat pysäh- dyksissä.

Ensimmäiset opintokerhoneuvojat matkustivat takaisin vallatussa Karjalassa jo syksyllä 1941, heti kun sotatoimialueella vain annettiin lupa liikkua. Pian alkoi siirtoväen paluu ko- tiseuduilleen, ja talvella 1942 perustettiin uudelleen asutettuihin ja usein pahoin vaurioitu- neiisiin kyliin opintokerhoja. Karjalassa asutaan korsuissa, kerhoneuvojat raportoivat, eikä siellä muuta yhteistä toimintaa opintokerhojen lisäksi voisi alkuun ollakaan, mutta kerhoja käynnistettiin tuon ensimmäisen sotatalven aikana Karjalassa ripeästi.

Sotatoimet ulottuivat myös Suomen vanhojen rajojen yli ja tarkoituksena oli, että valloi- tetut, suomensukuisten väestön asuttamat alueet liitettäisiin pysyvästi Suomeen. Näin nousi esiin kysymys kansanvalistustoiminnan järjestämisestä vallatussa Itä-Karjalassa, ja tästäkin myös Helli Suominen oli henkilökohtaisesti kiinnostunut. Hän suosittelee *Opintotoverissa* opintokerhoja sopivana keinona Itä-Karjalan henkiseen jälleenrakennukseen, mutta työ olisi pitänyt suunnitella harkiten ja paikallista asiantuntemusta käyttäen, ilman liikaa intoilua. Sodan ajoilta on tietoja joistain Itä-Karjalaan ja Aunukseen perustetuista opintokerhoista, mutta ne saattoivat jäädä lyhytaikaisiksi.

Opintokerhotyöntekijöiden kokoontumisessa vuonna 1942 Onni Tolvanen puhui koko- naan uudesta tilanteesta, joka opintokerhoväellekin oli avautumassa. Ajatus suuresta Suo- mesta oli täyttä totta, ja opintokerhotyön tulevaisuutta ajateltiin tässä uudessa valossa. Pian usko sodan voittoisaan päättymiseen alkoi kuitenkin rakoilla ja suuret suunnitelmat jäivät taka-alalle arkipäivän selviytymisen rinnalla.

Uutta liittoa perustamaan

Sotavuosiin liittyy sitten myös itse Opintotoiminnan Keskusliiton perustaminen, joka oli toi- saalta varsin pieni asia, toisaalta monipolvinen prosessi.

Itse asiassa jää hieman avoimeksi, miksi tähän prosessiin ryhdyttiin juuri tuossa vaihees- sa, sodan kestäessä, kun ajatus sekä järjestön että koko Suomen luentotoimiston yhteistyö- kuvion uudistamisesta oli kuitenkin periaatteessa ollut olemassa jo kauan. Zachris Castren oli viitoittanut asian suuntaviivoja mietinnössään jo yli kymmenen vuotta aikaisemmin, eikä hän ainoana ollut sillä asialla.

Voi tietysti olla, että sota-ajan uudenlainen ja muuttunut tilanne katsottiin otolliseksi ajankohdaksi uudistaa järjestöä, ja esimerkiksi hankkeen eräs keskeinen taustavaikuttaja, opetusneuvos Länsiluoto, saattoi nähdä asian tällä tavoin.

Varsinaiset dokumentit kertovat idean synnystä ja varhaisista vaiheista varsin vähän. Joka tapauksessa uudistamisidea oli jo konkreettisenä ja täysin valmisteltuna esillä talvella 1942, joten valmistelujen on täytynyt todennäköisesti käynnistyä jo edellisen vuoden puolella. Hanke tuli Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan piirissä julkiseksi ensimmäisen kerran maaliskuun 1942 kokouksessa, mutta sen kohtaaman vastustuksen vuoksi se pantiin joksikin aikaa jäihin, ja itse perustaminen tapahtui seuraavana vuonna.

Uudistamishankkeen kanssa mielenkiintoisella tavalla samaan ajankohtaan osuu hankkeen keskeisen puuhaajan Helli Suominen luopuminen tehtävästään, mistä hän ilmoitti keväällä 1942 ja jäi pois kesän jälkeen siirtyäkseen aivan toisenlaisiin töihin.

Suominen kirjeenvaihdosta ja eräästä artikkelikonseptista päätellen päätöksen taustalla oli ainakin osittain henkilökohtaiset, terveydelliset syyt. Hän koki erityisesti talviset pitkät neuvontamatkat maakunnissa terveydelle raskaiksi, mikä ei ollut ihme noissa usein puutteellisissa, kosteissa tai kylmissä olosuhteissa, joissa pitkiä matkoja joutui hankalien yhteyksien päähän taittamaan.

Omien sanojensa mukaan Suominen koki tehtävänsä niin, että siinä oli oltava mukana todella sataprosenttisesti, ja kun hän ei siihen enää kyennyt, oli paras jäädä sivuun. Ilmeisesti myös eläketurva huoletti, sillä järjestöyöntekijän asema oli siihen aikaan hyvinkin turvaton ja epämääräinen.

Ehkä hän valmisti järjestömuodon uudistamista samalla kun hän etsi itselleen toista työpaikkaa, ja kun ensimmäinen yritys Helsingin veroviraston suhteen tärppäsi, hän toteutti henkilökohtaisen päätöksensä nopeasti. Maaliskuussa 1942 Suominen esitteli Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan kokouksessa sääntömuutosta, ja huhtikuussa 1942 hän haki Suomalaisesta luentotoimistosta aluksi virkavapautta, ja sanoutui sitten irti.

Jo huhtikuussa Suominen kirjoitti Olla Teräsvuorelle ja pyysi häntä aluksi virkavapausajan sijaiseksi. Teräsvuori empi aluksi, mutta suostui sitten Onni Tolvasen yhdyttyä pyyntöihin. Ilmeisesti Suominen lähtö todellakin tuli äkillisesti, ja päteviä henkilöitä ei ollut paljon tarjolla tehtävään – osin sota-ajankin menetysten vuoksi. Teräsvuori haki aluksi vuoden virkavapaata omasta toimestaan RKY:ssä ja muutti Ainon kanssa jo kesällä Helsinkiin.

Järjestön uudistamisasiaa käsiteltiin ensimmäisenä VOT:n viisijäsenisessä toimistovalio-kunnassa, jonka jäsenistä yksi, Suomen Nuorison Liiton edustaja Vilho Tynkkynen, totesi olevansa epäilevällä kannalla. Laajempi käsittely tapahtui ensimmäisen kerran jäsenjärjestöjen edustajista koostuvan toimikunnan kokouksessa 29.3.1942.

Suominen valmisteleva muutosesitys tarkoitti, että VOT:sta tehtäisiin rekisteröity yhdistys, jonka nimi muutettaisiin Opintokerholiitoksi. Yhdistyksen jäseniä olisivat samat tai samanlaiset järjestöt, jotka olivat muodostaneet VOT:n.

Taustalla oli alusta alkaen ajatus siitä, että Valtion luentolautakunnan, Suomalaisen luentotoimiston ja VOT:n seuraajayhdistyksen suhteita järjesteltäisiin uudestaan, mutta tämä hän ei ensiksi mainittujen osalta ollut järjestöjen päätettävissä, vaan valtiovallan asia.

Uudistus lykkääntyy

Toimikunnan kokouksessa kävi ilmi, että Suomen Nuorison Liitto vastusti nimenmuutosta, ja koko sääntöehdotus päätettiin lähettää jäsenjärjestöille kannanottoa varten.

Lausuntokierroksen aikana kesällä kävi ilmi, että Kansanvalistusseurakin vastusti muutosta. Vastustuksen syitä nämä järjestöt eivät virallisissa kannanotoissaan juuri perustelleet, mutta molemmissa vastahankaan asettuneissa järjestöissä painoi ilmeisen voimakkaasti Niilo Liakan sana. Myös nuorisoseuraliikettä VOT:n toimikunnassa edustaneella Vilho Tynkkysellä oli mielipide-eroavaisuuksia esimerkiksi Teräsvuoren kanssa.

Jäsenjärjestöjen vastauksia oli pyydetty kesäkuun alkuun mennessä, mutta VOT:n toimikunta kokoontui vasta lokakuun lopussa, jolloin pidettiin myös laajempi opintokerhotoimikijöiden neuvottelukokous. Yleisiä opintokerhopäiviä ei siis pidetty myöskään vuonna 1942.

Toimikunnan kokouksessa todettiin, että uudistusasia oli jäänyt toteutumatta riittävän yksimielisyyden puuttuessa. SNL:n edustaja Tynkkynen ilmaisi tyytymättömyytensä asian kariutumiseen. Muut harmittelivat, mutta arvelivat asian lykkäämisen ehkä sittenkin olleen paikallaan.

Kokouksen jälkeen pidetyssä laajemmassa neuvottelukokouksessa Länsiluoto esitti kuitenkin voimakkaan vetoituksen muutoksen puolesta ja muistutti, että hän oli ottanut asian julkisesti esille Kasvatusopillisessa yhdistyksessä jo aikaisemmin. Opetushallinnon edustajana Länsiluoto katsoi, että samalla olisi uudistettava myös opintokerhojen rahanjakoa hoitavat valtion elimet. Hän esitti, että Valtion luentolautakunta ja Suomalainen luentotoimisto siihenastisessa muodossaan lakkautettaisiin ja korvattaisiin aiempaa laaja-alaisemmalla valtion kansansivistyslautakunnalla. Samalla tämän elimen ja VOT:n tai sen seuraajan työnjakoa uusittaisiin.

Neuvottelukokouksen ilmapiiri oli uudistamiselle myönteinen, ja kokous päätti asettaa nelihenken toimikunnan laatimaan uutta ehdotusta perustettavasta järjestöstä ja sen säännöistä. Toimikuntaan tulivat Länsiluoto, Tolvanen, Teräsvuori ja Suominen – siis varsin yksituuminen ja asiaan ennalta hyvin paneutunut joukko.

Työryhmä laati vielä saman vuoden aikana uuden ehdotuksen, jossa järjestön nimenä oli Kansansivistysliitto. Muutosehdotus tuotiin VOT:n vuosikokoukseen 17.4.1943, joka sitten jäi yhteistyöelimen viimeiseksi.

Nimestä tuli ongelma

Kokouksen alussa kävi heti ilmi, että asiasta ei edelleenkään ollut yksimielisyyttä. Suomen Nuorison Liitto oli valtuuttanut edustajansa kokoukseen sellaisilla eväillä, että uusi järjestö olisi hyväksyttävissä vain, jos sen nimeksi tulisi Kansansivistysjärjestöjen Opintokerholiitto.

Itse asiassa keskustelua syntyi vain järjestön nimestä, ja kun uudet säännöt ensin hyväksyttiin muilta osin, muut kokousedustajat katsoivat SNL:n nimiehdotuksen olevan ristiriidassa juuri hyväksytyjen sääntöjen kanssa. Keskustelussa tuli esille useita nimiehdotuksia, mutta lopulta jäljelle jäi kaksi, jotka saivat kannatusta ja joita äänestettiin: alkuperäinen Kansansivistysliitto sekä Opintotoiminnan Keskusliitto.

Äänestyksessä Kansansivistysliitto sai enemmän ääniä, mutta päätöstä ei kuitenkaan heti lyöty pöytään, vaan nostettiin esiin kysymys siitä, miten kokouksesta jo poistuneet edustajat olisivat mahdollisesti äänestäneet. Toisaalta toivottiin vielä, että olisi sittenkin saatu yksimielinen päätös. Keskustelu siis jatkui edelleen ja kun kävi ilmi, että Kansansivistysliitto-nimen kannattajat eivät pitäneet tuosta nimestä aivan ehdottomasti kiinni, Onni Tolvanen otti asian kokouksen puheenjohtajan vallalla omiin käsiinsä ja esitti kysymyksen: ”Kuka vastustaa nimeä Opintotoiminnan Keskusliitto?”

Koska kukaan ei siinä vaiheessa vastustanut, puheenjohtajan veto ratkaisi siten koko päätöksen aluksi vähemmistöön jääneen kannan mukaiseksi. Uusi yhdistys oli saanut nimen, jolla se sitten merkittiin yhdistysrekisteriin kesällä 1943, ja sen toiminta saattoi käynnistyä.

Vanhalta pohjalta – tai ei sittenkään

Uusi yhdistys piti välittömästi järjestäytymiskokouksen, jossa jäsenten edustajista koostuvan toimikunnan puheenjohtajaksi valittiin Onni Tolvanen ja sihteeriksi Olla Teräsvuori. Yhdistyksen jäseniksi tuli aluksi 14 VOT:n aiempaa jäsenjärjestöä (ks. liite). Eräät järjestöt jäivät pois uudesta hankkeesta, koska niiden toiminta oli hiipunut.

Perustetun yhdistyksen ei siis alkujaan pitänyt muuttaa varsinaisesti mitään, vaan ainoastaan selkiyttää järjestön luonnetta ja mahdollistaa työnjaon uudistaminen valtion nimeämien asianomaisten elinten kanssa. Tosiasiassa uusi järjestö joutui kuitenkin käytännössä aloittamaan osin uudelta pohjalta, sillä toiminnan keskushahmo eli sihteeri oli tässä vaiheessa vain määräaikaisena ja tehtävä oli siis täytettävä vakituisesti.

Varsin pian perustamisen jälkeen, elokuussa 1943, Onni Tolvanen kuoli 62-vuotiaana, joten hän ehti olla puheenjohtajana vain yhdessä uuden järjestön kokouksessa. Suoritettu uudelleenjärjestely oli ilmeisesti hyvin kauan ollut myös hänen omana tavoitteenaan, kuten hän asian perustamiskokouksessa esitti. Kysymykseen, miksi asian toteuttaminen oli vienyt niin kauan, Tolvanen ei aivan suoraan vastannut mutta antoi ymmärtää, että yhdenkin henkilön vastahanka saattaa estää tällaista uudistusta.

Helli Suomisenkin väistyttyä Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan alkuperäinen voimakasikko oli näin poissa ja koko opintokerholiikkeen pitkäaikaisista voimahahmoista oikeastaan vain Olla Teräsvuori oli enää mukana. Teräsvuori itse ei ollut lainkaan varma siitä, valittaisiinko häntä uuden liiton johtoon vakituisesti, sillä hän epäili nuorisoseuraliikkeen ja erityisesti Niilo Liakan vastustusta.

Liakka ja SNL antoivat kuitenkin suostumuksensa siihen, että pätevyydeltään ja kokeukseltaan ylivertainen Olla Teräsvuori valittiin Opintotoiminnan Keskusliiton ensimmäiseksi sihteeriksi, myöhemmin tehtävästä on käytetty toiminnanjohtaja-nimitystä. Näin kansansivistystyön ehkä pitkäaikaisin veteraani, lähes 80-vuotias Niilo Liakka, pääsi vielä kerran ratkaisevasti vaikuttamaan asiaan. Tällä kertaa hän ei antanut myöskään mielipide-eroavaisuuksien vaikuttaa.

OK:n puheenjohtajaksi tuli Tolvasen jälkeen Kansanvalistusseuran toiminnanjohtaja Viljo Mikkonen, mutta hän luopui pian työstään KVS:ssä ja muutti pois Helsingistä, joten hän luopui myös OK:n tehtävästä. Koska edelliset puheenjohtajat olivat tulleet Kansanvalistus-

seurasta, niin katsottiin, että nyt oli suurimman jäsenjärjestön, Suomen Nuorison Liiton, vuoro saada puheenjohtajan tehtävä, johon valittiin Arvo Inkilä. Hän oli puheenjohtajana useamman vuoden, ja hänen jälkeensä valittu myöskin nuorisoseuraliikettä edustanut Matti Kähäri oli myös pitkäaikainen puheenjohtaja.

Opintotoiminnan Keskusliiton ylimmäksi päättäväksi elimeksi tuli jäsenjärjestöjen valitsema edustajisto, joka valitsi liitolle vuosittain hallituksen.

Muuttunut tilanne

Voidaan spekuloida sillä, että jos Helli Suominen olisi itse halunnut jatkaa työssään, hänen valintansa uuden järjestön sihteeriksi olisi kai ollut käytännössä selviö, ja hän olisi voinut tehdä vielä mittavan työuran myös OK:n palveluksessa.

Mutta tässä tilanteessa Teräsvuoren valinta liiton johtoon oli odotettua. Hän oli jo alallaan legenda, ja hänen saavutuksensa Pohjois-Karjalassa olivat kiistattomat. Hän henkilönä herätti kyllä toisenlaisiakin mielipiteitä, ja tietysti koko opintokerhotyön merkityksestä oli erilaisia käsityksiä, mutta toista hänen kaltaistaan voimahahmoa kentällä ei ollut.

Tilanne valtakunnallisen yhteistyöjärjestön johdossa Helsingissä oli kuitenkin kovin toisenlainen kuin oman järjestön johdossa Joensuussa. Myös koko maan henkinen ja yhteiskunnallinen tilanne oli aivan erilainen. Vaikka Opintotoiminnan Keskusliiton tarkoitus oli jatkaa VOT:in aloittamaa työtä, niin etenkin sodan päättymisen vuonna 1944 merkitsi sitä, että kaikki asiat eivät suinkaan voineet jatkua ennallaan.

Koko poliittinen ilmapiiri oli muuttunut. OK:n jatkosodan jälkeen harjoittama viestintä on silmiinpistävän erilaista kuin vaikkapa talvisodan jälkeen tai päättyneen sodan alkuvaiheessa. Teräsvuori kyllä toivotteli oman järjestönsä RKY:n kiertokirjeessä rintamamiehiä takaisin siviiliin, mutta muuten noista suurista asioista ei paljon puhuttu.

Jonkinlainen hämmennys uuden tilanteen edessä kuultaa sodan jälkeen toisinaan myös OK:n pöytäkirjoista. Esimerkiksi ajatus uuden Suomen historiaa käsittelevän oppikirjan tai opintokokonaisuuden laatimisesta hylättiin sillä perusteella, että vallitsevassa tilanteessa Suomen historiaa ei voisi järjestön mielestä käsitellä oikealla tavalla. Myöskään ilmassa ollut ajatus *Isänmaan kirjan* uudistamisesta ja uutena laitoksena julkaisemisesta ei toteutunut.

Suurten sanojen ja visioiden välttely oli toisaalta hyvinkin ymmärrettävää. Rauhan tultua kaikilla elämänalueilla näkyi halu päästä pikaisesti taas kiinni tavalliseen arkeen ja arkiseen työhön. Opintokerhotyössä tämä tapahtui varsin nopeasti: jo pari vuotta sodan loppumisen jälkeen kerhojen määrä oli jo käytännössä saavuttanut sotaa edeltäneen tason.

Nopea elpyminen selittyy sillä, että ihmisillä pitkien poikkeusvuosien jälkeen oli halu mahdollisimman pian päästä taas normaaliin elämään ja myös kaikenlaiseen sosiaaliseen elämään, joka sodan aikana oli ollut hankalampaa. Alkuinnostuksen jälkeen seurasi 1940-luvun lopulla pieni lasku, kunnes toiminta jälleen vakiintui.

Uusia jäseniä

Sodan lopputulos tarkoitti myös sitä, että siirtoväen oli jälleen lähdettävä liikkeelle. 1930-luvun lopulla toimineista opintokerhoista varsin suuri osa menetti lopullisesti kotipaikkansa. Raja-Karjalan sivistysliitto menetti jälleen käytännössä koko alueensa, eikä järjestölle enää ollut Suomessa pitkällä tähtäimellä luontevaa toimintakenttää, vaan se lakkautettiin myöhemmin, ja sen kerhot siirtyivät nuorisoseuraliikkeen piiriin. Sivistysliiton johtaja Kaarlo Kuusamo oli ollut yksi opintokerhotyön ja koko vapaan sivistystyön keskeisiä vaikuttajia Suomessa.

Heti perustamisvuonnaan Opintotoiminnan Keskusliitto sai uudeksi jäsenjärjestykseen vasta perustetun Ortodoksisten nuorten liiton. Toinen sota-aikana mukaan tullut uusi järjestö oli Maatalousseurojen Keskusliitto ja aivan erityisesti sen alayksikkönä toimiva Maatalousnaiset. Heillä oli ollut omassa keskuudessaan vilkasta opintotoimintaa jo ennen sotia, ja OK:n piiriin tullessaan maatalousnaiset loivat heti melkoisen määrän opintokerhoja, jotka opiskelivat paljolti liiton omia aineistoja.

Opintokerholainen-lehti

Teräsvuoren ensimmäisiin toimiin kuului oman lehden perustaminen. *Opintotoiverin* linjaan tai tarkemmin eri osa-alueiden painotukseen ja lehden sisäiseen työnjakoon oltiin oltu tyytymättömiä pitkään, sillä lehdestä tuli yhä enemmän kirjeopistolaisten lehti. Se oli tavallaan ymmärrettävää, sillä Kansanvalistusseuran kirjeopisto oli menestyvä ja kasvava toimintamuoto.

OK joka tapauksessa päätti 1945 luopua yhteistyöstä lehden julkaisemisessa. Hetken aikaa oltiin ilman omaa äänitorvea, mutta vuoden 1947 alussa perustettiin *Opintokerholainen*-lehti yksinomaan kerhojen yhdyssiteeksi.

Lehden perustaminen ei ollut aivan helppoa jo paperipulankin vuoksi. Sivumäärä oli alkuun pieni ja painoksen suurus oli rajoitettu, mutta tämänkaltainen kirjoittaminen ja lehden toimittaminen oli Teräsvuorelle erityisen sopivaa työtä. Vanha tavoite siitä, että jokainen kerho saisi ilmaiseksi lehden, joka siten oli käytännön yhdysside koko opintokerholiikkeen, säilyi ennallaan.

Sodanjälkeisinä vuosina jatkettiin yhteisen oppikirjan valintaa ja suosittelua. Ensimmäinen teema oli kansalaiskasvatus, ja kirjana toimi Urho Karhumäen *Nuori kansalainen*. Se jatkoi sangen hyvin sotaa edeltävien kirjojen linjaa ja sai myös entisten aikojen tapaan suuren suosion: sitä opiskeli noin 80 prosenttia kaikista kerhoista. Karhumäen teos oli ainakin luettava ja helppotajuinen, mutta osa opintokerhoväestä vierasti kuitenkin sen liiankin kaunokirjalliseksi koettua otetta. Sen arveltiin kuuluvan oikeastaan nuoremmalle kohderyhmälle kuin mitä opintokerhoissa oli.

Suosittu kirja oli myös seuraava, aikakauden henkeen ja tilanteeseen hyvin sopiva Eino Jutikkalan kirja *Suomen talonpoika kautta aikojen*. Se sai monenlaista palautetta: toisaalta sitä pidettiin yhtenä parhaista kirjoista, toisaalta kirjan vaikeutta moitittiin. Kansakoulupohjalta sitäkin silti luettiin.

Vuosien 1947–48 kirja oli aivan uudennainen: Juri Semjonovin *Maan antimet* -teos oli huikea globaali esitys koko maapallon ruokataloudesta. Se oli kirja, jollaista ei myöhemminkään ole usein ilmestynyt. Neuvostoliitosta aikanaan Saksaan emigroituneen maantieteilijä Semjonovin kirja oli oikeastaan ensimmäinen osoitus opintokerhotoiminnan avautumisesta entistä kansainvälisempiin aiheisiin. *Maan antimet* oli varsin hämmästyttävä kirja, ja se sai myös suuren suosion. Kirja ainakin poikkasi 30-luvun kansallishenkisestä painotuksesta, ja sitä alettiin lukea useimmissa kerhoissa.

Mutta *Nuorison käytös* -kirjaa luettiin edelleen monissa kerhoissa. Se sai vain uutta pontta sodanjälkeisestä tilanteesta, jota usein on kuvattu jonkinlaiseksi arvotyhjiöksi. Huvittelunhalu, lisääntyvä alkoholinkäyttö ja monenlainen päämäärättömyys leimasivat nuorison käytöstä etenkin varttuneemman polven mielestä. Opintokerhotyöstä toivottiin jälleen siveellistä ryhtiä ja syvempiä arvoja yleisen pinnallisuuden vastapainoksi. Itsensä kehittämisen ja vakavan itsekasvatuksen ajatukset elivät siis edelleen.

Nopeasti liikkeelle

Olla Teräsvuoren työstä Opintotoiminnan Keskusliitossa ei kuitenkaan tullut enää samanaista menestystarinaa kuin oli nähty aiemmin Pohjois-Karjalassa. Hänen vahvuutensa oli siellä ollut suora yhteys kenttään. Hän esiintyi innostavana ja samalla täysin kiistattomana johtajana, joka suvereenisti johti kenttäänsä. Hän innosti ihmisiä mukaan ja toimi hyvin suunnitelmallisesti, mutta samalla tämä kaikki pyöri hänen itsensä ympärillä, eikä Joensuuun ollut helppo löytää jatkajaa hänen siirryttyään Helsinkiin.

OK:ssa tilanne oli alusta alkaen toisenlainen. OK ei itse luonut toimintaa, vaan se tapahtui itsenäisten jäsenjärjestöjen kautta, jotka taas olivat luonteeltaan ja tilanteeltaan erilaisia. Työ oli nyt enemmän byrokraattista toimistotyötä ja toisaalta ylätason yhteistyötä, jossa ei ollut niinkään suoraa yhteyttä kenttään. Teräsvuoren tehokkaita otteita ei voitu kiistää, mutta hänen määräileväksi koettu otteensa saattoi närkästyttää jäsenjärjestöissä.

Ehkä myös Teräsvuoren parhaat työvuodet alkoivat jo olla ohi, ja sota-ajan rasitukset haittasivat häntä. Toisaalta hän Helsinkiin päästyään omistautui myös paljon aiemmin kesken jättämälleen väitöskirjatyölle. Opintotoiminnan Keskusliitossa hän teki vielä mittavan työnsä, mutta Pohjois-Karjalan opintokerhoketjun kaltaista hohdokkuutta ei aivan enää syntynyt. Teräsvuoren pariskunta jatkoi edelleen Helsingistä käsin sivutoimisesti myös RKY:n toiminnan johtamista.

Paluuta entiseen ”normaaliin” edusti tavallaan myös se, että ensimmäiset sodanjälkeiset ja ensimmäiset OK:n nimissä toteutetut opintokerhopäivät järjestettiin kahdeksan vuoden tauon jälkeen vuonna 1949 Kuopiossa. Väkeä ei ollut aivan entiseen tapaan, mutta päivien perinnettä oltiin joka tapauksessa valmiita jatkamaan.

OK:n kentällä palattiin siis pian jollain tapaa normaaliin elämään, mutta toisaalta pyrki myös entisenlaiseen toimintaan saattoi aluksi häivyttää alleen ne väistämättömät muutokset, jotka sitten olivat tullakseen myöhemmin.

Välittömästi sodanjälkeiset muutokset näkyivät oikeastaan pääosin OK:n ulkopuolisessa opintokerhotyössä. Vasemmiston painoarvo ja vaikutusvalta kasvoi koko kulttuurin alueella

ja vapaan sivistystyön kentällä. Etenkin Työväen Sivistysliiton toiminta kasvoi sotien jälkeen selvästi, kun vasta perustettu Suomen Kansan Demokraattinen Liitto ja siihen kuuluvat järjestöt alkoivat järjestää opintotoimintaa TSL:n puitteissa. Tosin vasemmistolaisessa toiminnassa oli vahvan alkuinnostuksen jälkeen myös laskukausia ja nopeaakin vaihtelua.

OK:n jäsenjärjestöistä nopeasti pääsi jaloilleen nuorisoseuraliike, joka toisaalta jo vuoden 1946 aikoihin pohti irtautumista OK:sta ja oman itsenäisen roolin hankkimista opintokerhotyössä. Ajatusta perusteltiin sillä, että nuorisoseuraliikkeen kannalta olisi käytännöllisempää saada itse hoitaa suoraan omat opintokerhoasiansa. Samalla viitattiin siihen, että yhteistyöjärjestön antama aatteellinen ohjaus ei sekään ollut parasta mahdollista.

Muutosta ei kuitenkaan siinä vaiheessa tapahtunut, sillä kouluhallitus ei suostunut Suomen Nuorison Liiton ehdotukseen siitä, että liitto saisi olla oma itsenäinen luentotoimisto OK:n ja TSL:n tapaan.

OK:n sisällä nuorisoseuraliikkeen irtautumisajatukset herättivät osin närkästystä, mutta virallisesti niihin ei otettu kantaa ehkä siitä syystä, että nuorisoseuraväellä oli niin vahva asema liiton johdossa. Kouluhallitukselle osoitettua kirjelmää oli laatimassa myös OK:n senhetkinen puheenjohtaja Arvo Inkilä.

Myös Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys lähti määrällisesti hyvin käyntiin sotien jälkeen, Teräsvuorten Helsingissä olostakin huolimatta. Samoin Kotikasvatusyhdistys elpyi aluksi nopeasti. Kristillisten järjestöjen alku oli sotien jälkeen tilastojen valossa ehkä hitaampaa, mutta pitemmällä tähtäimellä nimenomaan siltä kentältä tuli uutta kasvua opintokerhotoimintaan.

Komitea pohtii opintokerhotyötä

Opintokerhoväen pitkälinen toive opintokerhoja koskevan lain säätämisestä tuntui nytkähtävän eteenpäin, kun vuonna 1946 nimitettiin Opintokerhokomitea asiaa valmistelemään. Komitea teki perusteellista työtä ja sen tulokset olivat OK:n kannalta varsin tyydyttäviä. Olla Teräsvuori oli komitean jäsen, ja ilmeisesti hän pääsi hyvin vaikuttamaan vuonna 1949 valmistuneen mietinnön tekstiin. Komitean työ ei kuitenkaan johtanut mihinkään, vaan se hautautui hallinnossa muiden, kiireellisemmiksi katsottujen asioiden alle.

Vapaan sivistystyön organisaatiota sen sijaan muutettiin. Valtion luentolautakunnan tehtäviä supistettiin käytännössä jo OK:n perustamisen aikaan, ja vuonna 1946 aiempi lautakunta sekä sen alainen Suomalainen luentotoimisto lakkautettiin.

Valtion luentolautakunnan tilalle perustettiin uusi kansansivistyslautakunta, joka ensi töikseen siirsi Suomalaisen luentotoimiston aiemmat tehtävät OK:lle. Nyt myös liiton sihteeristä tuli virallisestikin oman liiton palkkaama työntekijä sen sijaan että hän oli tähän asti saanut palkkansa suomalaiselta luentotoimistolta.

Sisällöllisesti muutos merkitsi sitä, että myös valtion varoin tuettu luentotoiminta tuli nyt Opintotoiminnan Keskusliiton työalueeksi. Ylipäänsä muutokset selkiyttivät tilannetta ja korostivat Opintotoiminnan keskusliiton roolia

Tutkimustietoa

Sodanjälkeisinä vuosina opintokerhotoimintaa alettiin ensimmäisen kerran laajemmin tutkia myös tieteen piirissä. Asialla oli Yhteiskunnallinen korkeakoulu ja aikuiskasvatusopin opettaja, myöhempi professori Urpo Harva, jonka tekemä selvitystyö liittyi Opintokerhokomitean työhön ja se julkaistiin komitean mietinnön yhteydessä.

Harva keräsi tilastomateriaalia maan kaikista opintokerhoista, ja hänen selvityksensä antoi ensimmäistä kertaa yhtenäisen, kaikkia toimijoita samasta näkökulmasta tarkastelevan näkökulman koko opintokerhotoiminnasta.

Harvan tutkimus toteutettiin kyselylomakkeena, mikä siihen aikaan oli uutta. Eri tavoin muotoillut lomakkeet lähetettiin kerhon ohjaajille sekä kerhojen kautta niiden jäsenille toimitettaviksi. Etukäteen jännitettiin tutkimuksen onnistumista ja vastaajien aktiivisuutta, mutta vastaajia saatiin aivan riittävä määrä.

Aikuiskasvatuksen tieteenala sai Suomessa alkunsa kansansivistysopin nimellä ja vapaa sivistystyö oli alkuvaiheessa sen olennainen tutkimusalue. Myöhemmin siitä tuli kaikkea aikuiskasvatusta laaja-alaisemmin tutkiva tiede, mutta tieteenalan alkuvaiheessa opintokerhotyö oli aika tärkeäkin tutkimusaihe.

Luvut osoittavat, että Opintotoiminnan Keskusliiton ja Työväen Sivistysliiton kerhot poikkesivat monessa suhteessa toisistaan. Erilainen painottuminen kaupunki-maaseutuakselilla oli tiedossa aiemminkin, mutta nyt kävi selvästi ilmi myös se, että eri opintoliittojen kerhojen ikärakenne oli aivan erilainen. OK:n jäsenjärjestöjen kerhoissa nuorison osuus oli hyvinkin suuri: kerholaisista puolet oli alle 20-vuotiaita ja 90 % alle 30-vuotiaita. Työväen sivistysliiton kerhoissa enemmistö oli yli 30-vuotiaita.

Myös kerhonohjaajien jakauma oli hyvin erilainen, sillä TSL:n kerhoissa oli paljon enemmän vertaisohjaajia, kun taas OK:n kerhoissa kansakoulunopettajat olivat edelleen selvästi suurin kerhonohjaajien ryhmä.

OK:n kerhoista peräti 97 % toimi maaseudulla. Kerholaisten yleisin ammattiryhmä oli maanviljelijät ja heidän perheenjäsenensä, joiden osuus yhteensä oli noin 60 %. Työväestöön katsottavia, maatyöläiset ja sekatyöläiset mukaan luettuna, oli noin 20 %. Palveluammateissa toimivien osuus oli vähäinen.

Kansakoulu oli pohjakoulutuksena ylivoimaisesti yleisin, tuossa vaiheessa lähes kaikki olivat sen kuitenkin jo käyneet. Kansanopistoa käyneiden kerholaisten osuus, noin 10 %, on kohtalaisen suuri luku siihen nähden, että kansanopistot kaiken kaikkiaan eivät kovin suuria oppilasjoukkoja keränneet. Pieni osa kerholaisista oli myös käynyt oppikoulua tai jotain ammatillista koulutusta.

Ikärakenne huomioon ottaen ei ole yllättävää, että kerholaisten valtaenemmistö oli naimattomia ja että suurin osa kerholaisista myös asui vielä vanhempiensa kodissa. Kerhonohjaajista yli puolet oli tutkimuksen mukaan kansakoulunopettajia, ja yli puolet kerhoista myös toimi kouluilla.

Tutkimus osoitti eroja myös OK:n jäsenjärjestöjen välillä, vaikka aineistossa OK:n kerhot esiintyvät monen kysymyksen kohdalla yhtenä kokonaisuutena, ilman erottelua jäsenjärjestöjen välillä. Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistyksen toiminnassa näkyi pitkäjänteisyys, ja siellä samat kerhot toimivat vuodesta ja jopa vuosikymmenestä toiseen, kun taas esimerkiksi nuorisoseurojen kerhot olivat lyhytikäisempiä ja vaihtuvampia.

Opintokerhoon liittymisen syitä kysyttäessä yleisin syy oli toisten kehotus tai pyyntö. Oppimisen halu, ajanvietteen ja vaihtelun halu olivat, ja lisäksi etsittiin käytännön tietoja ja hyviä harrastuksia. Harvinaisempia olivat esimerkiksi uskonnolliset vaikuttimet tai ylipäänsä yhteisen toiminnan halu.

Lomakkeessa kysyttiin myös sellaisia syitä, joiden vastaajat arvelevat estävän opintokerhoihin liittymistä. Tällöin yleisin syy oli vastaajien mukaan haluttomuus opiskella ja toisena opintokerhotyön vähäinen arvostaminen. Muut harrastukset ja esimerkiksi tansseissa käyminen häiritsivät nekin jonkin kohdalla.

Kerhon myönteisinä vaikutuksina mainittiin oppiminen ja henkinen rikastuminen. Käytännön taidot, virkistys sekä ajanviete seurasivat. Kerhojen käytännön työmuodoista yleisimpiä olivat kotitehtävät, ääneen lukeminen ja keskustelu. Vapaata ohjelmaa oli OK:n kerhoissa enemmän kuin muilla, ja vapaan yhdessäolon osuus kerhoillasta oli merkittävä. Pakinapöytäkirjat mainitaan edelleenkin suosittuina työmuotoina.

Kansakoulut ja kunnat mukaan kerhokentälle

Kansakoulunopettajien rooli suhteessa opintokerhotyöhön nousi jälleen esille, kun kouluhallitus ryhtyi aktiivisesti tukemaan kerhotoiminnan järjestämistä kouluilla ja sen korvaamista opettajille myös taloudellisesti. Perustettiin Koulujen kerhokeskus, jonka puitteissa pian syntyi jopa tuhansia kouluilla toimivia kerhoja.

Kerhotyyppisen toiminnan tukeminen ja rohkaiseminen oli varsinaiselle opintokerhoväelle periaatteessa toivottavaa, mutta toisaalta tuli tarpeelliseksi tehdä ero varhaisnuorisolle suunnattujen kansakoulukerhojen ja varttuneelle nuorisolle sekä aikuisille suunnatun varsinaisen opintokerhotoiminnan välillä. Tämä erottelu ja kansakoulukerhojen ohjautuminen omiin uomiinsa epäilemättä selkiytti opintokerhotoiminnan omaa identiteettiä aikuisten tai ainakin jo aikuistuvien nuorten opiskeluna.

Toisaalta koulujen oma kerhotoiminta vähensi opettajien halua ja mahdollisuutta toimia opintokerhojen ohjaajina, ja samoin koulujen tiloille tuli enemmän käyttöä ja ehkä kilpailua-kin niiden käytöstä. Opettajien osuus kerhojen ohjaajista laskikin 1950-luvun aikana varsin selvästi.

Sodan jälkeen kuntiin alettiin perustaa myös erityisiä nuorisotyönohjaajan toimia, ja nuorisolle tarkoitettun kerhotoiminnan järjestäminen kuului heidän tehtäviinsä. Myös kunnallinen nuorisotyö aiheutti rajanvedon tarvetta, joskin kuntien luoma toiminta virisi usein ensimmäisenä kirkonkylissä, jotka taas opintokerhoille olivat aina olleet hankalampi työmaasto kuin sivukylät. Kunnallisen toiminnan kanssa ei ilmeisestikään ollut varsinaista kilpailua vaan pikemmin yhteistyötä, sillä kunnalliset, tehtävänsä koulutetut nuorisotyöntekijät saattoivat toimia myös järjestöjen ylläpitämien kerhojen ohjaajina.

Kaikkiaan sodanjälkeisiä vuosia leimaa kuitenkin ennen muuta pyrkimys saada toiminta jälleen käyntiin entiseen malliin. Yhteiskunnassa ja henkisessä ilmastossa tapahtuvat muutokset vaikuttivat kuitenkin pinnan alla.

Yhtenäinen malli heikkenee

1950-luvulla opintokerhotoiminta toisaalta vakiintui ja koki selvää kasvua, toisaalta se koki monia muutoksia. VOT:n aikana ja vielä OK:n syntyvaiheessa opintokerholiike oli ollut varsin yhtenäinen ja se oli onnistuttu pitämään yhtenäisenä, vaikka järjestöt olivat silloinkin erilaisia ja niillä oli erilaisia intressejä.

Vähitellen näkyi kuitenkin muutos siihen suuntaan, että OK:sta tuli hyvin erilaisia järjestöjä yhdistävä yhteistyöelin ja valtionavun jakamisen organisaatio. Tähän suuntaan vaikutti uudenlaisten jäsenjärjestöjen, kuten virkamiesjärjestöjen, tulo opintokerhotoimintaan. Niissä toiminnan luonne ja myös jäsenpohja olivat sangen erilaisia kuin perinteisissä opintokerhojärjestöissä. Virkamiesjärjestöjen opintokerhoissa opiskeltiin vieraita vieraita kieliä, joista eniten opiskeltiin ruotsia. Osallistujat olivat varttuneempaa, kaupunkilaista väkeä ja kerhot selvästi opinnollisia ja päämäärähakuisia, mutta silti omaehtoista harrastusta.

Toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen lisäksi henkisen työn tekijöitä kerhomailmassa edustivat nyt myös kansakoulunopettajat, kun kansakoulunopettajien liitto liittyi OK:n jäseneksi ja perusti jäsenilleen lähinnä kielten opintokerhoja.

Toisaalta eräät uudet jäsenet vahvistivat Opintotoiminnan Keskusliiton perinteistä maaseutupainotteisuutta. Vuonna 1956 jäseneksi liittyi Suomen Maatalouskerholiitto eli myöhempi 4H-liitto, josta sittemmin myös kehittyi merkittävä jäsenjärjestö, vaikka sen laajasta koulutus- ja kerhotoiminnasta vain osa oli varsinaista opintokerhotyötä.

Ortodoksisten nuorten liitto ONL puolestaan edusti aivan omanlaistaan toimintaa. Ortodoksisessa kirkossa ei ollut erillistä rippikoulua, vaan kirkon nuorten uskontokasvatus tapahtui seurakunnan pitämässä kerhoissa, siis opintokerhoissa. Kerhot olivat siten uskon perusasioiden opettamista, mutta myös yhdessäoloa ja vapaamuotoisempaa toimintaa.

Kerhotoiminnan merkitystä lisäsi sekin, että ortodoksinen kirkko oli sotien jälkeen vaikeassa tilanteessa ja sen jäsenistä merkittävä osa evakkoina uusilla alueilla. Ensimmäinen leiri- ja kurssikeskus syntyi Keiteleelle, jossa ulkoisesti hyvin vaatimattomissa oloissa pidettiin myös monia kerhonohjaajakursseja OK:n tuella.

Maaseutu hallitsee sittenkin

Uusista tuulista huolimatta OK:n alainen opintokerho oli yhä 1950-luvulla ja seuraavallakin vuosikymmenellä pääsääntöisesti maaseudun pienten kylien toimintamuoto. Maaseudun kylissä se oli ainoa nuorille tarjolla ollut yhteinen, organisoitu vapaa-ajan toiminnan muoto. Osallistujat olivat enimmäkseen nuoria, jotka olivat käyneet kansakoulun. Monelle kerho oli eräänlainen kansakoulun jatke, jopa niin että sama opettaja ohjasi nyt sitten nuoria opintokerhossa.

Pohjois-Karjalan osalla tilanne oli hieman erilainen, sillä Teräsvuoren ideahan oli ollut tavallaan paljon kunnianhimoisempi: hänen ajatusmallissaan opintokerho oli koko kylän sydän, pienimuotoinen kansalaisopisto tai vapaaopisto kylässä, ei vain yksittäinen kerho tai kansakoulun jatke.

Luentotoiminta

OK sai uutena työmuotona hoitaakseen valtion yleistajuiseen tieteelliseen luentotoimintaan myöntämien määrärahojen välittämisen järjestöille. OK ei siis itse järjestänyt luentoja, eikä luentotoiminnan käytännön organisointi vaatinut lainkaan sellaista panostusta ja monipuolista ohjaustyötä kuin opintokerhotoiminta. Luennot olivat jäsenjärjestöjen omaa toimintaa, johon OK:n kautta saatiin valtion tukea, käytännössä luennoitsijoiden palkkioihin ja matkakuluihin.

Luentotoiminta oli sodan jälkeisissä oloissa verraten vilkasta. 1940-luvun lopussa järjestöt järjestivät vuosittain 400–500luentotilaisuutta, joiden kuulijamäärä oli yhteensä 40–50 000 henkeä.

Luentojen julkista tukemista oli perusteltu muun muassa tasa-arvoseikoilla eli sillä, että luentoja kyettiin helposti järjestämään myös sellaisilla seuduilla, joilla kulttuuritoimintaa tai vastaavaa ei juuri ollut. Tämä toteutuikin, sillä sodan jälkeen luentotoiminta painottui Sisä-Suomeen: erityisesti Kuopion läänissä oli paljon luentotoimintaa, kun taas Etelä-Suomen lääneissä se oli suhteellisesti vähäisempää.

OK:n tukemia luentoja järjestivät erityisesti nuorisoseurat, jotka toteuttivat yksin lähes puolet luentotoiminnan koko määrästä. Aktiivisia olivat myös Agricola-seura ja Ortodoksisen nuoret liitto. Kuopion läänin korkeisiinluentolukuihin vaikutti se, että Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys järjesti opintokerhojen lisäksi myös runsaasti luentoja omalla alueellaan.

Luentotoiminta keräsi Opintotoiminnan Keskusliiton piiriin myös sellaisia uusia järjestöjä, jotka eivät olleet liiton jäseniä eivätkä harjoittaneet opintokerhotyötä, mutta kylläkin yleistajuista luentotoimintaa. Esimerkiksi Suomen luonnonsuojeluliitto sekä Kristillinen kulttuuriyhdistys saivat tällä tavoin luentotoimintaansa OK:n tukea. Ajan mittaan näistä yhteistyökumppaneista saattoi tulla myös liiton varsinaisia jäsenjärjestöjä.

Alkuvuosina toimintakertomuksiin on listattu myös luennoitsijoiden ammattikunnat: opettajat, papit, toimittajat tai maisterit olivat yleisimpiä ammattinimikkeitä.

Ahtaassa toimistossa

OK:n perustamisvaiheessa liitto toimi VOT:n perillisenä Suomalaisen luentotoimiston tiloissa, Kansanvalistusseuran talossa. Mutta vielä keväällä 1943, KVS joutui ottamaan oman talonsa kokonaan nopeasti kasvavan kirjeopiston käyttöön, ja uuden toimiston etsintä oli edessä.

Tilanne oli Helsingissä hyvin vaikea, mutta lopulta löytyi Pohjoisrannasta vuokrahuone, joka oli jaettu pahviseinillä kolmeksi toimistokopiksi. Huoneiston pinta-ala oli merkittävästi pienempi kuin aiemmassa kolmen huoneen toimistossa KVS:ssä.

Maaliskuussa 1944 Helsingin suurpommitukset vaurioittivat rakennusta ja hankaloittivat elämää siinä entisestään, sillä kevättalvi jouduttiin olemaan ilman lämmitystä. Vuokrahuoneessa oltiin ”ahtaissa ja erittäin puutteellisissa oloissa”, kuten eräs myöhempi toimintakertomus toteaa. OK kuitenkin jatkoi tiloissa yli kymmenen vuoden ajan, vaikka toimiston kehnoutta kuvattiin monin värikkäin sanankääntein. Käytännössä esimerkiksi arkistoa jouduttiin sijoittamaan muuallekin.

Aino Teräsvuori tuli OK:n palvelukseen kanslistiksi, ja Teräsvuoren pariskunta huolehti yhdistyksen pyörittämisestä aluksi kahden, kuten Joensuussa aiemmin. Vain toisinaan käytettiin myös tilapäistä kansliatyövoimaa. Vuosikymmenen lopulla saatiin ensimmäinen opintosihteeri, Aarre Uusitalo. Opintosihteerit vaihtuivat alkuvuosina varsin tiuhaan ja välillä toimi oli täyttämättäkin.

Liiton talous toimi valtionavun varassa, mutta se oli alkuun vakaalla pohjalla ja VOT:n jättämä peruspääoma oli turvana.

Teräsvuoren jälkeen

Olla Teräsvuori kuoli äkillisesti työnsä ääreen kesäkuussa 1953, juuri ennen Helsingin opintokerhopäiviä, jotka hän vielä oli organisoinut.

Järjestö ei ole yhdestä ihmisestä kiinni eikä johto luo järjestöä, mutta Opintotoiminnan Keskusliiton kohdalla voidaan eräs taitekohta sijoittaa Olla Teräsvuoren kuolemaan. Taite ei varsinaisesti johtunut siitä, mutta tapaus osui ajankohtaan, jolloin muutoksia järjestössä oli joka tapauksessa ilmassa, ja siksikin Teräsvuoren poismeno symboloi hyvin tiettyä käännettä OK:n historiassa.

Varhaisemman, yhdenmukaisen opintokerholiikkeen ydin oli selvästi yleissivistyksessä, joka samalla tähtäsi ihmisen itsekasvatukseen. Alkuperäisessä opintokerhoideassa yhdistyivät varsin saumattomasti yhteisöllinen ja yksilöllinen puoli, sillä itsekasvatus, kansalaiseksi kasvaminen ja suomalaisen kulttuuriperinnön omaksuminen olivat samalla ihmisen henkistä kasvua.

Etenkin Teräsvuorelle tällainen opiskelu oli itsetarkoitus, ei mikään väline jonkin muun asian palveluksessa, ja opintokerho oli oppimisen kannalta erinomainen muoto. Helli Suomen oli ollut samalla linjalla, ja Teräsvuoren poismeno merkitsi lopullista sukupolvenvaihdosta. Siihen asti toimintaa olivat luotsanneet henkilöt, jotka olivat olleet mukana käytännössä opintokerholiikkeen synnystä lähtien. 1950-luvulla johtoon astui uusi sukupolvi.

Painopisteen tietty muuttuminen ei ollut hetken asia, sillä käytännöllisemmistä painotuksista oli ollut kentällä puhetta jo aikaisemminkin. 1950-luvulla näkyy kuitenkin selvemmin, miten yleissivistävän, voimakkaasti yhteiseen aineistoon nojaavan opiskelun sijaan alkaa tulla toisenlaisia, käytännöllisempiä intressejä. Yhtäältä tämä tarkoitti ammatillisesti hyödyttävää opiskelua, toisaalta ehkä vieläkin enemmän erilaista harrastuspohjaisuutta.

Opintotoiminnan Keskusliitto alkoi siis muotoutua nykypäiviin asti jatkuneeseen suuntaansa siinä, että siitä tuli keskenään hyvinkin erilaisten järjestöjen kokoava voima.

Tämä tarkoitti osaltaan sitä, että yhteisen oppikirjan ja opiskeluaineiston merkitys väheni. 1950-luvulla keskusteltiin vakavasti siitä, tarvitaanko yhteistä kirjaa ollenkaan. Sellaisen valitsemista ja suositteleva jatkettiin kyllä vuosikymmenen loppuun saakka, mutta yhteistä kirjaa opiskelevat kerhot jäivät lopulta pieneksi vähemmistöksi, eli tilanne kääntyi entiseen verrattuna päinvastaiseksi.

Yrjö Karilaan suurmiesten elämäntarinoita esitellyt *Korkea elämäankaari* -teos, jota opiskeltiin 1954–1955, oli viimeinen todella laajan levikin saavuttanut yhteinen oppikirja, jota opiskeli lähes puolet kaikista kerhoista. Korkea luku tosin johtui siitäkin, että kirjaa opiskeltiin

kristillisissä kerhoissa, joita tuossa vaiheessa oli merkittävä osa kaikista OK:n kerhoista.

Sinänsä 1950-luvun oppikirjojen valikoima oli varsin monipuolinen: Pentti Eskolan teos *Maailmankuvamme perusteet* oli tärkeä luonnontieteellisen maailmankuvan ja tutkimuksen popularisointi koko suomalaista yleisöä ajatellen. Ammatinvalintaa sekä ihmissuhteita käsitelleet yhteiset oppikirjat olivat ehkä aikakaudelleen tyypillisiä uutuuksia, jotka eivät kuitenkaan laajalti kerhoväkeä tavoitelleet. Myös tekniikan ihmeet sekä urheilu kuuluivat 1950-luvun aihepiirien kirjoon. Perinteistä historiapainotteisuutta edustivat Mikael Agricolan elämäkerta *Aamun mies* tai *Heidän työnsä elää* -kirja.

Aikakauden kehityssuuntaa osoitti myös yhteisten opistokerhopäivien lakkaaminen. Vuonna 1954 yhteiset päivät vielä järjestettiin Lahdessa, mutta sen jälkeen pidettiin muutamana vuoden taukoa. Opintokerhopäivät eivät enää olleet sellainen yhdistävä, innostava ja kohottava tapahtuma kuin ennen sotia, eivätkä ne enää samalla tavalla linjanneet toiminnan kehitystä, vaikka niillä oma tehtävänsä aktiiviväen kohtaamispaikkana yhä olikin. Opintokerhopäivien perinnettä jatkettiin 1950-luvun lopulta lähtien harvemmin.

Mistä seuraaja?

Olla Teräsvuoren seuraajan valinta ei ollut helppo tehtävä, etenkin kun se tuli vastaan varsin äkkinäisesti ja järjestön resurssit olivat niukat. Tehtävää hoiti aluksi virkaatekevänä opintosihteeri Paavo Korhonen, ja se jouduttiin julistamaan auki kahteen kertaan ennen kuin lopulliseen päätöksentekoon päästiin.

Kosti Huuhka ei alkujaan ollut hakijoiden joukossa, mutta ilmaisi kiinnostuksensa, kun asiaa häneltä tiedusteltiin. Hän oli tutustunut opintokerhojen työkenttään jo suomalaisen luentotoimiston matkasihteerin tehtävässä vuonna 1945 ja hän oli työskennellyt myös Suomen Nuorison Liiton opinto-ohjaajana. Valintaa käynnistettäessä hän oli Toimelan vapaaopiston johtaja Helsingissä.

Huuhka oli vapaan sivistystyön kentällä uusi nouseva kyky, ja hän oli itse tämän toimialan kasvatteja. Hän oli ilman oppikoulua ja ylioppilastutkintoa edennyt kansankorkeakoulun kautta Yhteiskunnalliseen korkeakouluun ja suoritti siellä tutkinnon. Nyt 1950-luvun alussa hän teki jo väitöskirjaa.

Huuhka oli kiistatta pätevä etsittyyn tehtävään. Hän oli jo vuonna 1946 julkaissut oman opintokerhotyön oppaansa ja seuraavana vuonna vihkosen *Opintokerhotyön näköaloja*, jossa hän persoonallisuuspsykologiaankin vedoten tarjosi uudentyyppisiä näkemyksiä kerhon johtamiseen. Toisaalta taustalla oli vahva sivistysajatus ja käsitys opintokerhon merkittävistä mahdollisuuksista sivistystyössä.

”Usein ja varsinkin viime aikoina on kirjoitettu, että pienen kansan voima on varsinaisesti sen sivistyksessä”, Huuhka aloittaa kirjasensa, suoraan J. V. Snellmanin kuuluisaa 1860-luvun sanontaa soveltaen.

Valinta herätti kuitenkin keskustelua, sillä epäiltiin, olisiko Huuhka riittävän motivoitunut. Hän näyttää itsekin empineen asiaa, ja hänen toivomistaan työehdoista käytiin keskustelua. Myös Paavo Korhonen oli kiinnostunut tehtävästä ja hänelläkin oli kannatusta, mutta hän vetäytyi hausta, kun ilmeni, että keskustelut Huuhkan kanssa olivatkin jo pitkällä.

Huuhka teki sopimuksen vain vuodeksi ja otti virkavapaata siihenastisesta toimestaan. Vuoden mentyä umpeen hän lähti Yhdysvaltoihin stipendiaatiksi, eikä enää palannut OK:hon. Hänen työrupeamansa jäi siten lyhyeksi eikä Huuhkan 70-vuotisjuhlakirjan CV-osio edes mainitse hänen työskentelyään Opintotoiminnan Keskusliitossa.

Liiton kannalta hänen panoksensa etenkin kerhojen ohjaustyön ja oppimateriaalin kehittäjänä oli tärkeä. Omana legendanaan liiton piirissä ovat eläneet hänen matkaraporttinsa kevättälvelta 1945, jolloin hän paljolti hiihtämällä kulki Etelä-Karjalassa kymmenien kilometrien taipaleita kerhokylästä toiseen.

Kosti Huuhkan ura jatkui myöhemmin myös Kouluhallituksessa, jossa hän tärkeällä tavalla vaikutti vapaan sivistystyön ja kerhotoiminnankin kehitykseen.

Peltoniemen kausi

Myös Paavo Korhonen siirtyi muihin tehtäviin, ja toiminnanjohtaja-pääsihteeriksi valittiin 1955 ensin virkaatekeväksi maisteri Uuno Peltoniemi, joka sittemmin hoiti lopulta tehtävää runsaan vuosikymmenen ajan. Peltoniemi oli virkamiesjärjestöjen opintokeskuksen sihteeri ja valintapäätöstä tehtäessä hän oli tuon jäsenjärjestön edustajana myös OK:n hallituksen jäsen. Hän tunsikin siten sekä opintotoimintaa että keskusliittoa hyvin.

Huuhkan ja Peltoniemen kirjeenvaihto talvella 1955–56, Huuhkan ollessa Amerikassa, kuvastaa sitä, miten he kumpikin näkivät liiton tilanteen menneeseen aikaan nähden erilaisena, mutta myös keskenään eri tavalla.

Huuhkan mielestä OK oli organisaationa ongelmallinen, sillä siitä oli hänen mukaansa tulossa liiaksi vain tekninen apujärjestö. Hän olisi ilmeisesti nähnyt keskitetymmän ja yhtenäisemmän liiton mielekkäämpänä, mutta siihen ei toisaalta järjestökentässä ollut edellytyksiä, sillä järjestöt varjelivat tiukasti itsenäisyyttään, ja se taas teki OK:n kaltaisen yhteistyöjärjestön hataraksi tai hajanaiseksi. Huuhkan mielestä esimerkiksi Työväen Sivistysliiton identiteetti oli selkeämpi, ja samoin hän ehkä ajatteli nuorisoseuraliikettä selkeämpänä mallina.

Pohjimmiltaan Huuhka piti Opintotoiminnan Keskusliittoa jopa hieman väkinäisesti tehdyinä yhteenliittymänä, aivan kuten jo Valistusjärjestöjen Opintotoimikunta oli aikanaan ollut, sillä molempien synty oli kytkeytynyt paljolti valtion varojen jakamiseen. Hän ilmeisesti kaipasi jotain aatteellisesti yhtenäisempää ja terävämpää järjestöä.

Peltoniemi oli puolestaan jo 50-luvun alussa esiintynyt Olla Teräsvuoren ja perinteisen linjan kriitikkona opintokerhopäivien keskusteluissa ja esittänyt vanhan yleissivistyksellisuuden kritiikkiä. Keskusliiton palvelukseen tultuaan hän näki tehtävänsä pikemmin ”teknisenä sihteerinä”. Hänellä ei ollut suurta aatteellista visiota opintokerholiikkeestä, vaan hän näki OK:n erilaisten järjestöjen yhteistyöelimenä ja palvelijana niiden yhdellä toimintalohkolla eli opintotoiminnassa.

Peltoniemelle sopi siis tämä uudenlainen rooli ja siinä hän onnistui sitten luotsaamaan järjestöä eteenpäin. ”On itsestäänselvää ettei Suomussalmen saloilla toimivalla nuorisoseuran seuranäyttämötyön kerholla ja metsähallituksessa toimivalla virkailijan ranskan kielen kerhoilla ole paljoa muuta yhteistä kuin että ne toimivat säännösten mukaisesti”, kirjoitti Peltoniemi myöhemmin, 1964 julkaisemassaan *Opintokerhotyön oppaassa*, ja se kuvasti muutunutta tilannetta sekä hänen näkemystään.

Lehteä uudistetaan

Heti kauden alkuvaiheessa *Opintokerholainen* uudistettiin, tosin hanke oli pantu käyntiin jo ennen Peltoniemen tuloa tehtävänsä. Siitä tuli nyt laaja-alaisempi, kuvitettu ja aikakauslehtimäisempi kulttuurilehti, joka jollain tapaa ehkä palasi alkuperäisen *Opintotoverin* linjoille. Sisällöltään se oli toisaalta sangen perinteinen ja myös historiaan jossain määrin painottunut: opintokerhotoiminta oli jo niin iäkäs ilmiö, että sen alkuvaiheissa riitti muistelemista. Lehdestä haluttiin tehdä yhdysside yhä moninaisemmaksi käyvän opintokerhoväen kesken.

50-luvun jälkipuolisko oli kerhotoiminnassa varsin vakaata aikaa. Jäsenpohja pysyi jokseenkin entisellään, tosin Suomen Lähetyseuran mukaantulo kuitenkin lisäsi kristillisten järjestöjen osuutta entisestään. Nuorisoseurat ja paljolti seurakuntien nuorisotoimintaan keskittyvä Agricola-seura säilyivät suurimpina opintokerhojärjestöinä, ja erilaisten maatalousjärjestöjen aktiivisuus tällä kentällä kasvoi myös hiljalleen. Vuonna 1955 järjestö sai ensimmäisen poliittisen jäsenjärjestön, Maaseudun Nuorten Liiton (nykyisten Keskustanuorten edeltäjä), jota tosin ei ilmeisesti kovin puoluepoliittiseksi koettu.

Opintokerhojen kokonaismäärä pysyi sekin 1950-luvun alussa ennallaan, mutta lähti sitten tasaiseen nousuun, ja kymmenessä vuodessa 50-luvun puolivälistä 60-luvun puoliväliin OK:n kerhojen määrä kaksinkertaistui. 2 000 kerhon raja ylitettiin. Toisaalta muiden opintokeskusten – opintokeskus-nimeä oli alettu käyttää tässä vaiheessa – toiminta kasvoi vielä nopeammin niin että OK:n osuus kerhotyöstä hiljalleen väheni ja 1960-luvun alkupuolella se putosi alle puoleen kaikista kerhoista.

Toimisto ja talous

Peltoniemen kauden alussa toteutettiin vihdoinkin käytännön työn kannalta suuri asia: uuden toimiston hankinta. Liitto osti huoneiston Hietalahdenkatu 8:n uudisrakennuksesta runsaan 60 neliömetrin toimiston. Sekään ei ollut suuri, mutta riitti 3–4 työntekijälle.

Toimiston osto vaati kuitenkin merkittävää lainanottoa, ja järjestön talous joutui pitkäksi aikaa heikolle pohjalle, mitä valtion ajoittaiset tiukennukset valtionapujen tilittämisessä eivät lainkaan helpottaneet.

Liiton talous muodostui valtion opintokerhomäärärahasta, joka jaettiin sovitulla tavalla kolmen sivistysjärjestön kesken niiden toiminnan mukaisessa suhteessa, joten tämä tilanne oli periaatteessa ongelmaton. Käytännössä valtionosuuksiin saattoi tulla leikkauksia ja niiden maksatukseen liitolle viivytyksiä, mikä teki liiton käytännön maksuvalmiuden ajoittain vaikeaksi. Muita tulolähteitä ei aluksi ollut, mutta vuonna 1957 liitto sai kuitenkin kirjakauppa-oikeudet myös muun kuin omien oppimateriaaliensa välittämiseen kerhoille, mikä antoi hieman tuloa.

Tutkimuksen näköaloja

Opintokerhoja koskevaa tutkimustyötä jatkoi Aulis Alanen, joka 60-luvun alussa julkaisi teoksen *Opintokerhotyön näköaloja* ja jatkoi sittemmin 1969 ilmestyneeseen väitöskirjaansa *Opettaja ja viihdyttävä opintokerho*.

Nämä tutkimukset liittyivät aikuiskasvatuksen tutkimuksen varhaisvaiheisiin Suomessa. Aikuiskasvatustiede oli aluksi nimeltäänkin kansansivistysoppi ja se keskittyi paljolti vapaaseen sivistystyöhön. Opintotoiminnan Keskusliitto oli näissä alkuvaiheessa hyvin edustettuna.

Suomalaisen sivistysperinteen tutkija Seppo Niemelä on toisaalta pannut väitöskirjassaan merkille, että niin Harva kuin Alanen edustivat irtiottoa verrattuna siihen suomalaisen sivistysajattelun aiempaan perinteeseen, joka oli vahvasti vaikuttanut myös opintokerhoajattelun taustalla. Sivistyksen käsitettä käytettiin vähemmän ja sitten myös kansa-sanakin jätettiin pois ja alettiin puhua vain aikuiskasvatuksesta tai aikuisten kasvattamisesta. Urpo Harva oli kyllä vahvasti humanismin ja sen ajatustraditioiden jatkaja, mutta hän ei enää nähnyt sivistyksen käsitettä olennaisena peruskäsitteenä. Kansansivistystyö muuttui teoreettisesti katsoen yksinkertaisesti aikuisten kouluttamiseksi ja kasvattamiseksi.

Alanen ei joka tapauksessa etenään ensimmäisessä tutkimuksessaan pyrkinyt suureksi linjanvetäjäksi vaan korosti pikemmin tarkkaa empiiristä tutkimusta. Hänen tilastonsa antavat paljon täsmällistä tietoa tuo ajan opintokerhoista.

Alasen aiheena oli koko opintokerhotyön kenttä, ja hänen tutkimuksensa vahvistaa Harvan havaitseman seikan, että Opintotoiminnan Keskusliiton tavoittama väki oli erilaista kuin Työväen Sivistysliiton tai ruotsinkielisen opintokerholiikkeen, joka sekin oli sotien jälkeen jakaantunut poliittisesti useampaan leiriin.

Mutta nyt myös OK:n sisällä näkyi eri jäsenjärjestöjen välillä suuriakin eroja. Alasen aineistossa korostuvat erityisesti nuorisoseuraliikkeen, Agricola-seuran ja toisaalta virkamiesliittojen kerhot. Maaseutujärjestöjen tai vaikkapa Marttaliiton opintokerhoista ei hänen tutkimuksestaan saada yhtä tarkkoja tietoja.

OK:n opintokerhojen osanottajat olivat yhä nuorta väkeä, yli 80 % kerholaisista oli alle 30-vuotiaita. Miesten ja naisten osuus oli tuossa vaiheessa lähes tasan, ja itse asiassa miesten osuus oli 1950-luvulla hitusen noussut. Opintokerhojen naisistuminen tapahtui vasta myöhemmin. Uskonnollisten järjestöjen kerhoissa naisia oli hieman enemmän, nuorisoseuroissa taas miehiä.

Maanviljelijä oli edelleenkin kerholaisten yleisin ammatti, mutta myös henkisen työn tekijöiksi luokiteltujen osuus oli kohtalainen. Tähän ryhmään kuuluivat esimerkiksi kansakoulunopettajat, joiden liitto järjesti jäsenilleen kielikursseja.

Yhtenäisyyden vähenemisestä kertoo se, että yleissivistäviksi luokiteltujen kerhojen osuus oli pudonnut voimakkaasti, kun taas taiteisiin eli lähinnä näyttelytoimintaan, esitystaitoon ja musiikkiin paneutuvien kerhojen osuus oli noussut, samoin toiselta puolen puhtaasti käytännöllisiin taitoihin liittyvien kerhojen osuus oli noussut.

Kylän kantava voima

Kaupungeissa ja asutuskeskuksissa toimivien kerhojen määrä kasvoi mutta vain hitaasti, ja vielä 1960-luvun alussa yli puolet kerhoista toimi edelleen maaseudun sivukylissä. Niissä opintokerho saattoi edelleen olla kylän merkittävin tai ainoa sosiaalisen yhdessäolon muoto.

Toisaalta tämä seikka antoi myös aiheita vähätellä opintokerhotyötä, kun arveltiin, että se ei ”sovi” kirkonkyläin tai suurempiin asutuskeskuksiin. Ja totta on, että kirkonkylissä tai

maaseudun muissa isommissa kylissä ja taajamissa oli yleensäkin muuta yhdistystoimintaa, ehkä runsaastikin, samoin oli kahviloita ja muita huvittelumahdollisuuksia, jotka erityisesti nuoria vetivät.

Pienissä kylissä opintokerho puolestaan saattoi kehittyä monipuoliseksi pienoisyhdistykseksi, joka teki paljon muutakin kuin opiskeli kerhoilloissaan. Teräsvuoren visio ”pienoisopistosta” oli joissain tapauksissa aivan totta, vaikka nämä tapaukset saattoivat olla poikkeuksia. Ylipäänsä opintokerhotoiminta vaihteli paikallisesti ja alueellisesti hyvinkin paljon, kuten Huuhka opaskirjassaan toteaa. Joillain seuduilla se oli itsestäänselvä ja kaikille tuttu asia, osa kylien elämää, kun taas toisaalla koko asiaan suhtauduttiin vieroksuen ja oudoksuen.

Myös ikärakenne vaihteli, ja joillain paikkakunnilla mukana oli enemmän myös aikuisväestöä. Varsin yleisesti maaseudun aikuisväestön tavoittaminen kuitenkin koettiin ongelmaksi, ja kerhot painottuivat edelleen nuorten toiminnaksi.

Sotien jälkeisenä aikana eräs tällainen opintokerhoseutu oli Jämsän ympäristössä, jossa monilla kylillä toimi nuorisoseuraliikkeeseen kuuluvia kerhoja. Nekin vaihtelivat kylittäin: osa oli tiiviimmin yhteydessä nuorisoseuran muuhun toimintaan, joillain kylillä opintokerho oli oma maailmansa.

Jaakko Numminen nostaa laajassa nuorisoseuraliikkeen historiassaan yhdeksi esimerkiksi Vaherin kylän, jossa opintokerho järjesti tansseja, iltamia, hiihtokilpailuja, retkiä ja monenlaisia toimintoja toiminnan ytimenä olevien opintoiltojen lisäksi.

Toisesta tietolähteestä, mutta sattumoisin samalta maantieteelliseltä alueelta, on peräisin kyläkirjaan kirjattu tarina Korpilahden (nykyään Jyväskylää) Päiväkunnan kylän opintokerhosta sotien jälkeisenä aikana (tarina kokonaisuudessaan on kirjan liitteenä). Päiväkunta oli harvaan asuttu, pieni syrjäkylä, jossa ei ollut edes varsinaista kyläkeskusta ja matkat keskuksiin olivat pitkät. Kirkonkylä oli hankalan matkan päässä suuren järven toisella puolella. Päiväkunta on hyvä esimerkki siitä, mikä merkitys opintokerholla koko kyläkunnalle saattoi olla.

Tällaisten kylittäisten opintokerhojen paras aika hiipui 1960-luvulla monestakin syystä: kylät ylipäänsä tyhjenivät väestön ja etenkin nuorten muuttaessa pois, televisio tuli uudeksi ajanvietteeksi ja kansalaisopistojen piirit ulottuivat usein sivukyliin saakka. Kunnallinen nuorisotoiminta sen sijaan saattoi muodostua pikemminkin kirkonkylien asiaksi.

Alueellisesti katsottuna Vaasan lääni oli 50-luvun lopussa suhteessa väkilukuun vilkkain ta kerhoseutua, tosin Ahvenanmaan ruotsinkielinen kerhotoiminta ylitti suhteellisesti koko Manner-Suomen. Maanviljelijät olivat edelleen kerholaisten suurin ammattiryhmä, teollisuuden, palvelualojen sekä henkisten alojen työntekijät olivat kaikki suhteellisen tasaveroisesti edustettuna.

Opintokerhossa olon motiivit olivat eri järjestöissä sangen erilaisia. Nuorisoseurojen ja Agricola-seuran kerholaiset olivat muita useammin tulleet mukaan toisten kehotuksesta, virkamiesjärjestöissä korostui enemmän oma itsenäinen motivaatio. Ohjaajien yleisin ammatti oli henkisen työn tekijä, tosin kansakoulunopettajien osuus oli edelleenkin suuri, vaikka se oli laskusuunnassa. Myös maanviljelijöiden osuus kerhonohjaajina oli edelleen merkittävä. Yleisimmin kerhot kokoontuivat edelleen kouluissa, mutta myös kodeissa sekä järjestöjen tiloissa kokoontuminen oli nyt sangen yleistä.

Rauhallinen 1960-luku

1960-luku oli Opintotoiminnan Keskusliitossa varsin vakaata aikaa – se on ehkä hiljaisin vuosikymmen järjestön historiassa erilaisten muutosten suhteen. Mutta silloinkin tapahtui kaiken aikaa.

Historiassa 1960-luku esiintyy yhtäältä talouskasvun ja yleisen edistysuskon ja optimismin kautena, toisaalta taas erityisesti kulttuurielämää ravistelleena murroksena joka länsimaissa nosti yhteiskunnallisen keskustelun ja maailman uudella tavalla tiedostetut polttavat ongelmat voimallisesti esille.

OK:n tarjoama aineisto voisi antaa sen ensivaikutelman, että järjestö eli omaa sangen tasaista elämää ulkomaailman liikkeiden ja murrosten suurestikaan koskematta, mutta tarkemmin katsottuna huomaa sittenkin mielenkiintoisia muutoksia.

Yhteisestä kerhoille suositeltavasta oppikirjasta luovuttiin virallisesti 1961. Viimeiset oppikirjat olivat olleet käytännössä paljolti yhden järjestön tai yhden alan kirjoja, vaikka ne omassa aihepiirissään olivat usein epäilemättä tasokkaita ja opiskeluun sopivia

Koko toimintakenttää ajatellen eräs varsin tärkeä seikka oli koulutusjärjestelmän ja niin sanotun koulutusyhteiskunnan kasvu. Koulutuspolitiikka tuli kaiken kaikkiaan tärkeämmäksi, koululaitosta laajennettiin. Oppikoulujen ja ammatillisten oppilaitosten lisääntyminen oli nopeaa, mutta myös vapaa sivistystyö eri sektoreineen laajeni ja se vaikutti luonnollisesti OK:n toimintaan.

Perinteisen opintokerhotyön asemaan ja vähenemiseen maaseudulla vaikutti kuntien velvollisuus järjestää vapaata sivistystyötä ja aivan erityisesti kansalaisopistojen perustaminen, joka oli vilkasta 1960-luvun jälkipuoliskolla. Kansalaisopistojen tulo pienille maalaispaikkakunnille ja niiden monenlaisten opistopiirien perustaminen myös sivukylille merkitsivät uutta askelta vapaassa sivistystyössä ja sen palvelujen tarjoamisessa, mutta samalla ne usein myös merkitsivät perinteisen opintokerhomallin päättymistä.

Maaseudun tyhjeneminen vaikutti taustalla myös laajempaan ilmiönä, 1960-luku oli kaupungistumisen aikaa, ja vanhoilta, perinteisiltä ”opintokerhoseuduilta” muutettiin paljon myös Ruotsiin.

Kerhot erilaistuvat

Yhtenäisen opintokerholiikkeen ja opintokerhoidean vähittäinen hajoaminen merkitsi kerhotoiminnan lisääntyvää monimuotoisuutta.

Keskenään hyvinkin erilaiset opintokerhot eivät sinänsä olleet uusi ilmiö, sillä erityyppisten kerhojen mahdollisuutta oli kyllä tuotu esille aiemminkin, vaikka erilaisuus oli ehkä jäänyt marginaaliin. Jo 1930-luvulla oli musiikkikerhoja, näytelmäkerhoja ja kaunokirjallisuuden erikoistuneita opintokerhoja, joille tuotettiin omia opintoaineistoja, mutta määrällisesti nämä olivat poikkeuksia valtavirran yleissivistyksellisestä kerhosta.

Tässäkään ei silti ole kysymys oikeastaan kokonaan uudenlaisen toiminnan synnystä, vaan pikemminkin opintokerhokäsitteen laajentamisesta. Nuorisoseuroissa oli koko niiden toiminta-ajan näytelty, mutta nyt näyttämötoiminta saatettiin herkemmin tehdä myös opintokerhoksi. Sama saattoi koskea kuorolaulua.

1960-luvun alussa OK:n materiaaleissa puhutaan kolmentyyppisistä kerhoista: yleissivistävistä, ammatillis-käytännöllisistä sekä harrastuskerhoista. Näistä ensiksi mainittu oli hiljalleen väistyvä tyyppi, jota harrastivat etenkin ”puhtaat” sivistysjärjestöt, kuten Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys. Ammatillis-käytännölliset kerhot olivat nouseva suuntaus, paljolti siksi, että käytännön hyötyyn tai ammatilliseen osaamiseen tähtäävä opiskelu otettiin herkemmin kerhomaisen opiskelun piiriin. Ammatillis-käytännöllistä suuntausta edustivat eräät maatalous- ja neuvontajärjestöt, mutta myös virkamiesjärjestön vieraiden kielten opintokerhot. Harrastustavoitteisia kerhoja oli etenkin nuorisoseuroissa.

Itse asiassa tuo jaottelu ei oikein hyvin sovi kristillispohjaisiin opintokerhoihin, jotka olivat kyllä paljolti yleissivistäviä mutta toisaalta selkeästi aatteellisia. Kristilliset järjestöt tuottivat varsin suuren osan tuon ajan opintokerhotoiminnasta.

Valtionapua nauttivien opintokerhojen lisäksi toimi edelleen varsin paljon opintokerhoja, jotka eri syistä eivät olleet valtionavun piirissä. Joko kerhojen toiminta ei kaikin osin täyttänyt vaatimuksia vaikkapa kokoontumiskertojen suhteen, tai sitten valtionapua ei edes haluttu hakea, jos se koettiin kovin pieneksi vaadittuun paperisotaan nähden.

Oma ryhmänsä olivat eri kansanopistoissa toimivat kerhot, jotka usein liittyivät läheisesti opiston muuhun opetustyöhön. Koska ne olivat tavallaan osa valtion jo tukemaa kansanopistotyötä, ne eivät saaneet erillistä valtionapua, mutta OK:sta ohjattiin myös näitä kerhoja.

Kansanopistokerhot olivatkin samalla myös kerhonojajaajakoulutusta, sillä kansanopiston käyneet saattoivat sitten toimia kerhonojajina kotikylissään.

Hidas matka kaupunkeihin

1960-luvulla liiton jäsenkenttä pysyi edelleenkin varsin vakaana ja jäsenjärjestöjen lukumäärä oli koko vuosikymmenen ajan 20–22 välillä. Merkittävin uusi jäsen oli 1963 mukaan tullut Maaseudun Sivistysliitto MSL. Se loi heti runsasta kerhotoimintaa niin että se oli ajoittain jopa Opintotoiminnan Keskusliiton suurin kerhojärjestö, mutta jo 1968 se sai oikeuden ylläpitää omaa opintokeskusta ja erosi näin OK:n jäsenyydestä. MSL oli lähellä nimensä juuri uusintaa Keskustapuoluetta ja keskustan poliittiset järjestöt tulivat sen jäseniksi, mutta MSL:llä oli myös muita jäsenjärjestöjä ja se järjesti monenlaista kulttuuritoimintaa.

Toinen 1960-luvun uusi tulokas oli Mannerheimin Lastensuojeluliitto, josta sittemmin on kehittynyt yksi pitkäaikaisimmista ja tärkeimmistä jäsenjärjestöistä.

Koko vuosikymmenen mitassa opintotoiminnassaan suurin yksittäinen jäsenjärjestö oli edelleen Suomen Nuorison Liitto, seuraavina Agricola-seura, joka sittemmin muutti nimensä Kirkon opintokeskukseksi, Maatalouskerhojen liitto ja Suomen lähetyseura. Kristillisten järjestöjen osuus kasvoi niin että niiden osuus enimmillään oli noin 40 prosenttia kaikista kerhoista.

Kerhotoiminta kaupungistui, mutta hitaasti. Vielä 1960-luvun lopussakin asutuskeskuksissa toimi vain pieni vähemmistö OK:n kerhoista. Kokonaisuutena kerhojen lukumäärä jatkoi kasvuaan koko vuosikymmenen ajan. Kasvu tapahtui lähinnä suurimpien jäsenjärjestöjen kohdalla, pienemmät olivat varsin vakaita tai toiminnassaan hiljalleen taantuvia.

Mualla opintokerhotoiminta kuitenkin kasvoi vielä ripeämmin niin että OK:n osuus koko kentässä hiljalleen laski ja putosi 60-luvulla alle puoleen. Kasvussa oli erityisesti työväenjärjestöjen opintotoiminta, sillä kansandemokraattiset järjestöt perustivat 1964 oman opintokeskuksensa, Kansan Sivistystyön Liiton (KSL). Opintokeskusten välinen yhteistyö lisääntyi ja parani. Niiden välille oli jo 1958 perustettu pysyvä yhteistyöelin, ja 1960-luvun alussa yhteistyö konkretisoitui yhteisten tutkintotilaisuuksien muodossa.

Perinteisestä tutkintomallista luovuttiin, mutta sen tilalle luotiin keväisin suoritettava kaikkien opintojärjestöjen yhteinen tutkinto. Se ei kylläkään saavuttanut kovin laajaa suosiota, ja järjestelmästä luovuttiin melko lyhyen ajan jälkeen.

Ohjaustyötä maakunnissa

Keskusliiton käytännön roolia opintokerhotyön ohjaajana ja taustavoimana haluttiin kaiken aikaa kehittää ja selkeyttää. Kun säännöllisten valtakunnallisten opintokerhopäivien perinteestä oli luovuttu, eikä harvakseltaan pidetyillä opintokerhopäivillä enää ollut entisenlaista merkitystä myöskään koulutuksen ja ohjaustyön kannalta, luotiin 1960-luvun alussa maakunnallinen ohjausjärjestelmä.

Keskusliitto organisoి nyt maakunnittain opintokerhopäiviä, joihin osallistuivat eri jäsenjärjestöjen kerhotoiminnasta vastaavat henkilöt ja muut opintokerhotyön aktiivit. Päivien vetäjinä olivat usein OK:n työntekijät ja jäsenjärjestöjen työntekijät yhdessä. Maakunnallisia kerhopäiviä pidettiin vuosittain 10–12 kappaletta, ja niiden osallistujamäärä nousi yhteenlaskettuna useisiin satoihin.

Yhteisten tilaisuuksien lisäksi jäsenjärjestöt saattoivat edelleen järjestää omalle välle alueellisia tai piirikohtaisia kerhonojaukskurseja, joihin OK:sta lähetettiin tarvittaessa kouluttajia. Esimerkiksi vuonna 1962 SNL, Agricola-seura, pienviljelijät ja ONL järjestivät omia opintokerhokurssejaan. SNL:lla kurseja oli miltei jokaisessa piirijärjestössä, ja yleensä mukana oli myös OK:n työntekijä.

Yksittäisten opintokerhojen kiertäminen hieman väheni 1960-luvulla, kun taas alueelliset yhteiset tapahtumat korostuivat, mutta myös yksittäisissä kerhoissa vierailtiin edelleen. Matkustamista liiton työntekijöillä riitti: Oili Parjo saattoi olla matkoilla 100–200 päivää vuodessa. Liiton hallitus antoi vuosikymmenen lopulla toimistolle ja työntekijöille tunnustusta runsaasta jalkautumisesta ja kentällä kiertämisestä.

Monipäiväisten kokoontumisten tai kerhonetäjäkurssien lisäksi 1960-luvun lopulla otettiin käyttöön eri paikkakunnilla pidettävät lyhyet iltapäivän mittaiset tiedotustilaisuudet, joissa erityisesti syksyllä, kerhotyön alkaessa, kerrottiin opintokerhotoiminnasta lähinnä jäsenjärjestöjen aktiiviväelle. Näitä tilaisuuksia pidettiin tiiviinä sarjoina.

Lainoja ja vekseleitä

Ulkonaisesti liiton puitteet pysyivät pieninä. 1960-luvun puolivälissä Oili Parjon aloittaessa liitossa oli edelleen neljä työntekijää ja toimisto sijaitsi edelleen omissa tiloissa Hietalahdenkadulla.

Taloudellinen tilanne oli usein vaikea, sillä valtion politiikka näyttää olleen hieman tempoilevaa, kun kerhomäärärahoja saatettiin leikata, tai niiden maksamista liitolle lykättiin hyvinkin lyhyellä varoitusaajalla. Liitto pyrki pyrki kuitenkin välittämään avustukset opintokeroille ajallaan.

Lopulliset valtionavut tulivat liitolle aina vasta jälkikäteen, joten toimintaa jouduttiin tuon tuostakin rahoittamaan lyhytaikaisella lainanotolla. Ja kun vuotuisten valtionapujen ensimmäinen ennakkokin tuli maksuun vasta helmikuun puolella, niin vuoden aloituksesta jouduttiin selviytymään vekselien turvin.

Ihmettelyn aikaa

1960-luku oli monella tapaa suotuisaakin aikaa opintotoiminnalle ja opintokerhotyölle, mutta OK:n toiminnassa ja dokumenteissa näkyy myös tiettyä huolestuneisuutta tai ymmällään oloa. Entinen opintokerhoaate oli hiipunut ja kannettiin huolta siitä, miten opintokerhot saatiin pysymään hengissä, ja oliko kerhotoiminta ylipäänsä jo vanhentunut muoto.

Opintosiihteeri Peltosen matkakuulumisia Pohjanmaalta, nuorisoseurojen vanhalta kerhoalueelta, vuonna 1967 leimaavat monenlaiset pienet tai suuret huolet: päällekkäisyys kansalaispistojen kanssa koettiin ongelmaksi ja kentältä viestitettiin, että kansalaisopistot kiinnostavat tiedonhaluisia nuoria enemmän ja että nuoriso ei ole oikein kiinnostunut opintokerhotyöstä.

Liikennevalistusorganisaatio Taljan kanssa yhteistyössä toteutettu liikennekerho oli kuitenkin moderni aihe, joka monella paikkakunnalla veti nuoria. Toinen uusi suosittu tulokas oli mopokurssi. Nämä molemmat olivat Suomen Nuorison Liiton tuottamia kursseja.

1960-luvun lopussa jälkipuoliskolla *Opintokerholaisen* palstoilla oli runsaasti kirjallisuusluetteloita, joihin oli eri aloilta valikoitu opintokeroille sopivaksi ajateltavaa kirjallisuutta. Kansanvalistusseuran kirjeopiston kursseja mainostettiin myös varsin laajalti, mutta sellainen malli, että opintokerhot yhteisesti opiskelisivat jotain kirjeitse tilattavaa kurssia, ei Suomessa koskaan oikein lyönyt itseään läpi. Ruotsissa juuri tämä työmuoto, opintokerhon ja kirjeopiston yhdistäminen, oli sitävastoin yleistä.

Myös itseopiskelijoita varten laadittuja ohjeita ja oppimateriaaliehtoituksia kokeiltiin uudelleen, mutta tämäkin toimintamuoto jäi lyhytaikaiseksi.

Harrastuskerhot ja niiden suhde opintokerhoaatteeseen kuuluvaan ”opinnollisuuteen” oli myös tietynlainen periaatteellinen ongelma. Nuoret halusivat tehdä asioita ja tekemisen yhdistäminen ”teorian” tai puhtaammin tietopuolisen aineksen opettamiseen koettiin ongelmaksi. Valtionapumääräysten ja muutoinkin kerhotoiminnan perinteisen perusidean mukaan kerhoissa kuitenkin piti olla myös tietopuolista opiskelua, mutta tätä linjaa väljennettiin vähitellen, ja monet kerhot muuttuivat enemmän tekemiseen painottuviksi. Oivallettiin, että tiedollisen opiskelun väkinäinen ymppääminen käytännön tekemisen yhteyteen ei oikein motivoinut eikä hyödyttänyt.

Taloudellista valistusta

Opintokerholainen-lehteä uudistettiin jälleen vuoden 1966 alusta, paljolti taloudellisista syistä. Liiton talous oli jatkuvasti tiukoilla ja lehti tuli liian kalliiksi, sillä se ei tavoittanut varsinaisia ulkopuolisia tilaajia kovinkaan paljoa. Nyt yleinen kulttuurilehtiluonne väheni ja lehdestä tuli jälleen pikemminkin opintokerhojen tiedotuskanava. Historia ja esimerkiksi suomalaisen kulttuurin yleisluontoinen esittely jäi pois.

Käytännön opintokerhotiedotuksen ohella lehdessä edelleen oli myös yleisluontoisempaa materiaalia, mutta sekin muuttui luonteeltaan. Ajalle ominaisia uusia sanoja ja aiheita olivat esimerkiksi kuluttajavalistus, kotimaisen työn suosiminen ja ylipäänsä kansantaloudelliset kysymykset, jotka olivat lehden yleisiä aiheita. Jossain määrin kirjoitettiin myös kansainvälisistä asioista, kuten Unescosta, mutta maailman suuret kysymykset ja oman yhteiskunnan tai maailmanlaajuiset ongelmat jäivät aika lailla tämän lehden ulkopuolelle.

Vaikka opintokerholiike näyttää olleen jollain tavalla sivussa niistä keskusteluteemoista, jotka kuohuttivat maailmaa 1960-luvulla ja johtivat etenkin nuorison uudenlaiseen yhteiskunnalliseen aktivoitumiseen, niin itse asiassa OK sangen selkeästi kuvastaa monia ajalle tyypillisiä virtauksia.

Isänmaallisuuden ja historian tilalle tulivat pikemmin modernin kuluttajuuden ja talouskasvun korostaminen sekä rationaalisen ja valistuneen kansalaisen ja toimijan ideat. Näitä asioita käsiteltiin hyvin valistavaan, asialliseen ja opettavaan sävyyn.

Toiminnanjohtaja vaihtuu tiuhaan

Lehden uudistaminen osui jälleen myös toiminnanjohtajan ja päätoimittajan vaihtumisen kanssa yksiin, mutta tässäkin tapauksessa siitä oli päätetty jo ennen henkilövaihdosta. Uuno Peltoniemi jäi tehtävästään eläkkeelle 1966, tosin liiton hallituksen jäsenenä hän toimi sen jälkeenkin.

Uudeksi pääsihteeriksi valittiin valtiotieteiden kandidaatti Eero Hetemäki, jolla oli kokemusta aikuiskasvatuksesta ja muustakin järjestötyöstä. Uusi opintokerholaki edellytti opintokeskuksen johtajalta kuitenkin kasvatustieteellistä arvosanaa, joka Hetemäeltä puuttui, ja siksi hänet voitiin valita vain vuoden mittaiselle toimikaudelle, ei vakituiseksi. Käytännössä hänen kautensa jäi kuitenkin vielä lyhyemmäksi, sillä hän joutui sairauslomalle jo ennen vuoden pestinsä umpeutumista eikä enää hakenut virkaa uudelleen. Hetemäki jäi sivuun OK:sta kesällä 1967 ja kuoli seuraavan vuoden alussa. Hänen lyhyeksi jäänyt vaikutuksensa näkyy eräissä *Opintokerholaisen* pääkirjoituksissa tai esitelmissä, joita lehdessä julkaistiin.

Seuraaja tuli nyt nopeasti talon sisältä, ilman että asiasta tehtiin suurta numeroa tai että muutoksesta kovin paljoa edes kerrottiin esimerkiksi *Opintokerholaisen* palstoilla. Oili Parjo oli tullut OK:n palvelukseen ensin toimistotyöntekijäksi 1962, ja hän oli jo toiminut liitossa myös opintosiihteerin tehtävissä. Kuten Helli Suominen aikanaan hän harjoitti opintoja työn ohella ja suoritti pian akateemisen loppututkinnon – myöhemmin eläkepäivillä työ jatkui siten väitöskirjaan saakka.

Oili Parjo tunsu siten hyvin jäsenkenttää ja opintokerhojen käytännön tilannetta jo uutta tehtävää hakiessaan. Hänet katsottiin yksimielisesti hakijoista parhaaksi, ja hänestä tuli sit-

temmin myös OK:n tähän asti pitkäaikaisin toiminnanjohtaja, jonka kaudella järjestö myös kasvoi voimakkaasti. Kun hän aikanaan lähti talosta, OK:ssa työskenteli 25 työntekijää.

Odotettu opintokerholaki

Periaatteessa 1960-luvun tärkein yksittäinen tapahtuma liiton ja opintokerhoväen kannalta oli varmaankin opintokerhojen valtionapua koskevan lain säätäminen eduskunnassa 1964 ja sen voimaantulo seuraavan vuoden alussa.

Lakia oli odotettu ja ehdoteltu koko opintokerhotoiminnan ajan, 40 vuotta. Kiirettä ei siis opetusalan hallinnolla asian suhteen ollut, etenkin kun asiaa oli moneen kertaan nostettu esiin eri tahoilla ja valmisteltu myös konkreettisesti. Nyt asia lähti liikkeelle eduskunnasta itsestään, ei siis opetusministeriön valmistelusta. Maalaisliiton kansanedustaja Olli Kervinen, joka itse oli Pohjois-Karjalan opintokerholiikkeen kasvatteja ja sittemmin toiminut 4H-toiminnassa, keräsi lakialoitteen taakse 18 edustajaa kaikista puolueista. Joukossa oli runsaasti eduskunnan sivistysvaliokunnan jäseniä.

Lakiehdotuksen laaja pohja ja myös sen nopea hyväksyminen osoitti, että poliittisten päättäjien joukossa varsin monet antoivat arvoa vapaalle sivistystyölle ja sen merkitykselle koko yhteiskunnan ja kansanvallan kannalta.

Taustalla oli keskeisesti Opintotoiminnan Keskusliiton ja toiminnanjohtaja Peltoniemen taustavaikuttaminen, nykykielellä lobbaus. Peltoniemi oli aloitteellinen Kervisen suuntaan ja kirjoitti luonnosta lakitekstiksi. Myös muut opintokeskukset olivat osaltaan mukana valmistelussa, mikä oli se oli hyvä osoitus yhteistyöstä.

Opintokerhotoiminta sai ensi kertaa laissa määritellyn ja säädellyn aseman. Laki ei ratkaisevasti muuttanut opintokerhotoiminnan luonnetta, sillä sehän oli jo vakiintunut, mutta laki antoi sille turvatumman aseman. Lain mukaan valtio tukee määrätty ehdot täyttävää opintokerhotoimintaa, jonka opintokeskukset järjestävät ja jota kouluhallitus valvoo.

Yksittäisten kerhojen kannalta laki ei välittömästi muuttanut paljoakaan, sillä kerhotoiminnalle asetettavat vaatimukset ja kriteerit säilyivät jokseenkin ennallaan. Laki oli myös hyvin yleisluontoinen eikä sisältänyt tarkkoja määräyksiä esimerkiksi valtionavun tasosta. Kerhojen vuotuisen enimmäisavustuksen määrä jäi opetusministeriön päätettäväksi.

Jäätiinkö puolitiehen?

Kerhoväen keskuudessa lakiin kohdistui ennakkoon suuria odotuksia, myös taloudellisessa mielessä. *Opintotoverin* palstoillakin odoteltiin, että kerhojen valtionapu saattaisi lain myötä kasvaa jopa moninkertaiseksi, jolloin sillä olisi jo todellista merkitystä kerhojen kannalta. Samoin oli lohdutettu paperisotaa valittavia sillä, että tulevaisuudessa noiden papereiden täyttämällä saisi kerholle paljon suurempaa taloudellista hyötyä.

Tämä jäi kuitenkin toteutumatta, ja kerhoväen keskuudessa oltiin lopputulokseen osin pettyneitä, vaikka toivottu lakisääteisyys oli toteutunut. Kerhokohtaisen valtionavun määrä oli lain ensimmäisenä voimassaolovuonna 32 markkaa. Verrattuna vuosikymmenen alun tasoon se oli noussut, mutta ei toivotulla ja odotetulla tavalla.

Korjausta oli odotettu siksikin, että opintokerhojen valtionapu oli pitkällä aikavälillä reaalisesti jopa laskenut. Valtion koko kerhotoiminnalle myöntämä määräraha saavutti vasta 1960-luvun alussa reaalisesti saman tason, joka sillä oli ollut ennen sotia, mutta kun kerhojen lukumäärä oli kasvanut, niin kerhoa kohti tulevan avustuksen merkitys oli pienentynyt entisestään. ”Hyvä kun valtion avulla yhden oppikirjan sai”, muistelevat jotkut opintokerhoveteraanit. Kerhojen valtionavun pienuudesta on puhuttu koko toiminnan ajan.

Kun lain voimaantulo ja sen määräämään uuteen käytäntöön siirtyminen vielä osui kerhovuoden kannalta hankalaan ajankohtaan, niin tilanne oli alkuun varsin sekava. Opintokeskukselle ilmoitettujen opintokerhojen määrä itse asiassa laski ensimmäisenä vuonna lain voimaantulon jälkeen, mutta tämä notkahdus kuitenkin jäi tilapäiseksi.

Paperisotaa

Opintokerho joutui 1960-luvulla, kuten toki ennen sitäkin ja sen jälkeen, näkemään kohtuullisesti vaivaa valtionavustuksensa eteen. Aiemminkin oli tehty lomake kolmena kappaleena niin että yksi jäi kerholle, yksi lähetettiin kerhon omalle keskusjärjestölle ja yksi Opintotoiminnan Keskusliittoon. Nyt lomake laajeni entisestään: siinä oli peräti kuusi sivua, ja se vaati varsin tarkat tiedot kerhon toiminnasta.

Taustalla oli kuitenkin osaltaan se periaatteellinen muutos, että opintokerhon oli mahdollista käyttää avustusta nyt muuhunkin kuin oppikirjojen hankintaan, esimerkiksi tilavuokriin, matkakuluihin ja muihin hyväksyttäviin menoihin. Tämä taas edellytti kuitteja ja kirjanpitoa kerhon menoista. Eriväristen lomakepaperien kanssa pelaaminen oli opintokerhon tärkeää arkityötä.

Lisää opintokeskuksia

Pitkällä tähtäimellä jopa suurempaa käytännön merkitystä oli sillä, että kerhotoimintaa ohjaavien ja valtionavustukset käytännössä jakavien opintokeskusten asema todettiin nyt myös laissa. Lain odotettiin tuovan helpotusta opintokeskusten toimintaan niin että ne voisivat helpommin saada menoihinsa erillistä rahoitusta, joka ei olisi pois opintokerhoille menevästä osuudesta.

Opintotoiminnan Keskusliitto oli jo aiemmin saanut menoihinsa pientä harkinnanvaraisista avustuksista, mutta uuden lain myötä aluksi kävi niin, että omaan toimintaan tuleva valtionavustus itse asiassa laski, ja liitto oli 1960-luvun puolimaissa taas kerran vaikeassa taloudellisessa tilanteessa.

Laki kuitenkin osaltaan mahdollisti opintokeskusten toiminnan pitkäjänteisemmän kehittämisen. Toisaalta tilanne rohkaisi uusien itsenäisten opintokeskusten perustamiseen, mihin opetushallinnossakaan ei nähty estettä. Maaseudun Sivistysliiton ero OK:sta ja sen oman opintokeskuksen perustaminen 1968 oli tavallaan alku prosessille, jossa Opintotoiminnan Keskusliitosta erkani monia järjestöjä tai järjestöryhmiä, jotka sitten liittyivät jonkin uuden, omien taustavoimiensa perustaman opintokeskuksen jäsenyyteen. Syy oli selvä, sillä kyseiset järjestöt saivat tällä tavoin opintotoimintaansa enemmän valtionapua ja myös it-

senäisemmät mahdollisuudet sen käyttämiseen. Tällä tavoin muodostui se opintotoimintaa ylläpitävien opintokeskusten runsas kirjo, joka on säilynyt edelleen.

Eri opintokeskusten tehtävä oli siis nimenomaan järjestöllisen opintotoiminnan tukeminen ja siihen kohdistuvan valtionavun välittäminen, mutta opintokeskusta ylläpitävä taustajärjestö saattoi harjoittaa muutakin toimintaa.

Luennot vähenevät

Kun uuden lain ja käytännön järjestelmän alkuvaikeuksista oli selvitty, opintokerhotoiminnassa ei 1960-luvun viimeisinä vuosina tapahtunut suuria muutoksia. Toiminta jatkoi vakaa- ta kasvuaan niin että 50-luvun lopusta 60-luvun loppuun OK:n yhteydessä olevien kerhojen määrä kasvoi lähes puolella.

Yleistajuinen luentotoiminta pysyi 1960-luvulla pitkään varsin vakaana ja vuotuinen kuulijamäärä 30 000 yläpuolella, mutta aivan vuosikymmenen lopulla tämän toiminnan määrä kääntyi nopeaan laskuun. Tämä koski erityisesti johtavaa luentojen järjestäjätahoa, nuorisoseuraliikettä, ja lasku tapahtui jyrkimmin Itä-Suomessa. Kristilliset järjestöt jatkoivat suhteellisen vilkasta luentotoimintaa, samoin monet pienemmät järjestöt, jotka eivät olleet OK:n jäseniä.

Yhteisestä kirjasta oppiaineistoihin

1960-luvun lopun uusi asia olivat uudenlaiset opintoaineistot, joita alettiin tehdä tavallaan yhteistä oppikirjaa korvaamaan.

Aivan uusi asia tämäkään ei ollut, sillä oppikirjojen tueksi oli jo aikoinaan tehty erikseen painettuja opintosuunnitelmia ja joinain vuosina kokonaisia erillisiä opintoaineistojakin. Luonteeltaan erityyppisiä kerhoja, kuten näytelmä- tai musiikkikerhoja, varten oli valmistettu erillisiä ohje- ja opasvihkosia.

Nyt alettiin kuitenkin laaja-alaisemmin ja oma-aloitteisesti tuottaa uudenlaisia opintoaineistoja, jotka ajan mittaan saivat yhtenäistä muotoa, ja niiden valmistamisesta tuli jatkuva, tärkeä osa liiton toimintaa.

Opintokurssiksi tarkoitettu aineisto saattoi liittyä ja perustua jonkin suositeltavan peruskirjan käyttämiseen kerhoissa, mutta se saattoi olla myös täysin itsenäinen paketti. Kurssien laatijat olivat usein kyseisen alan asiantuntijoita, mutta myös liitotn omat työntekijät laativat. kokosivat ja toimittivat monia opintoaineistoja.

Jo alkuvaiheessa eräitä opintoaineistoja tehtiin yhdessä Maaseudun Sivistysliiton kanssa ja pian niitä alettiin tapauskohtaisesti tehdä yhdessä omien jäsenjärjestöjen kanssa.

Opintoaineistoja sai tilata liiton toimistosta, ja kentällä kiertävät työntekijät markkinoivat niitä erityisen ahkerasti. OK:n opintosuhteiden työvälineisiin ja matkavarusteisiin kuului aina suuri salkku, joka oli ehdettu mahdollisimman täyteen näytekappaleita eri opintoaineistoista, sen mukaan minkälaisien asioiden kulloistakin yleisöä arveltiin kiinnostavan.

Vanhaa ja uutta

Vuonna 1969 tehtiin jo kaikkiaan 12 opintokurssia, joiden aiheina oli asioimiskirjoitus, avaruustiedon aakkoset, kokoustekniikka, kunnallistietous, käyttäytymisen perusteet, kotimainen kirjallisuus Linnasta Saarikoskeen, luova askartelu, perhekasvatus, tekstiilit kodin sisustuksessa, teatteri, ilmaisutaito sekä ympäristöstä huolehtiminen.

Aivan uusia aihepiirejä olivat ympäristönsuojelu ja avaruustekniikka. Kokoustekniikka, esiintyminen sekä kotimainen kirjallisuus taas olivat OK:n ja myös sen edeltäjän piirissä jo vakiintuneita, monestikin käsiteltyjä asioita. Askarteluun ja ylipäänsä kotiin liittyvät erilaiset kurssit tulivat ohjelmistoon uudelleen.

Jotkut kursseista jäivät ainutkertaisiksi kokeiluiksi, joille ei ehkä ollut kysyntää, mutta suosittuja kursseja uudistettiin vuosien varrella ja ne saattoivat olla tarjolla pitkäänkin. Tarkkoja tietoja siitä, kuinka paljon eri kursseja liitosta sitten tilattiin ja kerhoissa opiskeltiin, ei ole, mutta uusia aineistoja tuotettiin pitkään käytännössä joka vuosi.

Opettava ja viihdyttävä kerho

Vuosikymmenen lopuksi ilmestyi Aulis Alasen vuonna 1969 hyväksytty väitöskirja *Opettaja ja viihdyttävä opintokerho*, joka oli ensimmäinen tämän tasoinen tutkimus aihepiiristään.

Alasen työ tarkastelee paljolti erilaisten tavoitteiden tai osatekijöiden yhteensovittamista opintokerhotyössä. Työ on aikakautensa tyypillistä sosiologista tutkimusta: pohjana on kerholaisille ja kerhonohjaajille suunnattu haastattelututkimus, jonka pohjalta tilastollisen metodin avulla haetaan vastauksia täsmällisesti muotoiltuihin hypoteeseihin. Alanen ei pyri luomaan kokonaisanalyysia eikä voimakkaasti vetämää johtopäätöksiä, mutta taustalla näkyy kyllä aihepiirin tuntemus ja pyrkimys tarjota vastauksia opintokerhotyön haasteisiin.

Laajempaa historiallista tai teoreettista taustaa itse sivistystyön tutkimuksen suhteen teoksessa ei paljoa ole, mutta eräissä ohimennen esitetyissä viittauksissa tulee esille mielenkiintoisia esimerkkejä myös siitä, millaista kriittistä keskustelua opintokerhotoiminnan ja koko vapaan sivistystyön ympärillä saatettiin käydä. Käsitys tai huoli siitä, että opintokerhomainen työ madaltaa ja popularisoi sivistystä liikaakin ja synnyttää jopa vääriä mielikuvia asian oppimisesta, esiintyy silloin tällöin myös 1960-luvun keskusteluissa.

Perusongelma on siis opinnollisuus ja viihdyttävyyys, jota Alanen tutkii erilaisten jaottelujen ja nelikenttien avulla. Kysymys ei ole jyrkästä joko–tai-asetelmasta, vaan kahdesta asiasta, joiden välille etsitään jotain tasapainoa, kuitenkin niin että ne eivät ole samanvertaisia, vaan puhtaasti viihdyttävään yhdessäoloon suhtaudutaan negatiivisemmin.

Tutkimus tuo esiin kerhojen keskinäisen erilaisuuden: toiset ovat opinnollisempia, toiset enemmän yhdessäoloon ja viihdyttävyyteen keskittyviä. Opintokeskeisissä kerhoissa jäsenen motivaatio ja tyytyväisyys on tutkimuksen mukaan keskimäärin parempaa. Myös omasta aloitteestaan mukaan tulleiden kerholaisten motivaatio ja tyytyväisyys on korkeammalla tasolla kuin ”mukaanvedettyinä” kerhoihin tulleiden.

Kaupunkien ja maaseudun kerhojen ero tulee selkeänä esiin. Kaupungeissa toimivat kerhot olivat asiakeskeisempiä, maaseutukyliä kerhoissa korostui enemmän yhdessäolo

ja viihtyminen. Viihdyttävyyden lisääminen ei Alasen mukaan ollut keino, jolla lisättäisiin vetovoimaa ja tyytyväisyyttä, koska päinvastoin viihtymiskeskeisissä kerhoissa osallistujien tyytyväisyys ja sitoutuneisuus saattoi olla kaikkein vähäisintä. Tason laskeminen väen houkuttelemiseksi ei siis olisi keino saada ihmisiä toimintaan, tutkija päättelee.

Ei ole yllättävää, että tämä ero nähdään myös eri ikäryhmien kohdalla. Selkeästi aikuisista koostuvissa kerhoissa motivaatio ja tyytyväisyys olivat tutkimuksessa korkeammalla, nuorisokerhoissa taas vähäisempää.

Ylipäänsä näyttää siltä, että nuorisoseurojen ja Agricola-seuran nuorista koostuvat kerhot olivat vähemmän kiinteitä ja juuri niissä oli taipumusta pelkkään yhdessäoloon sinänsä vakavan ja määrätietoisen opiskelun asemasta. Virkamiesjärjestöjen opintokerhojen profiili näyttäytyy aivan erilaisena kuin edellä mainittujen: niissä opiskeltiin asiakeskeisesti ja tavoitteellisesti, eikä sosiaalista yhdessäoloa pidetty yhtä tärkeänä.

Alanen ei pyri ensi sijassa ottamaan kantaa, mutta koko asetelmasta henkii se, että opinnot kerho on viihdyttävää arvokkaampi, ja pelkästään viihteellinen kerho on vähiten arvokas. Alasen huomio siitä, että pelkästään viihteelliset kerhot – joiden osanottajat olivat hyvin nuoria – ovat ongelmallisia, oli varmaan perusteltu, mutta toisaalta koko kysymyksenasettelua voidaan myös arvostella.

Seppo Niemelän mukaan Alasen vastakkainasettelu hukkaa sen aidon yhteisöllisyyden ja sosiaalisuuden, joka opintokerhoissa oli aivan olennaista ja jota voi jopa pitää niiden omim-pana piirteenä. Opintokerho ei ollut vain tiukkaa opiskelua varten, eikä viihteellinen puoli tarkoittanut pelkkää ajanvietettä ja kevennystä, vaan juuri yhdessäolo oli oppimiseen itseensä aidosti liittyvä sivistyksellinen asia, joka oli ollut olennainen opintokerholiikkeen alku-ajoilta saakka.

Työmenetelmänä keskustelu

Alasen tutkimuksen jälkeen Tampereella tehtiin opintokerhoista myös pienempiä oppinäy-tetöitä. Niistä käy ilmi, että opintokerhojen tärkein työmenetelmä ja samalla omintakeisin ja oleellisin piirre oli asia, jota kutsuttiin opintokeskusteluksi. Tämä ei tietenkään ollut uusi ha-vainto. Oikeastaan asiassa on mielenkiintoista se, että tälle niin olennaiselle asialle oli jossain määrin vaikea löytää nimeä.

Opiskeltavaa asiaa siis käsiteltiin kaikkein eniten keskustelun muodossa, ja käsitteeseen sisältyy väistämättä se, että nuo keskustelut ja niiden tyyli eri kerhoissa ja eri järjestöjen kerhoissa varmasti olivat hyvinkin erilaisia keskenään. Yleisnimityksenä keskustelu varmasti on joka tapauksessa osuva.

Opintokeskustelun ohella käytettiin selkeämmin luentopohjaista tai muuta asiantuntija-opettajan vetämää työskentelyä. Luennot oli suosittua etenkin maataloustaustaisissa jär-jestöissä, joissa opiskeluun toisaalta yhdistyi myös erilaista käytännön harjoittelua. Tiukasti oppitunteihin perustuvaa koulumaista opetusta suosivat esimerkiksi kieliä opiskelevat virka-mieskerhot.

Erilaiset teknisten välineiden käyttö kerhojen tukena oli kasvussa, mutta ei räjähdysmäi-sesti. Radion ja television ohjelmia seurattiin ja käytettiin opetusmateriaalina jonkin verran.

Elokuvia ja dioja käytettiin 1960-luvun lopulla opetuksessa eniten uskonnollispuhjeissa kerhoissa.

Selvä muutos alkuvuosikymmenien opintokerhoon oli jo tapahtunut siinä, että varsinaisen kotiläksyn käyttö oli selvästi vähentynyt. Kun maaseudun perinteiset kerhot vähenivät, väheni myös erilaisen oheishjelman merkitys. Kerhon merkitys sosiaalisena yhdessäoloti-lanteena, kohtauspaikkana ja kuulumisten vaihtamisena ilmeisesti väheni, kun ihmisillä oli niitä asioita varten enemmän muitakin mahdollisuuksia.

1960- ja myös 1970-luvun opintokerhotoimintaa ehkä leimasi jonkinlainen asiallisuuden korostuminen entisestään, mutta toisaalta myös autoritaarisesta ohjausmallista luopuminen ja lisääntyvä omaehtoisuus.

Nousun vuosikymmenelle

1970-luku oli Opintotoiminnan Keskusliiton kannalta edellistä paljon moninaisemman muutoksen aikaa. Tuolla vuosikymmenellä käynnistyi toiminnan nopea kasvu, joka jatkui myös sen jälkeen. Muutokset näkyivät nyt sisäisessä organisaatiossa, jäsenkentässä ja koko orientaatioissa. Monessa mielessä toiminta alkoi 1970-luvulla saada aivan uudenlaista, nuo-rekasta henkeä. Sukupolvi vaihtui.

Uusi ilme näkyy heti vuosikymmenen alussa esimerkiksi *Opintokerholaisen* palstoilla, vaika tällä kertaa ei ollut kysymys mistään henkilönvaihdoksesta. Ympäröivä yhteiskunta ja myös koko suuri maailma tulee uudella tavalla esille. Ajankohtaiset ongelmat ja kysymykset näkyvät, samoin yhteiskunnallinen ja myös poliittinen keskustelu. Yleinen auktoriteeteista vapautumisen henki näkyi monella tapaa myös opintokerholiikkeessä, vaikka yhteiskunnalli-sesti radikaalit virtaukset eivät juuri Opintotoiminnan Keskusliitossa kaikkein voimakkaim-min näkyneetkään.

Opintokerhotoiminta lähti uuden vuosikymmenen myötä nopeaan kasvuun. Se ei ole kos-kaan ennen eikä myöhemminkään kasvanut yhtä vauhdikkaasti kuin 1970-luvun ensimmäi-sinä vuosina.

Kun 1960-luvulla oli myös liiton omassa piirissä pelätty, että opintokerho on ehkä jotain vanhentunutta, niin seuraavalla vuosikymmenellä iloittiin siitä, miten aikuisopiskelu on nyt nuotia ja miten oppinnollisiin toimintoihin on helppo lähteä ja helppo saada väkeä.

Aikuisopiskelu muodissa

Taustalla olivat varmasti monenlaiset syyt. Työajan yleinen lyheneminen lisäsi ihmisten va-paa-aikaa ja mahdollisuuksia käyttää sitä myös erilaiseen opiskeluun. Työajan lyhenemisen näkyvä ilmiö oli etenkin 5-päiväiseen työviikkoon siirtyminen, mikä tosin sinänsä ei ratkai-sevasti parantanut nimenomaan opintokerhojen edellytyksiä, kurssitoiminnan kylläkin.

Myös väestön yleinen koulutustaso nousi varsin nopeasti, mikä lisäsi mahdollisuuksia ja kykyjä myös omaehtoiseen tiedonhankintaan ja opiskeluun. Erilaisiin järjestöihin kuulum-i-nen ja harrastusten määrä lisääntyi, mikä taas lisäsi myös kiinnostusta tiedonhankintaan.

1970-luvun alkupuolella näkyi selvänä yhteiskunnallisen ja poliittisen toiminnan aktivoi-

tuminen, mikä lisäsi yhteiskunnallisiin ja ylipäänsä aatteellisiin tai maailmankatsomuksellisiin kysymyksiin liittyvää opiskelua.

Epäilemättä kaikki nämä vaikuttivat yhdessä, eikä tällaisia asioita aina tarvitse selittää jollain tietyillä ulkoisilla syillä, vaan ihmisten oppimisenhalu ja yhdessä oppimisen sekä tekemisen halu ovat aina myös itsessään vaikuttavia tosiasioita. 1970-luvun tilanteessa oli jotain, joka jälleen ruokki noita ihmisessä olevia pysyviä ominaisuuksia

Kerhoväki moninkertaistuu

Opintotoiminnan keskusliitossa kasvu oli niin nopeaa, että kymmenvuotiskaudella 1960-luvun puolivälistä 1970-luvun puoliväliin opintokerhojen jäsenmäärä kasvoi lähes kolminkertaiseksi, 25 000:sta suurimmillaan 65 000 hengen vaiheille.

Tästä huolimatta OK:n osuus koko maan opintokerhotoiminnasta edelleen laski. 1970-luvun alkupuolella, vasemmiston aatteellisen nousun aikana, työväenliikkeen eri järjestöt kasvattivat nopeasti opintotoimintaansa, tosin tämä ilmiö jäi sangen lyhytaikaiseksi.

1970-luvun alussa sekä Työväen Sivistysliitto että Kansan Sivistystyön Liitto saattoivat opintokerhojen lukumäärässä olla OK:ta suurempia, mutta OK:n piirissä olevien kerhojen jäsenmäärä oli kuitenkin suurin. Myös Maaseudun Sivistysliiton opintokerhotoiminta ylti lähelle noiden kolmen suurimman tasoa, joten näiden keskusjärjestöjen opintokerhot tavoittivat 150 000–200 000 suomalaista, minkä lisäksi tarjolla oli toki muutakin opinto- ja kerhotoimintaa. Tuona aikana voidaan siten puhua hyvinkin laajamittaisesta vapaaehtoisesta opintotoiminnasta.

Aluetoimistojen synty

Mielenkiintoinen piirre 1970-luvun nousussa on sekin, että uusi nousu näyttää tulleen melkein odottamatta ja yllättäen opintokerhoväelle itselleenkin. Ainakaan ei ole merkkejä, että se olisi ollut jonkin oman, tietoisien ja suunnitellun kehittämishankkeen tulos tai että uudenlaisen hengen ja innon syntymistä aikuiskasvatukseen olisi oikein edes osattu nähdä.

Toisaalta Opintotoiminnan Keskusliitossa ryhdyttiin juuri tuolloin ilman suuria sanoja ja julistuksia määrätietoiseen kehittämishankkeeseen, jolla varmasti oli oma vaikutuksensa opintotoiminnan kehittymiseen eri puolilla maata. Helsingin toimipisteen lisäksi ryhdyttiin luomaan alueellisia toimipisteitä.

Aluetoimistojen perustaminen oli liiton siihen asti suurin organisatorinen uudistus. Ensimmäinen aluetoimisto perustettiin 1971 Jyväskylään ja sen ensimmäisen työntekijän, opintosihteerin Maija Lintusen, työalueeksi määriteltiin Keski-Suomi ja Pohjanmaa, mutta käytännössä ainoan Helsingin ulkopuolella toimivan opintosihteerin kenttä oli aluksi paljon laajempi.

Heti aluksi Maija Lintunen teki useita viikkoja kestäneen yhtäjaksoisen matkan Pohjanmaan halki Lappiin saakka ja sieltä maan itäosien kautta takaisin. Matkalla hän pysähtyi esitlemään opintokerhotyötä kaikilla reitin varrelle osuvilla suuremmilla paikkakunnilla.

Jo seuraavana vuonna perustettiin toinen aluetoimisto Joensuuhun, mitä seurasivat sit-

ten varojen sallimisen myötä Rovaniemi, Tampere ja Seinäjoki sekä 1980-luvun puolella vielä Turku ja Oulu.

1970-luvun suunnitelmissa oli oman toimipisteen saaminen maan jokaiseen läänin, joita tuohon aikaan oli manner-Suomessa 11, mutta tämä ei aivan toteutunut. Joensuun aluetoimisto hoiti myös Kuopion läänin aluetta ja Jyväskylä Mikkelin läänin. Kymen läänin opintokerhoasiat hoidettiin Helsingin keskustoimistosta käsin.

Syntyi joka tapauksessa maan kattava verkko, joka sitten säilyi samassa muodossaan 1990-luvun puolelle, jolloin Rovaniemen toimisto lakkautettiin ensimmäisenä. 2000-luvulla on lakkautettu Jyväskylän ja Seinäjoen toimistot, joiden molempien toiminnot ovat paljolti siirtyneet Tampereen toimistoon.

Tyhjästä toimistosta kentälle

Alueellistuminen oli vastaus siihen tavallaan jo pitkään vallinneeseen haasteeseen, että jäsenjärjestöjen kannalta piirijärjestöt olivat hyvinkin merkittäviä toimijoita. Jäsenjärjestöjen käytännön toiminta ja myös opintotoiminnan organisoiminen tapahtui kentällä paljolti niiden piirijärjestöjen puitteissa ja opastuksella. Opintotoiminnan Keskusliitto ei pelkästään Helsingistä käsin kyennyt olemaan riittävästi läsnä alueilla, luomaan suhteita piirijärjestöihin eikä ehkä tavoittamaan eri alueiden omintakeista henkeä opintotyössä. Lisäksi OK:n kerhotoiminnan perinteiset ydinalueet olivat maaseudulla ja etäämmällä Helsingistä, vaikka alueelliset erot olivatkin tuohon aikaan jo kaventuneet.

Aluetoimiston perustaminen oli aikamoista seikkailua, kertovat Elsi Komu Joensuun ja Lea Lihavainen Oulun osalta. Toimintahan alkoi aivan tyhjästä, eikä keskusliittokaan siinä kovin paljoa voinut auttaa. Aluesihteerin istui aluksi käytännössä tyhjässä toimistossa puhelimen ääressä ja alkoi ottaa yhteyksiä alueelleen, jossa koko Opintotoiminnan Keskusliitto oli hyvinkin tuntematon asia. Vähitellen sitten rakentui niin toimistokin kuin yhteydetkin.

Toimistossa istuminen saattoi toisaalta jäädä vähällekin, sillä aluesihteerien työ oli melkoista liikkeellä oloa. Tuolloin kierrettiin vielä entiseen tapaan perusosastoissa ja niiden opintokerhoissa hyvinkin vaihtelevissa olosuhteissa, vaikka kulkuyhteydet maaseudulla olivat 1970-luvulla jo ratkaisevasti parantuneet sodanjälkeisiin oloihin verrattuna. Suosittu luennoitsija Elsi Komu saattoi olla liikkeellä sadasta kahteensataan päivää vuodessa luennoimassa ja opastamassa kerhojen toiminnassa. Monenlaiset kulkuneuvot ja yöpymispaikat tulivat tutuiksi.

Aluetoimistoille suhteiden solmiminen ja yhteistyö jäsenjärjestöjen piirijärjestöihin oli olennaisen tärkeää. Alueilla toimittiin yhdessä myös muiden opintokeskusten kanssa, yhteistyö erilaisia taustoja ja aatteita edustavien opintokeskusten kesken sujui tällä tasolla yleensä hyvin.

Aluetoimistojen työ oli itsenäistä, ehkä ajoin yksinäistäkin, eikä Helsingin päässä aina välttämättä ymmärretty alueiden huolia niiden näkökannalta. Aluetoimistojen työntekijöillä oli keskenään säännöllisiä tapaamisia ja tiivistä yhteistyötä, ja he muodostivat toisiaan tukevan verkoston. Monet jo aluetoimistojen alkuvaiheessa tulleet työntekijät ovat viihtyneet niissä pitkään.

Opintokerhotyön kehittämiseksi luotiin 1970-luvulla myös jäsenjärjestöjen paikallisista edustajista koostuvat maakunnalliset neuvottelukunnat.

Henkilöstön määrä alkoi kasvaa jo 1970-luvun alussa myös keskustoimistossa. Vuonna 1971 palkattiin opintojohtaja, jonka tehtävää hoiti ensimmäisenä Seppo Tahvanainen. Myöhemmin opintojohtajan tehtävä saattoi olla myös yhdistettynä toiminnanjohtajan tehtävän kanssa, kuten 1970-luvun puolivälin suuren muutoksen jälkeen.

Jäseniä tulee ja menee

1970-luvulla jäsenkenttä oli muutoksen tilassa, kun ovi alkoi käydä molempiin suuntiin. Toisaalta Opintotoiminnan Keskusliitosta erosi järjestöjä, toisaalta uusia tuli kaiken aikaa tilalle. Kokonaisuutena jäsenmäärä kuitenkin kasvoi, ja samoin kasvoi nopeasti niiden järjestöjen määrä, jotka olivat yhteistyössä opintokerhotoiminnassa, vaikka eivät olleet liiton jäseniä.

Kun opintokerhotoimintaa 1960-luvulla harjoitti liiton kautta reilut kymmenen järjestöä, niin 70-luvulla toiminnassa yhteistyökumppanit mukaan lukien oli enimmillään lähes 50 järjestöä. Osa aluksi vain yhteistyössä toimineista ja tukea saaneista järjestöistä liittyi sittemmin myös jäseniksi, kuten Suomen Punainen Risti.

1970-luvun uusia jäsenjärjestöjä olivat myös esimerkiksi Suomen Laulajien ja Soittajien Liitto ry (Sulasol) sekä Suomen Reserviupseeriliitto. Yhteistyökumppaneita olivat esimerkiksi Sokeritautiliitto ja Suomen Metsästäjien Liitto.

Kristillisten järjestöjen kentässä opintokerhotoimintaa hoitavien tahojen nimet vaihtuivat 1960-luvulta lähtien useaan kertaan, osin organisaatiomuutosten, osin sisäisten ristiriitojen vuoksi. Agricola-seura luovutti opintokerhotoiminnan ensin Kirkon opintokeskukselle ja opintokerhotoimintaa tapahtui myös Suomen Sisälähetysseuran nimissä, kunnes 1974 OK:n jäseneksi ja opintokerhotoiminnan harjoittajaksi tuli Suomen kirkon Seurakuntatyön Keskusliitto.

Suurin yksittäinen muutos jäsenkentässä oli Suomen Nuorison Liiton eroaminen OK:n jäsenyydestä vuonna 1971. Se perusti oman opintokeskuksen, josta muutamaa vuotta myöhemmin tuli Vapaan sivistystoiminnan liitto, nykyisin Kansalaisfoorumi nimeltään.

Eroamiseen ei liittynyt mitään dramatiikkaa, myös SNL katsoi, että oman opintokeskuksen kautta toimintaa voitiin hoitaa paremmin ja valtionapua saada enemmän. Nuorisoseuraväen piirissä oli pitkään elänyt ajatuksia siitä, että Opintotoiminnan Keskusliittoon kuulumisella ei ollut heille suurtakaan merkitystä, mutta yhteisessä järjestössä oli kuitenkin pysytty mukana jo solidaarisuudenkin vuoksi.

Mistä kasvu tuli?

1970-luvun alun nopea kasvu ei tullut varsinaisesti uusien, vaan oikeastaan sangen perinteisten jäsenjärjestöjen parista. OK:n kerhotoiminnan voimakas kasvu oli laajapohjainen ilmiö, joka liittyi jäsenistön sekä yhteistyöverkoston laajenemiseen, mutta tärkeä tekijä oli parin suuren järjestön aktivoituminen ja aivan erityisesti niiden tiettyjen piirijärjestöjen voimakas aktivoituminen.

Erityisen voimakkaasti kasvatti kerhotoimintaansa 70-luvun alussa Marttaliitto, joka organisoii opintotoimintansa uuteen uskoon ja toi sen entistä tiiviimmin Opintotoiminnan Keskusliiton piiriin. Marttamerkkien suorittaminen oli tärkeä osa järjestön toimintaa ja pitkäjänteistä, tavoitteellista opiskelua. Etenkin Marttojen Kymen piiri toimi vahvasti ja Kymen lääni oli koko OK:n aktiivisimpia opintokerholäänejä.

Kokonaisuutena kerhotoiminnan painopisteet kuitenkin muuttuivat niin että Turun ja Porin lääni oli nyt sekä kerhojen kokonaismäärässä että asukaslukuunsa nähden vahvin kerholääni. Siellä kasvu tapahtui erityisesti maatalouskeskusten liiton sekä maatalouskerhojen ansiosta. Marttojen, Maatalousnaisten sekä nuorten 4H-kerholaisten vilkas opiskelu oli siten se, joka nosti vahvasti koko keskusliittoa noina vuosina.

Martat sekä maatalousnaiset opiskelivat paljon omia aineistojaan ja molemmissa käytettiin myös järjestön omaa lehteä opintotoiminnan välineenä. Marttojen *Emäntälehti* oli yksi opintokerhojen eniten käyttämiä lähdeaineistoja.

Mainitut toimintaansa kasvattaneet järjestöt olivat maaseututaustaisia, mutta myös kaupungeissa toimivien kerhojen määrä oli kasvussa. Uudet, pienemmät jäsenjärjestöt ja yhteistyökumppanit olivat usein kaupunkeihin keskittyneitä, ja koko yhteiskunnassa jatkui väestörakenteen nopea muuttuminen kaupunkivaltaisemmaksi. 1970-luvun puolivälissä kaupungeissa toimi jo 30–40 prosenttia opintokerhoista ja maan väkirikkain lääni, Uudenmaan lääni, kipusi sekin jo kerhomäärien kärkisijoille.

Naisten valta

Lievää kaupungistumista paljon nopeampi ja selvempi muutos oli kuitenkin opintokerhotoiminnan muuttuminen naisvaltaiseksi. Tämä oli osin jäsenkentän muuttumisen ansiota, sillä esimerkiksi OK:sta poistuneissa nuorisoseuroissa sukupuolet olivat varsin tasaveroisesti edustettua, kun taas osuuttaan kasvattanut Marttaliitto oli naisvaltainen. Sama suuntaus kuitenkin vallitsi monessa muussakin vapaan sivistystyön toiminnassa.

Vuonna 1975 naisten osuus opintokerhojen jäsenistä oli 80 %, eli 10–15 vuodessa tilanne oli muuttunut radikaalisti. Kaikkien suurimpien jäsenjärjestöjen opintotoiminta oli naisvaltaista. Miesvaltaisia järjestöjä oli tuossa vaiheessa todella vähän: vain eräät pienet erityisjärjestöt, kuten yhteistyökumppaneihin kuuluva Suomen Metsästäjien liitto, kouluttivat etupäässä miehiä. Uskonnollisissa järjestöissä jakauma oli melko tasainen, joskin naisten osuus niissäkin oli noussut. Ulkojäsenenä olleiden poliittisten järjestöjen opintokerhoissa sukupuolet olivat myös jokseenkin tasavahvoja.

Mistä miehet?

Miten saada miehiä mukaan opintokerhotoimintaan, olikin paljon puhuttu huolenaihe 1970-luvulla. Keski-Suomi ei ylipäänsä ollut opintokerhotoiminnan vilkkainta seutua, ja Jyväskylän aluetoimiston opintos sihteeri Pirkko Siili kertoo *Opintokerholaisen* palstalla vuonna 1973, miten siellä päätettiin tehostaa tiedon jakamista ja neuvontaa oikein ”Saarijärven Paa-von sisulla.” Erityisenä haasteena on kuitenkin ”tuo miespuoli. Kun eivät ne könsikkäät rupea kerhoilemaan vaikka mitä tekisi.”

Pari vuotta myöhemmin Pirkko Siili toisaalta kirjoittaa, kuinka naispuolisen opintosihteerin elämän kohokohtia on varmasti mukana olo miesten opintokerhossa, kun saa olla kuin ”kukkanen nokkosten keskellä” ja kun huomaa että ne nokkoset ovat vakaasti päättäneet perustaa opintokerhon ja opiskella yhtä tiiviisti.

Nimien ja aiheiden kirjo

Opintokerhoissa kävi melkoinen muutos, kun OK:n kannalta perinteisiä järjestöjä jäi pois ja toiset taas kasvattivat toimintaansa hyvinkin nopeasti. 1970-luvun opintokerhojen nimissä samoin kuin aiheissa näkyy paljon uutta henkeä.

Kun ennen oli kehoitettu suosimaan tiukan asiallisia nimiä, kuten Mäkivaaran nuorisoseuran opintokerho, niin 1970-luvun kerhoilla oli jo toisenlaisiakin nimiä. Otettakoon vuoden 1973–74 opintokerholuettelosta esimerkkejä vaikkapa Mikkelin tienoilta: Salosaaren Sutjakat, Tammikujan Tytöt, Kalorien karistajat, Laulumartat, Puurtin Solakat, Iloa Arkielämään, Kodin Kynttilät ja Kertun ketterät -nimiset kerhot. Monet näistä opiskelivat ravitsemuskasvatusta, mutta myös terveystietoa, ihmissuhteet sekä koti ja ympäristö mainitaan kyseisten kerhojen opiskeluaineina.

Koko maassa tuon työkauden eniten opiskellut aihepiirit olivat - varsin yleiskatsauksellisen jaottelun mukaisesti – elämäntutkimukselliset eli lähinnä uskonnolliset aiheet sekä terveystietoa. Jos katsomme samasta luettelosta jotain sattumanvaraisesti valittua sivua, löydämme kerhojen aiheista vaikkapa seuraavia otsikoita: terveystieto, huonekasvit, kudonta, lähetystyö, lakitietous, liikuntakasvatus, yhteiskuntatietous, vihannesviljely, sienitieto, peruskoulutietous, ensiapu, liikennekasvatus, kansantalous, musiikki, ihmistuntemus sekä kuntoliikunta. Opintokerhojen aiheet olivat ainakin moninaisia.

Oppimisen aiheita ja iloa

Kristillisen järjestöjen opintotoiminta jatkui vahvana. Suosiossa olivat etenkin lähetyspiirit, mutta myös raamattutietous. Opintokerhojen alkuaan itsekasvatusteema jäi koko kentässä vähitellen vähemmälle, mutta sen sijaan tulivat 60- ja 70-luvuilla aiheeksi yhä enemmän arkipäivän ihmissuhteet, terveystieto, tapakasvatus ja ravitsemustieto.

Terveys- ja ravintoaiheet olivat etenkin marssikerhojen ja maatalousnaisten kerhojen suosiossa, joten myöhempien vuosikymmenien valossa voidaan nähdä, että 1970-luvulla nimenomaan nämä, toisten siihen aikaan ehkä vanhakantaisiksi kokemat järjestöt, olivatkin huimasti aikaansa edellä. Psykologia säilytti aihepiirinä suosionsa pysyvästi, tosin sen alaan kuuluvat asiat ja näkökulmat ovat epäilemättä vaihdelleet. Stressin torjuminen oli yksi 1970-luvun muodikkaita kerhoaiheita, jota käsiteltiin suosittuna ”stressitohtori” Pertti Pakari- sen kirjojen ja muun aineiston pohjalta.

Vuoden 1973 opintokerholuettelossa näkyy myös, miten liikennetietous ja moottorikerhot olivat suosiossa etenkin 4H-liikkeessä. Maatalousnaisilla taas vaikkapa ensiapukerho, sienipiirit tai terveystietoa. Metsästäjien liitolla oli riistanhoitopiirejä, virkamiesjärjestöissä saatettiin opiskella lakitietoutta ja työmarkkinatietoa.

Järjestötoiminnan perusteita ja kokoustekniikkaa opiskeltiin monissakin järjestöissä, kun taas vanha suosikkiaihe historia puuttui 1970-luvulla lähes kokonaan. Yhteiskunnalliset aiheet eri muodoissaan säilyttivät asemansa ja poliittisissa järjestöissä korostuivatkin, mutta kokonaisuutena niiden osuus sittenkin oli vähäinen.

Kaikki oli politiikkaa

Yksi värikäs, vaikkakin suhteellisen lyhytaikaiseksi jäänyt ilmiö, oli puoluepoliittisten järjestöjen voimakkaampi mukaantulo Opintotoiminnan Keskusliiton kautta tapahtuvaan toimintaan.

Kokoomuksen Nuorten Liitto käynnisti opintokerhotoiminnan OK:n puitteissa 1970-luvun alussa ja myöhemmin tuli mukaan myös muiden kokoomusjärjestöjen ja lopulta epäpuolueenkin kerhoja. Pian OK:n kautta toimi myös Suomen Maaseudun Puolueen (SMP), siitä erkaantuneen Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolueen, Kristillisen liiton sekä Liberaalisen kansanpuolueen piiriin kuuluvia opintokerhoja.

Opintotoiminnan Keskusliitto keräsi siten eräässä vaiheessa toimintansa piiriin varsin laajan porvarillisten puolueiden kirjon, mutta suhteessa liiton kokonaisuuteen poliittistaustaisten kerhojen määrä jäi kuitenkin vähäiseksi.

Puoluepoliittisten järjestöjen kerhot käsittelivät ymmärrettävästi lähinnä yhteiskunnallisia kysymyksiä, kuten poliittisten aatteiden historiaa, oman puolueen aatemaailmaa ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen käytännöllisempiä kysymyksiä. Kokoomuksen nuorten kanssa yhteistyössä toimitettiin myös opintoaineisto, Kari Palosen perusteellinen kirja suomalaisesta aatehistoriasta.

Puolueet vai ei?

Puoluejärjestöjen mukaantulo aiheutti voimakastakin keskustelua liiton sisällä. Vuoden 1974 syyskokouksen yhteydessä käytiin muutoin rauhallisen järjestön piirissä poikkeuksellisen vilkas periaatekeskustelu, kun erityisesti uskonnollisten järjestöjen taholta vaadittiin, että OK:n uskottavuuden ja imagon vuoksi liiton tulisi selvästi määrittää itsensä ei-puoluepoliittiseksi ja että puoluejärjestöjen tulo liiton jäseniksi tulisi evätä.

Asiaa ei haluttu ottaa varsinaisen kokouksen asialistalle, mutta kokouksen jälkeen pidettyyn erilliseen keskusteluun oli kutsuttu myös kokoomuksen järjestösihteeri Tapani Ranki, joka oli aivan toista mieltä kuin kristillisten järjestöjen mielipidettä edustanut Harri Heino. Rangin mukaan politisoituminen tuli ja tulee joka tapauksessa kaikkialle, kaikki on poliittista ja vasemmisto jyrää kaikkialla. Siihen olisi vastattava, eikä sitoutumattomalla tai epäpoliittisella toimilla olisi mitään sijaa eikä tulevaisuutta.

Keskustelussa monet asettuivat tavallaan välittävälle kannalle tai välttivät yksiselitteisiä kannanottoja. Arveltiin, että puoluepoliittisten järjestöjen merkitys joka tapauksessa jäisi vähäiseksi, vaikkei niitä suoranaisesti torjuttaisikaan, eikä niillä olisi myöskään suurta vaikutusta liiton imagoon.

Asia jäi muhimaan, ja vuosikymmenen jälkipuoliskolla kirjattiin ensin periaatepäätöksinä ja sitten myös liiton sääntöihin selkeä linjaus siitä, että OK on puoluepoliittisesti sitoutumaton ja että puoluepoliittisia järjestöjä ei oteta liiton jäseniksi.

Eräänlainen hiljainen kompromissi jäi vallitsemaan siinä mielessä, että kokoomuksen, SMP:n ja kristillisten järjestöt järjestivät kurssseja ja opintokerhoja OK:n kautta vielä 1980-luvun alussa. Ajan mittaan tilanne kuitenkin muuttui sitä kautta, että yhä useammat puolueet perustivat omia opintokeskuksiaan. Kokoomusta lähellä oleva Kansallinen sivistysliitto perustettiin 1980-luvun alussa. Viimeisenä puolueena OK:n kautta järjesti vähäisessä määrin opintotoimintaansa SMP.

Erimielisyyttä rahanjaosta

1970-luvulla kulttuurielämän ja kulttuuripolitiikan voimakas puoluepolitisoituminen näkyi selvästi vapaan sivistystyön alueella. Valtion rahanjaosta vastaavat opetusministerit olivat puoluetäustaisia, ja jonkinlainen kotiinpäin vetäminen oman puolueen järjestöille oli yleistä. Sitoutumattomat järjestöt tai toimijat saattoivat kokea olevansa pysyvästi sivuutettuna, halitsipa ministeriössä vuorollaan minkä hyvänsä valtapuolueen edustaja.

Opintokerholiikkeen nopean kasvun ja yleisen politisoitumisen myötä syntyi myös poliittista vastakkainasettelua ja kiistaa ennen muuta määrärahoista. Siinä ilmapiirissä Opintotoiminnan Keskusliitto puolueiden ulkopuolisena järjestönä jäi selvästi heikommalle, ja sen osuus ministeriön myöntämistä harkinnanvaraisista avustuksista oli aivan olematon verrattuna kolmen suuren, puolueita lähellä olevan opintokeskuksen saamiin tukiin.

Toisaalta puolueiden aktiivisuus tällä saralla vaikutti siihen, että opintotoimintaan kuten koko vapaaseen sivistystyöhönkin suunnattua kokonaispottia valtion budjetissa saatiin kasvatettua.

Sitoutumattomuudesta identiteetti

Tietty vastakkainasettelu poliittistaustaisten ja sitoutumattomien opintokeskusten välillä muodostui pitkäaikaiseksi ilmiöksi, joka jatkui ainakin 1990-luvun loppuille, osin sen jälkeenkin. Opintotoiminnan Keskusliiton taholla koettiin, että puoluetäustaiset järjestöt saattoivat vähätellä sitoutumattomien työtä ja pitää sitä epämääräisenä. Suhteessa poliittisiin järjestöihin OK saattoi 1970- ja 1980-luvuilla olla jollain tapaa alakynnessä, mutta myöhemmin tilanne taas muuttui osin päinvastaiseksikin.

Alun alkaen ei ehkä ollut kovin selvääkään, mitä sitoutumattomuudella haluttiin ajaa, ja se ehkä tarkoitti vain puoluepolitisoitumisen vastustamista. Myöhemmin sitoutumattomuudesta haluttiin tehdä myös positiivisessa mielessä Opintotoiminnan Keskusliiton identiteetti. Vuonna 1981 järjestettiin laaja seminaari sitoutumattomuuden merkityksestä yhteiskunnassa, ja myöhemmin Opintotoiminnan Keskusliitto oli mukana kannanotoissa, joissa vaadittiin sitoutumattomien äänille parempaa kuuluvuutta kulttuuripolitiikassa.

Taas uusi laki – kurssit tulevat

Vuosikymmeniä odotettu vuoden 1965 opintokerholaki ei vaikuttanut kovin kauaa, sillä jo 1976 sen tilalle säädettiin uusi laki opintokeskuksista. Tämä laki merkitsi myös käytännössä ehkä suurempaa muutosta kuin edeltäjänsä ja se saattaa olla suurin tämäntyyppinen kerralla tapahtunut muutos Opintotoiminnan Keskusliiton historiassa.

Vuoden 1976 laki merkitsi varsin nopeaa toiminnan painopisteen muuttumista, sillä nyt myös järjestöjen harjoittama kurssitoiminta tuli valtionavun piiriin kolmanneksi alueeksi perinteisen opintokerhotyön sekä luentotoiminnan ohella.

Tähän asti OK:n tukema ja järjestämä kurssitoiminta oli ollut lähinnä opintokerhotoimintaa tukevia kurssseja, kuten kerhonohjaajakoulutusta, mutta nyt valtionavun piiriin pääsivät kaikenlaiset järjestöjen pitämät kurssit. Opintokeskuksen kautta saatiin valtionapua opettajien palkkioihin, matkakuluihin ja eräisiin muihinkin menoihin.

Kurssi oli määräyksiltään joustavampi kuin perinteinen opintokerho, jota edelleen sitoivat entisenlaiset määräykset osanottokerroista ja muista asioista. Kurssi sen sijaan oli hyvinkin monimuotoinen: se saattoi olla kerran viikossa kokoontuva ryhmä, viikonloppukurssi, viikon mittainen kesäkurssi tai lyhimmillään vain muutaman kerran kokoontuva tiiviskurssi. Kursin vähimmäispituus oli kuusi tuntia.

Kurssitoiminnasta tuli järjestäjien ja osallistujien kannalta edullista myös sikäli, että järjestäjä saattoi saada valtionapua myös osallistujien matkojen korvaamiseen. Järjestöjen harjoittama kurssitoiminta oli jo tuolloin hyvinkin laajaa ja monimuotoista, ja ennen muuta se oli nopeasti kasvava alue.

Kaksinkertainen organisaatio

Hallinnon kannalta uusi laki merkitsi liiton ja opintokeskuksen selkeämpää eriyttämistä toisistaan. Varsinainen toiminta siirtyi opintokeskukselle, joka sai valtionapua laissa määriteltujen toimintamuotojen ylläpitämiseen. Nyt piti siis virallisesti perustaa uusi opintokeskus, jonka nimeksi liiton nimeä mukaillen annettiin OK-opintokeskus.

Itse liiton tehtäväksi jäi alkuvaiheessa lähinnä vain OK-opintokeskuksen ylläpitäminen. Tämä tiesi taas kerran melkoista organisatorista muutosta, jonka tosin ei nytkään pitänyt juurikaan näkyä ulospäin.

Toiminta siirtyi alkuun lähes kokonaan opintokeskuksen nimiin. Liitto nimitti opintokeskukselle hallituksen, joka oli sama kuin liiton johtokunta. Työntekijät siirtyivät opintokeskuksen työntekijöiksi. 1980-luvulla tiukkaa erottelua jälleen jo lievennettiin, vaikka jako liiton ja sen ylläpitämän opintokeskuksen välillä säilyikin.

Paljon uutta väkeä

Kokonaisuutena opintokeskuslaki merkitsi valtion tälle alueelle suuntaamaan rahoituksen tuntuvaa nousua, ja muutoinkin vapaan sivistystyönkin julkinen tuki kasvoi 1970-luvulla merkittävästi. Nyt ei siis jääty vain lainsäädännöllisiin uudistuksiin, vaan niiden ohella ja niistä riippumattakin myös taloudelliset toimintamahdollisuudet paranivat.

Kurssitoiminnan laajamittainen tulo OK:n toiminnan piiriin merkitsi paljon työtä. Vaikka kurssien määrä aivan aluksi oli myöhempiin aikoihin nähden vaatimaton, se oli kuitenkin enemmän kuin mihin oli osattu varautua, eikä kaikkia kursseja heti kyetty ottamaan liiton ohjelmaan ja tuen piiriin. Toimintakertomuksissa saatetaan puhua kurssitoiminnan ”räjähdysmäisestä kasvusta”.

Uudistus johti henkilökunnan ja etenkin kurssitoiminnasta huolehtivien työntekijöiden määrän nopeaan kasvuun, minkä puolestaan mahdollisti se, että opintokeskus sai nyt valtionapua palkkamenoihinsa aivan eri tavalla kuin aiemmin.

Opintotoiminnan Keskusliiton koko henkilöstön määrä kasvoi nopeasti: vain muutamassa vuodessa alle kymmenestä hengestä 25–30:een. 1970-luvun lopulla saavutettiin siten se taso, jolla henkilöstömäärä on sitten suunnilleen pysynyt vuosikymmenien ajan.

Toiminnan laajeneminen myös vaati monipuolisempien ja eriytyneempien palvelujen tarjoamista jäsenjärjestöille. 1970-luvulla nimettiin kristillisille järjestöille sekä neuvontajärjestöille omat nimikkotyöntekijänsä, jotka erityisesti paneutuivat juuri noiden sektorien koulutus- ja kurssitoimintaan. Myöhemmin tätä järjestelmää kehitettiin jäsenkentän kulloistenkin tarpeiden mukaan niin että ympäristöjärjestöillä saattoi olla oma opintosihteerinsä, samoin liiton kokonaisuudessa merkittävillä ja samalla omaleimaisilla ortodoksijärjestöillä.

Kerhot vetävät, luentojen uusi nousu

Perinteisten opintokerhojen kannalta vuoden 1976 uudistus ei ollut yhtä suotuisa kuin kurssitoiminnan ja myös toiminnan kokonaisuuden. Kerhomuotoisen opiskelun taloudellinen tuki ei noussut samalla tavoin, päinvastoin kerhojen kokoontumiskertojen vaatimuksia tiukennettiin ja kerhoilta ryhdyttiin myös perimään pientä maksua opintokeskuksen palveluista.

Lain tuomat käytännön muutokset ilmeisesti säikäyttivät taas osaa kerhoista, ja vuosikymmenen alun nopea nousu kerhomäärissä taittui 1970-luvun puolivälissä. Kerhojen määrä pysyi kyllä aiempiin vuosikymmeniin nähden korkealla, mutta huippuvuosista tultiin vuosikymmenen lopulla jo vuosina selvästi alaspäin.

Yleistä opiskelun innostusta osoittaa toisaalta sekin, että muodikkaan kurssitoiminnan ohella myös perinteinen luentotoiminta elpyi 1970-luvun alun hiljaisempien vuosien jälkeen uudelleen. Nyt luentoja pidettiin ennen muuta kristillisten järjestöjen sekä neuvontajärjestöjen toimesta, ja ne painottuivat voimakkaimmin eteläiseen Suomeen. 1970-luvun jälkipuoliskolla OK-opintokeskuksen tukemien yleistajuisten luentojen määrä kohosi jälleen useisiin satoihin.

Uusi toimisto

Toiminnan nopea laajeneminen 1970-luvulla näkyy talousluvuissa. Kun OK:n menot vuonna 1972 olivat yhteensä runsaat 600 000 markkaa, niin viisi vuotta myöhemmin 1977 ne olivat lähes nelinkertaistuneet yli 2,3 miljoonaan markkaan. Inflaatiokin oli tosin tuolloin nopeaa. 1976 palkattiin ensi kertaa talouspäällikkö, jonka tehtävää hoiti pitkään Timo Tuomi.

Kasvun myötä myös toimisto kävi väistämättä ahtaaksi. 1976 siirryttiin aluksi vuokralle samaan taloon isompaan huoneistoon, ja 1978 vuokrattiin jäsenjärjestö NMKY:ltä suuri 400 neliömetrin huoneisto Pohjoisella Rautatienkadulla. Oma pieni Hietalahdenkadun huoneisto annettiin vuokralle.

Toimisto oli vilkas paikka, jossa huolehdittiin tuhansiin nousevien opintokerhojen sekä kurssien kirjeenvaihdosta, suunnitelmista, raporteista, valtionavuista ja muusta. Työmäärä oli suuri ja postia lähti paljon, muistelee OK:n toimistossa 40 vuotta työskennellyt Heli Nieminen.

Myös uusi tekniikka teki tuloaan. Vuonna 1977 *Opintokerholainen* kertoi, että Suomessa oli jo useita satoja tietokoneita, valtaenemmistö niistä tosin pääkaupunkiseudulla. Aivan vuosikymmenen lopulla opintokerhojen tilinpitoa alettiin ensimmäisen kerran siirtää tietokoneelle. Palvelut ostettiin aluksi Nokialta.

Helli Suomisen testamentti ja stipendit

Helli Suominen oli opintokerhotyön kiistaton veteraani, joka seurasi toimintaa ja kommentoi vielä eläkepäivillään opintokerhoasioita jonkin kerran *Opintokerholaisen* palstoilla. Hän kuoli tammikuussa 1974 ja testamenttasi osan omistamastaan osakehuoneistosta Opintotoiminnan Keskusliitolle, jotta sen pohjalta voitaisiin perustaa hänen nimeään kantava stipendirahasto.

Liitto sai lahjoituksina ja ostoin haltuunsa myös perillisille menneet osuudet huoneistosta, joka siirtyi siten kokonaisuudessaan OK:n omistukseen ja joka myytiin sen jälkeen rahaston peruspääoman muodostamiseksi. Stipendejä myönnettäisiin opintokerhotyössä ansioituneiden henkilöiden muistamiseen, ehtojen mukaan virkistyskäyttöön.

Vuonna 1978 jaettiin rahaston ensimmäiset stipendit, joiden saajina olivat kaksi opintokerhotyön todellista veteraania Pohjois-Karjalasta: Väinö Lihavainen Joensuusta ja Uuno Putkonen Kesälahdelta. Kumpikin oli toiminut kerhotyössä puoli vuosisataa, myös kiertävinä kerhoneuvojina. Putkonen oli saattanut hiihtää talvikaudessa satoja kilometrejä matkoiltaan eri kerhoihin.

Myöhemmin rahastosta jaettiin keskimäärin joka toinen vuosi 1–3 apurahaa pitkäaikaisille kerhonohjaajille ja muille toiminnassa kunnostautuneille.

KOULUTUSTA JA KULTTUURIA

– 1970-LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN

Muutos jatkuu 1980-luvulla

Vuonna 1978 Opintotoiminnan Keskusliitosta erkaantuivat virkamiesjärjestöt, jotka perustivat oman Toimihenkilöjärjestöjen Sivistysliiton (TJS) ja sille opintokeskuksen.

Sama suunta jatkui, kun vuonna 1981 perustettiin Kristillinen Opintokeskus, ja suuri osa kristillispohjaisista järjestöistä siirtyi sen suojiin. Evankelis-luterilaisen kirkon piirissä toimivat järjestöt erosivat Opintotoiminnan Keskusliitosta, kun taas ortodoksiset järjestöt pääosin jäivät OK:n piiriin.

Myöskään näiden ryhmien eroamisen ja uusien opintokeskusten perustamisen takana ei ollut mitään riitaa tai ongelmaa. Kyse oli vain siitä, että toiminnan saaminen kokonaan omiin käsiin ja sen kanavoiminen oman opintokeskuksen kautta nähtiin noilla tahoilla edullisemmaksi. Erottiin ”hyvässä ystävyys hengessä”, kuten kristillisiä jäsenjärjestöjä Opintotoiminnan Keskusliitossa näkyvästi edustanut ja muun muassa OK-opintokeskuksen puheenjohtajana toiminut Harri Heino totesi.

Yksi aate vai tilkkutäkki

Kun erilaisten sivistysliittojen ja niiden ylläpitämien opintokeskusten määrä lisääntyi ja koko kenttä muuttui, Opintotoiminnan Keskusliiton profili suhteessa muihin muuttui jossain määrin erilaisemmaksi. Muilla opintokeskuksilla, olivat ne siten puoluepoliittisia tai eivät, oli jokin selkeämpi oma profili ja aatteellisesti tai muulla tavoin yhtenäisempi jäsenistö. OK:sta sen sijaan muodostui yhä selkeämmin moninainen, hyvinkin erilaisia järjestöjä ja sitä kautta hyvin erilaisia ja eri tavoin ajattelevia ja toimivia ihmisiä kokoava liike.

Erityisesti kristillisten järjestöjen lähtö vei yhdellä kertaa melkoisen siivun OK:n jäsenistöstä, myös monia pitkään mukana olleita järjestöjä. Yhdessä monet muutokset tarkoittivat sitä, että liiton tullessa 40 vuoden ikään lähes kaikki alkuperäiset perustajajäsenet olivat joko erkaantuneet liitosta tai niiden toiminta oli kuihtunut. Vanhoista suurista jäsenistä vain

Kansanvalistusseura oli edelleen Opintotoiminnan Keskusliiton jäsen, samoin Marttaliitto, joka sekin tosin oli ajoittain ollut sivummalla liiton toiminnasta.

Kaikesta huolimatta Opintotoiminnan Keskusliiton jäsenmäärä kuitenkin kasvoi 1980-luvun aikana, itse asiassa nopeammin kuin koskaan ennen tai myöhemminkään. Tuolloin alkoi ennen muuta kansanterveys- ja vammaisjärjestöjen, aluksi ennen muuta potilasjärjestöjen voimakas mukaantulo: Sydäntautiliitto, Reumaliitto ja useat muut loivat aivan uudenlaisen, vahvan ryhmittymän jäsenkunnassa.

1980-luvun tulijoita olivat myös Partiolaiset, Omakotiliitto, Väestöliitto, Sexpo, Yksinhuoltajien liitto, Kriittinen korkeakoulu sekä taidealan järjestöistä Suomen Taidegraafikot ry.

Avoimesti yhteiskuntaan

Opintotoiminnan Keskusliitto kokosi näin 1980-luvulta alkaen suomalaista järjestökenttää ja sitä kautta yhteiskunnan eri puolia laajemmin kuin aikaisemmin.

Liiton toiminnassa, erityisesti *Opintokerholaisen* palstoilla, samoin kuin liiton toimittamisessa opintoaineistoissa, näkyy nyt uudenlainen avautuminen yhteiskuntaan. OK otti nyt aktiivisemmin kantaa asioihin ja pyrki myös vaikuttamaan erityisesti kansalaisyhteiskuntaa kehittämällä. Kansalaisyhteiskunta itsessään oli tuona aikana uudelleen käyttöön ilmestynyt, kansalaisten aktiivisuutta ja aivan erityisesti kansalaisjärjestöjen toimintaa kuvaava termi.

Uudenlainen aktiivisuus näkyi ympäristöasioissa, vastuullisen kuluttamisen ja muutenkin arkipäivän valintojen pohtimisessa. Myös moniarvoisuudesta ja monikulttuurisuudesta alettiin puhua, samoin kansalaisvaikuttamisesta. Vähemmistöjen asema nousi esille, ja muun muassa vammaisten asema sekä kulttuuritoiminta olivat *Opintokerholaisen* sivuilla näkyvästi esillä. 1980-luvun jälkipuoliskolla keskustelut sukupuolesta ja feminismistä nousivat esiin, samoin huoli monista globaaleista ongelmista. Pakolaiskysymyksen uudenlainen kärjistyminen näkyi aivan vuosikymmenen lopulla, ja myös eräät Opintotoiminnan Keskusliiton jäsenjärjestöt olivat eri tavoin tekemisissä maailman kriisien kanssa.

Opintotoiminnan Keskusliitto avautui siten uudella tavalla maailman suuriin kysymyksiin, mutta yhtä lailla 1980-lukua leimaa uudenlainen huoli ja uudenlaisten ratkaisujen etsintä ja tarjoaminen jokapäiväiseen elämään ja arkeen. OK:n tuottamista omista opiskeluaineistoista erityisen suosittu oli Loviisa Simolan omaperäinen naisten liikunta- ja terveyskurssi.

Luonto kunniaan

Jo 1970-luvun lopulla näkyi ympäristöasioiden esiinnousu. Suomen Luonnonsuojeluliitto liittyi Opintotoiminnan Keskusliiton jäseneksi ja nuorisojärjestö Luonto-Liitto seurasi vähän myöhemmin. Vuosi 1980 oli nimetty ympäristövuodeksi, ja asia oli näkyvästi esillä *Opintokerholaisen* sivuilla. 1980-luvun alussa OK:hon tuli opintosihteeriksi ympäristöasioihin erikoistunut Liisa Leskinen, jonka opintokerhoille laatima ekologisen elämäntavan kurssi *Vähempikin riittää* oli lajissaan urauurtava teos suomen kielellä.

Ympäristöasiat saivat pysyvän sijan liiton toiminnassa, ja erityisesti ympäristö- ja luonnonsuojeluaihteiset kurssit olivat suosittuja. Liisa Leskinen sai osan palkastaan Luonnonsuo-

jeluliitolta ja työskenteli monipuolisesti muun muassa erilaisten tapahtumien toteuttajana.

Samanlaisia kiinteitä ja monipuolisia yhteistyökuvioita Opintotoiminnan Keskusliiton ja sen jäsenjärjestöjen välillä oli muuallakin. Kun muut kristilliset järjestöt erkanivat OK:sta, ortodoksijärjestöjen omaleimainen rooli korostui entisestään ja niilläkin oli oma nimikkotyöntekijänsä, samoin kuin potilasjärjestöillä.

Kaiken kaikkiaan opintotoiminnan tehtävä alettiin nähdä yhä enemmän aktiivisen kansalaisuuden luomisena, ja siinä puolestaan korostuivat erilaisuuden ja suvaitsevaisuuden näkökulmat.

Kurssien huima kasvu

Toimintamuodoissa tapahtui 1980-luvulla merkittävä muutos, kun kurssit vakiinnuttivat asemansa, ja opintokerhojen asema liiton toiminnan kivijalkana alkoi siten väistyä.

Kansanterveys- ja vammaisjärjestöt tulivat mukaan myös kerhotoimintaan, mutta eniten opintokerhoja harrastivat 1980-luvulla aiempaan tapaan Martat, Maa- ja kotitalousnaiset sekä Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Kurssitoiminta kasvoi ripeästi kaiken aikaa ja sen volyymi ohitti opintokerhot. Vuonna 1980 Opintotoiminnan Keskusliiton toimesta tai sen tukemana toteutettiin 670 erilaista kurssia, joilla oli noin 19 000 osallistujaa. Viisi vuotta myöhemmin tämä toiminta oli kasvanut 50 prosentilla: kursseja oli 1 000 ja osallistujia jo 28 000.

Opintokerhotoiminta oli hiljalleen laskusuunnassa, mutta voimakkaita muutoksia siinä ei tapahtunut. Vuonna 1985 toiminnassa oli 2 600 kerhoa ja niissä 26 000 jäsentä, ja vuosikymmenen lopulla kerhoja oli runsaat 2 000 ja jäsenmäärä oli laskenut samassa suhteessa. Opintokerhojen koko oli siten pysynyt vuosikymmenestä toiseen käytännössä aivan samana: kerhossa oli edelleen keskimäärin kymmenkunta tai hieman toistakymmentä jäsentä.

Jäsenjärjestöjen OK:n tuella toteuttamien luentotilaisuuksien määrä sen sijaan lähti 1980-luvun alkupuolella jälleen voimakkaaseen kasvuun. Luentojen yhteenlaskettu kuulijakunta hipoi jo samoja lukuja kuin sodanjälkeisinä aikoina.

Nousun takana olivat paljolti uudet jäsenjärjestöt ja siten myös uudenlaiset teemat ja kuulijakunnat. Luentoja toteuttivat eniten Sydänliitto ja SPR, ja niiden suosituin aihepiiri oli liikunta ja terveys. Myös Maa- ja kotitalousnaisten luentotoiminta vilkastui jälleen.

Aiheita laidasta laitaan

Millaisia kursseja Opintotoiminnan Keskusliiton jäsenjärjestöt opintokeskuksen tuella toteuttivat? Otetaan esimerkki syyskuussa 1988 OK:n kautta eri puolilla maata järjestettyjen kurssien luettelosta:

Kuulovammaisten kulttuuriseminaari, Naiskuorokurssi, Sukututkimuskurssi, Kuulovammaisten yhdyshenkilökurssi, Nuorisotoiminnan kehittämisseminaari, Turva-auttajien kertauskoulutus, Järjestöradiokurssi, Erätaitokurssi, Vapaaehtoisten puhelinpäivystäjien kurssi, Leikkikoulutus, Ensiapukurssi, Luova muuttuminen, Kaukoputkikurssi, Perheretkikurssi, Nuuksion luonto ja tulevaisuus -kurssi, Musiikkikasvatusnuorisotyön ideointi, Perheterapia-

kurssi, Pöytäatterikurssi, Tukioppilastoiminnan koulutuspäivä, Liturgiikan kurssi, Tukioppilasseminaari ja niin edelleen...

Yhteensä opintokeskuksen toimesta ja tuella pidettiin noin 100 erilaista kurssia tuon yhden kuukauden aikana. 1980-luvun loppuvuosina eniten kursseja järjestivät SPR ja Sulasol, opintokerhoja puolestaan Martat ja Maa- ja kotitalousnaiset.

Johto vaihtuu

Oili Parjo jätti tehtävänsä vuonna 1987 ja siirtyi Karjalan Liittoon kulttuurijohtajaksi sekä sittemmin toiminnanjohtajaksi. Karjalan Liitto on sekin Opintotoiminnan Keskusliiton pitkäaikainen jäsenjärjestö.

Parjo on edelleenkin liiton pitkäaikaisin toiminnanjohtaja. Häntä on luonnehdittu johtajaksi, joka laajensi toimintaa moneen suuntaan ja oli aina innokas lähtemään uusiin ideoihin mukaan.

Tehtävää hoiti vuoden ajan Rovaniemen aluesihteerä Kari Lunnas, mutta 1988 siihen valittiin vakituiseksi filosofian maisteri Voitto Mäkipää, joka oli ollut ensimmäisen kerran talossa opintojohtajana jo 1970-luvulla ja toiminut sen jälkeen kouluhallituksessa. Myös hänestä tuli pitkäaikainen johtaja.

Kulttuuria kyliin ja kansalle

Oman kulttuuritoiminnan käynnistäminen ja nousu etenkin 1980-luvulla oli siihen asti merkittävin uusi aluevaltaus Opintotoiminnan Keskusliiton historiassa, ja myös myöhemmän kehityksen valossa se on eräs tärkeä käänne. 1900-luvun lopulla kulttuuritoiminta oli järjestön kokonaisuuden ja identiteetin kannalta hyvinkin merkittävää ja sitä markkinoitiin näkyvästi ulospäin. Kulttuuritoiminnan ja perinteisen opintotoiminnan suhde oli asia, jota jouduttiin myös pohtimaan.

Kulttuuritoiminnan käynnistämiseen oli monia syitä ja taustatekijöitä. Monet jäsenjärjestöistä harjoittivat erilaista kulttuuritoimintaa, joka 1970-luvulla kasvoi koko yhteiskunnassa. Erityisesti erilaiset kulttuuritapahtumat lisääntyivät suuresti, ja suomalaisesta kulttuurikesästä muodostui vähitellen suorainen käsite.

Oli siten luontevaa laajentaa sivistyksen saralla toimivan liiton toimialuetta opintotoiminnan tukemisesta myös kulttuurin tekemiseen. Sen arvioitiin tuovan liitolle myös näkyvyyttä julkisuudessa ja tunnettuutta yleisön keskuudessa. Samoin sen nähtiin luovan liitolle omaa identiteettiä ja erityisluonnetta sekä edistävän muuten etäällä toisistaan olevien jäsenjärjestöjen yhteenkuuluvuutta.

Esimerkkinä vaikutti sekin, että eräät muut opintokeskukset, kuten Työväen Sivistysliitto ja Maaseudun Sivistysliitto, vaikuttivat vahvasti juuri kulttuuritoiminnan ja erilaisten kulttuuritapahtumiensa kautta. Myös OK:ssa arveltiin, että liiton imagolle niin suhteessa päättäjiin kuin jäsenjärjestöihinkin olisi eduksi, jos liittoa ei nähtäisi vain kouluttajana ja rahanjakajana vaan muutoinkin monipuolisena toimijana.

Tapahtumia ympäri maata

Kulttuurin parissa aloiteltiin varovasti jo 1970-luvun jälkipuoliskolla. Joensuussa järjestettiin lähinnä järjestöväelle suunnattu Kulttuurit kohtaavat -tapahtuma sekä murrekirjoituskilpailu.

Eräs ensimmäistä tapahtumia oli jäsenjärjestöjen paikallisten piirijärjestöjen kanssa Siilinjärvellä 1978 järjestetty koko perheen tempaus ja puuhapäivä Kesäkuuhhaus, johon osallistui mukavasti 400 henkeä.

Tällainen paikallisten toimintapäivien malli tuli käyttöön muuallakin. Jäsenjärjestöt järjestivät tapahtumia, joissa myös OK mukana. Oli monenlaisia matalan kynnyksen perhetapahtumia ja paikallisia puuhapäiviä tai alueellisia, seudun järjestöjen yhdessä järjestämiä tempauksia, jotka toisinaan keräsivät runsaastikin yleisöä.

Myös erilaisia kirjallisuustapahtumia ja -seminaareja alettiin järjestää vuodesta 1980 alkaen, ja samana vuonna oli teemavuoden merkeissä useita ympäristöaiheisia tapahtumia. Jo 1980-luvun alussa tuli mukaan myös vammaiskulttuuri, ja ensimmäisenä järjestettiin kuurojen kulttuuritapahtuma.

Konserttitoiminta alkoi vuonna 1981 eri puolilla maata solistikonserttien sarjana, ja konsertteihin yhdistyi myös koulutustoimintaa. 1980-luvulla OK järjesti monen vuonna Paraisien Urkupäiviä kursseineen ja konsertteineen sekä laulukursseja Hartolassa.

Näin vakiintui muutaman vuoden aikana varsin monitasoinen kulttuuritoiminta, johon kuului itse ja yhteistyönä järjestettyjä tapahtumia. Vuonna 1982 Opintotoiminnan Keskusliittoon palkattiin kulttuurisihteerä. Toimen ensimmäinen hoitaja oli Eero Jukkola. Toiminta levittäytyi eri puolelle maata, ja monia tilaisuuksia pidettiin myös pienillä paikkakunnilla. Kylätoiminnan nousu ja maaseudun elinvoimaisuuden ongelmat olivat esillä monissa keskustelutapahtumissa. Ylipäätään kulttuuritoiminta painottui jossain määrin maaseudulle ja maakunnallisiin keskuksiin, suurimmat kaupungit jäivät vähemmälle.

Kalevalaa ja tietoyhteiskuntaa

Vuonna 1985 oli paljon Kalevalan 150-vuotisjuhlaan liittyviä tapahtumia. Ne olivat suosittuja ja merkitsivät myös jatkuvuutta opintokerhoissa jo alkuaikoina vaalittuun kalevalaiseen kansanperinteeseen.

Samana vuonna kulttuuritapahtumien otsikoissa näkyi sellainenkin uuden ajan termi kuin tietoyhteiskunta. Myös tulevaisuudentutkimuksesta oli ensimmäisiä tapahtumia 80-luvun jälkipuoliskolla. Perinteen harrastus ja ajan uusimpien virtausten tutkimus näkyvät molemmat selvästi tuon vuosikymmenen kulttuuritilaisuuksissa.

1980-luvun jälkipuoliskolla Opintotoiminnan Keskusliiton itse tai yhdessä muiden kanssa järjestämien tapahtumien määrä nousi vuosittain jo useaan kymmeneen. Tapahtumat olivat usein pienimuotoisia ja keskenään erillisiä, eikä mitään suurta päätapahtumaa tai tiettyä linjausta ollut, vaan kulttuurin monimuotoinen kirjo sai kukkia.

Videoita mediapajassa

1980-luvulla syntynyt Lapin mediapaja oli yksi OK:n omintakeisimpia toimintamuotoja ja kulttuurihankkeita. Rovaniemen opintosihteeri Kari Lunnaksen vetämä työpajatyypinen toiminta oli monella tavalla uraauurtavaa. Tärkeällä sijalla oli silloin uusi väline, videotekniikka ja sen käytön opettaminen. Videokoulutusta suunnattiin jäsenjärjestöille ja kaikille kiinnostuneilla, ja videopaja laitteineen oli järjestöjen käytettävissä. Tärkeä toimintamuoto oli myös radiotyön kurssit, ja Lunnas piti koulutusta muillakin paikkakunnilla.

Mediapaja työllisti nuoria työttömiä työllisyysvaroin ja sai erilaista tukea monilta tahoilta. Toiminnan yksi olennainen kohderyhmä olivat vammaiset: Lapin sanomalehtien juttuja luettiin päivittäin äänikasetille näkövammaisia varten. Samoin mediapajassa tehtiin muun muassa nukketheateriäänityksiä. Toiminnan ympärille rakentui laaja yhteistyöverkosto, mutta mediapajan toiminta ei saanut OK:n johdossa varauksetonta tukea, ja se lopetettiin taloudellisiin syihin vedoten 1991.

Lapin alueen kulttuuritoimintaan kuuluivat myös jokakesäiset taideleirit sekä laaja kylähistoriaprojekti, jossa talletettiin muistitietoa ja perinnettä kymmenistä lappilaiskylistä. Kylätoiminta oli OK:ta lähellä ja sitä tuettiin muuallakin kuin Lapissa. Monien kyläyhdistysten tai kylätoimikuntien piirissä toimi myös opintokerhoja.

OK-tori, suur tapahtuma

1990-luvun alussa syntyi eräänä päätapahtumana monitaiteellinen ja monialainen Euravisio-tapahtuma, jota järjestettiin useana vuonna, ja sen eri tilaisuudet keräsivät runsaastikin yleisöä. Myöhemmin OK irtaantui tapahtuman järjestämisestä.

Myös muualla Opintotoiminnan Keskusliitto saattoi olla käynnistämässä jotain tapahtumaa ja mukana yhteistyökuviossa, mutta ei se välttämättä sitoutunut pysyvästi yksittäisiin tapahtumiin, vaan tapahtumakalenteri muutti sisältöään joka vuosi.

Vuonna 1993 järjestettiin Mikko Telarannan toimesta OK:n 50-vuotisjuhlan merkeissä liiton kaikkien aikojen suurin yksittäinen yleisötapahtuma: OK-tori Helsingin keskustassa Rautatientorilla. Tapahtumassa esittäytyivät niin keskusliitto kuin sen monet jäsenjärjestökin, jotka tarjosivat monenmoista ohjelmaa sekä luonnollisesti tietoa omasta toiminnastaan. Uusinta uutta edusti videoyhteyden avulla toteutettu seminaari yhdessä Oulun toimipisteen kanssa. Kulttuurisihteeri Seppo Heiskasen kirjoittama kabaree esitteli menneiden vuosikymmenien vaiheita myös kunkin vuosikymmenen musiikin kautta.

Eurooppakeskustelua

Vuosikymmenen puoliväliä lähestyttäessä Eurooppa-kysymykset ja keskustelu Suomen EU-jäsenyydestä näkyivät myös Opintotoiminnan Keskusliiton kulttuuri- ja keskustelutilaisuuksissa. Eurooppa-keskustelu oli hyvinkin monitasoista: yhtäältä puhuttiin koko integraatiosta yleensä, EU:n eduista ja haitoista, toisaalta konkreettisemmin järjestöjen tai kolmannen sektorin roolista Euroopassa ja kansalaisvaikuttamisesta.

Kotimainen ruoka ja puhdas maaseutu olivat kulttuuritapahtumien aiheita vuonna 1995. SPR:n kanssa järjestettiin tilaisuus ystävydestä ja vapaaehtoisuudesta, ja Kalevalaisilla naisilla oli seminaari Suomalaisesta naisesta ja vammaisjärjestöjen kanssa järjestettiin kulttuuritapahtuma.

Kuusamossa pidettiin perheen talvipäivät, ja Kuopiossa järjestettiin Kuopio tanssii ja soitapahtumaan liittyvää ohjelmaa. 1990-luvulla lama toi tilaisuuksiin usein omat leimansa, työttömyyttä ja maan henkistä tilaa pohdittiin useissa tilaisuuksissa.

Näkyviä tapahtumia olivat myös Seinäjoella useana vuonna järjestetty monialainen Seinäkuun yö -tapahtuma ja Helsingissä sekä Oulussa nähty suomalaista pilakuvaa esittelevä näyttely. Eri puolilla maata vuosittain järjestettävät maatalousnäyttelyt olivat tapahtumia, joissa säännöllisesti esiteltiin OK:n toimintaa ja opiskelumahdollisuuksia.

Suomussalmella elvytettiin 1990-luvulla viimeisiä vienankarjalaisia runokylä, ja sikäläinen Domnan pirtti oli monien kurssien tapahtumapaikka. Tampereella puolestaan pidettiin 1990-luvun lopulla Nettinurkkaa, jossa erityisesti ikääntyneempää väestöä opastettiin tietokoneen käytössä. Sähköpostin ja internetin mahdollisuudet vapaassa sivistystyössä olivat esillä monessa yhteydessä ja ensimmäisiä verkkokursseja kehiteltiin.

Monikulttuurisuus ja maahanmuuttajien kysymykset nousivat 1990-luvulla esille niin kulttuuritoiminnassa kuin Opintotoiminnan Keskusliiton vanhalla ydinalueellakin kurssi- ja koulutustoiminnassa.

Risteysasemalla

1990-luku tavallaan huipentui Haapamäellä vuonna 1998 järjestettyyn suureen Risteysasema-kulttuuritapahtumaan, jossa oli monenlaista ohjelmaa ja jossa pyrittiin luomaan kuvaa rakennemuutoksen kohteeksi joutuneesta, ennen vilkkaasta mutta nyt hiljentyneestä paikkakunnasta. Haapamäki oli entinen vilkas risteysasema, jossa koko yhteisö oli rakentunut yhden asian eli rautateiden varaan, ja uusien ratojen myötä paikkakunta oli jäänyt sivuun.

Kulttuurisihteeri Johanna Jokipaltion ideasta lähtenyt Haapamäki-tapahtuma oli suuri ja monipuolinen tilaisuus, jonka järjestelyihin osallistui eri tavoin suuri osa liiton työntekijöitä. Tapahtuma keräsi yleisöä ja saavutti julkisuutta, mutta vastaavanlaisten suurimittaisten tapahtumien perinnettä ei sittemmin jatkettu vaan etsittiin taas toisenlaisia ideoita.

Kansainvälisyyttä

Pohjoismaista yhteistyötä oli viritelty jo 1970-luvulta lähtien etenkin Ruotsin Kungälvniin perustettujen kahden pohjoismaisen aikuisoppilaitoksen kanssa. Oili Parjo toimi 1980-luvulla myös ruotsinsuomalaisten keskuudessa tehtävän kulttuurityön parissa. Näissä merkeissä luotiin järjestöllisiä yhteyksiä Ruotsin eräänlaisen sisarjärjestön Vuxenskolanin kanssa, mutta yhteistyö kuitenkin katkesi rahoituksen loppumiseen Ruotsissa.

1980-luvun lopulla suuntauduttiin myös kauemmas, kun Opintotoiminnan Keskusliitto oli mukana ulkoministeriön rahoittamassa naisten lukutaitoa edistävässä projektissa Keniassa. OK:n työntekijä Pirkko Siili työskenteli Keniassa useita vuosia projektin parissa.

Karjalaan

Merkittävä luku koko Opintotoiminnan Keskusliiton historiassa on lähialueyhteistyö, jota tehtiin ensisijaisesti Venäjällä Karjalan tasavallassa, mutta myös muualla Venäjällä sekä Virossa. Yhteistyö sai alkunsa vuonna 1991 Voitto Mäenpään oltua Venäjällä erään valtuuskunnan mukana, ja siitä syntyi kaksi vuosikymmentä kestänyt moninaisten toimintojen joukko.

Tärkein toimintapaikka oli Petroskoi ja sen ympärillä levittäytyvä Karjalan tasavalta, mutta toimintaa oli myös Aunuksessa, Pietarissa sekä Siperiassa olevien suomalaistaustaisten asukkaiden keskuudessa. Toiminta sai avustusta valtion lähialuemäärärahoista.

Tavoitteena oli suomenkielisen kulttuurin tukeminen ja ihmisten toimintamahdollisuuksien parantaminen. Karjalan tasavaltaan vietiin tietoa opintokerhotyöstä ja ylipäänsä yhdistystoiminnasta ja siten kansalaisyhteiskunnan luomisesta. Martat antoivat konkreettista neuvontaa paikallisten ihmisten aktivoimiseksi vaikkapa käsitöiden ja viljelemisen aloilla.

Vaativat olosuhteet

Kansalaisyhteiskunnan ja paikallisten järjestöjen toiminta oli uusi asia Neuvostoliiton ajan autoritaarisuuteen tottuneessa yhteiskunnassa, eikä naisten omaehtoisen aktiivisuuden korostaminen sekään ollut aivan tuttua.

Keskeistä oli Petroskoin ja siten koko Karjalan suomenkielisen radio- ja tv-toiminnan tukeminen, toimittajien kouluttaminen ja ohjelmien teko. Suomen kielen opettajien kouluttaminen oli toinen tärkeä teema, jota harjoitettiin myös Pietarissa. Myös taidenäyttelyt ja muut tapahtumat kuuluivat tämän kulttuuriyhteistyön piiriin.

Olosuhteet Venäjällä olivat monella tapaa vaativia, sillä majoitus, ruoka ja viranomaisten kanssa asiointi oli jotain aivan muuta kuin mihin Suomessa oli totuttu ja kaikenlaista satui. Naapurimatkat tulivat tutuiksi monelle OK:n työntekijälle, joista keskeisesti näissä eri osahankkeissa olivat siellä mukana muiden muassa Päivi Pietikäinen, Lea Lihavainen, Maija Lintunen sekä koulutuspäällikkö Ahti Valke.

Toiminta sai Karjalan tasavallassa huomiota osakseen, ja esimerkiksi siihen liittyvät televisio-ohjelmat olivat alueella katsottuja. Työ tuotti monessa suhteessa tuloksia, ja etenkin suomen kielen opettajien koulutus nosti sikäläisen opetuksen tasoa. Myös Suomessa rajankaista toimintaa esiteltiin ja se sai varsin paljon julkista huomiota etenkin 1990-luvun alussa.

Suomen kielen koulutusta järjestettiin myös Siperiassa, Novosibirskissa, jossa kohderyhmänä olivat sinne aikanaan karkotettujen tai siirrettyjen suomalaisten jälkeläiset.

Lähialue toiminta Karjalassa jatkui 2010-luvun alkuun saakka, jolloin valtiolta eri kanavia pitkin siihen saatu rahoitus päättyi, eikä suomen kielen opettajien koulutuksen enää katsottu olevan varsinaisesti Opintotoiminnan Keskusliiton tehtäväkenttää.

Virossa osallistuttiin heti maan itsenäistymisen jälkeen 1990-luvulla koulutukseen, jossa opetettiin yhdistystoiminnan perusteita. Jopa kymmenillä Opintotoiminnan Keskusliiton jäsenjärjestöillä oli tuohon aikaan erilaisia omia yhteistyöhankkeitaan Virossa. OK oli uuden itsenäisyyden alkuvaiheissa tukemassa myös Viron ortodoksista nuorisotoimintaa ja koulutusta.

Tietokoneiden aika

1980-luku merkitsi sitten tietotekniikan vähittäistä tuleamista, ei siis mitään erityisen nopeaa läpimurtoa. Toimistojen ensimmäiset tietokoneet tulivat aluetoimistoihin, ja vähitellen niiden käyttöön totuteltiin. Samalla kun tietokoneet tulivat toiminnan omiksi työkaluiksi, alettiin myös tarjota jäsenjärjestöille alan koulutusta. 1980-luvun puolivälissä toimi muun muassa Tietotontut-niminen, uuden tekniikan ihmeisiin tutustunut opintokerho. Liiton toimistossa etenkin suunnittelija Leila Korvenkoivu edisti aktiivisesti uuden tietotekniikan soveltamista.

Talous vihdoin kuntoon

1980-luvun lopussa ja seuraavan vuosikymmenen alussa liiton talous onnistuttiin Voitto Mäkipään johdolla vihdoin tervehdyttämään pitkäaikaisten ongelmien jälkeen.

Toiminnan nopea kasvu 1970- ja 1980-luvuilla oli vain voimistanut taloudenpidon rakenteellisia ongelmia, jotka johtuivat osin sitä, että lopulliset valtionosuudet tulivat vasta paljon jälkeenpäin. Valtionavun määrällinen nousu ei välittömästi auttanut liiton käytännön taloutta, sillä kasvava valtionapu meni paljolti palkkoihin, jotka piti joka tapauksessa maksaa. Myös jäsenille tuet maksettiin ajallaan.

Kun tukien saaminen valtiolta viipyi, niin varsinkin vuoden alussa oli toistuvasti maksuvaikauksia, mikä ei muutenkaan ollut valtionavun varassa toimiville järjestöille mitenkään poikkeuksellista. Opintotoiminnan Keskusliitossa pyydettiin usein lainoja vakavaraisilta jäsenjärjestöiltä, mutta myös henkilökohtaisiin takauksiin jouduttiin turvautumaan.

1990-luvun alussa kierre saatiin oikaistua, kun rahaliikennettä jäsenjärjestöihin päin muutettiin ja suurempi osa valtionavusta otettiin liiton omaan käyttöön. Ryhdyttiin määrätietoisesti luomaan vararahastoa, josta sitten muodostui toiminnan pitkän tähtäimen turva.

Liitto saatiin 90-luvun aikana vakavaraiseen tilaan, ja 1996 hankittiin uusi, oma toimistotila. Mariankadulta, Suomen Journalistiliitolta 1982 vuokratuista tiloista muutettiin nyt Pitkäsillan yli, työväenliikkeen vanhalle ydinseudulle Hakaniemen torin viereen.

Tukien perusteet selkiytyvät

Vuonna 1994 myös valtionapujärjestelmää muutettiin, ja muutoksella oli jälleen vaikutusta liiton talouteen. Järjestelmää yksinkertaistettiin niin, että valtionapu tuli puhtaasti suoriteperusteisena eli valtionapuna saatiin tietty vuosittain määrättävä summa jokaista pidettyä opintotuntia kohden. Enää ei siis ollut erottelua eri menolajien välillä.

Kullekin opintokeskukselle määriteltiin kuitenkin vuosittainen jaettavien tukituntien kiintiö, ja opintokeskus jakoi tuettuja tunteja jäsenjärjestöilleen näiden hakemusten perusteella niin paljon kuin kiintiö antoi myöten.

Opintotoiminnan Keskusliitossa uuteen malliin oltiin lähtökohtaisesti tyytyväisiä, etenkin kun valtiolta tulevien määrärahojen käytännön maksatus muuttui tarkoituksenmukaisemmaksi. Valtionavun kautta tuettavien tuntien riittävyys muodosti useana vuonna kuitenkin pienemmän käytännön ongelman siksi, että kaikkia jäsenjärjestöjen toivomia tukia ei keskusliiton oman tuntikiintiön loppuessa kyetty aina myöntämään.

Harkinnanvaraisten ja kulttuuritoimintaan myönnettävien valtionavustusten suhteen Opintotoiminnan Keskusliitto koki edelleen ja ilmeisen perustellusti olevansa kohtuuttoman huonossa asemassa puoluepoliittisiin järjestöihin verrattuna, mutta vähitellen nämä vasta-kohtaisuudet laantuivat.

Kuoroja ja muita kerhoja

Kurssi-, luento- ja kerhotoiminnassa 1990-luku oli edelleen Opintotoiminnan Keskusliitolle kasvun aikaa. Toimintoihin osallistuneiden määrällä mitattuna 90-luku oli itse asiassa liiton voimakkaimman kasvun aikaa.

Myös jäsenmäärä jatkoi hiljalleen kasvuaan: 1990-luvun uusia tulokkaita OK:n jäsenperheessä olivat muun muassa Perhehoitoliitto sekä Käsi- ja taideteollisuusliitto. Suuria muutoksia jäsenkentässä ei kuitenkaan vuosikymmenen varrella tapahtunut.

1990-luvun laman aikana valtio leikkasi määrärahoja, ja muun muassa luentotoiminnan tukeminen lopetettiin lyhyeksi aikaa kokonaan vuonna 1993, mutta nämä menetykset eivät jääneet pysyviksi.

Laman oloissa koetettiin etsiä myös keinoja, joilla lamasta kärsineitä ryhmiä voisi palvella. OK:n tuella järjestettiin muun muassa toimintaa työttömille nuorille.

Opintokerhojen jäsenmäärä kääntyi 1990-luvun alussa jälleen osittain nousuun. Taustalla oli pitkälti se, että Sulasolin piirissä toimivat kuorot järjestäytyivät opintokerhoiksi. Kuorokerhot olivat keskimäärin muita opintokerhoja suurempia, joten kerhojen yhteinen jäsenmäärä kipusi vuonna 1995 jälleen yli 25 000 hengen, vaikka kerhojen määrä oli edelleen laskenut.

Sulasolin kuorotoiminta oli osoitus kerhomaisen opiskelun monimuotoisuudesta ja joustavuudesta. Se osoitti, että opintokerhoille oli edelleen mahdollisuuksia, mutta silti opintokerhotoiminnan tulevaisuus herätti yhä enemmän pohdintaa.

Jo 1980-luvulla oli puhuttu uudentyyppisistä kerhoista ja myös kokeiltu niitä. Puhuttiin luovista, tuottavista ja tutkivista kerhoista, jotka eivät vain hanki tietoa ja opiskele sitä, vaan myös synnyttävät omalla aktiivisuudellaan erilaisia tuotoksia. Erityisopintokerhoille jaettiin niiden luonteen vuoksi suurempaa valtionapua, ja kerhojen uusia malleja ideoitiin ja esiteltiin myös yleisötilaisuuksissa.

1990-luvun alussa toteutettiin koulutuspäällikkö Ahti Valken vetämä projekti, jossa keuhkeiltiin opintokerhon kehittämistä enemmän monimuoto-opiskelun suuntaan. Myös kerhojen perinteiseen johtajavaltaisuuteen etsittiin vaihtoehtoja erilaisten työmuotojen kautta.

Taustalla oli se osin paradoksaalinen havainto, että opintokerho oli periaatteessa hyvin moderni oppimisen tapa, mutta perinteinen opintokerho koettiin sittenkin monesti vanhanaikaisena. Ongelmaksi saattoi muodostua myös se, että uudet ideat ja kokeilut tavoittivat lähinnä ennestäänkin aktiivisinta ydinjoukkoa eikä toimintaa niiden avulla kuitenkaan kyetty laajentamaan.

Mielenkiintoinen esimerkki tuon ajan uusista kokeiluista tiedon kansantajuistamisen parissa oli Tähtitieteellinen yhdistys Ursan kanssa toteutettu projekti, jossa etsittiin keinoja ja välineitä tähtitieteen opetuksen kehittämiseen.

Erilaisten yksittäisten koulutusten lisäksi Opintotoiminnan Keskusliitto pyrki 1980-luvulta lähtien ottamaan aktiivisemmin kantaa erityisesti koulutus- ja sivistyspolitiikan kysymyksiin. Kiihtyvän muutoksen yhteiskunnassa haluttiin korostaa laaja-alaisen sivistyksen ja jatkuvan oppimisen tarvetta. Enää ei olisi vain yhtä oppimisen mallia, vaan oppimisen taidot ja joustavuus nousevat itsessään tärkeiksi. Ammatillinen aikuiskoulutus oli tuohon aikaan voimakkaasti esillä, mutta OK:n mielestä myös muille kuin välitöntä hyötyä tuottaville toiminnoille oli oltava sijaa.

Oma lehti lakkaa

Perinteisten muotojen haasteista kertoi osaltaan sekin, että *Opintokerholainen* päätettiin vuonna 1994 lakkauttaa, lähes 50 vuotta kestäneen ilmestymisensä jälkeen. Lehdelle ei lukijatutkimusten perusteella katsottu olevan enää riittävästi tarvetta ja kysyntää.

Sisäistä tiedottamista suhteessa jäsenjärjestöihin ja opintokerhoihin tarvittiin kuitenkin kaiken aikaa, ja *Opintokerholaisen* korvaajaksi tässä suhteessa muodostui 90-luvun lopulla säännöllisesti ilmestynyt *Kerhorinki*-tiedote.

Toisaalta Opintotoiminnan Keskusliitto oli taustalla mukana aivan toisenlaisessa lehti-hankkeeseen, kun Suomeen haluttiin luoda uudenlainen yleiskulttuurilehti alalla vallitsevaa aukkoa paikkaamaan. Osin ruotsalaisen esikuvan mukaan kehiteltiin *yms.*-niminen lehti, josta tehtiin OK:n kustannuksella yksi näytenumero. Lehden taustalla oli nimekäs toimittajien ja kirjoittajien joukko, mutta näytenumeron kanssa tuli teknisiä ongelmia, ja ennen muuta kävi ilmi, että lehdelle ei löydy pysyvää julkaisijaa. Lehden tarina jäi tuohon Marketta Mattilan päätoimittamaan näytenumeroon. OK:n ei ollut tarkoituskaan sitoutua lehteen pysyvästi, vaan toimia tälläkin tavalla kulttuurielämän vauhdittajana.

Kurssitoiminnan ennätyksiä

Kurssitoiminta sen sijaan jatkoi kasvuaan. 1990-luvun puolivälissä kursseille osallistui jo 40 000 henkeä vuodessa, ja luentojen osallistujamäärä nousi samoihin lukemiin. Opintotoiminnan Keskusliiton toimintaan osallistuneiden määrä, kulttuuritapahtumien yleisö mukaan luettuna, ylitti 1990-luvun puolivälissä 100 000 hengen rajan.

Vuosikymmenen lopulla kurssitoiminnan sekä luentojen lisääntyminen oikeastaan vain kiihtyi edelleen. Opintokerhojen suosio pysyi 1990-luvun jälkipuoliskolla suhteellisen vakaana.

Vuonna 2000 OK:n toimintaan tai tilaisuuksiin osallistui yhteensä jo yli 150 000 henkeä, joten määrä oli vain viidessä vuodessa kasvanut jopa 50 prosenttia. Yhtä nopeana kasvu ei sen jälkeen enää jatkunut, mutta osallistujamäärät pysyivät samalla tasolla tai hieman kasvoivatkin myös 2000-luvun ensimmäisinä vuosina.

Ammatillista koulutusta

Aivan uutena ryhmänä toimintaan tulivat mukaan ammatilliseen lisäkoulutukseen osallistujat. Tämä koulutusmuoto oli periaatteessa merkittävä muutos Opintotoiminnan Keskusliiton historiassa, jossa varsinaisesti ammatillinen opiskelu oli ollut enintään vähäistä tai kokonaan olematonta. Toisaalta laajeneminen oli luonteva asia, sillä joustavuus on aina ollut vapaan sivistystyön erityisiä puolia.

Jonkin koulutuksen tulkitseminen ammatilliseksi saattaa sinänsä olla tulkinnanvaraista, ja sama koulutus voi yhden osallistujan kannalta olla ammatillista, toisen ei. Nimenomaan ammatillisen lisäkoulutuksen nimen saaneet koulutukset ovat kuitenkin selkeästi määriteltäviä ja rajattuja.

Ensimmäiset ammatilliset lisäkoulutukset toteutettiin lääninhallitusten tilauksesta. Ne olivat esimerkiksi Punaisen Ristin tai Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön koulutuksia, joiden katsottiin antavan osallistujille ammatillista lisäpätevyyttä. Samoin pidettiin esimerkiksi kouluavustajien koulutuksia ja myös erilaisia taide- ja kulttuurialan koulutuksia. 1990-luvun lopussa Oulussa oli lähiruokakoulutusta – tämäkin käsite nousi yleiseen tietoisuuteen vasta merkittävästi myöhemmin. 2000-luvun alusta lähtien ammattillisen lisäkoulutuksen rahoitus tuli opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Ammatillisen lisäkoulutuksen osallistujamäärät eivät kurssitoiminnan kokonaisuuteen katsoen olleet kovin suuria, mutta nuo koulutukset olivat usein muita laajempia ja opintotuntien määrässä laskettuna niiden osuus siksi oli merkittävä.

Uudet ryhmät saavat äänen

Suomalaisten osallistuminen erilaiseen vapaaseen ja vapaaehtoiseen koulustoitomintaan näyttää siis ainakin Opintotoiminnan Keskusliiton puitteissa kasvaneen huomasti nimenomaan 1900-luvun viimeisillä vuosikymmenillä.

Osittain tässä ilmiössä on kyse liiton jäsenpohjan muutoksesta niin että liiton piiriin tuli uutena sellaista toimintaa, jota sinänsä oli ollut olemassa aikaisemminkin. Suomen Punainen Risti tai Partiolaiset ovat esimerkkejä tällaisista perinteikkäistä, koulustoitomintaa jo kauan harjoittaneista järjestöistä.

Etenkin sosiaali- ja terveystien järjestöissä syntyi runsaasti myös kokonaan uutta toimintaa, jonka taustalla taas oli osittain se, että nuo järjestöt pääsivät paremmin julkisen tuen piiriin. Silti kyse oli laajemmastakin muutoksesta, kun tämän laajan kentän erilaiset järjestöt nousivat aktiivisemmin esille yhteiskunnassa.

Tuohon aikaan alettiin yhteiskunnassa puhua yhä enemmän ”kolmannesta sektorista” ja erilainen vapaaehtois- ja vertaistoiminta nousi Opintotoiminnan Keskusliitossa yhä tärkeämmäksi. Liiton kannalta sosiaali- ja terveysjärjestöjen nousussa oli aivan uusia haasteita, ja liiton työntekijät alkoivat panostaa voimakkaasti yhteistyöhön tämän järjestökentän piirissä. Vapaaehtoistyöhön liittyvä koulutus oli eräs uusi alue.

Opintotoiminnan Keskusliitto tavoitti vain osan suomalaisten järjestöjen tarjoamasta koulustoitominnasta, mutta ilmeisesti OK:ssa tapahtunut kehitys edustaa sitä, mitä koko yhteiskunnassa ja järjestöjen maailmassa kaikkiaan tapahtui.

Uusien järjestöjen kenttä

Erityisesti 1990-luvulla uusia järjestöjä perustettiin Suomessa hyvinkin paljon. Toisaalta järjestöt olivat erityyppisiä kuin ennen: niiden toiminta oli erilaista ja ihmisten suhde järjestöihin muuttui.

Poliittisuus ja puoluepoliittisuuskin hallitsi järjestömaailmassa 1970- ja 80-luvuilla, mutta 90-luvulla tilanne erityisesti uusien järjestöjen suhteen muuttui hyvinkin toisenlaiseksi, sillä uusista järjestöistä nyt vain pieni osa oli puoluepoliittisia. Samalla järjestöt tutkijoiden mukaan muuttuivat sirpalemaisemmiksi ja projektiluontoisemmiksi.

Opintokerholaisessa 1990-luvulla tästä aiheesta kirjoittaneen Martti Siisiäisen mukaan yhteen järjestöön kuulumisen saattoi ennen kattaa ihmisen koko järjestötoiminnan tarpeen, ja toisaalta tuo yksi järjestö saattoi ihmisen elämässä olla hyvinkin pitkäaikainen ja tärkeä. 1990-luvulla sen sijaan yksittäiset järjestöt muuttuivat entistä pienemmiksi ja alaltaan rajatuiksi. Ihmiset saattoivat kuulua yhä useampaan järjestöön, eikä jäsenyyttä koettu enää niin pitkäaikaisena tai samalla tavalla velvoittavana asiana kuin aikaisemmin.

Poliittisten järjestöjen ja puoluepoliittisten opintokeskusten valtakaudella OK nähtiin ehkä kummajaisena ja poikkeuksena, jolla ei ollut selvää, yhtenäistä aatetta ja pohjaa, vaan joka vain kokosi joukkoonsa keskenään täysin erilaisia ja tavallaan vastakkaisiakin järjestöjä. Ehkä OK:n omissakin puitteissa saatettiin toisinaan ”potea” tätä asiaa.

Myöskään OK:ssa tietynlainen ”ajanhengen” seuraaminen ei sillä hetkellä ehkä ollut lainkaan tietoinen ja tiedostettu asia. OK oli avoin eri suuntiin, eikä sillä ollut erityisiä omia yhtenäisiä tavoitteita, joten järjestöelämän yleinen muutos pääsi juuri siellä näkyviin. Taisi käydä niin, että aikoinaan vanhentuneeksi moitittu OK olikin se, joka tavoitti tämän modernin järjestöelämän luonteen ja hengen. Myös puoluetustaisissa järjestöissä tiukka aatteellinen sitoutuminen väljeni.

Opintotoiminnan Keskusliiton jäsenkenttä on oikeastaan jo 1980-luvulta lähtien elänyt Siisiäisen kuvaaman käänteen tai suunnan hengessä. Jäsenjärjestöjen määrä on vaihdellut, uusien tulokkaiden ohella järjestöjä on eri syistä kaiken aikaa myös poistunut ja kenttä on muuttunut muotitermillä ilmaistuna mosaiikkimaisemmaksi.

Muuttuva ohjaustyö

Riitta Tervasmäki on toiminut OK:n aluetyöntekijänä Seinäjoella ja Tampereella 1980-luvulta lähtien, ja muutos on tänä aikana hänen mukaansa ollut suuri, niin järjestöissä, ihmisten suhtautumisessa kuin työn luonteessakin. 1980-luvulla hän teki vielä paljon vierailuja yksittäisiin opintokerhoihin, joissa saatettiin hyvinkin jännityksellä odottaa ”tarkastajan” tuloa.

Noissa Maa- ja kotitalousnaisten kerhoissa emännät kokoontuivat, ja isännät saattoivat sen aikaa istua viereisessä talossa bingoa pelaamassa. Patriarkaalinen meno saattoi vallita kotona, ja emännän mukaan lähtö koulutuksiin tai kerhotoimintaan ei ollut itsestään selvää, miniästä puhumattakaan.

Kerhossa myös odotettiin ohjeita ”ylhäältä” eli keskusliitolta, ja saatettiin ihmetellä, mitä tehdään, kun kaikki OK:n tarjoamat aineistot olikin jo opiskeltu. Silloin kerhoneuvoja saattoi vihjata, että he voivat opiskella jotain aivan muutakin kuin mitä keskusliitto tarjoaa.

Toisaalta opintokerhoneyvojalta voitiin pyytää apua melkeinpa mihin tahansa asiaan, kuten vaikkapa kankaankudonnan taitoihin. Neuvoja joutui toteamaan, että se ei ole hänen alaansa, mutta hän pystyy neuvomaan esimerkiksi kokoustekniikassa ja yhdistystoiminnassa muutenkin.

Toisinaan uusi asia merkitsi uuden oppimisen haastetta yhtä hyvin kerhoille kuin työntekijöillekin. Kun esimerkiksi kompostointia alettiin liitonkin aineistoissa suositella 1980-luvulla, niin kentällä vierailevaa kerhoneyvojaa saatettiin pitää myös pätevänä kompostoinnin osaajana. Siinä olikin työntekijälle virikettä opiskella itsekin tuota kaikille hieman uutta, hyödyllistä asiaa.

Sittemmin yksittäisissä kerhoissa tai perusjärjestöissä kiertäminen jäi vähemmälle, ja Opintotoiminnan Keskusliitossa keskityttiin enemmänkin kouluttajien kouluttamiseen. Nykyisin OK:sta ollaan yhteydessä lähinnä jäsenjärjestöjen keskusliittoihin ja piireihin, ei niinkään paikallisiin perusosastoihin.

Uusi vuosituhat

Uusi vuosituhat alkoi Opintotoiminnan Keskusliiton kannalta varsin valoisissa merkeissä. Liiton toiminta oli kasvusuunnassa ja liitto halusi olla mukana ajan trendeissä. Elinikäisen oppimisen ajatus oli vähitellen lisännyt suosiotaan, ja se oli vapaan sivistystyön kannalta myönteinen asia.

Toisaalta OK ei nähnyt tehtäväkseen vain mukana olemista, vaan se korosti myös vapaa-seen sivistystyöhön olennaisesti liittyvää kriittisyyden ja etäisyydenotonkin henkeä. Näitä kykyjä ja ominaisuuksia pidettiin tärkeinä myös demokratian ja kansalaisyhteiskunnan edistäminen kannalta.

Käytännössä myös toiminnan alkuperäinen kivijalka, opintokerhot, haluttiin tuossa vaiheessa nähdä ajanmukaisena toimintamuotona, jolla oli tulevaisuus ja hyvät mahdollisuudet.

Nousu tasaantuu

OK:n toiminnan nopein kasvuvauhti taittui 2000-luvun alkuvuosina, mutta nousu jatkui hitaampana, ja toiminnan tähän asti korkeimmat osallistujaluvut saavutettiin vuoden 2010 paikkeilla.

Kokonaisuutena toiminta on kuitenkin uudella vuosituhatnalla pysynyt itse asiassa hyvinkin vakaana ainakin vuoden 2015 tienoille, jolloin tuntimäärillä mitattuna lähdettiin hie-man alaspäin. Syynä olivat jälleen kerran valtion vapaan sivistystyön määrärahailekkaukset, joiden vuoksi järjestöille annettavien tuettujen tuntien määrä laski.

2000-luvun alun ilmiö oli palo- ja pelastusalan voimakas tulo koulutukseen. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö on tehnyt paljon koulutusyhteistyötä OK:n kanssa niin että OK on kouluttanut järjestön omia kouluttajia, jotka sitten antavat vapaaehtoistyöntekijöille ja omille jäsenilleen varsinaisen osaamiskoulutuksen.

Liiton jäsenmäärä on jatkanut kasvuaan, ja keväällä 2018 jäsenjärjestöjä oli 73 kappaletta. Myös eroamisia on tapahtunut kaiken aikaa, eri syistä. Jokin järjestö on kokonaan lakkau-

tettu, joku on yhdistetty toiseen tai muuttanut toimintansa luonnetta, joku järjestö ei ole katsonut saavansa tarpeeksi hyötyä jäsenyydestä. Jäsenjärjestöjen osallistumisaste OK:n toimintaan on vaihdellut suuresti, kaikki järjestöt eivät ehkä ole ottaneet jäsenyydestä kaikkea sitä hyötyä, mitä olisi ollut saatavilla, tai sitten palvelut eivät ole kohdanneet jäsenjärjestön tarpeita.

Ja monelle järjestölle Opintotoiminnan Keskusliiton tarjoama apu on toisaalta ollut hyvinkin merkittävää.

Jäsenten paikka?

Opintotoiminnan Keskusliiton jäsenluettelosta näkee, että varsin suuri osa järjestöistä on liittynyt OK:hon vasta 2000-luvun puolella. Tällä vuosituhatnalla mukaan tulleita järjestöjä ovat esimerkiksi Suomen Kiinteistöliitto, Suomen Luonnonvalokuvaajat SLV, Suomen Vanhempainliitto ja useat muut. Ennen 1980-lukua liittyneitä jäsenjärjestöjä on nykyään vain muutamia. Jäsenistö on siten kautta vuosikymmenien ollut tavallaan jatkuvassa osittaisen vaihtumisen tilassa.

Perustamisesta saakka jäseninä ovat olleet Marttaliitto sekä Raittiuden Ystävät. Jälkimmäinen oli aikanaan jo Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan perustajajäsen, joten Raittiuden Ystävien yhtämittäinen taival OK:n ja sen henkisen edeltäjän jäsenjärjestönä on vartaansa vailla, vaikka järjestön toiminnan volyymi on ollut vähäisempää kuin erällä suurilla jäsenjärjestöillä.

Perinteikkäistä jäsenjärjestöistä esimerkiksi Kansanvalistusseura on eronnut jäsenyydestä, niiden jo aiemmin mainittujen lisäksi, jotka siirtyivät toisiin opintokeskuksiin. Jäsenyydestä on poistunut myös opintokerholiikkeen historiassa tärkeä Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys. Sen toiminta hiljeni vähitellen, mutta monet sen kerhot myös jatkoivat toimintaansa, kunnes nimensä Rajaseudun kerhoyhdistykseksi muuttanut perinteikäs yhdistys lopetti kokonaan toimintansa vuonna 2013.

2000-luvulla toiminnallisesti suurin jäsenjärjestö on ollut Suomen Punainen Risti. OK:n kannalta jo perinteikkäät Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja 4H-liitto ovat olleet vahvasti mukana, samoin Sulasolin kuorotoiminta ja aiemmin mainittu Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön koulutustoiminta.

Jäsenjärjestöjen ja itse keskusliiton suhde on tällaisessa järjestöjen järjestössä pysyvä kysymys. Voi olla niinkin, että etenkin vahvoilla järjestöillä ei aina ole ollut intressiä OK:n itseenäisen roolin vahvistamiseen, vaan se on ehkä haluttukin nähdä pikemmin apujärjestönä.

Opintotoiminnan Keskusliittoon kuuluvissa jäsenjärjestöissä on yhteensä yli miljoona jäsentä.

Aluetoimistot kokoavat jäsenjärjestöjä

Jäsenjärjestöjen suuri erilaisuus on johtanut pelisääntöjen luomiseen siltä pohjalta, että jäsenjärjestöt ovat koostaan ja erilaisuudesta huolimatta periaatteessa tasa-arvoisia. Mikään yksittäinen järjestö ei voi saada jaettavista tuista kohtuuttoman suurta osuutta.

OK:n hallituksen paikat on epävirallisesti sovittu jaettavaksi niin, että kaikilla eri järjestöryhmillä on edustuksensa liiton johdossa. Jäsenjärjestöt on 2000-luvulla jaettu neljään ryhmään: kansanterveys- ja vammaisjärjestöt, kasvatus- ja kulttuurijärjestöt, erityisjärjestöt (esimerkiksi Partiolaiset tai Suomen Punainen Risti) sekä neuvonta-, luonto- ja ympäristöjärjestöt.

Myös jokaisen aluetoimiston rooli on muotoutunut hieman erilaiseksi sen mukaan, mitä jäsenjärjestöjä kunkin toimiston alueella toimii ja onko alueella esimerkiksi valtakunnallisten keskusjärjestöjen toimipaikkoja.

Opintotoiminnan Keskusliiton aluetoimistot ovat muodostuneet tärkeäksi yhdyssiteeksi paikallisten jäsenjärjestöjen välillä: tapaamisista ja tiedonkulusta alueen piirijärjestöjen, vapaan sivistystyön oppilaitosten ja muiden yhteistyökumppanien kanssa on tehty säännöllistä. Samoin aluetoimistot voivat myös OK:n sisällä erikoistua. Turun toimisto on ollut aktiivinen muun muassa pohjoismaisen yhteistyön kysymyksissä samoin kuin maahanmuuttajiin liittyvässä toiminnassa, joka nousi jo 90-luvulla esille myös Joensuun aluetoimiston työssä.

Käytännön yhteistyötä aluetoimistojen ja jäsenjärjestöjen kanssa on edistänyt se, että useat aluetoimistot sijaitsivat järjestötaloissa, joissa naapureina on monia jäsenjärjestöjä, sotejärjestöjä ja vapaan sivistystyön järjestöjä. Oulun ja Tampereen toimistot ovat muuttaneet uusiin tiloihin 2010-luvulla, ja myös Turun toimisto sijaitsee monia eri järjestöjä kokoa- vassa talossa. Joensuun toimisto toimii edelleen omissa tiloissa.

Kokeilevaa kulttuuria

Kulttuuritoiminta jatkui aivan vuosituhanen alussa jokseenkin entisissä merkeissä, mutta vähitellen eri tilaisuuksien ja tapahtumien lukumäärä alkoi laskea.

Vuonna 2000 Nurmossa järjestettiin uskonnollisen runon tapahtuma Koivu ja tähti, josta tuli yleisön suosikki ja se jatkui useampana vuonna. Perinne muodostui myös vuonna 2002 aloitetusta Finnoween-tapahtumasta, jonka ajatuksena oli elvyttää kotimaista kekrin viettoa kansainvälisen halloween-juhlinnan rinnalla.

2000-luvun alun kulttuuritapahtumiin kuului myös elokuvatapahtumia, valokuvanäyttely, tietokonepelejä, muinaispukunäyttely ja paljon muuta. Eri tavoin kokeileva, ammattimaisesti toteutettu ei-kaupallinen toiminta korostui nyt aiempaa enemmän. Eräissä tapahtumissa pyrittiin tietoisesti madaltamaan kulttuurin ja muun arkipäivän rajoja esimerkiksi viemällä kulttuuria parturi-kampaamoihin. Poikkitaiteelliset ja monialaiset kulttuuritapahtumat kukivat muutenkin, ja rajoja kokeiltiin esimerkiksi Kuopiossa järjestetyssä munakulttuuritapahtumassa. Musiikkia edusti esimerkiksi Lappeenrannassa 2010 toteutettu yhteiseen laulamiseen innostava Laulava perhe -tapahtuma. Kierrätyskärki-tapahtuma puolestaan yhdisti populaarimusiikin helmiä ja kierrätystoiminnan edistämistä.

Kulttuuritoimintaa pyrittiin vähitellen keskittämään tiettyihin, harvalukuisempiin tapahtumiin, jotka liittyivät yhteiskunnallisesti merkittäviin teemoihin. Tällaista toimintaa olivat esimerkiksi Erilainen luontoliike -tapahtuma 2005 ja Kierrätyskärki-kiertue vuonna 2010. Liiton suora osallistuminen jäsenjärjestöjen paikallisiin tapahtumiin väheni, mutta sen sijaan etsittiin uudenlaisia yhteistyömuotoja tukemalla taloudellisesti ammattitaiteilijoiden esiintymisiä jäsenjärjestöjen tapahtumissa.

Vuonna 2011 alkoi omana tuotantona TuOKio-klubi, joita järjestettiin vuosittain useita vierailevien taiteilijoiden ja teemojen ryydittämänä. Klubien suunnittelijana ja vetäjänä toimi OK:n kulttuurisuunnittelija Oskari Mänttari. Esimerkiksi vuonna 2013 kuudella paikkakunnalla vierailut klubikiertue yhdisteli latinalaisia rytmejä ja suomalaista musiikkiperinnettä.

Kirjoituskilpailut suosiossa

Kulttuuritoiminnan jo kauempaa periytyvä muoto ovat olleet myös kirjoituskilpailut. *Opintotoveri-* ja *Opintokerholainen*-lehdet järjestivät jo toiminnan alkuvaiheessa lukijoille kirjoituskilpailuja, esimerkiksi 1950-luvulla pyydettiin lukijoilta tekstejä aiheesta ”Opintokerhoni”.

Uusi kilpailujen aika alkoi 1980-luvun lopulla kotia, perhettä ja kotitöitä käsittelevällä kirjoituskilpailulla, johon osallistui yli 500 kirjoittajaa. Kilpailun satoa julkaistiin antologiassa *Hui hai hullu akka*.

Kalevalaisen runon kirjoituskilpailuja on järjestetty useammankin kerran, ja ne ovat osoittaneet vanhan runomitan perinteen yhä elävän harrastajien parissa. Runokilpailuihin saattoi liittyä myös muita kulttuuritapahtumia.

1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla on järjestetty kilpailut teemoina Yksin, Muutos sekä Isä, kaikki kolme yhdessä Kansanvalistusseuran ja Oriveden opiston kanssa. Etenkin Yksin-kilpailu sai valtavan suosion, lähes 1 500 tekstiä. Myös myöhempiin kilpailuihin osallistui satoja kirjoittajia. Kilpailujen parhaimmistoa ja valikoituja tekstejä on julkaistu Kansanvalistusseuran kustantamissa antologioissa.

2000-luvun alussa julkaistiin liiton 60-vuotisjuhlien merkeissä kirja *Valistuksesta tietämysyhteiskuntaan* sekä liiton omaan historiaan paneutuva kuvateos *Kuusi vuosikymmentä opintokerhotyötä*. Yhdistystoiminnan, kansalaisvaikuttamisen sekä esiintymistaidon oppaita on ajanmukaisessa asussa ja hengessä julkaistu edelleen, aiempien vuosikymmenien tapaan.

Tietoverkko tulee...

Opintokerhojen ja kurssien hallinnoinnissa tapahtui suuri muutos vuonna 2001, kun julkaistiin ensimmäinen *Okryverkko*, jossa jäsenjärjestöt pystyivät verkon välityksellä huolehtimaan kurssien ilmoittamisesta ja selvitysten tekemisestä. Verkon kautta toimiminen tuli vähitellen vallitsevaksi 2000-luvun alussa, vaikka eri jäsenjärjestöt ovat muuttaneet käytäntöjään eri tahtiin.

Verkkoon siirtyminen auttoi myös kehittämään liiton sisäistä työnjakoa ja aluetoimistojen osuutta, kun aluetoimistoista pystyttiin verkon kautta ohjaamaan myös muualla kuin toimiston omalla alueella tapahtuvaa toimintaa. Samoin verkko tuli välineeksi ulkopuolisille ja sidosryhmille suunnatussa tiedotuksessa, kun OK:n ensimmäinen verkkolehti *OK-kanava* alkoi ilmestyä.

Uusi verkkojulkaisu tuli osaltaan korvaamaan 2002–2008 ilmestyneen *Akseli*-tiedotuslehden, joka oli palvellut erityisesti tiedonkulkua jäsenjärjestöjen ja sidosryhmien suuntaan. Verkkolehti jatkoi vuoden 2009 alusta samalla asialla ilmestyen neljä kertaa vuodessa.

...ja hankkeet

2000-luvun olennaisia ilmiötä ovat olleet erilaiset hankkeet, joista on tullut jatkuva, olenainen osa toimintaa. Monet hankkeet on toteutettu yhdessä jäsenjärjestöjen, muiden opintokeskusten tai muiden yhteistyökumppanien kanssa. Ne ovat usein liittyneet järjestökoulutuksen, järjestötoiminnan ja kansalaisvaikuttamisen kehittämiseen, ja erityisenä painopisteenä on ollut järjestötoiminnassa ja -koulutuksessa opitun tunnistaminen ja tunnustaminen. Vuonna 2011 Opintotoiminnan Keskusliiton innovointipäälliköksi valittiin aiemmin suunnittelijana toiminut Anne Ilvonen.

OK on ollut pitkään mukana erilaisissa pohjoismaisten opintokeskusten löyhissä yhteistyöhankkeissa. 2010-luvulla hanketoiminnan kehittämisen ja laajentamisen myötä mukaan tulivat kansainväliset hankkeet ja ylipäänsä uudentyyppinen kansainvälisyys. Kansainvälisistä hankkeista on huolehtinut erityisesti suunnittelija Marion Fields, ja OK on ollut mukana monissa hankkeissa, jotka ovat liittyneet vapaan sivistystyön kehittämiseen, sen arviointiin ja opitun tunnustamiseen. Antoisa ja rahoittajiltakin kiitosta saanut hankeyhteistyö monia Euroopan maita edustavien sivistysjärjestöjen ja toimijoiden kanssa on nostanut Opintotoiminnan Keskusliiton kansainväliset kontaktit aivan uudelle tasolle.

Järjestöjen oppilaitos

Vuosituhanneen alussa liiton strategiaa täsmennettiin niin, että Opintotoiminnan Keskusliitto on järjestöjen oppilaitos, jonka tehtävä on tarjota laadukkaita koulutuspalveluja jäsenilleen. 2000-luvulla OK on näkynyt suurelle yleisölle lähinnä järjestämiensä kulttuuritapahtumien kautta. Yhteiskunnallista vaikuttamista ja koulutuksen merkityksen korostamista kansalaisyhteiskunnan kannalta on viety eteenpäin yhteistyössä jäsenjärjestöjen kanssa.

OK on pyrkinyt aktiivisesti eroon siitä, että se nähtäisiin vain tai ensi sijassa valtionavustusten kanavoijana jäsenjärjestöille. Myös laki vapaasta sivistystyöstä tarkastelee opintokeskuksia nykyään yhtenä vapaan sivistystyön oppilaitosten ryhmänä.

Edunvalvontaa yhdessä

Eräs merkittävä, vaikkakin julkisuudelta näkymätön toiminnan osa-alue on ollut myös vapaan sivistystyön järjestöjen kesken harjoitettu yhteistyö. Monenlaisia hankkeita on toteutettu yhteistyössä muiden kanssa, ja yhteistyötä on tarvittu alan edunvalvonnassa valtiotavallan suuntaan. Laki vapaasta sivistystyöstä uudistettiin 1999, ja sitä on sen jälkeen osin uudistettu useampaan kertaan.

Eri opintokeskusten välille luotiin jo 1980-luvulla epävirallinen yhteistyöelin, jossa käsiteltiin koko opintokeskuskentän yhteisiä asioita. Yhteistyön alkuvaiheessa Opintotoiminnan Keskusliitto löysi luontevimmat yhteistyökumppaninsa muiden poliittisesti sitoutumattomien opintokeskusten parista.

Kaiken kaikkiaan yhteistyö ei aina ollut kitkatonta, ja OK vetäytyi erimielisyyksien vuoksi välillä sivuun opintokeskusten yhteistyöryhmästä, mutta palasi sitten mukaan 2011. Sittemmin yhteistyöryhmä on rekisteröitynyt virallisesti Opintokeskukset ry:n nimellä ja toteutta-

nut yhdessä erilaisia projekteja sekä järjestänyt tilaisuuksia. Myös ero puoluepoliittisten ja muiden sivistysjärjestöjen välillä on hälventynyt ja yhteistyö toimii hyvin.

Toinen, vielä laaja-alaisempi, koko vapaan sivistystyön kenttää yhdistänyt edunvalvonnan ja yhteistyön muoto oli jo 1960-luvun lopulla muodostunut Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö, jossa Opintotoiminnan Keskusliitolla oli merkittävä edustus. Nykyään tuon aiemman yhteisjärjestön työtä jatkaa 2016 perustettu Vapaa Sivistystyö ry (VST).

Johto vaihtuu jälleen

Liiton toiminnanjohtaja Voitto Mäkipää siirtyi erityistehtäviin vuonna 2008 jäaden myöhemmin eläkkeelle. Mäkipään ansioksi on jälkeensä laajalti todettu liiton talouden saaminen vahvaan kuntoon. Hänen toiminnassaan näkyi voimakas liiton edun ajaminen ulospäin ja myös liiton puoluepoliittisen sitoutumattomuuden korostus.

Uudeksi toiminnanjohtajaksi valittiin tuolloin hiljattain kehitysjohtajaksi tullut Marja Anitta Pehkonen, jonka johdolla Opintotoiminnan Keskusliiton omaa roolia ja profilia nimenomaan järjestöjen oppilaitoksena on korostettu edelleen.

Nykyaikaa

Mihin historia päättyy ja mistä alkaa nykyhetki? Tavallaan historia toki jatkuu nykyhetkeen, kirjan kohdalla käsikirjoituksen valmistumisaikaan eli tässä tapauksessa kesään 2018 asti, mutta jossain mielessä historia sittenkin loppuu jo vähän aiemmin.

Historia on omimmillaan katsoessaan taaksepäin. Nykyhetken historiaa on vaikea kirjoittaa, sillä nykyhetkeä tarkastelemme yleensä vähän eri tavalla ja eri näkökulmasta kuin historiaa. Nykyhetkestä ja lähimmästä menneisyydestä on vaikea kirjoittaa samalla tavalla kokoavaa ja arvioivaa tarinaa kuin menneestä, johon on jo etäisyyttä.

Opintotoiminnan Keskusliiton kohdalla tämä nykyhetki voisi tarkoittaa lähinnä 2010-lukua. OK on muuttanut luonnettaan, kuten se on koko ajan kaikkina aikaisempinakin aikakausina jossain määrin tehnyt, mutta tuoreimpia asioita ja muutoksia kyetään paremmin arvioimaan vasta joskus myöhemmin. Oman ajan historiasta joutuu esittämään lähinnä vain joitain alustavia huomioita.

Opintokerhosta vertaisopintoryhmäksi

Eräs symbolinen merkki muutoksesta oli se, että vuonna 2010 luovuttiin siitä ydinkäsitteestä, jonka varaan koko liitto alun alkaen rakentui, eli opintokerho-termistä. Opintokerhon idea ja toimintamuoto ei lakannut, vaan siitä ryhdyttiin käyttämään nimeä vertaisopintoryhmä.

Uusi nimitys asiallisesti kattaa hyvin sen, mikä tuon toiminnan sisältö on, mutta jatkuvuus aiempaan opintokerho-nimitykseen on kadonnut. Myös asiallisesti opintokerho eli vertaisopintoryhmä on kuitenkin menettänyt merkitystään liiton toimintamuotona. Vuonna 2017 toiminnassa oli noin 1 200 vertaisopintoryhmää, ja määrä on 2010-luvulla hiljalleen

laskenut. Pysyvää on se, että vertaisopintoryhmille jaettava tuki on hyvin vaatimattomalla tasolla.

Valtion budjettilaki ei enää tunne opintokerhoja erillisenä rahoitusmuotona, ja suuri osa opintokeskuksista on lakkauttanut opintokerhot toimintamuotona, mutta OK on säilyttänyt tämän toimintamuodon uudella nimellä, koska se on monelle järjestölle edelleen tärkeä.

Kuluneella vuosikymmenellä on toiminnan tilastoinnissa luovuttu myös 1970-luvulla muutoutuneesta jaosta kursseihin ja luentoihin, mikä olikin tavallaan epäolennainen, pelkästään tilaisuuden ajalliseen keston perustuva erottelu. Nykyään puhutaan yhdellä nimekkeellä opintojaksoista, joiden lisäksi toimintamuotoja ovat jo mainitut vertaisryhmät sekä ammatillinen lisäkoulutus. Viimeksi mainittu päättyy ainakin toistaiseksi vuoteen 2018 opetus- ja kulttuuriministeriön uuden linjauksen vuoksi.

Tunnistaminen ja tunnustaminen

Järjestöjen oppilaitoksena Opintotoiminnan Keskusliitto on halunnut paitsi tuottaa järjestöille asiantuntemusta ja korkeatasoisia palveluja, myös korostaa järjestöissä tehtävän työn yleistä merkitystä ja kannustaa sitä. Tähän ovat liittyneet osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen hankkeet, joilla tarkoitetaan juuri järjestötyön ja järjestöissä saadun oppimisen tekemistä näkyväksi ja myös tunnustetuksi.

Etenkin 2010-luvulla on noussut esille järjestöissä tehtävän vapaaehtoistyön tukeminen. Vapaaehtoisia ohjaavien työntekijöiden ja vastuuhenkilöiden kouluttaminen, siis tässäkin tapauksessa kouluttajien kouluttaminen, on ollut yksi Opintotoiminnan Keskusliiton painopisteitä. Monet jäsenjärjestöt ovat käyttäneet OK:n asiantuntija-apua tässä asiassa, ja myös monet kansainväliset hankkeet ovat liittyneet tunnistamisen ja tunnustamisen erilaisten muotojen, kuten virtuaalisten osaamismerkkien kehittämiseen.

Vapaaehtoistyötä ja somea

Vuonna 2011 julkaistiin Opintotoiminnan Keskusliiton rahoittama tutkimus vapaaehtoistyön kansantaloudellisista vaikutuksista. Helsingin yliopiston tutkijatohtori Juhani Laasasen tekemän tutkimuksen kohteena oli neljä kansalaisjärjestöä, joiden toiminnassa vapaaehtoistyöllä on merkittävä asema ja jotka ovat myös OK:n jäseniä: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen 4H-liitto, Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ja SPR. Tutkimus osoitti, että noissa järjestöissä tehdyn vapaaehtoistyön vuosittainen arvo on hyvinkin merkittävä summa, mikä oli merkittävä tieto myös vapaaehtoistyöhön liittyvän koulutustoiminnan kannalta.

Sosiaalinen media on tullut osaksi jäsenjärjestöjen arkea ja koulutustoimintaa. Opintotoiminnan Keskusliitossa erityisesti Oulun aluetoimisto on viime vuosina kantanut merkittävää roolia järjestöille tarjottavan some-koulutuksen kehittämisessä OK:n puitteissa.

Nimet muuttuvat...

Vuonna 2015 jäi historiaan myös OK-opintokeskuksen nimi, jonka tilalle tuli Opintokeskus Sivis. Seuraavana vuonna 2016 *Okryverkko* korvattiin uudella *Sivisverkolla*. Tämä ei ollut vain nimenmuutos, vaan kyse on laadullisesti uudeltaisesta verkkopalvelusta ja koulutuksenohjausjärjestelmästä, jonka kautta jäsenjärjestöt nyt hoitavat vertaisopintoryhmiensä, kurssiensa ja koulutustensa asiointia Siviksen kanssa. Siviksen asiantuntijat tukevat myös entistä laajemmin jäsenjärjestöjen koulutuksen kokonaissuunnittelua.

Myös verkkolehti sai uuden nimen *SivisNyt*.

... paikat ja henkilöt myös

Vuoden 2018 alussa Opintotoiminnan Keskusliitto luopui osin talon vaatimien korjausten vuoksi Paasivuorenkadun toimistostaan, jossa ehdittiin olla runsaat 20 vuotta ja joka siten on ollut pitkäaikaisin toimisto liiton historiassa. Siitä muutettiin varsin lähelle Pitkäsillanrantaan.

Keskustoimistossa työntekijäkunta on vaihtunut aiempaa nopeammin, sillä eläköityminen on viime vuosina järjestössä ollut nopeaa. OK on ollut pitkäaikaisten työntekijöiden ja työsuhteiden yhteisö, jossa monet ovat työskennelleet 30–40 vuotta. Nyt ikärakenne on nuorentumassa, ja toimenkuvat ovat muuttuneet niin että toimistotyöntekijöitä on vähemmän ja asiantuntijatehtävissä olevien osuus taas on kasvanut. Työntekijöiden kokonaismäärä on hieman vaihdellut eri aikoina, mutta pitkällä aikavälillä se on pysynyt pitkään sangen vakaina 25–30 hengessä. Nyt määrä on hienoisesti laskenut.

Vuonna 2018 päätettiin luopua omasta kulttuurituotannosta kokonaan ja keskittyä vain jäsenjärjestöjen kulttuuritoiminnan tukemiseen. Tämä linjaus sisältyi OK:n uuden strategian toteuttamiseen.

Keväällä 2018, juuri tämän kirjan valmistumisvaiheessa, vaihtui myös liiton toimiva johto, kun toiminnanjohtaja Marja Anitta Pehkonen siirtyi erityistutkijan tehtäviin. Syksyllä 2018 hän aloittaa opetusneuvoksen virassa Opetushallituksessa. Kesäkuussa 2018 valittiin uudeksi toiminnanjohtajaksi Marita Salo, joka on aiemmin työskennellyt Suomen Punaisen Ristin järjestöjohtajana.

Opintotoiminnan Keskusliitto jatkaa työtään kohti uusia vuosikymmeniä ja niiden tuomia merkkipaaluja. Vuosien varrella monet asiat ovat muuttuneet, mutta pohjalla on aina ollut ihmisten halu oppia ja etsiä mahdollisuuksia yhteiseen oppimiseen. Lukuisat ihmiset niin itse keskusliitossa kuin sen jäsenjärjestöissäkin ovat tähän asiaan osallistuneet, oppimisen ilo ja vaivannäkö on ihmisyyden ja kulttuurin eräs tärkeä, ja myös pysyvä, kivijalka.

POIMINTOJA VUOSIKYMMENTEN VARRELTA

Opintokerholaisen hyveet Helli Suomisen mukaan:

HARRASTUS, TÄSMÄLLISYYS, TOVERILLISUUS ja SITKEÄ KESTÄVYYS

OPINTOKERHOJEN VARHAISIMMILLA JUURILLA

Maailman ensimmäisen tunnetun opintokerhon löytää Helli Suomisen mielellään käyttämän esimerkin mukaan antiikin Kreikasta, ja sitä esittelee filosofi Platon (427–347 eKr.) tunnetussa dialogissaan *Pidot*. Se on kertomus oppia ja tietoa etsivien ihmisten piiristä, joka kokoontuu muinaisessa Ateenassa keskustelemaan yhteisen aiheen puitteissa, jokaisen pitäessä vuorollaan oman puheenvuoronsa teemasta.

Suomen historian varhaisimpana opintokerhon esimuotona Suominen esittelee kulttuurihistoriassa kuuluisaksi tulleen, nuorten helsinkiläisten oppineiden 1820- ja 1830-lukujen vaihteessa perustaman Lauantaiseuran, jonka jäsenistä moni nousi keskeiseen asemaan suomalaisessa kulttuurissa ja jonka piirissä syntyi monta tärkeää sivistyselämään vaikuttanutta aloitetta.

.....

OPINTOKERHOJEN ELÄMÄÄ

Mistä kerho alkaa...

poimintoja Valistusjärjestön opintotoimikunnan kirjeenvaihdosta vuodelta 1924.

”Kun Kolmisopen nuorisoseura kokouksessaan päätti perustaa opintokerhon ja valtuutti allekirjoittaneen ottamaan kerhotoiminnasta lähempiä tietoja ja ohjata opintokerhon toimintaa, niin käynnyn puoleenne kyselyllä että miten paljon tarvitaan osanottajia ja minkä verran on tilaisuus saada valtiolta avustusta. Saako kerho itse valita kirjoja luettavakseen, jos saa niin lähettääkö kerhotoimikunta jonkin kustannusliikkeen kirjaluetellon josta kerholaiset saavat vapaasti valita? Tuleeko opintokerhon laatia erityinen työsuunnitelma ja onko suoritettava mitään erityistä kirjallista tutkintoa?”

Kalle Ikonen, Siikajoki, Kolmisoppi, Ahonen

Tällaisiin kyselyihin Suomalaisen luentotoimiston ja Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan opintokerhoneuvoja Helli Suominen vastasi ja jakoi seikkaperäisiä, ystävällisiä ja kannustavia ohjeita. Yleisempi tapaus taisi tosin olla sellainen, että nuorisoseuran tai muun keskusjärjestön alueellinen työntekijä tuli kylälle hoitamaan kerhon perustamista, mutta käynnistymisen saattoi olla myös Kolmisopen kerhon tapaan aivan omatoimista. Pohjatietoa asiasta oli selvästikin jo saatu.

Kun kerho oli käynnistetty ja opintoaihe päätetty, oli ensimmäisiä tehtäviä kirjatilauksen tekeminen. Esimerkiksi Tähti-nuorisoseuran opintokerho Vesilahdelta ilmoitti 1924 tilaavansa 16 kappaletta *Kansantaloustieteen pääpiirteet* -teosta sekä kaksi kappaletta *Kansantalous* -kirjaa. Talouskysymykset olivat kerhovuodelle 1924–1925 suositeltu yhteinen oppiaine.

Pielaveden Lepikosta kerrotaan 20.10.1924 näin: “Olemme perustaneet opintokerhon, osanottajiksi on kirjoittautunut 16 henkeä ja luku lisääntyy pariinkymmeneen. Olkaa hyvä ja lähettäkää meille kirjaluettelossamme mainitut kirjat.”

Kerhoille oli tärkeä saada henkilökohtaista ohjausta paikan päällä, ja Helli Suominen kiersi maakunnissa mahdollisuuksien mukaan. Matkat edellyttivät moninaisia käytännön järjestelyjä ja Iitin Lyöttälän opintokerho pohjusti vierailua näin:

”Opintokerho on kokoontunut torstaisin ja lukenut tähän asti 43 Kalevalan runoa, mutta nyt on kolme kerholaista kutomakurssilla ja he tulevat vain pyhiksi kotiin, niin että kokoon-

nutaan sunnuntaisin. Jos Helli Suominen tulee käymään, niin Kausalan asemalle 12 kilometrin päähän tuodaan hevonen, joka voi viipyä perillä Lyöttilän koululla muutaman tunnin ja vie sitten takaisin junalle. Klo 12 saapuvalla postijunalla ei kuitenkaan ehdi normaaliin kokousaikaan, joten kokous voisi olla 14–16 aikoihin. Puhelimella voi vahvistaa, Iitti, Lyöttiä 13.“

* * *

Ruhvanan raittiusseura pyytää keväällä 1924 tutkintokysymykset *Hästeskon Suomalainen kansanrunous* -kirjaan. Osallistujia tulee 5–7 henkeä.

* * *

Sonkajärven Sonkakoskelta kerrotaan, että kotiopintotutkinnot suoritettiin Sonkakosken koululla toukokuun 12. p, Tutkintoon ottivat osaa Anna Turpeinen, Ida Turpeinen, Eeva Mustonen ja Ville Mulari, viestin lähetti Aleksandra Ahoniemi.

* * *

Heikki Havukainen, Matkaselkä Kiteenlahti, pyytää päästä Opintotoverin asiamieheksi ja kirjeenvaihtajaksi ja pyytää saada asiamiesehdot ja kirjeenvaihto-ohjeet.

* * *

Soilahdesta kirjoitetaan 18.9.1924: kerho on perustettu, siinä on 17 jäsentä. Monet kerholaiset asuvat Iisalmen pappilan maalla ja kun tätä maata on parhaillaan jaettavana ja monista jäsenistä tulee pienviljelijöitä, voisiko saada jotain maataloutta koskevaa aineistoa, koska suurin osa tulevista pienviljelijöistä ei ole saanut mitään koulutusta sille alalle?

Heikki Partanen, puheenjohtaja

* * *

Sammatin Myllykylästä ilmoittaa Kaarlo Hellgren, ettei opintokerho ole ollut toiminnassa eikä hän tiedä, kuka hänet on ilmoittanut sen vetäjäksi, mihin häntä ei ole valittu, mutta hän voi suositella muita kyläläisiä, hän itse on töiden vuoksi niin paljon poissa.

* * *

Uuraisten nuorten kristillinen yhdistys on päättänyt järjestää jäsenilleen kotiopintokurssit ja pyytää ohjeita, miten sellaiset järjestetään. Onko mahdollista antaa kysymykset jo etukäteen tutkinnonsuorittajille vai annetaanko ne vasta tilaisuudessa? Voiko yksin suorittava saada kysymykset yksin haltuunsa?

Honkavaaran opintokerho kertoo toimittaneensa kirjatilauksen suoraan Kodin konttoriin, josta ei kuitenkaan ole tullut laskua, tilaus käsittää 15 kpl *Kansantalousopin alkeita* ja 15 kpl *Isien töitä*.

* * *

Lapinlahden Nerkoolla, os. Nerkoon pysäkki, Savon rata, oli joukko yksityisiä henkilöitä päättänyt perustaa kerhon ja rouva Ida Hyvänen kyselee neuvoja.

KERHOKOKOUKSEN PÖYTÄKIRJA 1933

Kumurin opintokerho Ruskealassa (nykyisin Venäjän aluetta) aloitti työvuoden 1933–1934 lokakuun alussa ja kokoontui viikoittain, viimeinen kerta keväällä oli 15.4. Kerhossa oli 20 jäsentä, joista 18 suoritti lopuksi tutkinnon. Oppikirjana oli Hytösen *Kansallisen heräämisen vuosisata*, joita kirjoja kerho toimintakertomuksensa mukaan osti koko valtionavullaan 200 markalla ja ylimääräisiä sen mukaan mitä tarvittiin.

Esimerkkinä kerhon 15.1. pitämän opintokokouksen pöytäkirja, paikalla oli tuolla kertaa 12 kerholaista:

1 § Kokous aloitettiin laululla Oi kuningasten kuningas jonka jälkeen luettiin edellisen kokouksen pöytäkirja

2 § Puheenjohtaja kuulusteli läksyn opiskelukirjasta ss 48–56 Taantumusaika alkaa, kansallisen heräämisen ensi merkit, sivistyselämä. kaupungit ja maaseutu. Seuraavaan kokoukseen otettiin läksyksi sivut 56-64.

3 § Kerhon johtaja luki Kuvalehdestä Arvidsonin nuoruutta koskevan kirjoitelman Lopuksi laulettiin Maa ponteva pohjolan ääriellä on.

SOTAVUOSILTA

Otteita Valistusjärjestöjen opintotoimikunnan sekä Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistyksen kirjeenvaihdosta sekä muusta arkistomateriaalista 1939–41.

”Patsolan opintokerho piti sunnuntaina 24.9.1939 syyskokouksen jossa se laati kirjatilauksen sekä opintosuunnitelman. Kerhoon liittyi 9 naista ja 8 miestä, ja niin oli ensimmäinen opintoilta kerhon johtajan Janne Pirosen kotona. Toiminta oli hyvällä alulla ja olimme iloisia mutta kun seuraavan kerran piti kokoontua, oli suuri osa pojista siellä jossakin. Johtaja sanoi ettemme jatka ennen kuin on saatu rauha Eurooppaan.

6.1.1940 kerho kuitenkin kokoontui Teräsvuoren vetoomuksesta Urheilukirjaa lukemaan, toivottavasti johtajapari pääsee itse käymään täällä.”

* * *

Pälkjärven Jeron opintokerhon johtaja Helmi Nousiainen kertoo luovuteltulta alueelta olevan kerhon väen olevan keväällä 1940 hajallaan, mutta kun Maaningan kirkolla tiedettiin olevan muutamia, niin hän lähti sinne ja heidän kanssaan sovittiin, että lähdemme kaikki yhdessä Korkeakoskelle, ja suoritamme siellä myös tutkinnon jos vain saamme tutkintokysymykset, ja lopuksi on yhteinen ohjelmallinen kahvihetki.

* * *

Keväällä 1941 kerrotaan Janakkalan Punkasta, että ensimmäiseen kokoukseen syksyllä 1940 tuli 14 henkeä mutta sitten alle puolet ja vetäjä keskeytti kerhon. Kylään odotettiin suurta määrää karjalaista siirtoväkeä, mutta se viipyi ja niin myös opintokerhon aloittaminen.

* * *

Kesällä 1941 jouduttiin ottamaan selvää siitäkin, paljonko Helsingin opintokerhopäiville saapuvat osallistujat saavat ottaa evästä mukaansa niin ettei sitä takavarikoitaisi. Kansanhuoltolautakunta vastaa, että kokousajan eli neljän päivän muonan saa ottaa evääksi mukaan, ja kansanhuoltolautakunnalta voi saada tilapäiskortteja ravintoloissa ruokailemiseen.

* * *

Kerhoa vetävä opettaja ilmoittaa Jyväskylän Metsolahdesta 1941, että kerhoa ei öljyn puutteen vuoksi voida pitää, sillä öljyä ei riitä oikein edes koulun omiin tarpeisiin vaan tunteja täytyy siirrellä ja opintokerholle sitä ei riitä lainkaan.

* * *

Lieksassa puolestaan eräs kerho sanoi ratkaisseensa luokkatilan valaistusongelman polkupyörän karbidilampun avulla niin että opiskelu voi jatkua. Sitä paitsi kerho on jatkanut erityisesti kuorolaulun harrastamista, joka onnistuu näissäkin oloissa.

* * *

Olla Teräsvuori sai sodan aikana rintamalta, Syväriltä, seuraavanlaisen tiedustelun:

”Samalla myös haluaisin tietää, voisiko taas täällä näissä oloissa suorittaa tutkinnon Suomen suvun kirjasta, joka on uskollisesti seurannut mukani täällä sotaretkellä ja jonka olen jo ehtinyt lukea selväksi?”

.....

OPINTOKERHOJA POHJOIS-SAVOSSA SOTATALVENA 1944

Katkelma kerhoneuvoja Anni Vallannin matkaraportista Iisalmen seudulta.

Läntelän nuorisoseuran talolle saavuttuani kuulin, että kokous pitäisi olla siellä seitsemältä. Soitin entiselle kerhon johtajalle sain häneltä kuulla että hän ei ole onnistunut saamaan minulle asuntoa, mutta kuultuani, että olin vähän ruuan tarpeessa, kutsui hän kotiinsa syömään. Siellä olisi tietysti voinut yöpyäkin, mutta talo oli kovin kaukana maantiestä, jota autot kulkivat ja aamusella olisi vaikea aikaisin tulla niin pitkää matkaa, kun oli vielä pimeän aikaa. Lopulta kävi kuitenkin niin, että sain majoituksen kansakoululla, joka oli aivan yhtä kaukana, kuin se talo, jossa olin käynyt syömässä. Näin ollen sain kävellä neljään kertaan tuon neljän kilometrin matkan. Keli oli mahdollisimman huono, satoi ja tuiskusi kovasti, tiet olivat ummessa, polvia myöten sain kahlata lumessa, kun aamusella lähdin autolle tulemaan. Kukaan ei vielä ollut kulkenut, loppu matkalla tuli pari kouluun menevää lasta vastaan. Heidän jälkensä peittyivät melkein heti samoin kuin minunkin sakean pyryn vaikutuksesta.

Oli jännittävää senkin vuoksi, että pääseekö auto kulkemaan, vai onko käveltävä Peltosal- melle asti. Tuli se auto sentään. Yöllä olivat auranneet tietä niin ettei se päässyt kokonaan umpeen menemään.

Läntelän kerho ei vielä ollut aloittanut toimintaansa. Vain muutamia kerholaisia saapui kokoukseen. He olivat kovin myöhällä saaneen tietää tuloni, joten eivät ehtineet ilmoittaa kokousta olevaksi. Nämä saapuvilla olleet olivat kuitenkin sitä mieltä, että kerho on saatava toimintaan. Opettaja lupautui ottamaan johdon käsiinsä ja Suomen suvun kirjan he päättivät ottaa peruskirjakseen. Tällä tavoin saatiin asia alulle Läntelässä ja toivottavasti se siitä jatkui.

Peltosalmen Ahmon koululle jouduin aikaisin aamupäivällä. Siellä oli koulutoimet käyn- nissä, mutta sairaanaoleva vakinainen opettaja oli sisällä veljensä ja apulaisensa kanssa. He ottivat minut ystävällisesti vastaan, tarjosivat ruokaa ja muutakin seuraa.

Täällä on kaksi koulua aivan lähekkäin ja kummassakin koulussa on kaksi opettajaa. Vuo- rotellen he johtavat kerhon kokouksia, mutta jos suinkin ehtivät, tulevat he kaikki aina ko- kouksiin. Tällä kertaa johti kokousta Ahmon alakoulun opettaja. Ulmalan opettajat tulivat myös kokoukseen. Täällä oli muotostunut jonkinlaiseksi kompastuskiveksi leikkiminen. Toi- set opettajista pitivät sen ehdottoman tärkeänä toiset yhtä tarpeettomana jopa vahingollise- nakin. Tämä pulma annettiin nyt minun ratkaistavakseni. Koetin etsiä kultaista keskitietä. Kehoitin heitä harkitsemaan asiaa, eikö kävisi niin, että opinto tilaisuuksissa ei leikittäisi, mutta illanvietoissa, joita voisi pitää pari kolme vuodessa kerholaisten kesken voisi hiukan lopussa leikkiä. Tästä leikki asiasta muodostui keskustelua, joku vetosi siihen, että kouluis- sakin on konventti juhlia. Tähän oli helppo antaa selvittävä vastaus, että niitä ei pidetä op- pituntien yhteydessä, vaan se tilaisuus järjestetään erikseen. Tämä seikka olikin hyvin va- laiseva ja kaikki asettuivat ainakin tällä kertaa keskustelun jälkeen sille kannalle, että leikki jätetään pois opintoilloista ja sen tilalle otetaan ohjelman arvostelu käytäntöön.

Tämä kerho opiskelee Isänmaan kirjallisuuden vaiheita. Tällä kertaa käsiteltiin: Oksanen, Krohn, Suonio, Yrjö Koskinen, Kaarlo Bärgebom ja Kramsu. Ohjelman loputtua pantiin heti käytäntöön äsken tehty päätös ja ryhdyttiin ohjelmaa arvostelemaan.

Jonkinlaista jäykkyyttä vielä ilmeni tämän kerhon toiminnassa, mutta eiköhän se ajan mittaan siitä korjaudu, kun hyvää halua vaan riittää.

HIIHTÄVÄ MATKASIHTEERI

Ote opintosihiteeri Kosti Huuhkan matkapäiväkirjasta Etelä-Pohjanmaalla talvella 1945.

Ruhan opintokerho kokoontui Ruhan kansakoululle 9.3. Kerho on toiminnassa varsinaisesti ensimmäistä vuotta ja sen jäsenistö on nuorta. Opettajatar Koski, joka toimii selkärankana, joutuu todennäköisesti ensi syksynä siirtolaisopettajana pois paikkakunnalta joten johtaja- kysymys voi tulla vaikeaksi. Selvittelin läksyn yhteydessä käsiteltyä kysymystä Pohjanmaan siirtolaisuudesta vuosisadan vaihteessa, sen laajuutta ja syitä, että annoin käytännöllisiä oh- jeita. Huolimatta siitä, että majoitusta ei ollut järjestetty onnistuin saamaan makuupaikan koulun keittiössä. Aamulla matkustin junalla Seinäjoen kautta Ilmajoen kansanopistolle. jon- ne olin johtaja Heikki Hosialle ilmoittanut tulostani. Hän oli järjestänyt minut puhumaan sunnuntaina 11.4. Ilmajoen yhteiskoululla pidettyyn Kurkijoen marttayhdistyksen juhlaan. Puhuin naisen asemasta ja sen kehittämisestä yhteiskunnassamme. Illalla oli kansanopis- tolla varattu minulle kaksi tuntia, joista toisen käytin esitelläkseni maaseudun sivistyshar- rastusasiaa nykyhetkellä ja toisena selostin opintokerhoa, sen perustamista ja toimintaa.

14.3. lähdin hiihtäen kohti Tuomikylää, matkani viimeistä etappia, jonne matkaa oli noin 17 km. Kevät teki tuloaan niin että tiellä hiekka karahteli jo ja hanki upotti. joten matkasta muodostui varsin rasittava. Tuomikylän opintokerho oli myös aloittanut varsinaisen toiminnansa nyt vuoden alusta ja sitä oli vielä toinen kirjatilaus viivästyttänyt. Vasta tähän kokouk- seen olivat kaikki kerholaiset voineet lukea läksyn omasta kirjastaan. ja se osattiinkin erin- omaisesti. Ensimmäistä vuottaan alakoulun opettajana toimiva Aila Vappula on erinomainen johtaja ja kerholaisaines on sellaista, että kenen tahansa olisi ilo työskennellä sen kanssa. Yövyttyäni vielä mv. Latva-Pirilän talossa hiihdin aamulla Tuomikylän asemalle alkaen mat- kan kohti Helsinkiä jonne saavuini 16.3. illalla.

KERHOMUISTOJA SOTIEN JÄLKEEN

Hilja Korhonen kertoo vuonna 1979 *Opintokerholaisen* palstalla kerhosta, jonka tarkka kotipaikka ei käy ilmi, mutta Kainuussa ollaan.

”Se oli sodan jälkeen kun elämä alkoi tasaantua kylissä normaaliin uomiinsa ja nuoria oli syrjäseudullakin paljon, Ei ollut teollisuutta, eikä maaltamuutosta vielä tiedetty. Tehtiin töitä kotitiloilla. pojat pelloilla ja metsätoissa. Uutta peltoa raivattiin. Suomutaa ajettiin kuville maille ja multaa suolle. Tekemistä riitti ympäri vuodesta. Tytöt hoitivat karjaa, joka senaikaisissa navetoissa oli isotöistä ja raskastakin. Käsityöt täyttivät päivän ruuanlaiton ja muiden talouspuolen tehtävien kanssa.

Mutta vapaa-aikaakin oli. Opintokerho toimi silloin melkein ainoana henkisenä harrastuksena. Kylä ei ollut kaukana kirkonkylästä, mutta sen ajan kulkuneuvoille se oli kyllin pitkä matka, joten toimimme omintakeisesti omassa joukossamme.”

Kerhoiltojen järjestely oli vapaamuotoista, mutta koko ajan pyrittiin itsensä ja toistensa kehittämiseen. Ohjelmaa oli ja kykyjä löytyi. Oli lausujia, laulajia. toiset erikoistuivat pakinoin, toiset kronikoihin ja vitsien kertojakin pian selvisivät joukosta, Keskustelun alustus oli myös joidenkin iltojen ohjelmassa. Silloin puitiin aina innokkaasti ajankohtaisia asioita.

Opintoaihe, joka valittiin syyskauden alkaessa, muodosti jonkinlaisen rungon toiminnalle. Opiskelukirja käytiin talven aikana läpi keskustelemalla ja kuulustellen opinto-ohjaajan johdolla, Keväällä suoritettiin tutkinto, josta saatiin todistus.

Illan loppu varattiin kevyemmälle ohjelmalle, kun nuoria oli paljon, ei kaikki ehtineet eikä halunneetkaan olla esillä, mutta kun lopuksi oli piirileikkiä, ei kukaan ollut joukosta pois.

”Keskusseura järjesti myös uusien leikkien kurssituksia ja ne otettiin mielellään vastaan. Se oli seurustelumuoto, joka lähensi nuoria. Saihan pojat hakea leikkiin mieleisiään tyttöjä ja tytöt taas poikia. Kerhoillassa leikki sai kestää tunnin tai pari.

Iltamia pidettiin joskus vallan naapurikylässäkin. Näin saatiin rahaa, jolla toimintaa päästiin tehostamaan. Kerran olimme mielestämme jo jotakin, kun saimme niin paljon varoja, että retkeilimme Kolilla. Retket olivat silloin harvinaisia.

Opintokerho kaikkine toimintoineen sai kerholaiset kirjallisuuden pariin. Ohjelmien laatiminen kerhoiltoihin ja juhliin oikein opetti tutustumaan kirjallisuuteen. Se ei myöskään voinut olla vaikuttamatta luonteen ja yksilölliseen kehittymiseen. Toi esiintymisvarmuutta, jota ei ehkä silloin tiedostettu, mutta myöhemmin sen paremmin on huomannut”.

PÄIVÄKUNNAN KYLÄN OPINTOKERHO 1950-LUVULLA

”Opintokerho saattoi olla maaseutukylän ja etenkin sen nuorison yhdistävä tekijä ja siten aivan olennainen osa kylän elämää. Tässä esimerkkinä yhden opintokerhon tarinaa 1940- ja 1950-luvuilta Korpilahden Päiväkunnasta. Tarina on lyhennellen poimittu Päiväkunnan kyläkirjasta, johon se on kirjattu alkujaan paljolti kerholaisten muistelusten pohjalta.

Ravio-Päiväkunnan maamiesseuran opintokerho perustettiin 1940-luvun lopulla Korpilahden harvaanasutulle syrjäkylälle, joka sijaitsi varsin kaukana kirkonkylästä pitäjää jakavan Päijänteen toisella puolen. Kerhon perustajana ja asiantuntijana oli Jyväskylän maanviljelysseuran järjestöneuvoja Toivo Vanha-Eskola, joka kerholaisten muistin mukaan oli ilmeisesti saapunut laivalla.

Kerhon nimeksi vaihdettiin välillä Yritys, mutta sitten palattiin edellämäinnittuun nimeen. Kerhon jäsenmäärä nousi pian useisiin kymmeneen. Kerhoillat olivat tiistaisin ensin taloilla, sitten koululla.

”Kuri oli kova. Kun mentiin alaluokasta eteisiin, niin ei puhuttu, otettiin vain takit ja lähetettiin. Opettaja asui seinän takana ja hän antoi tulla koululle sillä ehdolla, että ollaan hiljaa”, muistelee eräs kerholainen.

Kerhon puheenjohtaja ja sihteeri valittiin joka kerran erikseen. Kerhoilloista pidettiin pakinapöytäkirjaa, johon riitti aineistoa, sillä ohjelmassa oli lauluja, lausuntaa, leikkejä ja tietokilpailua. Nimensä mukaisesti kerholla oli myös kotiopintoja, heti ensimmäisenä vuonna luettiin *Nuorison käytös* ja sen jälkeen käytännön taitoihin liittyviä oppikirjoja. Tentit pidettiin keväisin ja suoritetuista tutkinnoista tehtiin merkintä opintokirjaan. Osallistujien ikä oli 15–26, mutta jonkun muistellaan olleen kerholaisena vielä kolmekymppisenä.

Opintokerhon alaisuuteen perustettiin tyttöjen voimistelukerho ja näytelmäpiiri, joka esitti 1950-luvulla suurella menestyksellä muun muassa Kaunis Veera -näytelmää. Erään kerran saatiin ohjaaja Jyväskylän kaupunginteatterista.

Tärkeimpiä juhlia olivat iltamat, joiden järjestämisessä oli iso työ huvilupien anomisesta lähtien, mutta vaivoja ei säästetty. Iltamiin oli pieni pääsymaksu ja lippuja saatettiin myydä satakin kappaletta. Opintokerhon miespuoliset jäsenet lämmittivät nuorisoseurantalon ja loivat lumet pihalta. Talviaikaan väkeä tuli hevosilla naapurikylästä. Iltaisin hiihdettiin kuumalla vuorovedolla ja niin sitten oli latu tullessa valmiina, muistelee eräs kerholainen kimpassa kuljettuja matkoja. Naapurikylien iltamiin mentiin talvella reellä, kesäisin moottoriveneellä.

Vireimpinä vuosinaan opintokerho teki esiintymis- ja kilpailumatkoja muun muassa maatalousnäyttelyihin. Kerho julkaisi *Päivänsäde*-lehteä, jossa runojen ja muun ”tavanomaisen” lisäksi käsiteltiin myös muotia ja tyttöjen nykyaikaista meikkausta. Opintokerhopäivillä lehti sai palkintoja ja palautetta, kun sitä kerran oli moitittu hiukan lapselliseksi, niin seuraavaksi vuodeksi tehtiin vielä parempi ja saatiin palkinto.

Opintokerhon tie päättyi 1950-luvun lopulla. Eräs kerholainen muistelee, että siirtymisen koululle eli julkiseen tilaan saattoi kuitenkin vähitellen häivyttää kerhoilloista sen syvimmän lämmön. Kerho ei enää jaksanut vaan hiipui pois, muuttoliike alkoi nakertaa joukkoja ja muutkin tekijät, muistelevat kerholaiset myöhemmin kyläkirjassa.”

POHJANMAAN KUULUMISIA 60-LUVULLA

Otteita opintosihtööri Juha Vuori-Karvian matkakertomuksesta *Opintokerholaisessa* 1967.

Seinäjoella rautatieläisten talolla ohjaajat ilmaisivat huolensa opintokerhoa kohtaan tunnetun mielenkiinnon vähentymisestä, siitä ettei opintokerho voi kilpailla kansalaissopistojen kanssa. En tiedä, kuinka hyvin onnistuin osoittamaan ettei opintokerhon tule eikä se saakaan kilpailla kansalais- ja työväenopistojen kanssa vaan sen tehtävä on hieman toinen. Opintokerhohan on ryhmätyöskentelyä parhaimmillaan.

Sydänmaan nuorisoseurassa Pentti Ikolan johtama kerho esitti mallikelpoisen hyvää ohjelmaa jossa sekä viihteellisyys että tietopuolisuus olivat mukavasti sopusoinnussa.

Alavuden Kontiaisten nuorisoseuran talolle oli kokoontunut joukko oria pingiksen ja koronapelin äärien iltaa viettämään. Opettaja, joka kerhoa johti, oli vain joutunut matkustamaan pois, mutta mukavasti kahvin ääressä sujuivat asiat.

Kortesjärven Ylikylässä tapasin joukon innokkaita kerhonohtajia nuorisoseuran talolla. Aimo Kari on erinomainen esimerkki siitä, kuinka paikkakunnan nuorisotoiminnan vilkkaus on suoraan riippuvainen yhdestä innostavasta henkilöstä.

Alahärmässä tuntui kerhotoiminnalla olevan vaikeuksia, nuoriso ei ole siitä järkeä innostunut ja muitakin vaikeuksia on. Uskoisin kuitenkin että ainakin liikennekurssin aikaansaaminen ensi syksyksi on mahdollista. Ylihärmässä vaikeudet ovat samanlaisia.

.....

1970-LUVUN KERHOILUA

”Kiimingin Ylikylän maatalousnaiset kokoontuivat kevätkauden viimeiseen opintokerhotilaisuuteen Hilja Karjalaisen kotiin, ”Emäntien kerhoon”, joka on ollut yhteisen opintokerhon nimi jo kuutena talvikautena.

Miten on jaksettu aina vuodesta toiseen vetää opintokerhoa? Opinto-ohjaajana toimiva opettaja Mamie Laurila tuumi, että täytyyhän sitä jotain asiaohjelmaakin olla, kun kylän maatalousnaiset kuitenkin kokoontuvat yhteisiin päiväkahvitilaisuuksiin. Tuntuu hyödyllisemmältä ajankäyttö, kun samalla oppii aina jotain uutta. Ja viereinen emäntä kertoi, että kotona töitä tehdessä tulee usein mieleen se, mitä kerhoissa opetettiin. Sitten sitä pitää ihan kokeilla.”

Opintokerholainen 5/1979

.....

SAVOSSA 1980-LUVULLA

Opintosihteeri Pirkko Siilin matkakertomusta *Opintokerholainen*-lehdestä vuodelta 1980. Työntekijöiden neuvontamatkat sujuivat tuohon aikaan jo huomattavasti helpommin kuin vaikkapa 40-luvulla. Hevoskyydit ja kävelymatkat vaihtuivat usein henkilöautokyytiin tai taksiin, bussiyhteydet toimivat maaseudullakin.

”Kello viisi avaa opintosihteeri silmänsä iisalmelaisessa hotellissa ja muistaa heti että tänään Kiuruvedelle, Samaan aikaan avaa silmänsä Kiuruveden Niemiskylässä Tenhusen Aune-emäntä ja muistaa heti, että tänään tulee vieras opintokerhoon. Hän nousee reippaasti: navettatyöt on hoidettava. Ja kun talvipäivä on juuri valkenemassa viittä vaille kahdeksan, heiluttaa Anne Iisalmesta ajavan linja-auton pysähtymään. Elsi tulee laukkuineen, kaksi maailmaa alkaa lomittua.

Niemiskylän maatalousnaisten porukka on jakaantunut kahdeksi opintokerhoksi järven takia. Aunen kerho on tänään koolla Kukkurassa. Opintoaiheita ovat kyläperinne, kylätöiminta, ihmissuhteet ja ihmistuntemus, kaksi aihetta kullakin kerralla. Kerhot kokoontuvat tavallisesti päivällä, se tuntui parhaiten sopivan näiden emäntien työrytmiin, Aunen kerhossa Niskalan Aapelin ja Kaisan tuvassa keskusteltiin sitten Ihmissuhteet-elämämme rikkaus -kirjan teemasta yksinäisyys. Se riipaisi meitä, joitakin hyvin läheltä ja kipeästi. Sitten iloittiin yhdessäolosta muillakin tavoin, laulettiin monet laulut ja leikittiin. Vieläköhän pieni isäntä Mikko Aapeli muistaa miten karhu sanoi!”

.....

HYVINKÄÄLLÄ 1980-LUVULLA

”Taloyhtiömme naiset ovat aloittaneet kerhotoiminnan ottaen nimekseen Isot pallerot. Opintokerhotoiminta on meidän Palleroiden olennainen osa. Me kokoonnumme oppimaan ja viihtymään vähintään kymmenen kertaa vuodessa jonkun jäsenen kotiin. Tarjoilu on ankarin nuhtein rajoitettu kahteen ”sorttiin”. Samalla tulee puhuttua myös taloyhtiön yhteiset asiat, mutta hyvin pian siirrytään itse asiaan: opiskeluun. Aiheita on vuosien varrella ollut mm. Yhteiskunta ja kotimme, Perheoikeuden pääpiirteet, Tunne itsesi ja tunne muut, Kuluttajavalistus, Huonekalujen tyyliuunnat, Kotimainen lyriikka, Terve taas -ohjelma ja vieläpä eri puolueiden ideologiat, vierailut eri laitoksiin ja lukuisat teatterikäynnit ovat tuoneet piristystä opintojen lomaan, ja Pallerot ovat hankkineet myös kangaspuut, joilla on louskuteltu iltakaudet.”

Opintokerholainen 1980

.....

ELINIKÄISIÄ KERHOLAISIA

Opintokerhoveteraani Uuno Putkosen muistokirjoitus *Opintokerholaisessa* 1988.

”Melkein kuusikymmentä vuotta sitten tutustuin Sinuun ja jo aiemmin edesmenneeseen Toivo Lipsaseen Kiteen syrjäkulmalla Juurikkasalossa. Olimme silloin vielä nuoria ja olimme saaneet palavan kipinän Olla Teräsvuoren opintokerhoaatteeeseen.

Sinä jouduit jo varhaisessa vaiheessa kerhoneuvojana kiertämään ympäri Pohjois-Karjalan saloja talvisin suksilla, kesäisin polkupyörällä. Innostit salokyläisten ihmisiä opintokerhoihin, opastit jo toimivia kerhoja ja niiden johtajia. Avioon mentyäsi ja muutettuaasi Kesälahden Varmoon perustit heti sinne opintokerhon, joka on vielä tänäänkin toiminnassa. Melko harvinaista oli myös pohjaton tiedonhalusi kun matkasit syrjäisestä Varmon kylästä, vailla virallista opillista sivistystä pääkaupunkiin oppineiden korkeatasoisia luentoja kuuntelemaan ja niistä keskustelemaan. Olit ihanneitseopiskelija. Elämän korkeakoulussa taitosi ja tietosi toi sinulle korkeimman arvosanan.”

Kirjoittaja, joensuulainen Väinö Lihavainen toimi Putkosen tavoin vuosikymmenien ajan Rajaseudun Kansankorkeakouluyhdistyksessä. Oman opintokerhonsa 30-vuotista taivalta Joensuussa Väinö Lihavainen luonnehti 1950-luvulla näin:

”Näiden opiskelukirjojen ja näiden opiskeluvuosien mukana me olemme ruumiillisesti vanhentuneet mutta sielullisesti nuortuneet, niin, nuortuneet, sillä kuinka me muutoin olisimme enää jaksaneet. Vakava itseopiskelu on sekä hauskaa ja mielenkiintosta että avartavaa ja hyödyllistä”.

.....

AJATTELEMAAN JA ARVOSTELEMAAN

Ote vastauksesta vuonna 1924 annettuun kilpikirjoitustehtävään ”Mikä ensi vuoden yhteiseksi opiskeluaineeksi?”, julkaistu *Opintotoverin* numerossa 1/1925.

Eikö jo olisi aika ryhtyä ajattelemaan, seulomaan ja miettimään. Eikö olisi jo aika heittää tuo puiseva oppiaika ja saada siihen henkeä oman ajatustyön avulla. Ekö olisi uskottava vähemmän, mutta arvosteltava enemmän, opittava vähemmän muilta mutta enemmän itseltään – lyhyesti, eikä olisi luettava vähemmän mutta ajateltava enemmän.

Siis , itseksseen opiskelijat ja opintokerholaiset, meille olisi epäilemättä hyödyksi pyhittää joku talvikausi ajatuksen ja arvostelun oppimiseen. Vasta omavaraisilla ajatuksilla me kykenemme seulomaan ja sulattamaan lukemamme ja käyttämään sen huviksemme ja hyödyksemme. Ei ole oikein kuunnella tuota ”silmät kiinni ja suu auki” -oppia ja nielaista sitä mitä suvaitaan antaa. On opittava harkitsemaan ja pitämään vain se, mikä hyvää on.

Oppikirja? Mistä olisi saatava lyhyt, helppotajuinen, omintakeiseen ajatustyöhön johdettava kirja? Sitä ei luullakseni ole vielä olemassa. Se olisi tehävä ”pystöstä”. Tosin on olemassa paljonkin kirjoja – ja tavallaanhan sitä ovat kaikki kirjat vaikkei moni tule sitä huomanneeksi – joissa on tiedonmuruja siihen suuntaan. Mutta kuten sanottu, tulisi kirjan olla sitä varten tehty, lyhytsanainen, ytimekäs valaisena ja herätteitä antava. mutta sittenkin on ydin opiskelijassa itsessään -itsensä hänen on ajattelemaan opittava ja varottava ettei sekin kirja muodostuisi kuolleeksi kirjaimeksi monien entisten joukkoon.

Ja ellei tuota kirjaa koskaan ilmestyisikään, eikä ajattelun opiskelua opintokerhoissa koskaan saataisi pystyyn, on jokaisen todellisen opiskelijan omin päin, ilman minkään kirjan tukea, kohottava itsenäisen ajattelun ja arvostelun kannalle. Silloin vasta hän on todellinen yksilö joka eroaa suuresta laumasta eikä ole joka virran vietävänä.

Ominpäin opiskelijat, pyrkikää tähän suuntaan ettette pian huomaisi olevanne muita matkivia papukaijoja tiedonmuun kuviuneella oalla.

Jopi Joutsijoki

(Nimimerkin takana oli 19-vuotias aloitteleva kirjailija Pentti Haanpää)

.....

SPONTAANIT KERHOT

1980-luvulla kerhot saattoivat alkaa aivan spontaanisti. Rakennusmestari Olavi Kuokkanen kertoo *Opintokerholaisessa* 1/1985, että kun taloyhtiössä patisteltiin talon kerhotilojen saatamista nimensä mukaisesti todelliseen kerhotoimintakäyttöön, niin hän heitti leikillään idean että hän voisi ruveta pitämään venäjän kielen kerhoa.

Kerho käynnistyi ja kun erään virkamiesjärjestön toimistossa kuultiin asiasta, Kuokkasta pyydettiin pitämään samanlaista kerhoa kyseisen järjestön piirissä. Taloyhtiön alkuperäinen kerho laantui aikanaan osallistujien puutteeseen, mutta toinen kerho jatkui pitempäänkin.

Ja kun hän sitten tuli kysäisseeksi asiasta eräältä rautatieläistuttavaltaan, niin tuloksena oli, että VR:n työntekijöiden keskuuteen myös syntyi venäjän kielen kerho.

”Siinä tietenkin tuli tunaroitua raskaasti mutta kun huolellisesti valmistelin opintokoukset lähdekirjallisuutta kovastikin käyttäen, niin siinä tunsin jollain tavalla kehittyväni tähänkin elämän vaiheeseen. Lisäksi opintokeskus auttoi asiaa järjestämällä kerhonohjaajien kursseja ja kutsui minutkin Tampereelle saamaan parina päivänä oppia tähän tehtävään”, Kuokkanen kirjoittaa.

.....

OSALLISTUVIA IDEOITA

Vuonna 1982 *Opintokerholaisessa* esitettiin ideoita uudentyyppisille projektiopiskelukerhoille

1. Pienen maaseutukylän opintokerho voi tuottaa projektina kylän historiikin
2. Projektiryhmä haluaa vaikuttaa paikkakuntansa luonnonsuojeluongelmiin, tekee esityksiä kunnanhallitukselle, tuottaa näyttelyn kunnan kirjastoon, järjestää tiedotustilaisuuden asiasta
3. Projektiryhmä haluaa lähion lapsille parempia toimintamahdollisuuksia, suunnitellaan erilaisia toimintoja ja haetaan vanhempia mukaan
4. pohditaan kehitysyhteistyöhön liittyviä ongelmia, miten yksityinen ihminen voi vaikuttaa maailmanlaajuisiin ongelmiin, mitä voidaan tehdä rauhan ja solidaarisuuden edistämiseksi. miten yksityinen ihminen voi vaikuttaa epäoikeudenmukaisuuden, sorron, nälänhädän ja lukutaidottomuuden poistamiseksi
5. tutkitaan tietyn alueen ruokaperinnettä ja tuotetaan aiheesta julkaisu johon tulisi kerätä tietoja perinteisistä ruoista sekä valmiita reseptejä käytettäväksi.

.....

1990-LUVUN KERHO

Hämeenlinnan Reumayhdistyksen vuodesta 1985 toimineen Yritetään yhdessä -opintokerhon periaatteita vuodelta 1991:

- Jokaisen kerhojakson alussa kartoitamme kerholaisten odotukset, toiveet ja laadimme opintosuunnitelman. Seuraavia asioita pidetään tärkeänä opiskelua aloitettaessa:
- Ryhmässä oppiminen perustuu omakohtaiseen osallistumiseen
 - Omaehtoisuus: puhuminen on vapaaehtoista ja jokainen puhuu vain omasta puolestaan
 - Avoimuus, valmius jakaa kokemuksiaan
 - Rehellisyys, pyritään ilmaisemaan todelliset tunteet
 - Luottamuksellisuus, ryhmässä kerrottu ei saa vuotaa ulos koska olemme usein hyvinkin kipeiden, ahdistusta, pelkoa, epäluuloajne sisältävien tapahtumien ja tunnekokemusten parissa
 - Suvaitsevaisuus, opetellaan hyväksymään erilaisuutta
 - Uskalletaan puhua myös pahasta olostä ryhmässä
 - Ei ole yhtä oikeaa mielipidettä.

Oppikirjana 1991 oli Helena Raatikaisen *Itsetuntemus vuorovaikutustaidoksi*, josta jokaisella on oma aineistokappaleensa

.....

2000-LUKUA

Akseli-lehden numerossa 2/2004 Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön järjestöpäällikkö Petri Jaatinen kertoo järjestönsä koulutustoiminnasta:

“Ilman vapaaehtoisjoukkoa Suomessa ei olisi näin kattavaa palokuntaverkostoa. Me huolehdimme palokuntien kelpoisuusehtokoulutuksesta, jota laki edellyttää. Se sisältää koulutusta perussammutustyöstä ensiapukoulutukseen, savusukelluskursseista erilaisiin erityiskursseihin.“

“Täällä keskusjärjestössä tuotamme kurssipaketteja ja aineistoja sekä koulutamme kurssinjohtajia, Koulutuksen toteuttamisesta huolehtii kolmesta alueellista pelastusliittoa. Tämä on yksi sektori johon Opintotoiminnan keskusliiton kautta saatavaa opintotukeaa.“

Toinen sektori johon tukea käytetään, on ohjaaja- ja kouluttajakoulutus. Vapaaehtoisen järjestötoiminnan aktivoimiseen ja ohjaamiseen tarvitaan koulutusta. Kun kehitämme henkilökohtaisia taitoja samalla positiivisesti kannustaen, se on tavallaan sitouttamista yhteisön toimintaan“, Petri Jaatinen toteaa.

.....

PERUSTIETOA OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITOSTA

OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITON PERUSTAJAJÄRJESTÖT 1943

Agricola-seura
 Kansanvalistusseura
 Kotikasvatusyhdistys
 Kristillisen Työläisnuorison Liitto
 Kristillis-yhteiskunnallinen Työkeskusliitto
 Marttaliitto
 Pellervo-seura
 Raittiuden Ystävät
 Raja-Karjalan Sivistysliitto
 Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys
 Suomen Kansanopistoyhdistys
 Suomen Kirjastoseura
 Suomen Nuorison Liitto
 Tornionlaakson Valistusliitto

VALISTUSJÄRJESTÖJEN OPINTOTOIMIKUNNAN JÄSENJÄRJESTÖT 1923

(VOT:n ensimmäinen varsinainen toimintavuosi)

Kansallismielinen Nuorisoliitto
 Kansanvalistusseura
 Kotikasvatusyhdistys
 Kristillisen Työväen Nuorisoliitto
 Raittiuden Ystävät
 Suomen Nuorison Liitto

OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITON JÄSENJÄRJESTÖT KEVÄÄLLÄ 2018

	<i>Liittymisvuosi</i>
ADHD-liitto	2017
Aivohalvaus- ja dysfasialiitto ry (vuodesta 2011 alkaen Aivoliitto)	1987
Allergia- ja Astmaliitto ry	1999
Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry	2012
Epilepsialiitto ry	1989
Erilaisten oppijoiden liitto ry	2004
Hengityслиitto Heli ry, (vuodesta 2012 alkaen Hengityслиitto)	1989
Ihmissuhdetyö ry	1982
Iholiitto ry	2010
Invalidiliitto ry	2016
Kalevalaisten Naisten Liitto ry	1982
Karjalainen Nuorisoliitto ry	1981
Karjalan Liitto ry	1969
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry	2008
Keliakialiitto	2002
Kriittinen korkeakoulu ry	1982
Kuntoutuksen edistämisyhdistys ry	2014
Kuuloliitto ry	1986
Kuurojen Liitto ry	1982
Käsi- ja taideteollisuusliitto ry	1993
Lihastautiliitto ry	1990
Luonto-Liitto ry	1980
Mannerheimin Lastensuojeluliitto r.y.	1963
Marttaliitto ry	1943
Mielenterveyden keskusliitto ry	2014
Muistiliitto ry – Alzheimer Centralförbundet rf	2016
Munuais- ja maksaliitto ry	1988
Näkövammaisten liitto (ent.Keskusliitto)	1984
Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry.	1980
Omaishoitajat ja Läheiset-Liitto ry	2009
Ortodoksisten Nuorten Liitto ry	1943
Perhehoitoliitto ry	1991
ProAgria Maaseutukeskusten Liitto ry (nyk. ProAgria Keskusten Liitto)	1949
Psoriasisliitto ry	2006

Raittiuden Ystävät ry	1943
Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys, myöhemmin Rajaseudun kerhoyhdistys	1943–2013
Reserviläisliitto – Reservin Aliupseerien Liitto ry	1975
Sotilaskotiliitto r.y.	1982
Suomalaisen Kansantanssin Ystävät ry	1978
Suomen 4H-liitto ry	1956
Suomen CP-Liitto ry	1989
Suomen Diabetesliitto r.y.	1985
Suomen Filatelistiliitto ry	2005–2012, 2013
Suomen Kiinteistöliitto ry	2008
Suomen Latu ry	1987
Suomen Laulajain ja Soittajain Liitto SULASOL r.y.	1978
Suomen Lentopelastusseura SLPS ry	2017
Suomen luonnonsuojeluliitto ry	1978
Suomen Luonnonvalokuvaajat SLV ry	2006
Suomen Meripelastusseura ry	1989
Suomen Mielenterveysseura ry	2006
Suomen MS-liitto ry (vuodesta 2015 alkaen Neuroliitto)	1987
Suomen NMKY:n Liitto	2006
Suomen Nuorkauppakamarit ry	2013
Suomen Omakotiliitto ry	1991
Suomen Parkinson-liitto ry	1990
Suomen Partiolaiset – Finlands Scouter ry	1976–1989, 1993
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry	1999
Suomen Punainen Risti	1979
Suomen Reumaliitto ry	1984
Suomen Selkäliitto ry	2008
Suomen Setlementtiliitto ry	2017
Suomen Sydänliitto ry	1982
Suomen Syöpäyhdistys ry	1984
Suomen Uusperheellisten Liitto ry (2014 alk. Suomen Uusperheiden Liitto)	2011
Suomen Vanhempainliitto ry	2013
Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry – FARO/SVYL	2014
Suomen YK-liitto ry	2015
Syömishäiriöliitto – SYLI ry	2011
Terveys-Hälsan ry – muuttui EHYTiksi	1994–2011
Työkyvyttömyys- ja varhaiseläkeläisten Liitto TYVEL ry. (nyk. Varhaiseläkeläisten Liitto VAREL)	1991
Tähtitieteellinen Yhdistys Ursa	1984
Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö (Vamlas)	2017
Vanhustyön keskusliitto ry	1999
Yhden Vanhemman Perheiden Liitto r.y.	1987

OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITON PUHEENJOHTAJAT

Onni Tolvanen	1943
Viljo Mikkonen	1944–1945
Arvo Inkilä	1949–1954
Matti Kähäri	1955–1972
Paavo Korhonen	1973–1978
Juha Vuori-Karvia	1979–1985
Pär Stenbäck	1986–1987
Pentti Lappalainen	1988–1989
Markku Niskala	1990–2004
Seppo Hassinen	2004–2009
Kristiina Kumpula	2010–2015
Milla Kalliomaa	2016–

SIHTEERIT JA TOIMINNANJOHTAJAT

Olla Teräsvuori	1943–1953
Paavo Korhonen vt.	1953–1954
Kosti Huuhka	1954–1955
Uuno Peltoniemi	1955–1966
Eero Hetemäki	1966–1967
Oili Parjo	1967–1987
Kari Lunnas vt.	1987–1988
Voitto Mäkipää	1988–2007
Marja Anitta Pehkonen	2007–2018
Marita Salo	2018–

Teräsvuoren tittelinä oli sihteeri, Peltoniemi oli aluksi virallisesti pääsihteeri, kunnes 1960-luvulla ryhdyttiin käyttämään toiminnanjohtaja -nimitystä.

ALUETOIMISTOJEN PERUSTAMIS- JA TOIMINTAVUODET

Jyväskylä	1971–2006
Joensuu	1972–
Rovaniemi	1976–1996
Tampere	1979–
Seinäjoki	1982–2015
Oulu	1986–
Turku	1986–

Valistusjärjestöjen opintotoimikunnan ja Opintotoiminnan Keskusliiton opintokerhoille kunakin vuonna suosittelemat yhteiset oppikirjat

1921–22	M. Helenius- Seppälä: <i>Raittiusasian alkeet</i>
1922–23	T. I. Itkonen: <i>Suomensukuiset kansat</i>
1923–24	F. A. Hästesko: <i>Suomalainen kansanrunous</i>
1924–25	Sven Brisman: <i>Kansantaloustiede</i> tai M. Tirranen: <i>Kansantalousopin alkeita</i>
1925–26	K.N. Rauhala: <i>Isänmaan kirja I, Maa ja kansa</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Pietari Päivärinnan elämä ja teokset</i>
1926–27	K.N. Rauhala: <i>Isänmaan kirja II, Talous</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Kauppi-Heikin elämä ja teokset</i>
1927–28	K.N. Rauhala: <i>Isänmaan kirja III, Yhteiskunta</i> , sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Sakari Topeliuksen elämä ja teokset</i>
1928–29	K.N. Rauhala: <i>Isänmaan kirja IV, Sivistys</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Aleksis Kiven elämä ja teokset</i>
1929–30	Artturi Salokantele: <i>Terveyskirja</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Juhani Ahon elämä ja teokset</i>
1930–31	Alli Mustonen – Eero Salola: <i>Äidinkielen kirja</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Johannes Linnankosken elämä ja teokset</i>
1931–32	J. Hollo: <i>Itsekasvatus ja elämisen taito</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Minna Canthin elämä ja teokset</i>
1932–33	Vilho Pesola – Rurik Pihkala: <i>Viljelyskasvit ja kotieläimet</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Santeri Alkion elämä ja teokset</i>
1933–34	Viljo Hytönen: <i>Suomen kansallisen heräämisen vuosisata</i> , kaunokirjallisena aiheena <i>Teuvo Pakkalan elämä ja teokset</i>
1934–35	Vihtori Karpio: <i>Raittiuskirja</i> sekä <i>Aleksis Kiven elämä ja teokset</i>
1935–36	Väinö Salminen: <i>Kalevala-kirja</i> , Elias Lönnrotin Kalevala
1936–37	Helli Suominen – Reiti Itkonen: <i>Kunnallistieto, Opiskeluohjeet</i> , kaunokirjallisena aiheena <i>J.L. Runebergin elämä ja teokset</i>
1937–38	Iivar Leiviskä: <i>Nykypäivien maat ja kansat</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>William Shakespeare</i>
1938–39	Elli Saurio: <i>Kodin kirja</i> sekä kaunokirjallisena aiheena <i>Eino Leino</i>
1939–40	Kl. U. Suomela: <i>Kaikkien urheilukirja</i> , kaunokirjallisena aiheena <i>Sakari Topelius</i>
1940–41	Ei nimettyä oppikirjaa
1941–42	Helli Suominen – R-A Mäntylä: <i>Kansalaisen maanpuolustustieto</i> ja Aarni Voipio: <i>Virsien pyhä runous</i>
1942–43	I. Havu: <i>Isänmaan kirjallisuuden vaiheet</i>
1943–44	Katajavuori–Mustonen–Oksanen: <i>Suomen suvun kirja</i>
1944–45	Lauri Merikallio: <i>Oma yhteiskuntamme</i>
1945–46	Urho Karhumäki: <i>Nuori kansalainen</i>
1946–47	Eino Jutikkala: <i>Suomen talonpoika kautta aikojen</i>
1947–48	Juri Semjonov: <i>Maan antimet</i> (Seppo Simosen lyhennelmä)

1948–49	Lauri Merikallio: <i>Kansantaloutemme peruspiirteet</i>
1949–50	Olavi Castren–Aarre Lauha–Eelis Gulin: <i>Ihmiskunnan uskonnot</i>
1950–51	J.E. Salomaa: <i>Tie ihmisyyteen</i>
1951–52	Lauri Merikallio: <i>Runon veräjille</i>
1952–53	Arvo Inkilä: <i>Nyky-Suomen synty</i>
1953–54	Uuno Tuominen: <i>Tie raittiuteen</i>
1954–55	Yrjö Karilas: <i>Korea elämäankaari</i>
1955–56	Pentti Eskola: <i>Maailmankuvamme perusteita</i>
1956–57	Voitto Vuorinen: <i>Ammatinvalinnan opas</i>
1957–58	Olavi Tarvainen: <i>Aamun mies Mikael Agricola</i>
1958–59	Erkki Palolampi: <i>Miksi oikeastaan urheilemme</i>
1959–60	Osmo A. Wiio: <i>Aikamme ihmeitä I</i>
1960–61	Maj-Lis Lappo: <i>Heidän työnä elää I</i>
1961–62	Erkki Mielonen: <i>Suhteeni muihin ihmisiin</i>
1962–63	Kyösti Skyttä: <i>Muuttuva maaseutu</i>

MITEN YHTEISTÄ OPPIKIRJAA LUETTIIN?

Yhteisen oppikirjan käyttäjät saivat OK:sta myös kirjaan liittyvät opinto-ohjeet sekä esimerkkejä aiheeseen liittyvästä lisämateriaalista. Esimerkkinä kerhoille vuonna 1938 lähetyt opinto-ohjeet Elli Saurion *Kodin kirjaan*, joka oli eräs vanhan opintokerholiikkeen suosituimpia ja kiitetyimpiä yhteisiä oppikirjoja.

Opinto-ohjeissa kirja oli jaettu 16 opintokokoukseen, ja kullakin kerralla luettiin kirjasta 10–20 sivun mittainen jakso. Kutakin teemaa varten ehdotettiin sopivaa oheisohjelmaa kuten runoja, lukukappaleita ja yhteislauluja, jotka sivusivat kyseistä teemaa. Kantelettaren runoja käytettiin tällaisina oheismateriaaliehtoituksina paljon. Kutakin iltaa varten ehdotettiin myös keskustelukysymyksiä kyseisestä kappaleesta,

9. opintoillan teema oli Kotitalouden tehtävät nykyajan yhteiskunnassa ja keskustelukysymyksiksi oli tarjolla

- mitä tarkoitetaan tarpeiden tyydyttämisellä ja miten siihen on välineet eri tavoin saatu
- mikä vaikutus teollisella tuotannolla on ollut elintasoon
- mikä on kotitalouden päämäärää
- miten ”viisas rakkaus” kotitaloudessa ilmenee
- miten olemme kulutuksessamme ympäristöstämme riippuvaisia
- miten kotitalous voi edistää koko kansan hyvinvointia

Lisäksi jollekin kerholaiselle annettaisiin etukäteen valmisteltavaksi kirjoitustehtävä kotitalouden rahankäyttöön liittyvästä kysymyksestä. Samoin kerho voisi yhdessä pohtia keinoja taloudellisuuden harjoitteluksi kotioiloissa kuten kodin talousarviota, kirjanpitoa sekä säästämistavoitteita.

.....

OPPIA JOKA LÄHTÖÖN

Opintotoiminnan Keskusliitto on vuosikymmenten varrella julkaissut varsin suuren määrän hyvin erityyppisiä opintoaineistoja. Kaikkien oppimateriaalien ja niiden uudistettujen laitosten kokoaminen täydelliseksi luetteloksi olisi ollut suuri työ, siksi tässä otetaan esimerkiksi 1980-luvun loppupuolen tarjonta OK:n 1988 julkaiseman luettelon pohjalta. Tässä ovat mukana vain OK:n itse valmistamat aineistot, luettelossa oli lisäksi runsaasti eri jäsenjärjestöjen tuottamia aineistoja.

Kirjoja ja opintokursseja ihmissuhteista, kasvatuksesta, yhteiskunnasta:

Perhe uudessa tilanteessa (toim. Eija Wilen) 1980

Ihmisestä ihmiselle (toim. Maija Baijars) 1981

Ihmissuhteet arkielämässä 1985

Elämän eväät 1986

Osaamisen voima 1986

Luova itseilmaisuus:

Rennosti ja avoimesti (toim. Elsa Komu ja Ahti Valke) 1987

Puheenvuoro (kirj. Elsi Komu) 1981

Musiikki:

Polskasta poppiin 1984

Nuottien salattu maailma 1985

Kansanperinne, luonto:

Lönnrotin Kalevala (kirj. Juha Pentikäinen) 1985

Pohjoisesta luonnosta (toim. Kari Lunnas ym.) 1984

Vähempikin riittää – jokamiehen ympäristönsuojelu (kirj. Liisa Leskinen) 1983

Järjestötoiminta:

Kokoustekniikka (kirj. Kari Lunnas)

Yhdistystoiminta (toim. Maija Lintunen ym.)

Maailmankatsomus, uskonto:

Rakkaudesta Kristukseen (toim. Anja Huurinainen ja Eva Pavinskij)

Ortodoksinen usko ja elämännäkemyks (kirj. Tito Colliander)

On aika muistella (kirj. Winnie Törnqvist, suom. Oili Parjo)

Myöhemmin painettujen opintomateriaalien rinnalle ja tilalle ovat yhä enemmän tulleet erilaiset audiovisuaaliset muodot: ensin C-kasetit ja videot, 2000-luvulla verkkoaineistot.

.....

NUMEROTIETOA OPINTOKERHOISTA

Seuraavassa yhteenvedossa on käytetty valtionapua saaneiden kerhojen lukumääriä, osa opintokerhoista ei ollut valtionavun piirissä, joten kerhojen todellinen lukumäärä oli suurempi. Kerhojen opiskelemien oppiaineiden tilastointi on muuttunut niin paljon, että vertailut ovat hankalia.

Kerhovuonna 1928–29 oli toiminnassa 560 kerhoa. Eniten kerhoja oli Kuopion läänissä (191) ja Viipurin läänissä 128, vähiten Uudenmaan läänissä (12). Vuonna 1928–29 suurin opintokerhojärjestö oli Kotikasvatusyhdistys, jolla oli 205 kerhoa. Suomen Nuorison Liitolla oli 131 kerhoa ja Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistyksellä 95 kerhoa.

Lukuvuonna 1938–39 opiskeli 1 248 kerhoa, eniten Viipurin läänissä (325) sekä Kuopion läänissä (301), vähiten Uudellamaalla (50)

Järjestöistä kärjessä olivat Suomen Nuorison liitto eli nuorisoseuraliike 433 kerhoa, Pohjois-Karjalaan keskittynyt Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistys 166 kerhoa ja uskonnollispohjainen Agricola-seura 133 kerhoa.

Oppiaineiden selvä ykkönen oli yhteisen oppikirjan aihe suomalainen koti, seuraavina uskonnolliset aihepiirit, ja muut jäivätkin kauas taakse.

Vuonna 1948–1949 oli 1 101 kerhoa, eniten Kuopion läänissä (432) sekä Vaasan läänissä (209), vähiten Lapin läänissä, 29 kerhoa. Uskontotietous oli nyt selvä ykkösaihe, seuraavina kasvatus, itsekasvatus ja siveysoppi sekä Suomen kirjallisuuden historia. Järjestöjen kärkikolmikko oli sama kuin 10 vuotta aiemminkin.

1958–1959 toimi 1 667 kerhoa, joista eniten Vaasan (411), Kuopion (324) sekä Turun ja Porin lääneissä. Suosituimmat oppiaineet olivat nyt uskonto ja lähetystieto, aikamme tekninen kehitys (yhteinen oppikirja) sekä esitystaito ja seuranäyttämötyö. Eniten kerhoja oli Suomen Nuorison liitolla, seuraavina Agricola-seura sekä Ortodoksisten nuorten liitto.

Toimintavuonna 1968–1969 opiskeli 2451 kerhoa, joista nuorisoseurojen kerhoja 519, kirkon opintokeskuksen kerhoja 375 ja maatalousnaisten kerhoja 314. Lääneittäin jakauma oli tasainen, eniten Uudenmaan läänissä, seuraavina Pohjois-Karjalan sekä Turun ja Porin lää-

nit. Suosituimmat aihepiirit olivat uskonto, raamattu ja seurakuntatietous, maa- ja kotitalous sekä lähetystietous.

Vuonna 1979 opiskeli 3 189 kerhoa, joista eniten Turun ja Porin läänissä 534 kerhoa, sitten Häme 351 kerhoa ja Uusimaa 344 kerhoa. Järjestöistä ykkönen oli Maatalouskeskusten liitto (731 kerhoa), seuraavina Marttaliitto sekä Suomen kirkon seurakuntatyön keskusliitto. Uskonto, kasvatus ja filosofia olivat yhdeksi ryhmäksi laskettuna suosituin aihepiiri, seuraavina yhteiskunnalliset aineet sekä käytännön taidot.

Vuonna 1989 kerhoja oli 2 070, eniten Marttaliitolla 550, seuraavina maatalousnaiset sekä Sulasol. Käytännön taidot, liikunta ja terveys sekä kasvatus ja psykologia olivat nyt aihepiirien kärjessä.

Vuonna 1999 kerhoja oli 1 960, joista OK-opintokeskuksen omiin nimiin oli kirjattu 680 kerhoa, seuraavina tulivat Sulasol sekä Marttaliitto. Taide- ja taitoaineet olivat nyt suosituin kerhojen aihe, seuraavina oikeus-, yhteiskunta- ja käyttäytymistieteet sekä sosiaali- ja terveydenhuolto.

Vuonna 2009, jolloin vielä puhuttiin opintokerhoista, opiskeli samoin 1960 kerhoa, joista eniten oli nyt Suomen Reumaliitolla (397), Sulasolilla sekä OK-opintokeskuksen omia kerhoja. Musiikki oli aihepiirien selvä ykkönen, seuraavina terveysala sekä käsityöt ja käden taidot.

Eräiltä varhaisilta vuosilta on myös paikkakuntakohtaisia lukuja. Toimintavuonna 1938–39 eniten kerhoja oli seuraavilla paikkakunnilla:

Pielisjärvi 41 kerhoa, Kitee 38, Viipuri 33, Ilomantsi 33, Impilahti 28, Liperi 26, Sotkamo 23, Kuusamo 23, Sortavaala 22, Suomussalmi 22. Ensimmäiset länsisuomalaiset paikkakunnat ovat listalla kauempana, Helsinki 17 kerhoa ja Ilmajoki 16. Entinen Pielisjärven pitäjä käsitti mm. nykyisen Lieksan alueen.

1948–1949 eniten opintokerhoja oli paikkakunnittain Kiteellä 30 kerhoa, Ilomantsissa 28 kerhoa, Pielisjärvellä 24 kerhoa, Liperissä 20 kerhoa, Kiuruvedellä 20 kerhoa (ensimmäinen Pohjois-Karjalan ulkopuolelta), Sotkamossa 18 kerhoa, Juukassa 17 kerhoa, Kontiolahdella 16 kerhoa, Lappeessa 16 kerhoa, Laukaassa 15 kerhoa sekä Nurmeksessa 15 kerhoa.

OPINTOKERHOMERKIT

Vuonna 1935 ensi kerran käyttöön otetun opintokerhomerkin erilaiset asteet ja vaatimukset muuttuivat vuosien varrella useampaankin otteeseen. Tässä vuoden 1964 vaatimukset, joiden mukaisesti opintokerhot saattoivat anoa merkkiä aktiivisille jäsenilleen.

Ensimmäinen aste oli opintokerhojen jäsenmerkki. Se voitiin myöntää kerholaiselle, joka on osallistunut toimintaan vähintään vuoden ajan ja suorittanut tutkinnon jossain kerhojen opintoaineissa.

Seuraavaksi korkeampi oli opintokerhomerkki, joka voitiin myöntää, kun kerholainen on osallistunut toimintaan kolme vuotta, suorittanut tutkinnon kahdessa aineessa sekä suorittanut opintokerhotyön kurssin.

Korkein merkki oli opintokerhojen ansiomerkki. Sen saamiseksi piti osallistua toimintaan 10 vuotta, suorittaa tutkinnon ainakin viisi kertaa ja toimia kerhon puheenjohtajana, opinto-ohjaajana tai sihteerinä yhteensä kolmen vuoden ajan.

Opintokerhityön kannalta keskeisille vaikuttajille on lisäksi myönnetty liiton kultaisia ansiomerkkejä, jollaisen sai ensimmäisenä Helli Suominen.

Vuonna 1983, liiton täyttäessä 40 vuotta, jäsenmerkkejä oli myönnetty 2 380, opintokerhomerkkejä 2 515 ja ansiomerkkejä 440 kappaletta, yhteensä 5 335 erilaista opintokerholaismerkkiä.

Kultaisia ansiomerkkejä oli jaettu 24 kappaletta.

VALTAKUNNALLISET OPINTOKERHOPÄIVÄT

1922	Helsinki
1923	Jyväskylä
1924	Jyväskylä
1925	Lahti
1926	Tampere
1927	Helsinki
1928	Viipuri
1929	Lahti
1931	Turku
1932	Joensuu
1933	Jyväskylä
1934	Kajaani
1935	Sortavaala
1936	Tornio
1937	Kuopio
1938	Vaasa
1939	Tampere
1941	Helsinki
1949	Kuopio
1950	Tampere
1951	Oulu
1952	Lappeenranta
1953	Helsinki
1954	Lahti
1957	Mikkeli
1961	Seinäjoki
1973	Joensuu
1978	Rovaniemi

Myöhemmin valtakunnallisten Opintokerhopäivien järjestämisestä luovuttiin.

SUOMESSA VUONNA 2018 TOIMIVAT OPINTOKESKUKSET

(VST:n sivustolla olevan esittelyn pohjalta)

Suomessa on 12 opintokeskusta, joiden taustalla on joukko erilaisia kansalaisjärjestöjä, puolueita ja ammattiliittoja. Opintokeskukset tarjoavat jäsenjärjestöilleen koulutus-, kulttuuri- ja kehittämispalveluja sekä välittävät jäsenjärjestöjensä toteuttamille koulutuksille koulutustukea.

Agricola-opintokeskus (ent. Kirkkopalvelujen Opintokeskus) palvelee seurakuntia ja kristillisiä järjestöjä.

Demokraattinen sivistysliitto DSL ja sen ylläpitämä opintokeskus toteuttaa kulttuuritoimintaa vasemmistolaisten järjestöjen ja muiden kansalaisliikkeiden kanssa sekä edistää marxilaista tutkimusta.

KANSIO järjestää yleisivistävää opintotoimintaa yhdessä noin sadan kokoomustaustaisen jäsenjärjestön kanssa.

KSL-opintokeskus tarjoaa koulutuspalveluita vasemmistolaisille järjestöille, ammattiliitoille ja kansalais- ja kulttuurijärjestöille.

Opintokeskus Siviksen (Opintotoiminnan Keskusliitto) toimintaan osallistuu potilas- ja kansanterveysjärjestöjä, kasvatus- ja kulttuurijärjestöjä, erityisjärjestöjä sekä neuvonta- ja luontoalan järjestöjä. Järjestöjä yhdistää puoluepoliittinen sitoutumattomuus.

Opintokeskus Pekasus on Perussuomalaisten puolueen nuoriso-, nais- ja eläkeläisjärjestön perustama. Opintokeskus sai toimiluvan 2015.

MSL-opintokeskus ylläpitää maaseudun, kylien, yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen toiminnan kehittämistä. Taustalla on Maaseudun Sivistysliitto, jonka toiminta perustuu alkiolaiseen ja maahenkiseen sivistyskäsitykseen.

Svenska Studiecentralen on ruotsinkielisen kansalais- ja paikallisyhteiskunnan yleinen edunvalvoja. SSC:n ylläpitäjänä toimii Svenska folkskolans vännar (SFV).

TJS-opintokeskus on Akavan ja STTK:n yhteinen koulutus- ja palveluorganisaatio. Sitä ylläpitää Toimihenkilöjärjestöjen Sivistysliitto TJS ry.

TSL-opintokeskuksen jäsenjärjestöjä ovat SAK:laiset ammattiliitot, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue ja sen sisarjärjestöt. Toiminnassaan TSL haluaa edistää sivistyksellistä tasa-arvoa, suvaitsevaisuutta ja demokratiaa. Opintokeskusta ylläpitää Työväen Sivistysliitto TSL ry.

Vihreä sivistys- ja opintokeskus Visio on Vihreän Sivistysliiton ylläpitämä opintokeskus, joka tarjoaa palveluja vihreälle järjestökentälle, kansalaisjärjestöille ja maahanmuuttajayhdistyksille. Koulutusten teemoina on kestävä kehitys, yhdistystoiminta ja aktiivinen kansalaisuus.

Sivistysliitto ja Opintokeskus Kansalaisfoorumi on yhteisöllisen ja kulttuurisen sivistystyön toimija sekä kansalais- ja järjestötoiminnan kehittäjä. Jäsenjärjestöihin kuuluu nuoriso- ja kulttuurijärjestöjä.

.....

MITÄ LAKI SANOO?

Vuonna 1999 säädetty ja sittemmin eri vaiheissa korjattu laki määrittelee vapaan sivistystyön ja sen oppilaitokset seuraavasti:

1 § Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta.

Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävä kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.

2 § lain piiriin kuuluva toiminta

Vapaan sivistystyön oppilaitoksia ovat kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset.

Kansalaisopistot ovat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin pohjautuvia oppilaitoksia, jotka tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseksi.

Kansanopistot ovat kokopäiväistä opetusta antavia sisäoppilaitoksia, jotka järjestävät nuorille ja aikuisille omaehtoisia opintoja, edistävät opiskelijoiden opiskeluvalmiuksia sekä kasvattavat heitä yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä.

Kesäyliopistot ovat alueellisen koulutustarjonnan oppilaitoksia, joiden toiminnassa painottuvat avoin korkeakouluopetus sekä alueen muihin osaamis- ja sivistystarpeisiin vastaaminen ottaen huomioon myös korkeakoulutettu väestö.

Liikunnan koulutuskeskukset ovat kokopäiväistä opetusta antavia valtakunnallisia sisäoppilaitoksia tai alueellisia oppilaitoksia, joiden tehtävänä on järjestää liikuntaharrastusta, hyvinvointia ja terveyttä edistävää koulutusta koko väestölle sekä liikunnan järjestö- ja seuratoimintaa palvelevaa koulutusta ja valmennustoimintaa.

Opintokeskukset toimivat valtakunnallisina oppilaitoksina järjestämällä opintoja itse sekä yhdessä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa elinikäisen oppimisen, hyvinvoinnin ja aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistämiseksi.

.....

LÄHTEITÄ

Opintotoiminnan Keskusliiton arkisto:

(Sisältää myös Valistusjärjestöjen opintotoimikunnan arkiston sekä Helli Suomisen kokoelman.)

Valistusjärjestöjen opintotoimikunnan pöytäkirjat 1921–1943
Opintotoiminnan Keskusliiton pöytäkirjat 1943–2017
Opintotoiminnan Keskusliiton toimintakertomukset 1943–2017
Valtion luentolautakunnan toimintakertomukset 1921–1946
Opintokerhopäivien sekä opintokerhotyöntekijöiden neuvottelukokousten asiakirjoja 1924–1954

Painetut opintokerhojen luettelot 1939, 1949, 1952

Matka- ja opintosihteerien kertomuksia matkoilta 1941–45 sekä 1956–58
VOT:n ja OK:n kirjeenvaihtoa opintokerhojen kanssa eri vuosilta

Opintotoveri-lehti 1924–1945
Opintokerholainen-lehti 1947–1994
Kansanvalistus- ja kirjastolehti 1922–1947
Akseli-lehti 2003–2008

Opintokerhoille tehtyjä opintoaineistoja eri vuosikymmeniltä
OK:n leikekirjoja eri vuosikymmeniltä
Kerho-ohjaajakurssien päiväkirjoja 1930-luvulta
Opintokerhoilta tullutta arkistomateriaalia, mm. Kumurin opintokerho

Helli Suomisen kokoelma: Kirjeenvaihtoa ja artikkelikonsepteja

Kansallisarkiston Joensuun toimipiste:

Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistyksen arkisto
RKY:n opintokerhojen jäsenluetteloita, toimintakertomuksia ja kirjeenvaihtoa

Haastattelut sekä tiedonannot:

Oili Parjo, Voitto Mäkipää, Marja Anitta Pehkonen, Marion Fields, Aaro Harju,
Seppo Heiskanen, Anne Ilvonen, Elsi Komu, Liisa Leskinen, Lea Lihavainen, Maija Lintunen,
Kari Lunnas, Oskari Mänttari, Heli Nieminen, Lotta Pakanen, Päivi Pietiläinen, Matti Rautavirta,
Pekka Sallila, Pirkko Siili, Kyllikki Suvanto, Annika Tahvanainen-Jaatinen, Riitta Tervasmäki,
Heikki Toivola ja Ahti Valke.

KIRJALLISUUTTA

Ahola, Suvi: *Lukupiirien aika*, 2013
Alanen, Aulis: *Opintokerhotyön näköaloja*, 1963
Alanen, Aulis: *Opettava ja viihdyttävä opintokerho* (väitöskirja), 1969
Castren Zachris: *Valtio ja vapaa kansansivistystyö*, 1929
Elämänä kansansivistystyö – *Kosti Huuhkan 70-vuotisjuhlakirja*, 1985
Harva, Urpo: *Vapaa kansansivistystyö*, 1943
Huuhka, Kosti: *Kuinka ohjaan opintokerhoani*, 1947
Ikonen, Teuvo: *Joensuun Keskus-Vapaaopiston perustaminen ja opintokerhotoiminta Pohjois-Karjalassa vuosina 1924–1927*, 1960
Karjalainen, Erkki – Toiviainen, Timo: *Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet*, 1984
Kinnunen, Erkki: *Olla Teräsvuori 1888–1953 – kansansivistäjä, runoilija, tutkija*, 1997
Lehtola, Ville: *Vapaan kansansivistystyön päämäärä*, 1939
Liakka, Niilo: *Vapaa ja vapaaehtoinen kansansivistystyö Suomessa*, 1942
Niemelä, Seppo: *Sivistyminen* (väitösirja), 2011
Numminen, Jaakko: *Yhteisön voimaa, nuorisoseuraliikkeen historia 1–5*, 2011
Ojanen, Eero: *Valoa kansalle, Kansanvalistusseura 1874–2014*, 2014
Ojanen, Eero: *Sivistyksen filosofia*, 2008
Opintokerhokomitean mietintö, 1950
Parjo, Oili: *Koti on kansan sydän. Kotikasvatusyhdistyksen perustaminen ja toiminta 1917–1919* (väitöskirja), 2003
Peltoniemi, Uuno: *40 vuotta opintokerhotyötä*, 1963
Peltoniemi, Uuno: *Opintokerhotyön opas*, 1964
Puhakka-Mäkinen, Raili: *"Vaarojen valkeat": Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistyksen opintokerhotyö Pohjois-Karjalassa 1928–1938*
Suominen, Helli – Tolvanen, Onni: *Opintokerhotyön opas*, 1931
Totro, Timo: *Uskontokasvatus kansalais- ja kotiopintoliikkeessä* (väitöskirja), 1979
Vaarojen valkeat I-III, 1936-1938

Opintotoiminnan Keskusliiton eri jäsenjärjestöjen vuosikertomuksia sekä historiikkeja

KUVIA OPINTOKERHOTOIMINNAN JA
OPINTOTOIMINNAN KESKUSLIITON
VUOSIKYMMENILTÄ

OPINTOTOVERI

ITSEKSEENOPISKELIJOIDEN JA OPINTOKERHOJEN LEHTI
NÄYTENUMERO. 1923.

VALISTUSJÄRJESTÖJEN OPINTOTOIMIKUNNAN JULKAISEMA.

TOIMITUS:

ONNI TOLVANEN
päätoimittaja

HELLE CANNELIN
toimitussihteeri

HELLI SUOMINEN
opinto-osaston toimittaja

OPINTOTOVERIN TERVEHDYS LUKIJOILLEEN.

Maassamme on hyvin paljon eteenpäin pyrkiviä ihmisiä, jotka etsivät keinoja, millä tavalla voisivat tietojansa kartuttaa ja miten parhaiten päästä eteenpäin. Moni on jäänyt vaille koulujen tarjoamaa apua. He tahtoisivat saada sen puutteen korvauksi. Toiset huomaavat, että se koulusivistys ja ne koulutiedot, jotka ovat heidän osakseen lapsina tai nuorukaisina tulleet, ovat heille riittämättömät. Yhteiskunnallisiin toimiin jouduttuaan he erittäin selvästi tajuavat, että tietojen verestäminen ja kartuttaminen on heille välttämättömän tarpeellista. Toisia taas ajaa kirjojen ääreen ja tietojen etsintään hengen jano, sisäinen pakko. Tavoittelematta mitään ulkonaisia etuja tai tarvitsematta uusia tietoja käytännöllisessä toiminnassa, he hakevat tyydytystä, virkistystä ja arvokasta henkistä nautintoa.

Kaikki tällaiset ihmiset ovat itseksenenopiskelijoita. Monella eri tavalla he etsivät kirjoista, sanoma- ja aikakauslehdistä sitä, mitä pitävät itselleen tarpeellisena.

Opintotoveri tarjoutuu kaikille itseksenenopiskelijoille toveriksi, ystäväksi, neuvojaksi ja auttajaksi. Se

haluaa herättää ja pitää vireillä tiedonhalua ja lukuintoa, niin ettei kukaan hyvässä pyrkimyksessään laimentuisi, kyllästyisi eikä väsyisi. Se tahtoo huomauttaa uusista tärkeistä tiedonaloista, tehdä selkoa niiden merkityksestä ja tarpeellisuudesta sekä siitä, mistä näitä tietoja on saatavissa. Se tulee sisältämään kirjoituksia myös kaunokirjallisuudesta. Sellaisia teoksia, jotka kätkivät todellista elämänviisautta, joissa ihmiselämä ja ihmisyys on kuvattu oikean taitajan ja taiteilijan tavalla, jotka ovat arvokkaita, kasvattavia ja opettavaisia, hyvään kehottavia ja jaloja innostavia, sellaisia koettaa se esitellä lukijoilleen. Pieniä helpotajaisia tutkimuksia, jotka antavat tietoa jonkun kirjallisen tuotteen synnystä tai kehityksestä, jotka selventävät niiden rakennetta ja opettavat syvemmin ja täydellisemmin ymmärtämään niiden ajatuksia tai runollista kauneutta, tahtoo Opintotoveri hankkia palstoilleen.

Kirjailijat ovat jokaisen itseksenenopiskelijan, ja voisipa melkein sanoa, jokaisen ihmisen opettajia ja kasvattajia. Lähempi tutustuminen heidän elämänsä on mitä mielenkiintoisinta. Kun saadaan tietää heidän sukunsa

Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistyksen opintokerhoneuvoja kulkuvälineineen 1930-luvulla. Vasemmalta muusikko Toivo Lipsanen, ylioppilas Aili Rinnelä ja maanviljelijä Uuno Putkonen.

Tornionlaakson Valistusliiton perustamisjuhla 1926 ilmeisesti Pellon Turtolassa.

Pielisjärven Nurmijärven opintokerhotutkinto keväällä 1927.

Helli Suominen (1898–1974) keskellä.

Joensuun yleisten opintokerhopäivien retki Kolille 4.7.1932.

Joensuun opintokerhopäivien näyttelyosastoa 1932.

Leppilammin opintokerhon jäseniä Komperon opintokerhopäivillä 18.11.1934.

Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnan kauniit esittelytaulut saivat paljon kiitosta 1920-luvulta lähtien.

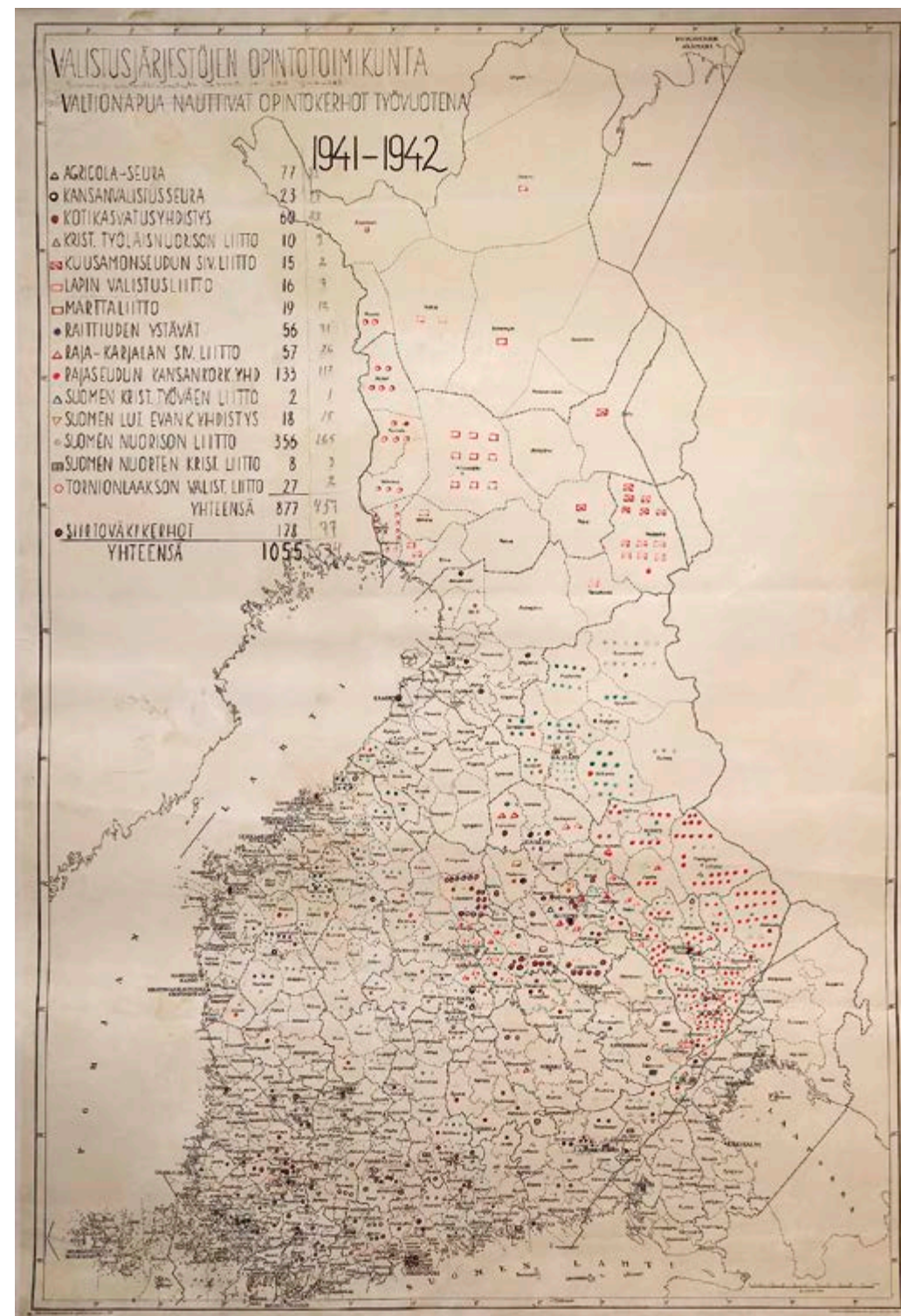
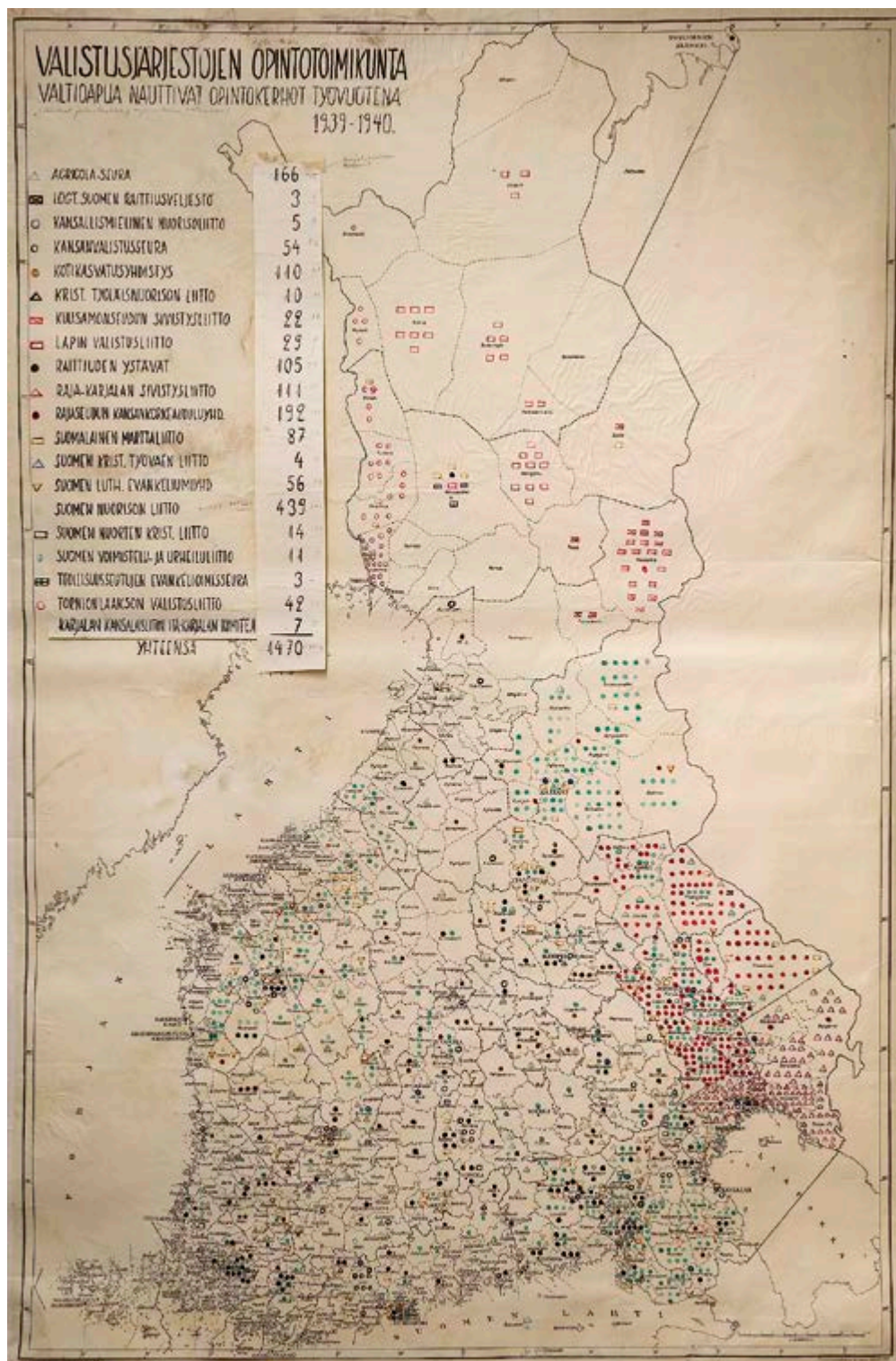
Vaasan yleiset opintokerhopäivät 1938.

Ilomantsin Huhuksen opintokerholaisia matkalla kevättutkintoon 1920-luvulla. Tämä kuva levisi aikoinaan myös valtakunnan lehdistöön.

Aino Teräsvuori (1887–1979) ja Olla Teräsvuori (1888–1953) Helsingissä 1941.

Kotikasvatusyhdistyksen opintokerholaisia kurssilla Tuusulassa 1951.

Opintokerhokurssit Oriveden opistolla 1958.

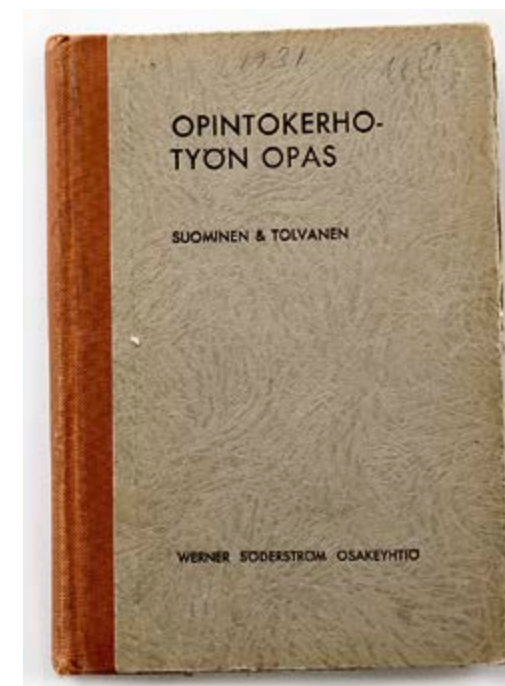
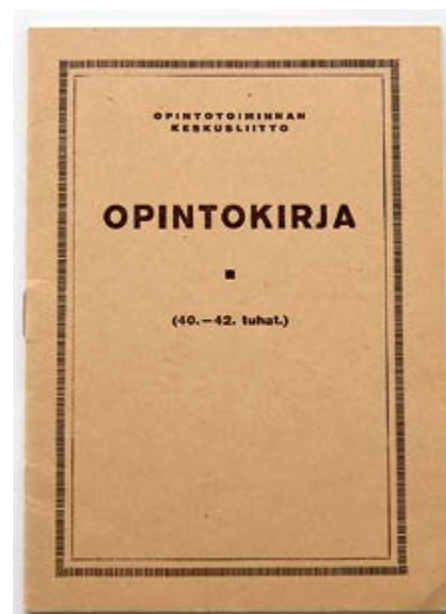
Opintokerhoväkeä Etelä-Karjalasta 1950-luvun lopulla. Istumassa keskellä vasemmalla Opintotoiminnan Keskusliiton sihteeri Uno Peltoniemi (1907–1989).

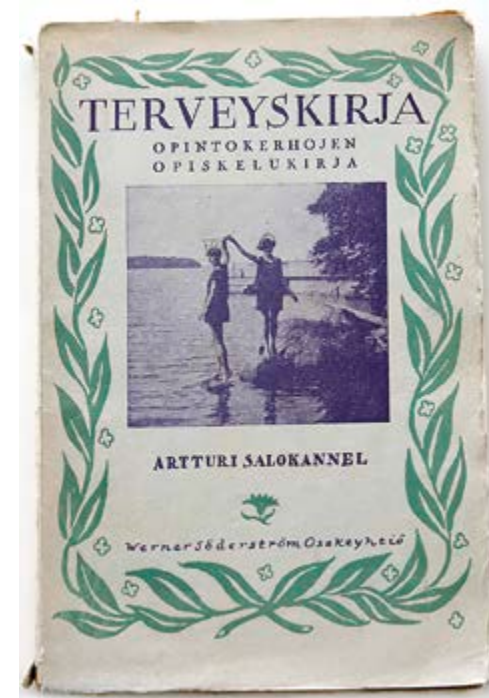
Opintokerhoväkeä neuvottelukokouksessa 1952.

Virkamiesliiton kielikerho 1964.

Käsityökerho vuodelta 1962.

Luonnonsuojelijoiden Nastolan opintokerholaiset luovuttavat linnunpönttöjä Nastolan kunnanjohtajalle 1970.

Lapin mediapajan radiokurssi Rovaniemellä 1980-luvulla.

Opintotoiminnan Keskusliitto esillä Posion maatalousnäyttelyssä 1975, esittelijänä Maija Lintunen.

Rovaniemen seurakunnan tiedotuslehden ääniversiota luetaan Lapin mediapajan studiossa.

Pitkääkaisia työntekijöitä: opintosihteeri
Maija Lintunen ja opintojohtaja Ahti Valke.

Opintotoiminnan Keskusliiton 50-vuotisjuhlan merkeissä järjestetty OK-tori Helsingin Rautatientorilla 1993.

Kurssitiedotteiden postitusurakka 1996. Leila Korvenkoivu, Pirto Tast ja Tanja Malk.

Uusien verkkosivujen avajaiset vuonna 2004. Kuvassa keskellä Leila Korvenkoivu ja hänestä oikealla Seija Blomqvist, jotka vastasivat uudistuksesta.

OK-opintokeskuksen koulutushenkilöstön kokous 2001.

Koulutussuunnittelijat Seija Blomqvist ja Liisa Leskinen Kerhorinki-lehden kanssa Paasikivenkadun toimiston työhuoneessaan 2001.

Siviksen koulutussuunnittelijoita vuonna 2001. Kuvassa Matti Rautavirta, Christina Erola, Lea Lihavainen, Seppo Rantahalvari, Keijo Tuunanen ja Riitta Tervasmäki.

OK-opintokeskuksen kulttuuritoimintaa: Kierrätyskärki-kiertue SPR:n kontin tiloissa ympäri Suomen 2010. Esiintyjänä Sami Saari.

Opintotoiminnan Keskusliitto 70 vuotta. Kuvassa eturivissä vasemmalta liiton pitkäaikaisia työntekijöitä Marja-Liisa Isopahjala, Tanja Malk, Ahti Valke, Heli Nieminen, Seija Blomqvist, Leila Korvenkoivu ja Riitta Tervasmäki. Henkilöitä palkitaan rintamerkeillä, hallituksen puheenjohtaja SPR:n pääsihteeri Kristiina Kumpula pitää puhetta.

Opintotoiminnan Keskusliiton kevätkokous vuonna 2012.

Opintokeskus Sivis esitteli palvelujaan sosiaali- ja terveysalojen järjestöille M/S Soste -risteilyllä syksyllä 2016.

Siviksen kulttuuritoimintaa: Tuokio-klubi puhe Helsingissä Kirjasto 10:ssä vuonna 2015 haastateltavana MLL:n toiminnanjohtajan Milla Kalliomaa ja Paleface, haastattelijana kulttuurisuunnittelija Oskari Mänttari (vas.).

Kansainvälisiä hankekumppaneita Siviksessä vuonna 2016.

Siviksen henkilöstö syksyllä 2016.

Siviksen ESR-rahoitteisen Osaaminen ja työhyvinvointi järjestötyössä -hankkeen loppuseminaari keväällä 2017.

Henkilöstön työhyvinvointipäivä Espoossa luontokeskus Haltiassa keväällä 2016.

Siviksen uusi koulutuksen ohjausjärjestelmä Sivisverkko otettiin käyttöön syksyllä 2017. Jäsenjärjestöjen koulutusvastaaville järjestettiin vuorokauden mittainen Koulutus rullaa -risteily, jonka aikana perehdyttiin uuden ohjausjärjestelmän mahdollisuuksiin järjestöjen koulutuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Toiminnanjohtajia ja puheenjohtajia

Markku Niskala, Punainen Risti, pääsihteeri, Opintotoiminnan Keskusliiton hallituksen puheenjohtaja vuosina 1990–2004.

Seppo Hassinen, 4H-liitto, toimitusjohtaja, Opintotoiminnan Keskusliiton hallituksen puheenjohtaja vuosina 2004–2009.

Oili Parjo, Opintotoiminnan Keskusliiton toiminnanjohtaja 1967–1987.

Voitto Mäkipää, Opintotoiminnan Keskusliiton toiminnanjohtaja 1988–2007.

Kristiina Kumpula, Punainen Risti, pääsihteeri, Opintotoiminnan Keskusliiton hallituksen puheenjohtaja vuosina 2010–2015.

Milla Kalliomaa, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, toiminnanjohtaja, Opintotoiminnan Keskusliiton puheenjohtaja 2016–.

Marja Anitta Pehkonen, Opintotoiminnan Keskusliiton toiminnanjohtaja 2007–2018.

Marita Salo, Opintotoiminnan Keskusliiton toiminnanjohtaja 2018–.

*”Opintokerhon tuli olla koko kylän sydän,
joka vähitellen laajenisi todelliseksi pienoispistoksi.”*

– Olla Teräsvuori

Opintokeskus **Sivis**